

HRVATSKA NARODNA BANKA

2001.

GODIŠNJE IZVJEŠĆE

IZDAVAČ

Hrvatska narodna banka
Direkcija za izdavačku djelatnost
Trg hrvatskih velikana 3, 10002 Zagreb
Telefon centrale: 4564-555
Telefon: 4922-070, 4922-077
Telefaks: 4873-623

WEB ADRESA

<http://www.hnb.hr>

GLAVNI UREDNIK

mr. sc. Ljubinko Jankov

ČLANOVI UREDNIŠTVA

mr. sc. Igor Jemrić
Vanja Jelić
Ružica Vuger

UREDNIKA

mr. sc. Romana Sinković

GRAFIČKI UREDNIK

Božidar Bengesz

LEKTURA

Marija Grigić
Dragica Platužić

SURADNICI

Slavko Križnjak
Ines Merkl

TISAK

Poslovna knjiga d.o.o., Zagreb

Molimo korisnike ove publikacije da prilikom korištenja podataka obvezno navedu izvor.

Sve eventualno potrebne korekcije bit će unesene u web verziju.

Tiskano u 900 primjeraka

Sadržaj

Sažetak	9
Makroekonomska kretanja	13
1.1. Međunarodno okruženje	15
1.1.1. Svijet	15
1.1.2. Europska unija i zemlje EMU-a	17
1.1.3. Tranzicijske zemlje	18
1.2. Osnovna obilježja gospodarskih i monetarnih kretanja	19
1.2.1. Gospodarska aktivnost	19
1.2.2. Tržište rada	24
1.2.3. Cijene i tečaj	28
1.2.4. Novčana kretanja i međunarodne pričuve	35
1.2.5. Tržište novca	49
1.2.6. Tržište kapitala	53
1.2.7. Platna bilanca	57
1.2.8. Državne financije	64
Instrumenti monetarne politike	73
2.1. Instrumenti monetarne politike	75
2.1.1. Odnosi s poslovnim bankama	75
2.2. Korištenje monetarnih instrumenata u 2002. nakon objave gubitaka u Riječkoj banci	79
2.3. Upravljanje međunarodnim pričuvama u 2001.	82
Bankovni sustav	85
3.1. Značajke bankovnog sustava	87
3.2. Struktura bilance banaka	89
3.2.1. Struktura aktive banaka	90
3.2.2. Struktura pasive banaka	91
3.3. Kapital banaka	92
3.4. Kvaliteta aktive banaka	93
3.4.1. Propisana ograničenja	95
3.5. Kvaliteta zarade banaka	95
3.6. Likvidnost banaka	96
3.7. Poslovanje štedionica i stambenih štedionica	97
3.7.1. Struktura bilance štedionica i stambenih štedionica	98
3.7.2. Kapital štedionica i stambenih štedionica	99
3.7.3. Kvaliteta aktive štedionica i stambenih štedionica	100
3.7.4. Kvaliteta zarade štedionica i stambenih štedionica	101
3.8. Nadzor i kontrola poslovanja banaka i štedionica	101
3.8.1. Funkcija i organizacija nadzora poslovanja banaka	101
3.8.2. Aktivnosti Sektora nadzora i kontrole u 2001.	106
3.8.3. Smjernice razvoja funkcije nadzora	109
3.9. Riječka banka d.d., Rijeka	110
3.9.1. Poslovanje Banke	110
3.9.2. Potpora Banci	111
3.9.3. Prijevorne transakcije	114

Platni promet	119
4.1. Nacionalni klirinški sustav (NKS).	121
4.2. Ulazak platnog prometa po računima pravnih osoba u banke	122
4.3. Jedinstveni registar računa poslovnih subjekata (JRR)	122
4.4. Donošenje podzakonske regulative vezane uz reformu platnog prometa	123
4.5. Novi zakon o platnom prometu u zemlji	123
4.6. Operativne radnje i postupci u vezi s reformom platnog prometa u zemlji	124
4.6.1. Unapređenje postojećih sustava.	124
Međunarodni odnosi	127
5.1. Odnosi Republike Hrvatske s Međunarodnim monetarnim fondom (MMF-om)	129
5.1.1. <i>Stand-by</i> aranžman.	129
5.1.2. Program za ocjenu financijskog sektora	130
5.1.3. Doprinos Republike Hrvatske financiranju inicijative za smanjenje siromaštva.	131
5.1.4. Tehnička pomoć Međunarodnoga monetarnog fonda.	131
5.1.5. Financijske transakcije	131
5.2. Aktivnosti HNB-a vezane uz odnose Republike Hrvatske s međunarodnim razvojnim bankama – Skupina Svjetska banka (IBRD, IFC, IDA i MIGA), Europska banka za obnovu i razvoj (EBRD), Međumerička banka za razvoj (IDB).	133
5.3. Odnosi Hrvatske narodne banke s Bankom za međunarodne namire (BIS-om)	134
5.3.1. Članstvo Hrvatske narodne banke u Banci za međunarodne namire	134
5.4. Redovne aktivnosti Hrvatske narodne banke u okviru suradnje s Bankom za međunarodne namire	135
5.5. Suradnja Hrvatske narodne banke s drugim međunarodnim institucijama	136
5.6. Aktivnosti HNB-a u okviru odnosa Republike Hrvatske s Europskom unijom.	136
5.6.1. Platni promet s inozemstvom	137
5.6.2. Korespondentski odnosi s inozemnim bankama i ostalim financijskim institucijama	138
5.6.3. Kreditno-financijski odnosi i pitanja sukcesije.	139
Poslovanje trezora	141
6.1. Kretanje gotovine	143
6.2. Prigodni novac	144
Financijska izvješća Hrvatske narodne banke	145
7.1. Račun dobiti i gubitka.	147
7.1.1. Prihodi i rashodi	147
7.1.2. Raspored viška prihoda nad rashodima.	152
7.2. Bilanca stanja	153
7.2.1. Imovina	153
7.2.2. Obveze.	157
7.3. Promjene u kapitalu	159
7.4. Novčani tok	160
7.5. Sustav trezorskih zaliha i izvanbilančni zapisi.	161
7.5.1. Sustav trezorskih zaliha	161
7.5.2. Izvanbilančni zapisi	161

Rukovodstvo i unutrašnji ustroj Hrvatske narodne banke	163
Popis banaka i štedionica	167
Statistički dodatak	177
A. Monetarni i kreditni agregati	
Tablica A1: Monetarni i kreditni agregati	180
B. Monetarne institucije	
Tablica B1: Bilanca monetarnih institucija.	181
Tablica B2: Broj poslovnih banaka i štedionica obuhvaćenih monetarnom statistikom i njihova klasifikacija po veličini bilančne aktive	182
C. Hrvatska narodna banka	
Tablica C1: Bilanca Hrvatske narodne banke	183
D. Poslovne banke	
Tablica D1: Konsolidirana bilanca poslovnih banaka	185
Tablica D2: Inozemna aktiva poslovnih banaka	187
Tablica D3: Potraživanja poslovnih banaka od središnje države	187
Tablica D4: Potraživanja poslovnih banaka od ostalih domaćih sektora	188
Tablica D5: Distribucija kredita poslovnih banaka po institucionalnim sektorima	189
Tablica D6: Depozitni novac kod poslovnih banaka	189
Tablica D7: Štedni i oročeni depoziti kod poslovnih banaka	190
Tablica D8: Devizni depoziti kod poslovnih banaka	190
Tablica D9: Obveznice i instrumenti tržišta novca	191
Tablica D10: Inozemna pasiva poslovnih banaka	191
Tablica D11: Depoziti središnje države kod poslovnih banaka	192
Tablica D12: Ograničeni i blokirani depoziti kod poslovnih banaka	192
E. Stambene štedionice	
Tablica E1: Agregirana bilanca stambenih štedionica	193
F. Instrumenti monetarne politike i likvidnosti	
Tablica F1: Aktivne kamatne stope Hrvatske narodne banke	194
Tablica F2: Pasivne kamatne stope Hrvatske narodne banke	195
Tablica F3: Obvezne pričuve poslovnih banaka	196
Tablica F4: Indikatori likvidnosti poslovnih banaka	197
G. Financijska tržišta	
Tablica G1: Aktivne kamatne stope poslovnih banaka	198
Tablica G2: Pasivne kamatne stope poslovnih banaka	199
Tablica G3: Trgovina poslovnih banaka inozemnim sredstvima plaćanja	200
H. Gospodarski odnosi s inozemstvom	
Tablica H1: Platna bilanca – svodna tablica (revidirani podaci)	201
Tablica H2: Platna bilanca – roba i usluge (revidirani podaci)	202
Tablica H3: Platna bilanca – dohodak i tekući transferi (revidirani podaci)	203
Tablica H4: Platna bilanca – ostala ulaganja (revidirani podaci)	204
Tablica H5: Platna bilanca – svodna tablica (revidirani podaci)	205
Tablica H6: Međunarodne pričuve hrvatske narodne banke i devizne pričuve poslovnih banaka	206
Tablica H7: Međunarodne pričuve i devizna likvidnost	207
Tablica H8: Godišnji i mjesečni prosjeci srednjih deviznih tečajeva Hrvatske narodne banke.	209
Tablica H9: Srednji devizni tečajevi Hrvatske narodne banke na kraju razdoblja	209
Tablica H10: Indeksi efektivnih tečajeva kune	210
Tablica H11: Inozemni dug prema domaćim sektorima	211
Tablica H12: Inozemni dug prema inozemnim sektorima	212
Tablica H13: Inozemni dug prema domaćim sektorima i projekcija otplate.	213
I. Državne financije – izabrani podaci	
Tablica I1: Ukupni prihodi i rashodi konsolidirane središnje države.	214

Tablica I2: Operacije državnog proračuna	214
Tablica I3: Dug središnje države	215
J. Nefinancijske statistike – izabrani podaci	
Tablica J1: Indeksi cijena na malo, troškova života i cijena industrijskih proizvoda pri proizvođačima	216
Tablica J2: Temeljni indeksi cijena na malo	216
Tablica J3: Prosječne mjesečne neto plaće	217
Kratice i znakovi	218

Makroekonomska kretanja

1.1. Međunarodno okruženje

1.1.1. Svijet

Snažno usporavanje ekonomske aktivnosti obilježilo je svjetsku privredu u 2001. Takva se kretanja poglavito ogledaju u padu industrijske proizvodnje i porastu nezaposlenosti u Sjedinjenim Američkim Državama, ali i u gospodarstvu Europske unije, Japana i tranzicijskih zemalja.

Desetogodišnje razdoblje snažnog rasta gospodarstva u SAD-u, potaknutog ponajprije razvojem informacijskih i telekomunikacijskih (IT) tehnologija u proizvodnji i poslovanju, završava sa 2000. Naime, već u drugoj polovici godine brojna poduzeća koja se bave IT tehnologijom, počinju objavljivati gubitke, a vrijednost njihovih dionica značajno pada na svjetskim burzama. Iako se dometi tzv. "nove ekonomije" u SAD-u počinju realnije vrednovati, američko gospodarstvo u 2000. još bilježi visoku realnu godišnju stopu rasta od 4,1 posto (ista je stopa rasta ostvarena i u 1999. godini).

U prvoj polovici 2001. tromjesečne međugodišnje stope rasta američkoga gospodarstva osjetno padaju, a stope rasta industrijske proizvodnje poprimaju negativan predznak. Nepovoljna izvješća o financijskom poslovanju pojedinih tvrtki rezultiraju dodatnim padom cijena dionica na burzama, a očekivanja daljnjeg usporavanja rasta američkoga gospodarstva sve su naglašenija i brojnija. U namjeri da potakne investicije, rast industrijske proizvodnje i smanjenje nezaposlenosti, FED već u siječnju snizuje temeljni kamatnjak, a zbog globalnog usporavanja ekonomske aktivnosti u prvom tromjesečju dolazi i do pada cijene sirove nafte na svjetskim tržištima.

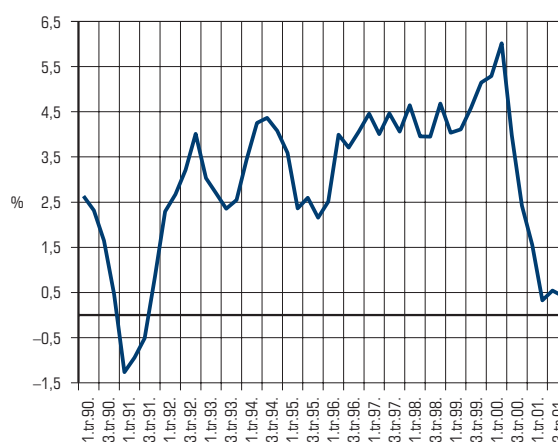
Teroristički napadi na New York i Washington u rujnu 2001. u trenutku su srušili sve mogućnosti za relativno brz oporavak i nastavak rasta američkoga gospodarstva. Zbog opće nesigurnosti i ugroženosti najveće štete bilježi sektor prijevoza (zračni promet) te sektor ugostiteljstva i turizma. Isplata golema odšteta snažno je i izravno pogođen i financijski sektor (osiguravateljska društva). Povjerenje potrošača ozbiljno je narušeno.

Desezonirana stopa nezaposlenosti, s približno 4 posto krajem 2000., povećana je na 5,4 posto u listopadu 2001. godine. U istom mjesecu indeks povjerenja potrošača pada na 85,5 (razina povjerenja u 1995. = 100), što je njegova najniža vrijednost od veljače 1994. godine (kako dvije trećine BDP-a u Sjedinjenim Državama čini osobna potrošnja, pad povjerenja potrošača snažno utječe na BDP).

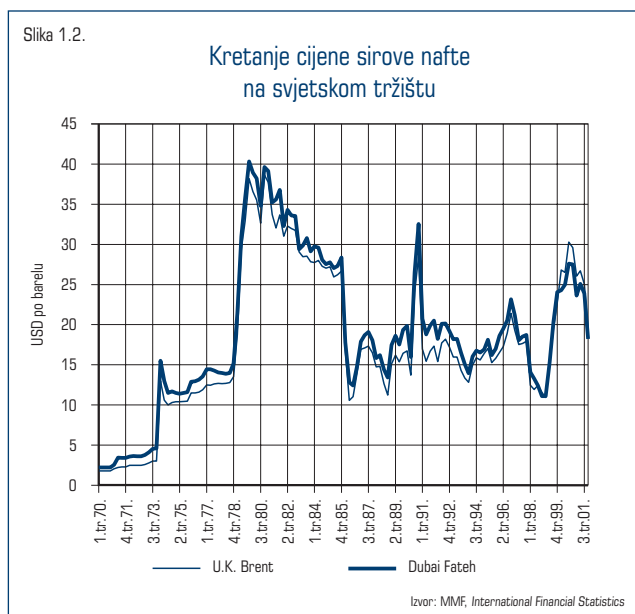
Slika 1.1.

Tromjesečni BDP u SAD-u

u cijenama iz 1996., realna stopa promjene u usporedbi s istim tromjesečjem prethodne godine

Izvor: MMF, International Financial Statistics

Da bi se ublažile negativne posljedice terorističkih napada i potaknuo rast proizvodnje, američki Kongres već u rujnu prihvaća paket stimulativnih mjera u vrijednosti od 100 milijardi američkih dolara (odnosi se uglavnom na smanjenje poreznog opterećenja poduzeća), a FED nastavlja sa snizivanjem temeljnoga kamatnjaka, koji je početkom 2001. iznosio 6 posto godišnje, a nakon rujanskih napada (odnosno osmog smanjenja u 2001.) sveden je na samo 2,5 posto godišnje, što je tada bila njegova najniža razina od 1962.

Vijesti o uspješnom ostvarivanju vojnih ciljeva u Afganistanu te povećan opseg i razina mjera sigurnosti u Sjedinjenim Državama polagano i postupno djeluju na oživljavanje povjerenja domaćih potrošača. Pad burzovnih indeksa, zabilježen odmah nakon rujanskih napada, također je dijelom nadoknađen. Usprkos očekivanjima da će se negativna kretanja produbiti, proširiti i

potrajati, preliminarni podaci za četvrto tromjesečje pokazuju da realna vrijednost BDP-a Sjedinjenih Država u četvrtom tromjesečju nije pala, već da, sezonalizirana i uskladena za razlike u broju radnih dana, stagnira na razini zabilježenoj u četvrtom tromjesečju prethodne godine. Brojni se ekonomski stručnjaci slažu u ocjeni da to nije bio odraz fundamentalno cikličkih kretanja (koja su upućivala na negativnu stopu rasta), već posljedica odgođene potrošnje, koja je, zbog porasta povjerenja potrošača, ostvarena u četvrtom tromjesečju, te agresivne cjenovne politike i promotivnih akcija koju su provodili i proizvođači i trgovci osobnih vozila. U svojoj ukupnosti američki je BDP tako tijekom 2001. ostvario realan godišnji rast od 1,2 posto.

Japan je tijekom 2001. ostvario godišnji pad realnog BDP-a od 0,5 posto. Iako su se u Japanu u 2000. nazirali pomaci prema ekonomskom oporavku, teroristički napad na

Tablica 1.1. Kretanje ključnih makroekonomskih pokazatelja
godišnje stope promjene, u postocima

	2000.	2001.	2002.
Realni BDP			
SAD	4,1	1,2	1,5
Japan	2,4	-0,5	-1,0
Zemlje članice EMU-a	3,3	1,5	1,4
Potrošačke cijene (CPI ^a)			
SAD	3,4	2,8	1,6
Japan	-0,7	-0,7	-1,0
Zemlje članice EMU-a	2,3	2,5	1,4
Nezaposlenost			
SAD	4,0	4,8	6,0
Japan	4,7	5,0	5,7
Zemlje članice EMU-a	8,8	8,3	8,6

Napomena: procjena MMF-a za 2002.

^a Engl. CPI, Consumer Price Index = indeks potrošačkih cijena

Izvori: ESB i MMF, *World Economic Outlook*, prosinac 2001.

SAD onemogućio je izlazak zemlje iz višegodišnje recesije. Izrazito loša situacija u bankarskom sektoru, visok proračunski deficit, deflacija, pad industrijske proizvodnje i rast nezaposlenosti samo su neka od negativnih obilježja japanskoga gospodarstva u 2001. Ekonomski oporavak Japana, ali i cijele jugoistočne i istočne Azije, i dalje je vezan uz brzi oporavak i rast svjetskoga (poglavito američkoga) gospodarstva.

Stagnacija aktivnosti u SAD-u narušila je i izgleda za gospodarski rast zemalja Latinske Amerike. Financijska kriza u Argentini, koja je vrhunac dosegla tijekom 2001., i njezime uvjetovano snažno usporavanje ekonomske aktivnosti te zemlje dodatna su zapreka razvoju regije. Opisani događaji i ekonomska kretanja u SAD-u utjecali su i na gospodarstvo Europske unije.

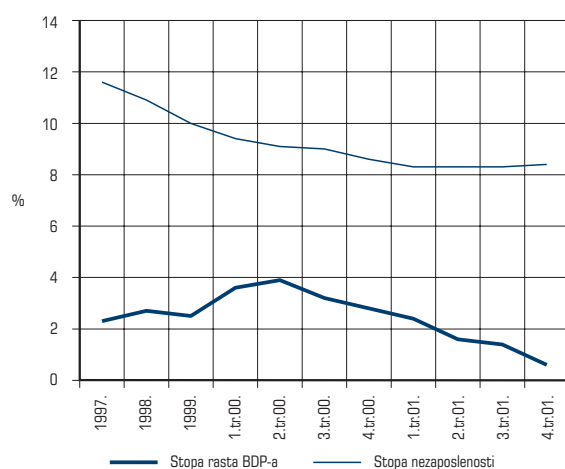
1.1.2. Europska unija i zemlje EMU-a

Zemlje članice EMU-a ostvarile su tijekom 2001. godišnji rast realnog BDP-a od 1,5 posto, nasuprot rastu od 3,3 posto ostvarenom u 2000. Međugodišnja tromjesečna realna stopa rasta BDP-a u zemljama EMU-a pala je sa 1,4 posto u trećem tromjesečju, na samo 0,6 posto u četvrtom tromjesečju 2001. Na usporavanje ekonomske aktivnosti upozoravaju i podaci o prerađivačkoj industriji, koja u drugom polugodištu 2001. bilježi negativne stope rasta, te porast stope nezaposlenosti. U prva tri tromjesečja 2001. stopa nezaposlenosti iznosila je 8,3 posto (podaci o nezaposlenosti iz ankete koja se provodi prema standardima Međunarodne organizacije rada), a tijekom posljednjeg tromjesečja povećala se na 8,4 posto.

Snižanje cijena nafte u 2001. i smanjenje gospodarske aktivnosti u zemljama EMU-a, koje utječe na smanjenje agregatne potražnje (a time i cijene), omogućili su Europskoj središnjoj banci da, ne ugrožavajući svoj primarni cilj (stabilnost cijena), dopusti povećanje ukupne količine novca u optjecaju. Harmonizirani indeks potrošačkih cijena

Slika 1.3.

Stopa rasta realnog BDP-a i nezaposlenosti u EU-11

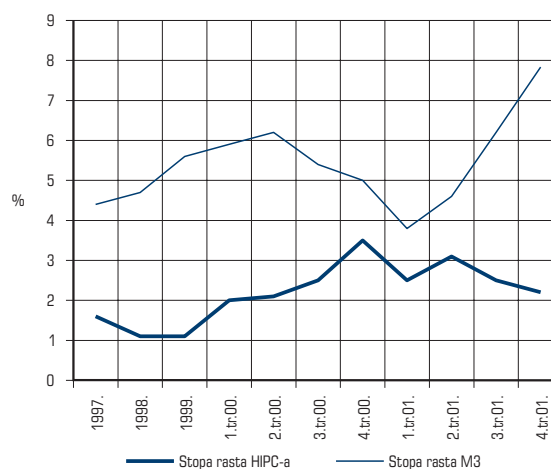

Napomena: Od 2001. i Grčka je zemlja članica EMU-a, pa se podaci za tu godinu odnose na EU-12.

Izvor: ESB

Slika 1.4.

Kretanje HIPC-a i M3 u EU-11

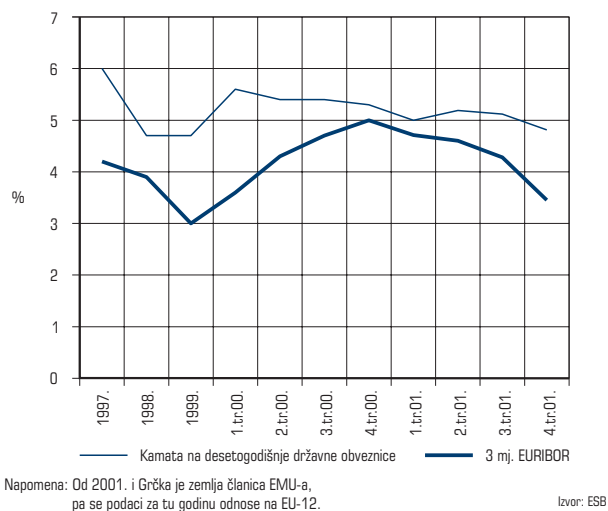

Napomena: Od 2001. i Grčka je zemlja članica EMU-a, pa se podaci za tu godinu odnose na EU-12.

Izvor: ESB

Slika 1.5.

Kretanje kamatnjaka u EU-11 na godišnjoj razini

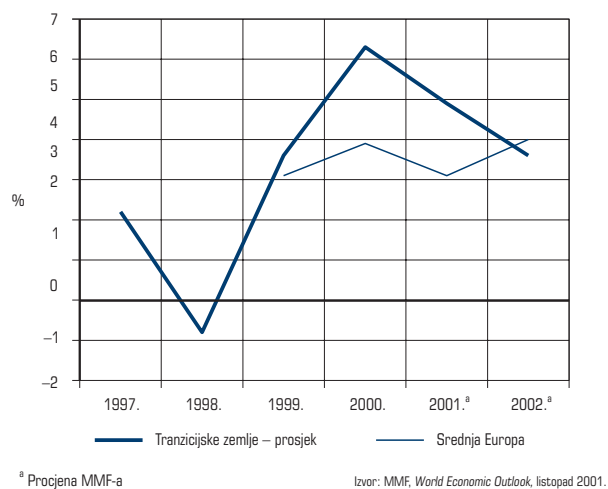

tako se u 2001. kretao između 2,2 i 3,1 posto godišnje, dok je porast agregata M3 (ukupni depoziti svih sektora kod poslovnih banaka) s približno 4 posto na početku godine (na godišnjoj razini) povećan na oko 8 posto u posljednjem tromjesečju.

Do rujanskih događanja ESB nije značajnije mijenjao svoje temeljne kamatnjake (smanjenja od 0,25 postotnih bodova ostvarena su u svibnju i kolovozu). Nedugo nakon terorističkih napada u Americi, Banka donosi odluku o snizivanju kamatnjaka za 0,5 postotnih bodova. Sve do studenoga ostat će nepromijenjen jer je jačanje eura povoljno djelovalo na smanjivanje inflacije. U spomenutom mjesecu ESB donosi odluku o daljnjem smanjenju kamatnjaka za 0,5 postotnih bodova. Takva kretanja utjecala su i na sniženje kamata na tržištima novca u zemljama EMU-a.

Slika 1.6.

Stopa rasta outputa u tranzicijskim zemljama

1.1.3. Tranzicijske zemlje

Prema raspoloživim podacima za prva tri tromjesečja 2001. razvidno je da su i tranzicijske zemlje Srednje i Istočne Europe tijekom 2001. zabilježile blago usporavanje gospodarskog rasta. Najveće negativne pomake bilježi Poljska, koju je u 2001. obilježila vrlo slaba domaća agregatna potražnja i pad investicija. Češka i Mađarska također bilježe niže stope rasta svog ukupnog proizvoda. Slovenija, kao gospodarski najnaprednija tranzicijska zemlja, tijekom 2000. bilježi godišnji rast realnog BDP-a od 4,6 posto, a u 2001. godini rast se usporio na 3 posto. S druge strane, sve čvršće približavanje dijela zemalja iz ove regije Europskoj uniji moglo bi utjecati na porast vanjskotrgovinske razmjene te nadoknaditi gubitke izazvane kretanjima u svijetu.

1.2. Osnovna obilježja gospodarskih i monetarnih kretanja

1.2.1. Gospodarska aktivnost

Potražnja

U 2001. nastavljen je rast gospodarske aktivnosti započet u 2000. nakon recesije zabilježene u 1999. Uz nepoželjne faktore, poput administrativno potaknutog uvoza u prvoj polovici 2001. te usporavanja gospodarskog rasta u međunarodnom okruženju, ostvaren je realni rast bruto domaćeg proizvoda od 4,1 posto u usporedbi sa 2000. Najniža stopa rasta, 3,7 posto u odnosu prema istom tromjesečju prethodne godine, zabilježena je u četvrtom tromjesečju uz izuzetno veliki rast izvoza robe i usluga te investicija, dok su stope u prethodnim tromjesečjima bile jednake ili više od 4 posto. U prvoj polovici godine rast bruto domaćeg proizvoda oslanjao se na domaću potražnju, dok je u drugoj polovici godine rast bio izvozno orijentiran unatoč nepovoljnim kretanjima inozemne potražnje. U cijeloj 2001. doprinos domaće potražnje rastu bruto domaćeg proizvoda iznosio je 5,3 postotna boda, a neto inozemne potražnje –1,2 postotna boda. U 2000. ti su doprinosi iznosili 2,4 posto, odnosno 1,3 posto. U 2000. i 2001. domaća je potražnja generirala rast bruto domaćeg proizvoda, dok je taj učinak u 1998. i 1999. imala neto inozemna potražnja.

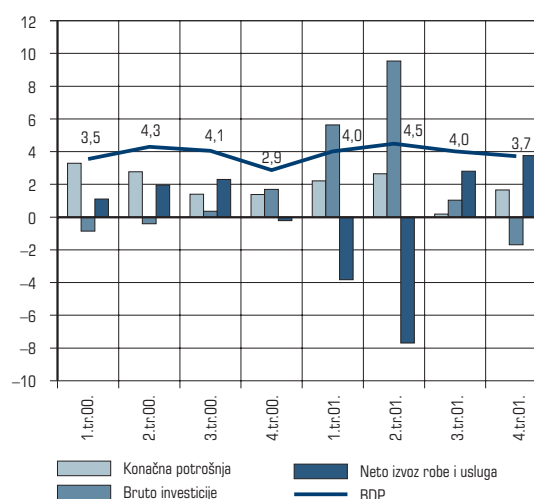
Rast deflatora bruto domaćeg proizvoda u drugoj polovici 2001. značajno je usporen, tako da je na godišnjoj razini iznosio 3,1 posto. U trećem su tromjesečju kod većine potrošnih komponenata zabilježene vrlo male stope rasta deflatora u usporedbi s istim tromjesečjem prethodne godine, dok su u posljednjem tromjesečju te stope uglavnom bile negativne. Uz već spomenuti realni gospodarski rast i rast cijena, nominalni bruto domaći proizvod prema preliminarnim podacima za 2001. iznosi 169 milijardi kuna i za 11,5 milijardi kuna je veći nego godinu prije.

Osobna je potrošnja u 2001., u usporedbi s 2000., povećana za 4,5 posto. Nakon rasta od 5,5 posto u prvoj polovici godine rast potrošnje u trećem je tromjesečju značajno usporen, ali se u četvrtom ponovno oporavio zabilježivši stopu od 3,7 posto u odnosu prema istom tromjesečju prethodne godine. Rast osobne potrošnje u 2001. drugi je uzastopni godišnji rast nakon što je potrošnja padala u 1998. i 1999. Povećanje potrošnje u 2001. financiralo se pretežno rastom mase plaća i dr-

Slika 1.7.

Stope rasta BDP-a (u %) i relativni doprinos kategorija potrošnje rastu BDP-a (u postotnim bodovima)

desezonirano

Izvor: DZS, obrada HNB

žavnih transfera stanovništvu, ali i novim zaduživanjem sektora stanovništva kod banaka. Krediti poslovnih banaka stanovništvu povećani su prosječno nominalno za 30,9 posto, a na prosinačkoj razini za 29,3 posto. Niže stope poreza na dohodak u 2001. pozitivno su utjecale na potrošnju kao i mali rast cijena. Rast osobne potrošnje u drugoj polovici godine usporavan je s jedne strane, smanjenjem zaposlenih u javnom sektoru, a s druge je strane potican isplatom bonusa za Božić i za djecu, što je bio dio dogovora Vlade sa sindikatima o novoj suradnji. Zato je smanjenje mase neto plaća u konsolidiranom središnjem proračunu u 2001. iznosilo nominalno samo 2,3 posto, prema gotovinskom načelu, iako je bilo planirano veće smanjenje.

Kod državne je potrošnje tijekom 2001. godine bio prisutan opadajući trend, a ostvareno je godišnje smanjenje od 3,9 posto. Bila je to jača kontrakcija potrošnje od one u 2000. Smanjenje potrošnje vidi se i iz proračuna konsolidirane središnje države kroz smanjenje izdataka za robu i usluge te plaće. Kupovina ostalih dobara i usluga, prema gotovinskom načelu, smanjena je za 11,8 posto.

Investicije u fiksni kapital pridonijele su jačanju domaće potražnje u 2001. Uz godišnji rast od 9,8 posto, njihov je doprinos rastu bruto domaćeg proizvoda iznosio 2,2 postotna boda. Povoljna kretanja na strani potražnje i uvjeti financiranja potaknuli su investicijsku potrošnju. Jedan od glavnih izvora financiranja investicija poduzeća bili su krediti banaka, koji su u 2001. u usporedbi sa 2000. u prosjeku povećani nominalno za 12,7 posto, a na prosinačkoj razini za 21,3 posto. Uvoz kapitalne opreme bio je u 2001. izuzetno velik što govori o tome da su poduzeća obnavljala svoju zaostalu opremu nakon dugo godina. Uvoz kapitalnih dobara, izražen u američkim dolarima, porastao je 16,1 posto u odnosu prema prethodnoj godini. Promatrano po vrstama kapitalnih proizvoda veliki je uvoz, i ujedno visok godišnji rast, zabilježen kod cestovnih vozila te kod električnih strojeva i aparata, industrijskih strojeva, telekomunikacijskih aparata i uredskih strojeva.

Prema podacima iz platne bilance u Hrvatskoj je u 2001. zabilježen trgovinski deficit od 4 milijarde američkih dolara, čime je prekinut trogodišnji kontinuitet njegova smanjivanja. Povećanje deficita za jednu četvrtinu u usporedbi sa 2000. uzrokovano je snažnim rastom uvoza za 12,8 posto, izraženo u američkim dolarima (11,3 posto realno prema obračunu BDP-a) pri rastu izvoza robe za 4 posto (5,1 posto realno). Ipak rast robnog izvoza ostvaren u 2001. najviši je od 1998. godine i značajan je s obzirom na situaciju u međunarodnom okruženju. Rast uvoza u 2001. bio je pojačan povlasticama za uvoz automobila te povećanom potražnjom za investicijskom opremom. U drugoj polovici godine došlo je do usporavanja rasta uvoza (nakon prestanka važenja povlastica za uvoz automobila) te dodatno, potkraj godine, zbog odgađanja uvoza za 2002. kad se uvodi smanjenje carina na većinu prehrambenih i poljoprivrednih proizvoda. U 2000. godini stopa realnog rasta robnog uvoza iznosila je 6,4 posto, ali se temeljila na jakom padu uvoza u baznoj godini. Pozitivno je to što je usporedo s rastom uvoza u posljednje dvije godine postignut i rast ukupne gospodarske aktivnosti.

Valja pretpostaviti da se u 2001. još nisu mogli u potpunosti ostvariti efekti trgovinske liberalizacije. Tek će u 2002. doći do značajnije primjene sporazuma o slobodnoj trgovini s brojnim zemljama i privremenog sporazuma o slobodnoj trgovini s Europskom unijom.

Realni rast izvoza nefaktorskih usluga u 2001. u usporedbi sa 2000. iznosio je 12,9 posto, a nastavio se na rast iz prethodne godine od 18,8 posto. Uvoz nefaktorskih usluga realno je povećan za 1,6 posto, dok je u prethodnoj godini zabilježen pad od 4,6 posto.

Izvoz i uvoz robe i usluga zabilježili su u 2001. vrlo visok godišnji rast. Izvoz robe i usluga povećan je realno za 8,3 posto, a uvoz robe i usluga za 9,4 posto. Doprinos izvoza robe i usluga rastu bruto domaćeg proizvoda u 2001. iznosio je 3,6 postotnih bodova, a doprinos uvoza robe i usluga –4,9 postotnih bodova te je ukupni doprinos neto odnosa s inozemstvom BDP-u bio negativan i iznosio je 1,2 postotna boda.

Proizvodnja

Godišnji rast bruto dodane vrijednosti u 2001. iznosio je 4,2 posto. Posebno dobra ostvarenja zabilježena su u industriji, trgovini i financijskim uslugama, a značajno oživljavanje u posljednjem tromjesečju zabilježeno je u građevinarstvu i prijevozu. Izuzevši recesijsku 1999. godinu, rast bruto dodane vrijednosti u 2001. bio je intenzivniji od onoga u 1998. i 2000.

Industrija

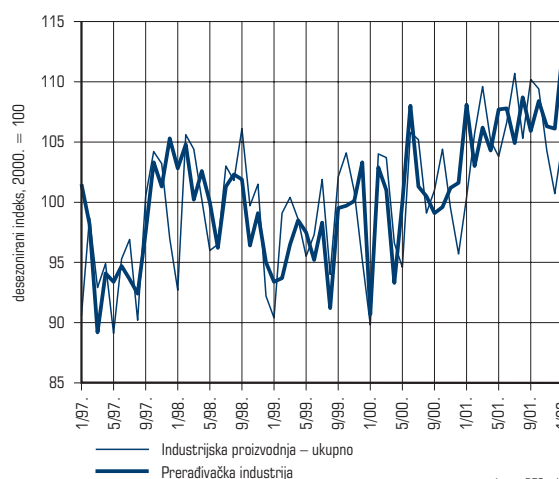
Rast bruto dodane vrijednosti u industriji od 4,6 posto u 2001. bio je intenzivniji nego u dvije prethodne godine. U 2001. je u odnosu prema prethodnoj godini ostvaren rast fizičkog obujma industrijske proizvodnje od 6,0 posto. U posljednjem tromjesečju 2001. proizvodnja je smanjena u usporedbi s prethodnim tromjesečjem za 3,6 posto, no u prvom tromjesečju 2002. proizvodnja je ponovno počela rasti, i to za 3,8 posto. Promatrano prema glavnim industrijskim grupacijama najviša stopa rasta u 2001. od 15,5 posto ostvarena je u grupaciji kapitalnih proizvoda. To je ovoj industrijskoj grupaciji najviše povećalo njezin relativni udio u strukturi ukupne industrijske proizvodnje sa 11,0 posto na 12,2 posto u odnosu prema prethodnoj godini. Netrajni proizvodi za široku potrošnju ostvarili su rast od 7,8 posto, a intermedijarni proizvodi 4,1 posto.

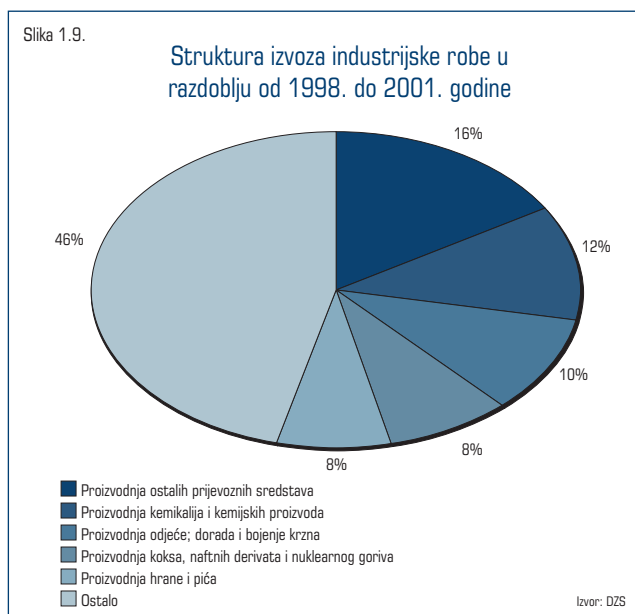
S obzirom na područja Nacionalne klasifikacije djelatnosti koja čine industrijsku proizvodnju, u 2001. godini ostvaren je rast u sva tri područja, rudarstvu i vađenju od 2,0 posto, prerađivačkoj industriji od 6,5 posto te u opskrbi energentima od 5,0 posto. Visoke stope rasta proizvodnje unutar prerađivačke industrije zabilježene su kod proizvodnje ostalih prometnih sredstava (36,2 posto), proizvodnje strojeva i uređaja (17,8 posto), proizvodnje električnih strojeva (19 posto), proizvodnje papira (23,2 posto) te izdavačke i tiskarske djelatnosti (13,4 posto), a one su ujedno dale velik doprinos rastu ukupne industrijske proizvodnje.

Na prvom mjestu po vrijednosti izvoza u 2001. nalazio se odjeljak proizvodnje ostalih prijevoznih sredstava sa 728,7 milijuna američkih dolara izvoza (16 posto izvoza industrije), čime je zaustavljen pad izvoza toga od-

Slika 1.8.

Ukupna industrijska proizvodnja i prerađivačka industrija

jeljka zabilježen u 1999. i 2000. godini. Značajan izvoz ostvaren je u odjeljku proizvodnje kemikalija i kemijskih proizvoda te proizvodnje koksa, naftnih derivata i nuklearnog goriva unatoč smanjenom obujmu proizvodnje u tim odjeljcima. U 2001. zaustavljen je pad izvoza u proizvodnji odjeće prisutan u prethodne dvije godine te je stagnirao na razini iz 2000. godine.

Negativan doprinos rastu industrijske proizvodnje u 2001. dolazi od odjeljka proizvodnje radio, televizijskih i komunikacijskih aparata i opreme (1 postotni bod), proizvodnje kemikalija i kemijskih proizvoda (0,5 postotnih bodova), proizvodnje koksa, naftnih derivata i nuklearnog goriva (0,2 postotna boda) i prerade drva i proizvoda od drva (–0,1 postotni bod).

Zalihe gotovih proizvoda u industriji sve do srpnja 2001. stagnirale su ili su bile ispod razine zaliha u istim mjesecima 2000., dok su potkraj godine bile neznatno više od stanja zaliha u istim mjesecima prethodne godine. Intenzivniji rast zaliha zabilježen je u prva dva mjeseca 2002.

Rast proizvodnosti rada u 2001. od 9,6 posto, uz smanjenje realnih bruto plaća u privredi kao cjelini, pozitivno je djelovao na povećanje konkurentnosti. Rast proizvodnosti rada u industriji ostvaren je, nakon nekoliko godina, zbog dominantnog utjecaja pozitivnih kretanja proizvodnje, a ne samo zbog smanjenja zaposlenosti. Konkurentnost izvoznika, između ostalog, bila je poboljšana umjerenim rastom domaćih cijena, a smanjena aprecijacijom tečaja domaće valute prema većini europskih valuta. Kuna je prema nominalnom efektivnom tečaju aprecirala 1,2 posto u odnosu prema prosjeku 2000., a prema realnom efektivnom tečaju za 3,4 posto uz korekciju cijena na malo (uglavnom zbog bržeg rasta domaćih cijena usluga od cijena robe) te za 2,7 posto uz korekciju cijena pri proizvođačima.

Građevinarstvo

Bruto dodana vrijednost građevinarstva povećana je za 2,8 posto u 2001. u usporedbi sa 2000. nakon dvogodišnjeg pada i stagnacije u 1998. Ostvareni rast rezultat je dobrih rezultata zabilježenih u prvom i posljednjem tromjesečju (u posljednjem tromjesečju postignut je rast od 6,9 posto u odnosu prema istom tromjesečju prethodne godine). Fizički obujam izvršenih građevinskih radova u 2001. također je povećan, i to za 3,6 posto, nakon što je zabilježen pad od 7,7 posto, odnosno 9,1 posto u 1999. i 2000. godini. Tendencija rasta nastavljena je i u prva dva mjeseca 2002. godine, u kojima je obujam građevinskih radova za 11,3 posto veći nego u istom razdoblju prošle godine.

Uzlazni trend građevinarstva u 2001. vidi se iz još nekih pokazatelja. Tako je vrijednost neto narudžaba u Hrvatskoj povećana za 22,7 posto, vrijednost izvršenih radova za

23,2 posto, broj završenih stanova za 19,2 posto, a površina završenih stanova za 15,2 posto. Broj izdanih građevnih dozvola u 2001. veći je 24,3 posto od broja dozvola izdanih u prethodnoj godini, a njima predviđena vrijednost radova veća je za 50,2 posto.

Turizam

Bruto dodana vrijednost djelatnosti hotela i restorana povećana je u 2001. u usporedbi s prethodnom godinom za 6,0 posto, pri čemu je intenzivniji rast ostvaren u drugom i trećem tromjesečju. Stopa rasta u 2001. bila je niža od one u 2000. (16,2 posto), no ne treba zaboraviti da je stopa u 2000. sadržavala efekt niske baze.

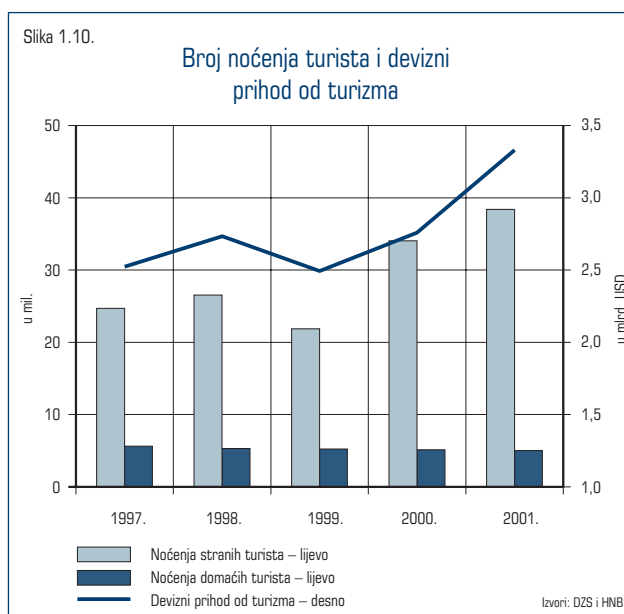
U Hrvatskoj je u 2001. godini registrirano 7,9 milijuna dolazaka turista i 43,4 milijuna noćenja, od kojih su 88 posto činila noćenja stranih turista. U odnosu prema prethodnoj godini broj noćenja turista povećan je za 10,8 posto. Taj rast proizlazi iz brojnijeg posjeta stranih gostiju jer je u 2001. došlo do stagnacije dolazaka domaćih turista i pada njihovih noćenja. Broj noćenja doživio je osobito intenzivan rast u drugom tromjesečju (raniji početak sezone) te u listopadu i studenome. Neuobičajeno lijepo vrijeme u listopadu produžilo je turističku sezonu, dok je preusmjeravanje turističkih putovanja europskih turista nakon terorističkih napada na SAD dodatno poboljšalo rezultate ostvarenih u studenome.

Rast fizičkih pokazatelja potvrđen je rastom financijskih pokazatelja. Devizni prihod ostvaren u 2001. od turističkih putovanja u iznosu od 3,3 milijarde američkih dolara veći je nominalno za 20,9 posto od prihoda u prethodnoj godini. Taj rast govori u prilog tome da je, osim rasta fizičkih pokazatelja, u 2001. godini riječ o platežno sposobnijim gostima.

Najveći apsolutni prirast broja dolazaka i broja noćenja u Hrvatskoj u 2001. zabilježen je kod turista iz Njemačke, koji su činili najbrojniju skupinu gostiju (25 posto ukupnog broja stranih gostiju). Broj njihovih dolazaka i noćenja povećan je za 24 posto u usporedbi sa 2000. godinom. U skupini zemalja čiji su državljani brojniji gosti u Hrvatskoj zamjetan je rast broja noćenja turista iz Austrije za 7 posto (u strukturi noćenja stranih turista sudjelovali su sa 9 posto), Poljske 38 posto (u strukturi su sudjelovali sa 7 posto), Mađarske 10 posto (u strukturi su sudjelovali sa 4 posto) i Slovačke 7 posto (u strukturi su sudjelovali sa 4 posto).

Prijevoz i veze

U djelatnosti prijevoza, skladištenja i veza u 2001. proizvedena je za 7,3 posto veća bruto dodana vrijednost u usporedbi s godinom prije. Ta je stopa najveća u posljednje tri godine. U četvrtom tromjesečju 2001. ostvarena je posebno visoka stopa rasta u odnosu prema istom tromjesečju prethodne godine (10,2 posto).

Fizički pokazatelji govore o sporijem rastu aktivnosti u prijevozu, iako je njihov smjer kretanja istovjetan smjeru kretanja bruto dodane vrijednosti. Broj prevezenih putnika u 2001. samo je za 1,4 posto veći nego u prethodnoj godini, dok je količina prevezene robe veća za 2 posto. Poznati događaji u zračnom prijevozu doveli su do stagnacije broja prevezenih putnika u četvrtom tromjesečju u usporedbi s istim tromjesečjem prethodne godine, dok je u cijeloj godini ostvaren rast od 16,1 posto. Prijevoz robe zračnim prijevozom u četvrtom je tromjesečju također stagnirao na razini istog tromjesečja prethodne godine, dok je u cijeloj godini ostvaren rast od 5,4 posto.

Podaci o radu zračnih luka još preciznije upućuju na probleme u zračnom prijevozu u posljednjem tromjesečju 2001. U tom je tromjesečju zabilježeno smanjenje prometa zrakoplova (20 posto), prometa putnika (8,5 posto) i prometa tereta (10 posto) u odnosu prema istom tromjesečju 2000. godine.

U sektoru telekomunikacija i dalje je prisutan trend rasta minuta razgovora. U tri pokretne mreže (Mobitel, Cronet i Vipnet) zabilježeno je povećanje broja utrošenih minuta od 37,7 posto u odnosu prema prethodnoj godini, dok usporedba za nepokretnu mrežu nije moguća zbog promjene u načinu tarifiranja koja je provedena sredinom godine.

Trgovina

U 2001., u usporedbi sa 2000., u području trgovine ostvaren je rast bruto dodane vrijednosti od 11,8 posto, dok je u prethodnoj godini taj rast iznosio 10,5 posto. Vrlo intenzivan rast zabilježen je u prvoj polovici godine, dok se u drugoj polovici godine stopa rasta prepolovila. Područje trgovine bilo je ujedno i područje koje je dalo najviši doprinos rastu bruto dodane vrijednosti drugu godinu zaredom.

Rast osobne potrošnje u 2001. vidio se iz rasta prometa od trgovine na malo te uvoza robe široke potrošnje. U 2001. godini zabilježeno je povećanje prometa od 10,0 posto, a u 2000. taj je rast iznosio 9,9 posto. Razlozi koji su utjecali na visoke stope rasta malo-prodaje u posljednje dvije godine su višestruki, a odnose se na suzbijanje sive ekonomije u području trgovine, ulazak velikih trgovačkih lanaca na domaće tržište i liberalizaciju vanjske trgovine, koji su potaknuli konkurenciju i snizivanje trgovačkih marži. Krajnji efekt očitovao se u niskom rastu cijena i povećanju ponude, koji su potaknuli veću domaću potražnju. Uvoz trajnih proizvoda za široku potrošnju u 2001., izražen u američkim dolarima, povećan je za 25,6 posto u odnosu prema prethodnoj godini, a uvoz netrajnih proizvoda za 13,9 posto. Veliki dio prometa u trgovini na malo ostvaren je prodajom uvezenih automobila. Broj prvi put registriranih automobila u 2001. bio je za 17,3 posto veći nego u prethodnoj godini.

1.2.2. Tržište rada

U 2001. godini zbilja se ohrabrujuća prekretnica na tržištu rada. Unatoč ubrzanom rastu registrirane nezaposlenosti, ukupna je zaposlenost također povećana, čime je dugogodišnja tendencija njezina smanjivanja promijenila smjer. Plaće su u 2001. godini, bez obzira na oporavak gospodarske aktivnosti, zabilježile najnižu stopu rasta u cijelom

poststabilizacijskom razdoblju. To je prije svega rezultat politike usporavanja rasta plaća, jer je ubrzanim rastom prosječne plaće tijekom prethodnih godina dostignuta "predtranzicijska" razina plaća iz 1990. godine, a razina BDP-a je i u 2001. godini još uvijek desetak posto niža nego na samom početku devedesetih. U ostalim tranzicijskim zemljama Srednje i Istočne Europe još je na kraju devedesetih prosječna plaća bila za gotovo dvadesetak posto niža nego na početku tranzicije.

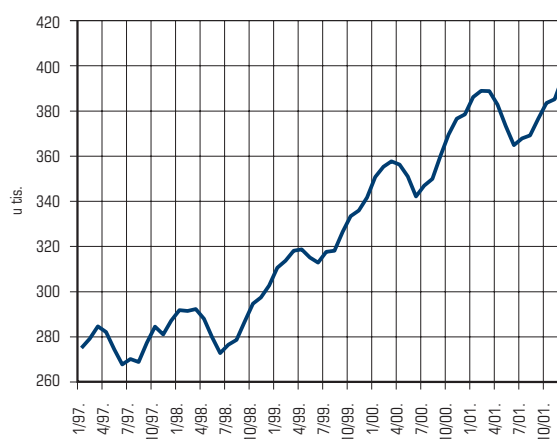
Bruto tokovi na tržištu rada su i u 2001. godini rasli. Ukupan priljev u evidenciju HZZ-a tijekom 2001. godine iznosio je 281 tisuću osoba, što je za 7,3 posto više nego 2000. godine, te je dosegao 16,5 posto prosječne radne snage u 2001. Iako se odljev iz evidencije u 2001. godini povećao za 17,5 posto, što je bitno intenzivniji rast od rasta priljeva, ukupan odljev iznosio je 264 tisuće osoba i ostao je niži od ukupnog priljeva. Zapošljavanje iz evidencije, koje je u 2001. godini povećano za 24,9 posto, bilo je najdinamičnija komponenta odljeva. Kao rezultat takvih kretanja na tržištu rada, krajem 2001. godine registrirana nezaposlenost dosegla je razinu od 395 tisuća osoba, što je za 17 tisuća osoba (4,4 posto) više nego krajem 2000.

Iako je tendencija rasta registrirane nezaposlenosti tijekom 2001. godine usporena u usporedbi s prethodne dvije godine, krajem godine ponovno se ubrzava njezin rast. Usporavanje je bilo rezultat djelovanja oporavka gospodarske aktivnosti, koji je prisutan još od 2000. godine te vrlo stroge Vladine politike plaća koja je usporila rast troška rada. S druge strane, činjenica da je registrirana nezaposlenost nastavila rasti i unatoč rastu gospodarske aktivnosti posljedica je ubrzanog restrukturiranja poduzeća te nekih dodatnih čimbenika. Utjecaj restrukturiranja vidi se ponajprije iz veće dinamike priljeva u evidenciju HZZ-a. Također, potkraj godine zabilježen je pojačan priljev skupine branitelja koji su bili prisiljeni prijaviti se u evidenciju HZZ-a kako bi zadržali prava u skladu s novim zakonom o braniteljima, pa se time može objasniti ubrzanje rasta registrirane nezaposlenosti u tom razdoblju, a djelomice i njezino povećanje u cijeloj 2001. godini.

Ukupna zaposlenost je, prema konačnim podacima DZS-a, krajem 2001. godine iznosila 1.341 tisuću osoba, što je za oko 20 tisuća osoba (1,4 posto) više nego godinu prije. Takva dinamika preokret je u odnosu prema negativnim tendencijama prisutnim tijekom posljednjeg desetljeća i naznaka je njihova mogućega kraja. Ipak, preokret trenda razumljiv je i s obzirom na usporavanje pada ukupne zaposlenosti, koji je bio prisutan u 2000. godini. Prema strukturi, pad ukupne zaposlenosti tijekom 2001. godine zabilježen je samo kod kategorije individualnih poljoprivrednika – aktivnih osiguranika, čiji je broj smanjen za 5 tisuća osoba (6,8 posto). Smanjenje zaposlenosti u poljoprivredi bilo je više nego nadoknađeno povećanjem zaposlenosti u pravnim osobama (12 tisuća osoba, odnosno 1,2 posto) te u obrtu i kod slobodnih profesija (12 tisuća osoba, odnosno 6,0 posto). Uzme li se u obzir da je pad zaposlenosti u poljoprivredi uvelike posljedica toga što je dio seljaka prestao plaćati doprinose za mirovinsko osi-

Slika 1.11.

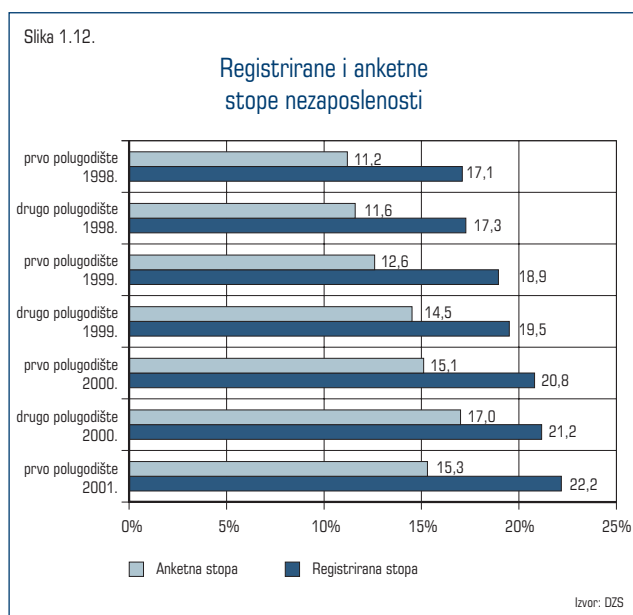
Broj registriranih nezaposlenih

Izvor: HZZ

guranje, a ne nužno njihova prestanka obavljanja djelatnosti, uz činjenicu da je u 2001. godini povećan broj poduzeća u kojima je započet stečaj ili su prestala obavljati svoju djelatnost, razumljivo je kako je broj radnika koji su bili plaćeni za svoj rad porastao čak i nešto više od rasta zaposlenosti.

Radna snaga je zbog istodobnog rasta ukupne zaposlenosti i registrirane nezaposlenosti povećana za gotovo 36 tisuća osoba (2,1 posto). Istodobni rast registrirane nezaposlenosti i ukupne zaposlenosti djelomično je posljedica rasta gospodarske aktivnosti, čime su povećani izgledi za zapošljavanje, što se vidi iz dinamike bruto tokova na tržištu rada. Taj je rast, kao što je već objašnjeno, također dijelom uzrokovan i institucionalnim razlozima, odnosno zakonskim zahtjevom za evidentiranjem branitelja pri HZZ-u, što je povećalo njihov priljev u evidenciju krajem 2001. godine. Budući da je relativan rast registrirane nezaposlenosti nadmašio rast zaposlenosti, stopa registrirane nezaposlenosti povećana je sa 22,3 posto krajem 2000. godine na 22,8 posto krajem 2001.

Rezultati posljednje ankete o radnoj snazi provedene u prvom polugodištu 2001. godine prema međunarodno usporedivoj metodologiji Međunarodne organizacije rada (International Labor Organization, ILO) pokazuju divergentna kretanja. Stopa aktivnosti¹ nastavila je pad te je dostigla 49 posto, što je za 2,1 postotni bod niže nego u drugom polugodištu 2000. godine te za 1,4 postotna boda niže od stope aktivnosti u prvom polugodištu 2000. godine. Pad stope aktivnosti u odnosu prema drugom polugodištu 2000. godine uzrokovan je smanjenjem stope zaposlenosti, ali i stope nezaposlenosti. Tako je stopa nezaposlenosti prema posljednjoj anketi iznosila 15,3 posto, što je niže nego u drugom polugodištu 2000. godine, ali je ipak nešto više nego u prvom polugodištu te godine. Pad anketne stope zaposlenosti također je razumljiv s obzirom na to da se anketa odnosi na prvo polugodište u kojemu su i administrativni podaci ukazali na smanjenje zaposlenosti, i to za 2 tisuće (0,3 posto). U drugom je pak polugodištu

administrativna zaposlenost povećana za 17 tisuća osoba (1,3 posto), te bi stoga bilo razumno očekivati i porast anketne zaposlenosti u istom razdoblju.

U 2001. godini nastavljen je divergencija između stopa registrirane i anketne nezaposlenosti, do koje dolazi zbog evidentiranja u HZZ-u osoba koje su zaposlene u "sivoj" zoni i osoba koje nisu aktivno tražile posao. Stupanjem na snagu Zakona o posredovanju u zapošljavanju početkom 2002. godine te ostalih regulatornih promjena u pogledu fleksibilizacije tržišta rada može se očekivati smanjivanje jaza između registrirane i anketne stope nezaposlenosti. Približavanje stope registrirane nezaposlenosti "stvarnoj", anketnoj nezaposlenosti trebalo bi biti potaknuto s više strana. Prvo, vezanjem određenih prava, npr. zdravstvenog osiguranja, uz osobu umjesto uza status trebao bi se sma-

¹ Stopa aktivnosti predstavlja udio radno aktivnih, odnosno zaposlenih i nezaposlenih, u neinstitucionaliziranom stanovništvu radne dobi. Zbog usporedivosti između anketa o radnoj snazi koje različito ocjenjuju broj stanovnika na teritoriju obuhvaćenom anketom potrebno je promatrati stope aktivnosti, a ne apsolutne razine zaposlenosti.

njiti poticaj za evidentiranje koje nije motivirano traženjem posla. Nadalje, iz evidencije HZZ-a trebalo bi isključiti sve osobe koje svojim radom ostvaruju određeni dohodak, bez obzira na oblik radnog odnosa, čime bi se definicija registrirane nezaposlenosti približila anketnoj definiciji. Konačno, nešto strožim inzistiranje na kriteriju aktivnog traženja posla isključile bi se iz evidencije osobe koje nisu aktivni tražitelji posla. Očekivani utjecaj regulatornih promjena mogao bi tijekom “prijelaznog” razdoblja umanjiti pouzdanost stope registrirane nezaposlenosti, ali će nakon prilagodbe ona za nositelje ekonomske politike biti mnogo pouzdaniji pokazatelj dinamike gospodarstva.

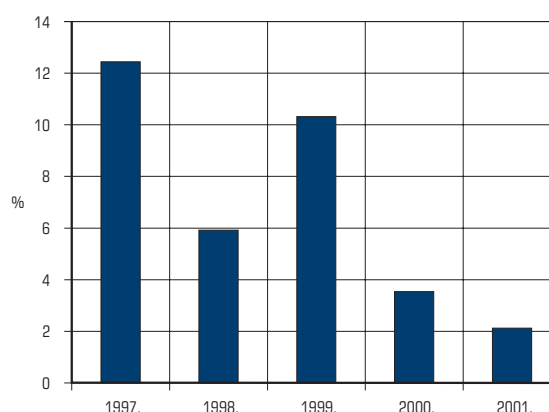
U 2001. godini Vlada je nastavila čvrstu politiku ograničavanja rasta plaća, koja je jedan od oslonaca fiskalne konsolidacije. Prema podacima DZS-a prosječna neto plaća u Hrvatskoj u 2001. iznosila je 3.534 kune, što je realno za 2,1 posto više nego u prethodnoj godini². Taj je realni rast prosječne neto plaće bio najniži u poststabilizacijskom razdoblju, a na njega je primarno utjecala politika moderacije plaća u javnom sektoru. Tako su u zdravstvu i javnoj upravi prosječne realne neto plaće smanjene, dok je prosječna plaća u obrazovanju u sustavu novih koeficijenata uspijevala održati korak s povećanjem troškova života te je u toj djelatnosti ostvarena stagnacija plaća. S druge strane, prosječna je plaća ostvarila značajan realni rast u prerađivačkoj industriji, trgovini, prijevozu i vezama, turizmu i građevinarstvu.

Unatoč stagnaciji prosječne plaće, u 2001. godini je nastavljena ekspanzija mase neto plaća koje su se isplaćivale preko ZAP-a. Isključi li se utjecaj plaća kod banaka i štedionica, koje su početkom 2001. “neopravdano” ispale iz statistike, masa neto plaća realno je povećana za 4,7 posto, što pokazuje ubrzanje rasta mase plaća u odnosu prema povećanju zabilježenom u 2000. godini. S obzirom na to da je u 2001. godini usporen rast prosječne plaće, povećanje broja radnika koji su preko ZAP-a dobivali plaću, odnosno rast zaposlenosti, time još više dobiva na važnosti.

Rast zaposlenosti i rast mase plaća potaknuli su i rast jediničnog troška rada u industriji, nakon njegova višegodišnjeg smanjivanja. Taj je rast ostvaren i unatoč brzom rastu industrijske proizvodnje tijekom cijele 2001. godine.

Slika 1.13.

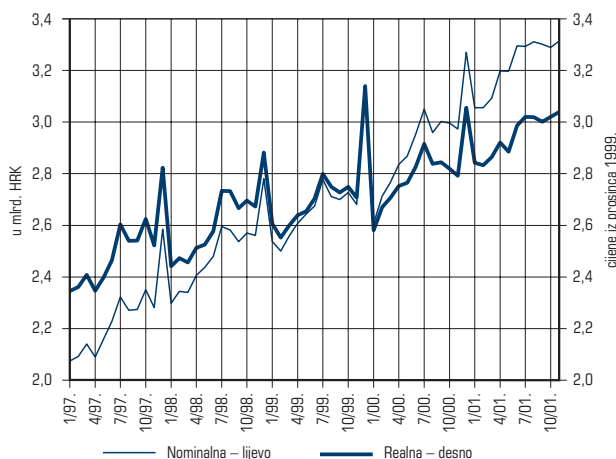
Stope promjene prosječnih realnih neto plaća

Izvor: DZS.

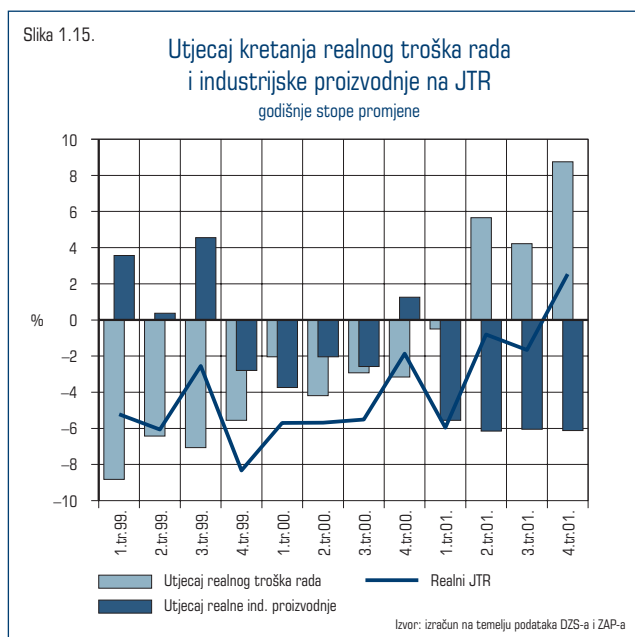
Slika 1.14.

Masa neto plaća isplaćenih preko ZAP-a bez banaka i štedionica

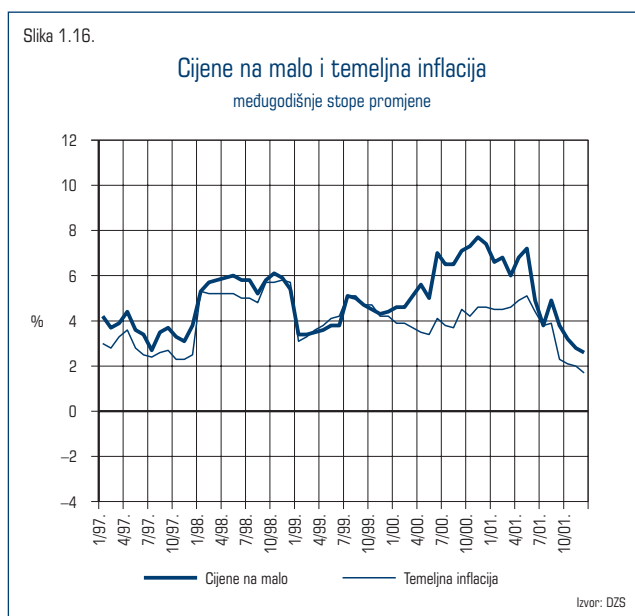
Izvor: ZAP

² Promatrane su plaće isplaćene “u mjesecu”, za razliku od plaća “za mjesec”, koje promatra DZS. Također, deflacioniranje s pomoću indeksa troškova života izvršeno je na mjesečnoj razini.

Početkom 2002. godine nastavljen je pojačan priljev u evidenciju HZZ-a, koji je bio prisutan već krajem 2001. godine, što se pretežito odnosi na već spomenutu skupinu branitelja. Tako je između listopada 2001. godine i ožujka 2002., nakon kontinuirano padajućeg trenda, broj evidentiranih branitelja porastao za gotovo 12 tisuća osoba, što je sačinjavalo više od trećine porasta registrirane nezaposlenosti u tom razdoblju. Isključi li se učinak ubrzanog rasta broja evidentiranih branitelja, zapravo se ni početkom godine ne vidi ubrzanje trenda rasta registrirane nezaposlenosti. Prema privremenim podacima DZS-a, ukupna zaposlenost je u prva dva mjeseca 2002. godine u prosjeku bila za 12 tisuća (1 posto) viša nego u istom razdoblju lani. S obzirom na brži rast registrirane nezaposlenosti od rasta zaposlenosti, i stopa nezaposlenosti je porasla te je tijekom prva dva mjeseca 2002. u prosjeku iznosila 23,7 posto, što je za 1,0 postotni bod više nego u istom razdoblju prethodne godine.

Dinamika plaća na početku 2002. godine također je nastavak tendencija prisutnih u 2001. godini. Nominalna razina prosječne neto plaće bila je u prva dva mjeseca 2002. godine za 1,9 posto viša nego godinu prije, dok je njezin realni rast iznosio 0,6 posto.

1.2.3. Cijene i tečaj

Cijene

Svi relevantni agregatni pokazatelji kretanja cijena koje objavljuje Državni zavod za statistiku pokazuju da je tijekom 2001. godine došlo do zamjetnog usporavanja inflacije u usporedbi s prethodnom godinom. Godišnja stopa inflacije mjerena kretanjem indeksa cijena na malo zabilježena u prosincu 2001. godine iznosila je 2,6 posto te je bila osjetno niža u usporedbi s prosincem 2000. godine kada je dostigla 7,4 posto. Tijekom 2001. godine za ukupno 2,9 postotnih bodova smanjena je i stopa temeljne inflacije³, koja je pala sa 4,6 posto u prosincu 2000. godine na 1,7 posto u prosincu 2001. Prosječna godišnja stopa rasta cijena na malo od 4,9

³ Temeljna inflacija izračunava se u Državnom zavodu za statistiku, a utvrđuje se tako da se iz indeksa cijena na malo isključe one komponente čije je kretanje u značajnoj mjeri izvan kontrole monetarne vlasti: cijene poljoprivrednih proizvoda i administrativno regulirane cijene (među ostalim, tu su svrstane i cijene električne struje i naftnih derivata). Ukupno je isključeno 88 proizvoda i usluga, čiji je udio u košarici za izračunavanje indeksa cijena na malo u 2001. godini iznosio 22,06 posto (od toga 2,28 postotnih bodova otpada na poljoprivredne proizvode, a 19,78 postotnih bodova na administrativno regulirane cijene). U sve više središnjih banaka, uz praćenje kretanja inflacije na temelju potrošačkih cijena, poseban naglasak stavlja se na praćenje temeljne inflacije (primjerice, u Velikoj Britaniji, Kanadi, Sloveniji, Češkoj, Poljskoj i Mađarskoj).

posto ostvarena u 2001. godini bila je za 1,3 postotna boda niža od one zabilježene godinu prije. Prosječna godišnja stopa temeljne inflacije smanjena je sa 4,0 posto u 2000. godini na 3,6 posto u 2001. Zamjetno je i smanjenje prosječne godišnje stope rasta cijena industrijskih proizvoda pri proizvođačima sa 9,7 posto, koliko je ostvareno u 2000. godini, na 3,6 posto u 2001. Među najznačajnije čimbenike koji su utjecali na smanjivanje inflatornih pritisaka tijekom 2001. godine valja ubrojiti pad cijena sirove nafte i sirovina na svjetskom tržištu, smanjenje rasta domaćih cijena industrijskih proizvoda pri proizvođačima i u zemljama koje su najznačajniji hrvatski vanjskotrgovinski partneri, stabilan tečaj, pa umjereni rast plaća i postupno smanjivanje carina te povećanje konkurencije na domaćem tržištu ulaskom još nekih trgovačkih lanaca.

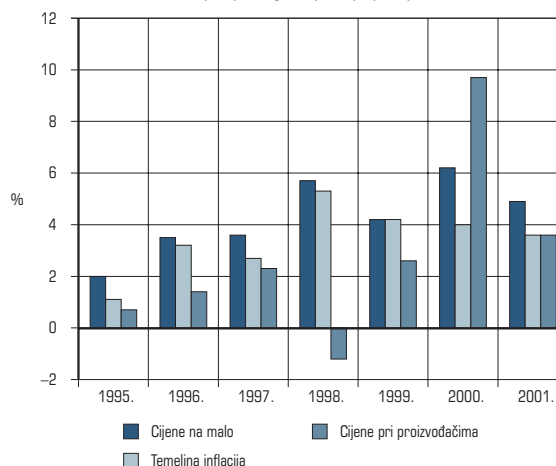
Usporavanje rasta inflacije u 2001. uvelike se može pripisati značajnom smanjenju doprinosa cijena robe ukupnoj inflaciji mjerenoj kretanjem indeksa cijena na malo u 2001. u usporedbi sa 2000. godinom. Pri tome je pod utjecajem pojeftinjenja sirove nafte na svjetskom tržištu bilo izraženo smanjenje direktnog doprinosa maloprodajnih cijena naftnih derivata ukupnoj stopi inflacije.

Na svjetskom je tržištu tijekom 2001. godine pod utjecajem usporavanja globalne gospodarske aktivnosti te slabljenja intenziteta zračnog prometa prosječna mjesečna cijena sirove nafte za promptnu isporuku smanjena za 26,5 posto, sa 25,2 američka dolara po barelu u prosincu 2000. godine na 18,5 dolara u prosincu 2001. Usporavanje rasta temeljne inflacije u 2001. godini, između ostalog, pokazuje da su i indirektni učinci prijašnjih poskupljenja naftnih derivata na cijene ostalih proizvoda i usluga bili vrlo ograničeni, i intenzitetom i trajanjem, te je došlo do određenog slabljenja inflatornih pritisaka s potražne strane. Kao rezultat opisanih kretanja cijena naftnih derivata na domaćem tržištu, prije svega, značajno se smanjio i doprinos administrativno reguliranih cijena ukupnoj stopi inflacije mjerenoj kretanjem indeksa cijena na malo sa 3,7 postotnih bodova krajem 2000. godine na 1,2 postotna boda krajem 2001. godine. Uz to, smanjio se i doprinos cijena duhana i pića toj stopi.

Uz spomenuto kretanje cijena sirove nafte, i druge komponente uvezene inflacije pokazuju da su tijekom 2001. godine oslabjeli inflatorni pritisci iz inozemstva. Podaci o kretanju cijena sirovina na svjetskim robnim burzama objedinjeni u agregatnom HWWA indeksu cijena sirovina bez energije⁴, pokazuju da su u prosincu 2001. godine

Slika 1.17.

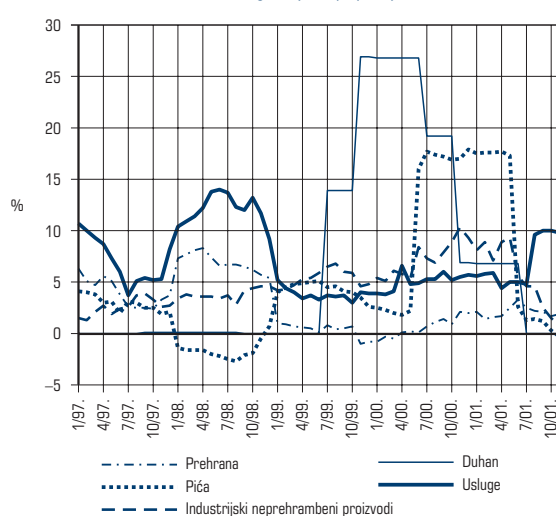
Cijene na malo, temeljna inflacija i cijene industrijskih proizvoda pri proizvođačima prosječna godišnja stopa promjene

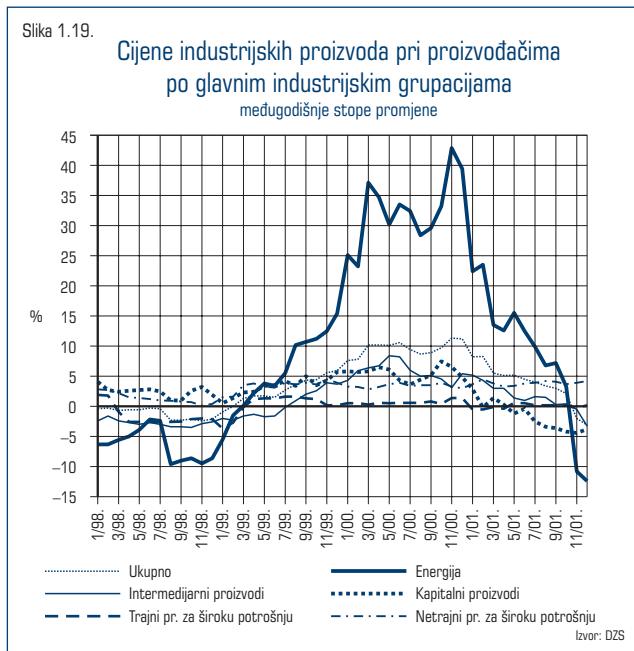
Izvor: DZS

Slika 1.18.

Cijene na malo po komponentama međugodišnje stope promjene

Izvor: DZS

cijene sirovina u prosjeku bile 14,4 posto niže nego u istom razdoblju prethodne godine što je, uz ostalo, značajno utjecalo i na smanjivanje cijena domaćih industrijskih proizvoda pri proizvođačima i na pad proizvođačkih cijena u zemljama koje su najznačajniji hrvatski vanjskotrgovinski partneri. Dok je u prosincu 2000. godine ostvaren međugodišnji rast proizvođačkih cijena u eurozoni od 5,6 posto, u prosincu 2001. zabilježeno je smanjenje agregatne razine proizvođačkih cijena od 1,1 posto u usporedbi s istim razdobljem prethodne godine.

Kako je spomenuto, na smanjivanje inflacijskih pritiska tijekom 2001. godine utjecala je i relativna stabilnost tečaja kune prema euru, koja jamči stabilnost inflacijskih očekivanja. Nastojanje da se ograniči povećanje plaća u državnom i javnom sektoru također je pridonijelo snižavanju inflacijskih pritiska. Povećanje konkurencije na domaćem tržištu dolaskom novih tr-

govačkih lanaca te postupno sniživanje carina, koje je slijedilo nakon pristupa Svjetskoj trgovinskoj organizaciji, dodatni su čimbenici koji su utjecali na smanjenje inflatornih pritiska na domaćem tržištu robe.

S druge strane, tijekom 2001. godine došlo je do povećanja međugodišnje stope rasta cijena usluga (iz indeksa cijena na malo) sa 5,7 posto zabilježenih u prosincu 2000. na 10,3 posto u prosincu 2001. što je, prije svega, bila posljedica značajnog poskupljenja cijena telekomunikacijskih usluga, ali i povećanja cijena određenih komunalnih usluga, obveznog osiguranja vozila i gradskog prijevoza. Međutim, značajno su porasle i cijene usluga koje nisu administrativno regulirane. Tako su cijene usluga koje su obuhvaćene indeksom temeljne inflacije ostvarile u prosincu 2001. godine međugodišnji rast od 5,6 posto, za 2,1 postotni bod veći od onoga zabilježenog krajem 2000. godine.

Relativna stabilnost indeksa nominalnoga efektivnog tečaja kune, pad cijena sirove nafte i drugih sirovina, umjereni rast izdataka za plaće te trend smanjivanja kamatnih stopa na kredite poduzećima prigušivali su inflatorne pritiske generirane rastom troškova proizvodnje. Međugodišnja stopa rasta domaćih cijena industrijskih proizvoda pri proizvođačima smanjena je sa 11,2 posto u prosincu 2000. godine na 3,1 posto u prosincu 2001. Pri tome je tijekom 2001. godine cijena energije ukupno smanjena za 12,4 posto, tako da je doprinos cijene energije međugodišnjoj stopi rasta cijena pri proizvođačima zabilježenoj koncem 2001. bio negativan. Nešto su manje tijekom 2001. godine pojeftinili kapitalni i intermedijarni proizvodi (3,8 posto, odnosno 3,2 posto). Cijene trajnih proizvoda za široku potrošnju neznatno su povećane (0,2 posto), a u prosincu 2001. zabilježen je nešto snažniji međugodišnji rast proizvođačkih cijena od 4,2 posto u industrijskoj grupaciji koja proizvodi netrajne proizvode za široku potrošnju.

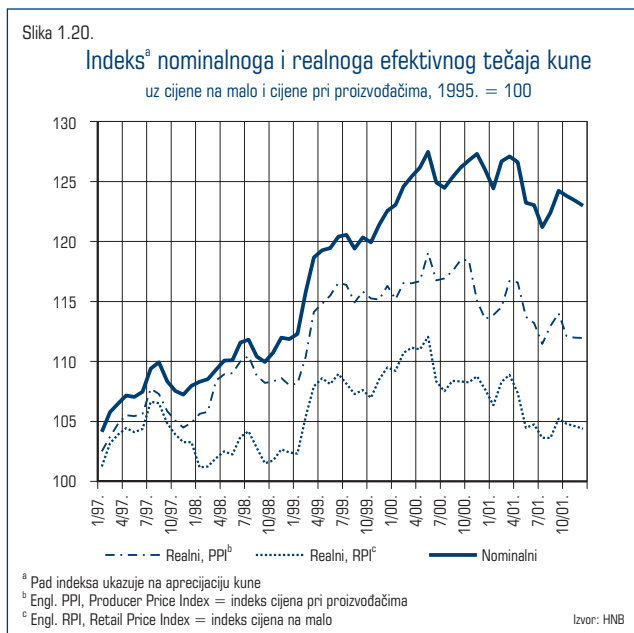
⁴ U Institutu za međunarodnu ekonomiju u Hamburgu (HWWA) konstruiran je agregatni indeks cijena sirovina na svjetskom tržištu, tzv. HWWA indeks. HWWA indeks pokazatelj je kretanja troškova za uvezene sirovine (obuhvaća ukupno 29 sirovina, a indeks bez cijena energenata 27) te se koristi u analizama utjecaja promjena cijena sirovina na svjetskom tržištu na kretanje cijena u industrijskim zemljama. Indeks se izračunava na temelju cijena sirovina izraženih u američkim dolarima.

Tijekom prvog tromjesečja 2002. godine cijene na malo porasle su ukupno 1,3 posto u usporedbi s koncem prethodne godine, pri čemu je godišnja stopa inflacije povećana sa 2,6 posto zabilježenih u prosincu 2001. na 3,2 posto u ožujku 2002. godine. Mjesečna inflacija mjerena kretanjem indeksa cijena na malo u prvom tromjesečju je u značajnoj mjeri fluktuirala te se nakon značajnog rasta od 0,8 posto u siječnju smanjila na 0,1 posto u veljači, da bi u ožujku ponovno porasla dosegnuvši 0,4 posto. Zamjetan siječnjaški rast cijena na malo bio je posljedica faktora koji imaju, prije svega, jednokratni učinak na rast razine cijena bez trajnog utjecaja na rast stope inflacije ili su sezonskoga karaktera (rast cijena poljoprivrednih proizvoda, poskupljenje maloprodajnih cijena pića zbog povećanja trošarina na pivo i poskupljenje određenih administrativno reguliranih usluga – cestarina, obveznog osiguranja vozila, tehničkog pregleda vozila, prijevoza željeznicom). Osim toga, u siječnju su pod utjecajem poskupljenja sirove nafte na svjetskom tržištu i zbog deprecijacije tečaja kune prema dolaru za 3,5 posto poskupjeli naftni derivati. Značajan doprinos mjesečnom rastu cijena na malo u ožujku ponovno je proizi-šao iz poskupljenja naftnih derivata u prosjeku za 4,4 posto. Do oporavka cijena sirove nafte tijekom prvog tromjesečja 2002. godine došlo je zbog dogovornog smanjenja proizvodnje zemalja članica OPEC-a i drugih značajnih proizvođača nafte, a dodatni poticaj rastu cijena dala je napeta politička situacija na Bliskom istoku. Koncem ožujka cijena barela sirove nafte tipa U.K. Brent dosegla je 25,6 američkih dolara te je bila 32,6 posto viša u usporedbi s cijenom od 19,3 američkih dolara zabilježenom krajem 2001. godine. Tijekom prvoga tromjesečja 2002. godine, osim cijena sirove nafte, počele su se oporavljati i cijene drugih sirovina kojima se trguje na svjetskim robnim burzama, tako da je agregatni HWWA indeks cijena sirovina (bez energenata) porastao ukupno 18,8 posto u usporedbi s krajem 2001. godine. Budući da se pri računanju temeljne inflacije iz košarice za izračun, između ostaloga, isključuju cijene energenata, ovaj je pokazatelj kretanja cijena tijekom prvoga tromjesečja 2002. godine zabilježio u usporedbi s ukupnim indeksom cijena na malo blaži rast. Cijene koje ulaze u izračun temeljnog indeksa cijena na malo porasle su tijekom promatranog razdoblja ukupno 0,6 posto, pri čemu je godišnja stopa temeljne inflacije povećana sa 1,7 posto u prosincu 2001. na 1,8 posto u ožujku 2002.

Tečaj

U 2001. godini zabilježena je nominalna aprecijacija prosječnoga godišnjeg efektivnog tečaja kune⁵ od 1,2 posto u usporedbi s prethodnom godinom. Jačanje kune prema košarici valuta prije svega je bio rezultat nominalne aprecijacije prosječnoga godišnjeg tečaja kune prema euru od 2,2 posto (uz udio eura od 66,2 posto u košarici valuta) nasuprot deprecijacije tečaja kune prema američkom dolaru od 0,8 posto (uz udio dolara od 30,6 posto u košarici valuta), dok je utjecaj ostalih valuta na kretanje indeksa nominalnoga efektivnog tečaja kune mnogo manji. Spomenimo da je prosječni godišnji tečaj kune prema funti sterlinga i slovenskom tolaru ojačao 4,1 posto, odnosno 7,3 posto, dok je prema švicarskom franku oslabio 0,9 posto u 2001. u usporedbi s prethodnom godinom. Za razliku od 2001. godine, u 2000. godini ostvarena je snažna deprecijacija

⁵ Indeks nominalnoga efektivnog tečaja kune ponderirani je prosjek indeksa bilateralnih tečajeva kune prema euru, američkom dolaru, švicarskom franku, funti sterlinga i slovenskom tolaru. Ponderi su određeni na temelju prosječnoga udjela pojedine inozemne valute u strukturi tekućeg dijela devizne bilance platnog prometa s inozemstvom. Indeks nominalnoga efektivnog tečaja je agregatni pokazatelj kretanja prosječne vrijednosti kune prema košarici stranih valuta, pri čemu je povećanje indeksa pokazatelj nominalne deprecijacije tečaja kune prema košarici valuta i obratno.

prosječnoga godišnjeg tečaja kune prema američkom dolaru od 16,3 posto, što je uz blagu nominalnu aprecijaciju kune prema euru od 0,7 posto rezultiralo deprecijacijom prosječnoga godišnjeg nominalnog efektivnog tečaja kune od 5,4 posto u usporedbi s prethodnom godinom.

Uz nominalnu aprecijaciju prosječnoga godišnjeg efektivnog tečaja kune od 1,2 posto, uz nešto višu prosječnu godišnju stopu rasta cijena u zemlji u usporedbi s inozemstvom, u 2001. godini ostvarena je realna aprecijacija prosječnoga godišnjeg efektivnog tečaja kune⁶ od 2,7 posto (uz cijene pri proizvođačima) odnosno od 3,4 posto (uz cijene na malo) u usporedbi s prethodnom godinom.

U 2001. godini ostvaren je prosječni godišnji tečaj kune prema euru od 7,47 HRK/EUR, koji u usporedbi s prosječnim tečajem od 7,63 HRK/EUR zabilježenim prethodne godine znači nominalnu aprecijaciju tečaja kune od 2,2 posto. Vrijednost eura smanjena je sa 7,60 kuna 31. prosinca 2000. na 7,37 kuna 31. prosinca 2001., tako da je aprecijacija tečaja domaće valute prema euru nešto jače izražena (zbog utjecaja konverzije u euro) uspoređujući li se tečajevi zabilježeni koncem godine te iznosi 3,0 posto. Veći dio godine središnja se banka suočavala s nužnošću ublažavanja aprecijacijskih pritisaka na domaću valutu, koji su u usporedbi s prethodnom godinom bili jače izraženi. Osim toga, zabilježena su i dva razdoblja blage nominalne deprecijacije tečaja kune prema euru početkom godine i koncem studenoga te razdoblje snažnije deprecijacije tijekom kolovoza. Tijekom 2001. godine, u nastojanju da spriječi snažne aprecijacijske pritiske, središnja je banka na svojim deviznim aukcijama od poslovnih banaka neto otkupila deviza u ukupnoj vrijednosti od 374,4 milijuna američkih dolara, znatno više nego tijekom 2000. godine kada je neto otkupljeno 104,8 milijuna američkih dolara. Na rast ponude deviza na domaćem deviznom tržištu tijekom 2001. godine utjecali su uspješna turistička sezona, značajan priljev deviza od zaduživanja države u inozemstvu i od privatizacijskih prihoda, priljev strane gotovine koju je stanovništvo položilo na devizne račune potkraj godine te određene mjere iz nadležnosti Hrvatske narodne banke (smanjenje dopuštenoga udjela devizne izloženosti sa 25 posto na 20 posto jamstvenoga kapitala banke, izdvajanje dijela devizne obvezne pričuve u kunama). Neto otkup deviza Hrvatske narodne banke od Ministarstva financija u 2001. godini bio je značajan i iznosio je ukupno 480,0 milijuna američkih dolara, dok je godinu prije otkupljeno 298,0 milijuna američkih dolara.

Početak 2001. godine obilježila je uobičajena sezonska deprecijacija nominalnog tečaja kune prema euru zbog otplate dospjelih rata inozemnih kredita. Dodatni pritisak na

⁶ Indeks realnoga efektivnog tečaja ponderirani je prosjek indeksa bilateralnih tečajeva kune prema euru, američkom dolaru, švicarskom franku, funti sterlinga i slovenskom tolaru korigiranih odgovarajućim indeksima relativnih cijena u zemlji u usporedbi s inozemstvom. Rastu li cijene u zemlji brže nego u inozemstvu i uz nepromijenjeni će nominalni efektivni tečaj doći do promjene, u ovom slučaju do aprecijacije (pada) realnoga efektivnog tečaja domaće valute. Povećanje indeksa realnog tečaja pokazuje smanjenje (deprecijaciju) realne vrijednosti kune.

povećanje potražnje za devizama došao je od stanovništva i rasta njihove kunske likvidnosti nastavkom isplate osigurane štednje. Središnja banka u tom je razdoblju intervenirala dva puta prodajom deviza na deviznom tržištu radi povlačenja sezonskih viškova primarnog novca. Na aukciji održanoj 25. siječnja poslovnim je bankama prodano deviza u ukupnoj vrijednosti od 41,9 milijuna američkih dolara te je 2. ožujka prodano dodatnih 17,7 milijuna dolara i time je povučeno 147,3 milijuna kuna.

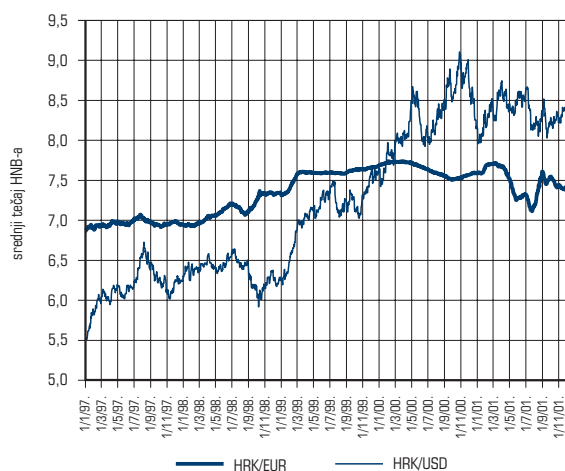
Sredinom ožujka započeo je trend aprecijacije tečaja kune te je do konca svibnja vrijednost kune prema euru porasla ukupno 5,5 posto. U spomenutom je razdoblju središnja banka na deviznim aukcijama otkupila od poslovnih banaka deviza u ukupnoj vrijednosti od 182,4 milijuna američkih dolara (45,4 milijuna dolara u travnju i 137,0 milijuna dolara u svibnju). Koncem svibnja zaustavljen je daljnji ubrzani rast vrijednosti kune prema euru te je kuna tijekom lipnja, ukupno gledajući, oslabjela 0,6 posto u usporedbi s tečajem zabilježenim koncem prethodnog mjeseca. Ocijenivši da se situacija na deviznom tržištu smirila, središnja banka tijekom lipnja nije intervenirala na domaćem deviznom tržištu. U to su vrijeme bile poduzete i dodatne mjere osuvremenjivanja instrumenta obvezne pričuve. Tako je odlučeno da se stopa obvezne pričuve banaka snizi sa 23,5 posto na 22,0 posto te da se osnovica za obračun deviznog dijela obvezne pričuve proširi na kratkoročne devizne kredite koje banke uzimaju u inozemstvu, što je rezultiralo povećanjem kunske likvidnosti te povlačenjem dijela devizne likvidnosti.

Srpanj 2001. godine protekao je u znaku sezonski očekivane, ali snažnije nominalne aprecijacije tečaja kune prema euru u usporedbi s prethodnom godinom. Tijekom srpnja 2001. godine vrijednost kune prema euru nominalno je povećana 1,8 posto u usporedbi s krajem prethodnog mjeseca, dok je u istom mjesecu 2000. godine kuna ojačala 0,5 posto. Kako bi ublažila intenzitet aprecijacije tečaja kune prema euru središnja je banka na aukciji održanoj 11. srpnja od poslovnih banaka otkupila deviza u ukupnoj vrijednosti od 122,9 milijuna američkih dolara. Osim toga, i od Ministarstva financija otkupljeno je deviza u vrijednosti od 86,7 milijuna dolara. Poduzete mjere pridonijele su zaustavljanju trenda jačanja tečaja kune prema euru u posljednjem tjednu mjeseca srpnja.

Međutim, tečaj kune nije se tada stabilizirao, već je odmah u kolovozu otpočela snažna i sezonski neuobičajena deprecijacija tečaja kune prema euru. Tečaj kune je tako tijekom kolovoza izgubio 5,9 posto od vrijednosti zabilježene koncem srpnja dosegnuvši 7,61 HRK/EUR. U nastojanju da oslabi deprecijacijske priti-

Slika 1.21.

Nominalni dnevni tečaj kune prema euru^a i američkom dolaru

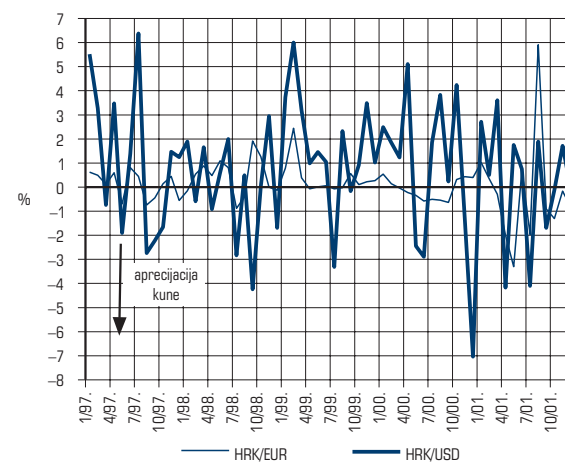
^a ECU prije siječnja 1999.

Izvor: HNB

Slika 1.22.

Stope promjene nominalnog tečaja kune prema euru i američkom dolaru

kraj mjeseca u usporedbi s krajem prethodnog mjeseca, srednji tečaj HNB-a

Izvor: HNB

ske na tečaj domaće valute, Hrvatska narodna banka tijekom kolovoza tri je puta intervenirala, prodavši poslovnim bankama devize u ukupnoj vrijednosti od 370,8 milijuna američkih dolara. Reakcija banaka na devizne intervencije HNB-a može se opisati kao tipično ponašanje u valutnoj špekulaciji. Naime, banke su uporno dalje kupovale devize i podigle su svoje duge devizne pozicije do maksimuma, a manjak kuna nadoknađivale su intenzivnim korištenjem lombardnih kredita HNB-a. Deprecijacijske pritiske za-bilježene u kolovozu, mjesecu u kojem je cijena deviza prijašnjih godina bila, u pravilu, najniža, uzrokovao je i rast potražnje poduzeća za devizama. To je uzrokovalo pad depozitnog novca poduzeća uz istodobni rast deviznih depozita poduzeća kod poslovnih banaka.

Zbog špekulacija središnja je banka donijela niz odluka⁷ s ciljem da se dodatno ublaže deprecijacijski pritisci na tečaj domaće valute. Tako je 16. kolovoza donijeta odluka kojom se dopuštena izloženost ukupne devizne pozicije banke valutnom riziku smanjuje s dotadašnjih 25 posto na 20 posto vrijednosti jamstvenoga kapitala banke te je ukinuta mogućnost postojanja bilo kakvih izuzeća. Nadalje, 5. rujna donijeta je i odluka o povećanju kamatne stope na lombardne kredite sa 9,5 posto na 10,5 posto, odluka o smanjenju stope naknade koja se obračunava na izdvojeni kunski dio obvezne pričuve (tzv. stopa remuneracije) sa 3,5 posto na 2,0 posto te odluka o postupnoj unifikaciji obvezne pričuve koja se odnosi na unifikaciju valute izdvajanja. Spomenute odluke donesene su zbog toga što je HNB vodio računa o tome koliko značajan može biti utjecaj deviznog tečaja na inflaciju, izravno, preko poskupljenja uvoznih proizvoda, i neizravno, preko utjecanja na formiranje inflacijskih očekivanja, čiji porast može dovesti do trajnijeg povećanja stope inflacije u budućnosti.

Kolovoške devizne intervencije i druge mjere središnje banke utjecale su na smanjenje potražnje za devizama, odnosno na smanjenje kunske likvidnosti na domaćem tržištu te su rezultirale zaustavljanjem pada vrijednosti domaće valute prema euru početkom rujna. S ciljem da dijelom obnovi i stabilizira kunsku likvidnost banaka na razini koja bi osigurala normalnu kreditnu aktivnost banaka i daljnji pad kamatnih stopa, Hrvatska narodna banka je u rujnu otkupila od poslovnih banaka ukupno 161,1 milijun američkih dolara te još 169,8 milijuna američkih dolara od Ministarstva financija i time je kreirala 2,7 milijardi kuna.

Posljednje tromjesečje 2001. godine obilježila je nominalna aprecijacija tečaja kune prema euru od ukupno 2,3 posto, pri čemu je vrijednost eura smanjena sa 7,54 kune koncem rujna na 7,37 kuna koncem prosinca. Premda je bitna značajka četvrtog tromjesečja pojava sezonskog manjka na tekućem računu platne bilance, koja, u pravilu, uvjetuje deprecijaciju tečaja kune prema euru, u posljednjem je tromjesečju 2001. godine ta pojava izostala, a ponuda deviza na tržištu bila je velika prije svega zbog toga što su građani polagali stranu gotovinu na devizne račune u poslovnim bankama kako bi bez naknade obavili konverziju u euro. U namjeri da kretanje tečaja održi u zadovoljavajućim granicama stabilnosti, središnja je banka na deviznom tržištu od poslovnih banaka tijekom posljednjeg tromjesečja 2001. godine neto otkupila deviza u vrijednosti

⁷ Središnja banka nije dalje intervenirala prodajnom deviza poslovnim bankama na aukcijama kako ne bi ugrozila tromjesečnu donju granicu kumulativnog povećanja neto raspoloživih međunarodnih pričuva HNB-a koja je bila utvrđena kao jedan od kvantitativnih kriterija izvršenja programa određen u Memorandumu o ekonomskoj i financijskoj politici potpisanom sa MMF-om.

od ukupno 338,5 milijuna američkih dolara. Osim toga, u studenome je od Ministarstva financija otkupljen dio deviznog priljeva od prodaje udjela u HT-u u vrijednosti od 43,3 milijuna dolara te je u prosincu od države neto otkupljeno 89,6 milijuna dolara.

Tijekom siječnja 2002. godine neto otkup devizne efektivne od građana vratio se na uobičajenu razinu. Poslovne su banke zbog povećane potražnje za devizama, prije svega, pravnih osoba, pojačano kupovale devize na domaćem deviznom tržištu. U takvim je okolnostima tečaj kune prema euru u siječnju 2002. godine nominalno oslabio 2,7 posto u usporedbi s koncem 2001. Središnja je banka na deviznim aukcijama održanim tijekom siječnja prodala poslovnim bankama devize u ukupnoj vrijednosti od 124,05 milijuna američkih dolara. Početkom veljače 2002. godine zaustavljena je sezonska deprecijacija tečaja kune prema euru te je došlo do zaokreta u trendu kretanja tečaja domaće valute. Pojava aprecijacijskih pritisaka na tečaj kune bila je očekivana u situaciji u kojoj na tržištu postoji velika ponuda deviza uz očekivanja njezina daljnjeg rasta radi planiranog zaduživanja države i poduzeća Hrvatske autoceste u inozemstvu te priljeva deviza od privatizacije i od izvoza turističkih usluga. Tijekom veljače i ožujka nominalni tečaj kune ukupno je ojačao 2,2 posto u usporedbi s tečajem zabilježenim koncem siječnja, pri čemu je vrijednost eura pala sa 7,57 HRK/EUR na 7,40 HRK/EUR. U cilju održavanja stabilnosti tečaja kune prema euru središnja je banka tijekom spomenuta dva mjeseca na deviznim aukcijama otkupila od poslovnih banaka deviza u protuvrijednosti od ukupno 268,04 milijuna američkih dolara.

1.2.4. Novčana kretanja i međunarodne pričuve

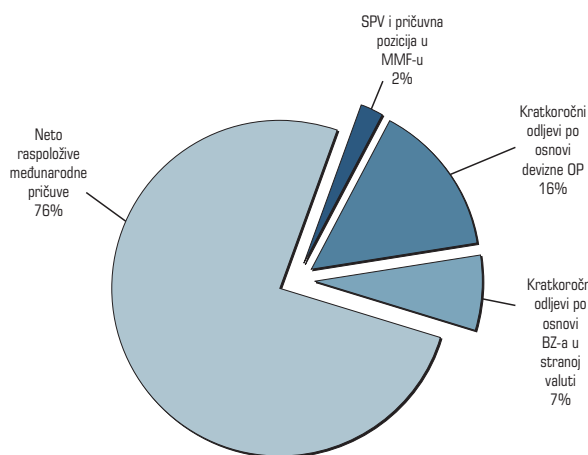
Okruženje u kojem je djelovala središnja banka u 2001. godini obilježeno je prije svega rastom gospodarske aktivnosti započetim u 2000. godini, koji se intenzivirao u 2001. godini. To je pratio značajan rast svih monetarnih agregata i kreditne aktivnosti poslovnih banaka. Rast najširega monetarnog agregata, ukupnih likvidnih sredstava, iznosio je 45,2 posto (na prosinačkoj razini), posebno zbog snažnog rasta deviznih depozita, mnogo većeg od rasta zabilježenog u 2000. Ovakvo kretanje monetarnih agregata pratilo je i oživljavanje kreditne aktivnosti banaka. Osim kreditiranja stanovništva, banke su u 2001. počele pojačano kreditirati i poduzeća. Rast kredita stanovništvu iznosio je u 2001. 29,3 posto (21 posto u 2000.), a poduzećima 21,3 posto (samo 0,9 posto u 2000.). Unatoč vrlo visokom rastu monetarnih i kreditnih agregata stopa inflacije bila je ispod očekivane razine za 2001. godinu te je primarni cilj središnje banke u potpunosti ispunjen.

Na području monetarne regulative, proteklu godinu obilježilo je nekoliko značajnih promjena. U prvom tromjesečju Odlukom o početku rada nacionalnog klirinškog sustava i o izvršenju naloga za plaćanje tim putem (NN, br. 131/2000.), uspješno je otpočela druga faza reforme platnog prometa. Početkom drugog tromjesečja donesen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o osnovama deviznog sustava, deviznog poslovanja i prometu zlata (NN, br. 32/2001.). Glavna namjera izmjena deviznog zakona bila je da se liberalizira devizno poslovanje pravnih osoba omogućujući im lakše pribavljanje i raspolaganje devizama. Učinci novog propisa postali su očiti s vremenskim pomakom od nekoliko mjeseci. Ubrzo nakon donošenja izmjena deviznog zakona na snagu je stupio i novi Zakon o Hrvatskoj narodnoj banci (NN, br. 36/2001.). On je nedvosmisleno definirao stabilnost cijena kao primarni cilj središnje banke u skladu sa suvremenim saz-

nanjima i najboljim praksama centralnobankarskih zakonodavstava razvijenih zemalja. Osažena je neovisnost središnje banke u usporedbi s prethodnim Zakonom, te je definirana njezina funkcijska, institucionalna, osobna i financijska neovisnost. Precizirana je odgovornost guvernera i ostalih članova Savjeta Banke, te su konkretizirani slučajevi njihova smjenjivanja. Konačno, u 2001. dočekani su i prvi konkretni rezultati pregovora o sukcesiji. Prema ugovoru o sukcesiji Hrvatskoj je pripalo 28,49 posto sredstava bivše SFRJ na računima u BIS-u, na temelju čega je Hrvatska postala vlasnicom 8,32 milijuna američkih dolara u devizama i 13,127 tona zlata u polugama. Zlato je naknadno prodano, a dobivene devize čine dio portfelja HNB-a.

Slika 1.23.

Struktura ukupnih međunarodnih pričuva Hrvatske narodne banke 31. 12. 2001.

Izvor: HNB

Primarni novac, osnovni monetarni agregat središnje banke bilježi visoku stopu rasta u 2001. godini (51,9 posto naspram 13,6 posto u 2000.) koja je rezultat značajnih promjena instrumenata monetarne politike, ali i snažnog rasta širih monetarnih agregata. Ipak, najveći utjecaj na dinamiku primarnog novca imale su promjene obvezne pričuve.

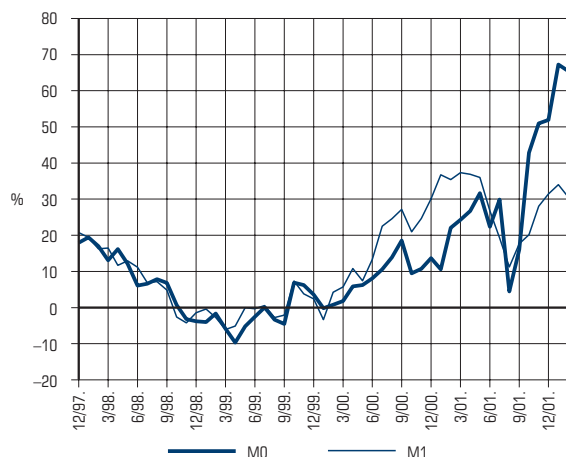
U skladu s trendovima iz posljednjih godina, nastavljeno je snižavanje stope obvezne pričuve. Sa 23,5 posto početkom godine ona je snižena na 22 posto u srpnju te, konačno, na 19 posto u prosincu 2001. Tijekom prvih pet mjeseci 2001. godine nije bilo promjena elemenata obvezne pričuve te je ona rasla dinamikom povećanja osnovice. U lipnju 2001. u osnovicu za obračun devizne obvezne pričuve uključeni su primljeni inozemni krediti, čime je izjednačen tretman različitih bankovnih izvora sredstava. Povećanje osnovice za 14 milijardi kuna, koliko su iznosili cjelokupni primljeni devizni krediti, izvedeno je u dva koraka, u lipnju i srpnju, kako bi udar na deviznu likvidnost banaka bio što manji. Pojednim bankama koje su imale visok udio primljenih kredita u svojim izvorima omogućeno je postupno povećanje izdvajanja tijekom četiri iduća mjeseca. Osim izjednačavanja tretmana različitih izvora, povećanje izdvajanja devizne obvezne pričuve povoljno je djelovalo i na smanjenje aprecijacijskih pritisaka na deviznom tržištu.

Pritom valja spomenuti da dio obvezne pričuve koji se izdvaja na posebne račune kod HNB-a iznosi najmanje 40 posto, a da se maksimalno 60 posto može održavati kao likvidna potraživanja. Kako je devizna imovina banaka koju drže na računima u inozemstvu bila dovoljna za pokriće i ovako povećanog održavanja, dodatni napor odnosio se samo na izdvajanje 40 posto na račune HNB-a. Izdvojena obvezna pričuva u devizama tada je porasla za 0,6 milijardi kuna.

Slika 1.24.

Međugodišnje stope rasta primarnog novca (M0) i novčane mase (M1)

stopa promjene u usporedbi s istim mjesecom prethodne godine

Izvor: HNB

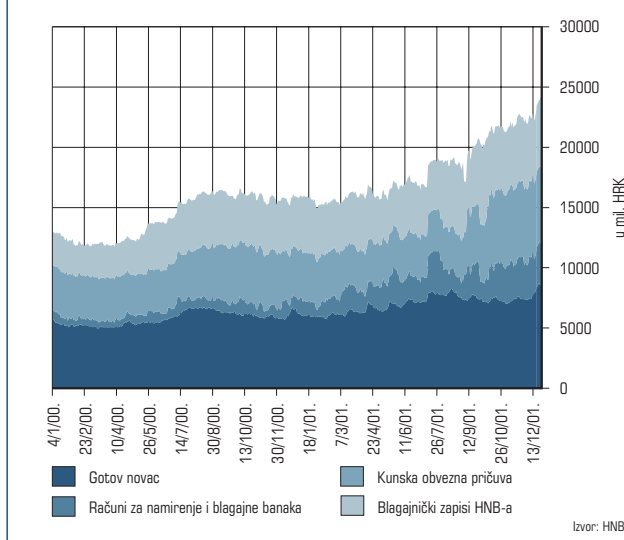
Iako sama devizna obvezna pričuva nije dio primarnog novca, nakon rujna 2001. njezina razina i dinamika njezine promjene presudno su utjecale na kretanje primarnog novca. Od rujanskog obračuna 10 posto devizne obvezne pričuve izdvaja se u kunama, što je povećalo kunsku obveznu pričuvu, a time i primarni novac. U listopadu je postotak izdvajanja povećan sa 10 posto na 20 posto pa zatim u prosincu na 25 posto devizne obvezne pričuve. Gledano u širem kontekstu, nastavak unifikacije obvezne pričuve izveden je u trenutku kada se sezonski povećava kunška likvidnost u sustavu. U 2001. godini je period deprecijacije počeo ranije nego inače. Već su sredinom ljeta (početkom kolovoza), kada je sezonski devizni priljev još obično snažan, a tečaj kune sezonski aprecira, pravne osobe samostalno ili prema savjetu svojih komercijalnih banaka počele intenzivnije koristiti novine iz deviznog zakona i kupovale su devize radi polaganja na račune. Povećana potražnja za devizama bila je dovoljna da okrene trend tečaja, te je kuna počela slabiti nešto ranije nego je to sezonski uobičajeno. U takvom okruženju u središnjoj je banci ocijenjeno da je kunška likvidnost sustava dovoljno dobra da omogućiti prijelaz na povećano kunsko izdvajanje obvezne pričuve bez poteškoća. Kako bi se ipak bankama koje su bile manje kunski likvidne nego prosjek sustava omogućio uredan prijelaz na novi sustav, organiziran je interventni otkup deviza.

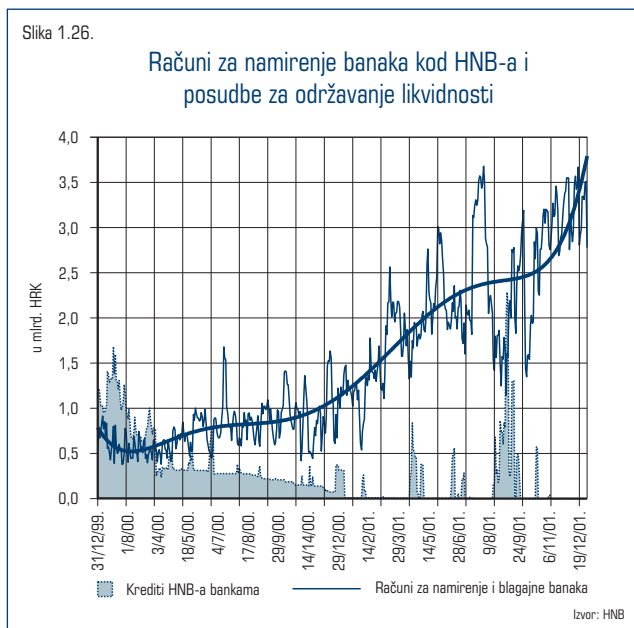
Kunska obvezna pričuva izdvaja se na računu obvezne pričuve kod HNB-a u iznosu od najmanje 40 posto vrijednosti obračunate obvezne pričuve, a preostali dio održava se na računima za namirenje banaka, maksimalno do 60 posto. Stoga su promjene načina izdvajanja devizne obvezne pričuve utjecale na povećanje obje kategorije primarnog novca. Smanjenje stope obvezne pričuve, kao i nešto sporiji rast kunske osnovice (kunskih nemonetarnih depozita i depozitnog novca) nego u 2000. više su nego kompenzirani brzim rastom devizne osnovice i izdvajanjem dijela devizne obvezne pričuve u kunama. Salda na **računima za namirenje** banaka povećana su u 2001. za visokih 433,2 posto u odnosu prema prosincu 2000. (85,4 posto u 2000.), dok je izdvojena kunška obvezna pričuva povećana za 54,2 posto (9,9 posto u 2000.).

Kretanje devizne obvezne pričuve zrcalno je simetrično kretanju kunske pričuve. Promjene instrumenata kojima se dio devizne obvezne pričuve izdvaja u kunama, povuklo je kunšku likvidnost, ali i oslobodilo deviznu. Kontinuirano smanjivanje deviznog dijela devizne obvezne pričuve tijekom četvrtog tromjesečja u skladu s promjenama regulative oslobađalo je deviznu likvidnost bankama te pridonijelo povećanju inozemne aktive banaka kao i rastu upisanih deviznih blagajničkih zapisa. No, unatoč smanjenju stope obvezne pričuve i smanjenju deviznog dijela izdvajanja devizne obvezne pričuve, snažan rast osnovice utjecao je na povećanje devizne pričuve. Rast osnovice odnosi se prije svega na povećanje deviznih depozita, koji od ljeta 2001. pa sve do kraja godine nisu prestali ubrzano rasti. Stoga je devizna obvezna pričuva povećana za 3,9 posto u odnosu prema koncu 2000., a krajem 2001. iznosila je 5,7 milijardi kuna. U listopadu 2001. hibridni i podređeni instrumenti uključeni su u osnovicu za

Slika 1.25.

Struktura i dnevno kretanje primarnog novca i blagajničkih zapisa HNB-a

obračun obvezne pričuve. Efekti te promjene nisu značajni jer se radilo o instrumentima malog iznosa (2,2 milijarde kuna), a njezinim uvođenjem spriječena je mogućnost zaobilaženja regulacije.

Snažan rast **gotovog novca** od 28,2 posto (11,4 posto u 2000.) zaokružuje sliku ubrzanog rasta primarnog novca (opširnije vidi u: Monetarni i kreditni agregati). Krajem 2001. primarni novac iznosio je 17,8 milijardi kuna, u čemu su depoziti i blagajna banaka 9,3 milijarde kuna, a gotov novac 8,5 milijardi kuna.

Rast **kunskih blagajničkih zapisa** u 2001. (rast od 44,4 posto) bio je nešto sporiji od rasta u 2000. (91,2 posto). Unatoč dobroj kunskoj likvidnosti tijekom cijele 2001. godine (osim pojedinih iznimki), na takvo je kretanje utjecalo nekoliko čimbenika. Već početkom veljače razina upisanih trezorskih zapisa Ministarstva financija premašila je razinu upisanih kunskih blagajničkih zapi-

sa HNB-a. Takvi trendovi potrajali su do sredine godine. Kunski blagajnički zapisi dosegli su krajem 2000. razinu od 2,5 milijardi kuna i tijekom cijele prve polovice 2001. oscilirali su oko te razine. Trezorski zapisi su krajem 2000. iznosili 1,5 milijardi kuna ili manje od polovice od 3,5 milijardi kuna koliko su iznosili krajem prvog tromjesečja 2001. Od travnja su uvedeni drukčiji rokovi dospijea i drukčija dinamika izdavanja blagajničkih zapisa. Umjesto dotadašnjih rokova dospijea od 35, 91 i 182 dana uvode se standardizirani rokovi dospijea od 35, 70, i 105 dana. Još važnije, aukcije se više ne održavaju svaki tjedan nego svakih pet tjedana. U prijelaznom periodu aukcije su se postupno prorjeđivale, da bi se konačno održavale samo jedanput na mjesec.

Takva promjena bila je motivirana smanjivanjem konkurencije između blagajničkih i trezorskih zapisa, a još više nužnošću da se potiče razvoj sekundarnog tržišta i veća briga samih banaka za upravljanje vlastitom likvidnošću. Pokazalo se da su redovite tjedne aukcije Ministarstva financija ipak atraktivnije za banke, te su one kontinuirano povećavale upis trezorskih zapisa. Ipak, središnja banka organizirala je izvanredne aukcije blagajničkih zapisa kada se pokazala potreba. Aukcije blagajničkih zapisa najfleksibilniji su i najefikasniji instrument monetarne politike, čijom količinom i cijenom središnja banka utječe na razinu likvidnosti u sustavu. Izvanredne aukcije obično su se organizirale nakon deviznih intervencija, kada je bilo potrebno smanjiti kunsku likvidnost u sustavu. Upravo nakon izvanredne aukcije održane početkom lipnja, koja je uslijedila nakon što je u svibnju na tri devizne aukcije otkupljeno ukupno 137 milijuna američkih dolara, razina blagajničkih zapisa porasla je na više od 3 milijarde kuna. Dobra likvidnost i veliki otkup deviza u srpnju (122,9 milijardi američkih dolara) utjecali su na nastavak rasta potražnje za blagajničkim zapisima te njihova razina tijekom ljeta kontinuirano raste. Tijekom kolovoza razina blagajničkih zapisa podigla se na gotovo 4,5 milijardi kuna. U takvim uvjetima moglo se nastaviti s promjenama instrumenta obvezne pričuve. Stanje kunskih blagajničkih zapisa krajem 2001. iznosilo je 3,5 milijardi kuna, odnosno 44,4 posto više nego u prosincu 2000.

Devizni blagajnički zapisi HNB-a povećani su u 2001. godini za 60,7 posto i iznosili su 2,9 milijardi kuna krajem prosinca 2001. Devizni zapisi HNB-a nisu tako značajan instrument monetarne politike kao kunski zapisi. Središnja banka na njih plaća upravo onu kamatnu stopu koju ostvari plasmanom sredstava banaka u inozemstvo (umanjeno za troškove u iznosu od 1/16). Tako je središnja banka samo posrednik, koja aktivno ne diktira niti količinu niti cijenu tih vrijednosnica. Bankama ti zapisi mogu poslužiti kao kolateral za korištenje lombardnoga kredita, prihvaćaju im se i kao likvidno potraživanje kod održavanja devizne obvezne pričuve i pomažu im u upravljanju izloženosti valutnom riziku. Kod tih je zapisa zadržana tjedna dinamika aukcija.

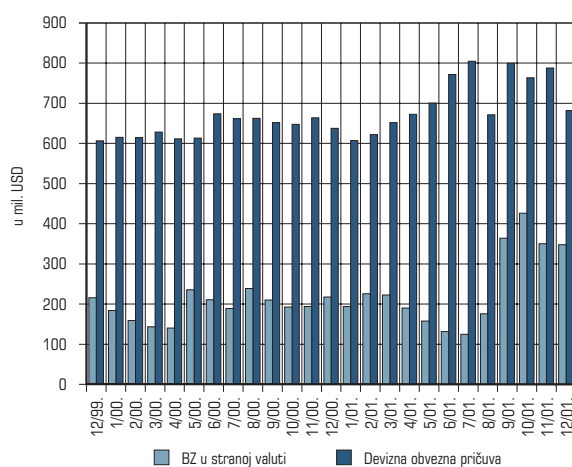
Depoziti središnje države kod središnje banke također su značajan instrument sterilizacije i upravljanja likvidnošću, ako je koordinacija s Ministarstvom financija dobra i to omogućava. Kunski depoziti države kod središnje banke povećani su za 20,9 posto u odnosu prema prosincu 2000. Međutim, kako su oscilacije na tim računima tijekom godine velike, prosječno stanje sredstava na tim računima države bolje ilustrira kretanja. Tako je u 2001. prosječno stanje na tim računima poraslo 84,9 posto u usporedbi sa 2000. To govori o drukčijem upravljanju likvidnošću same države uvođenjem jedinstvenog računa državne riznice, ali i o, jednostavno, višoj razini javnih prihoda.

Tijekom 2001. godine država je u tri navrata imala devizni depozit kod središnje banke. Sredinom ožujka država je deponirala 91,6 milijuna američkih dolara, dio priljeva od izdanih eurskih obveznica u vrijednosti od 500 milijuna eura, i ta su sredstva ostala deponirana gotovo 6 mjeseci. Ubrzo nakon toga, krajem listopada deponirano je 48 milijuna eura na desetak dana. Krajem godine, nakon što je država na domaćem tržištu plasirala eurske obveznice, od 14. prosinca do 21. prosinca imala je deponirano kod središnje banke 58,7 milijuna eura.

Tokovi formiranja i povlačenja primarnog novca u 2001. bili su pretežito usmjereni na devizne transakcije s bankama i državom. Kunski krediti uglavnom se nisu koristili, osim u nekoliko navrata. Intervencijama na deviznom tržištu, značajnim otkupom deviza od Ministarstva financija te priljevom zlata i deviza na osnovi sukcesije međunarodne su pričuve neto povećane za više od 1 milijardu američkih dolara, uz neto pozitivni monetarni učinak od 7,3 milijarde kuna. Za usporedbu, u 2000. neto otkup iznosio je 432,5 milijuna američkih dolara uz monetarni učinak od 3,6 milijardi kuna. Međunarodne su pričuve u 2001. ostvarile najveći godišnji prirast otkad postoje.

Slika 1.27.

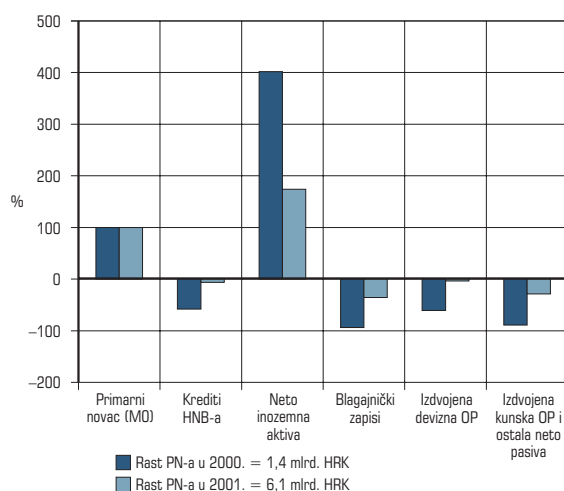
Kretanje devizne obvezne pričuve i blagajničkih zapisa HNB-a u stranoj valuti

Izvor: HNB

Slika 1.28.

Udjeli pojedinih instrumenata monetarne politike u kreiranju i povlačenju primarnog novca (rast PN = 100%)

Izvor: HNB

Tijekom *prvog tromjesečja* središnja je banka organizirala dvije prodaje deviza u ukupnom iznosu od 59,6 milijuna američkih dolara, povukavši pritom 490 milijuna kuna. Djelovanje središnje banke u prvom tromjesečju 2001. ne razlikuje se od prethodnih godina. Sezonski povećana potreba za devizama države i privatnog sektora, kao i lagani deprecijacijski pritisci, svake godine stvaraju potrebu za dodatnim prodajama deviza središnje banke. U *drugom tromjesečju* počinje već sezonski priljev deviza te je otkup deviza od strane središnje banke uobičajen. Ono što je specifično za 2001. jest intenzitet toga otkupa. Država je u ožujku plasirala u inozemstvo 500 milijuna eurskih obveznica pa je središnja banka od nje otkupila deviza u protuvrijednosti od 69,2 milijuna američkih dolara. U travnju i svibnju je na četiri intervencije od banaka otkupljeno 182,4 milijuna američkih dolara s neto monetarnim učinkom većim od 1,5 milijardi kuna. Banke su u tom periodu počele intenzivirati plasiranje kredita, smanjujući pritom svoju inozemnu aktivu. Sezonski priljev deviza već je oko Uskrsa bio pojačan. Bez obzira na to kuna je intenzivno nastavila jačati. Visoka razina otkupa deviza kreirala je višak likvidnosti, koji se djelomično povlačio aukcijama kunskih blagajničkih zapisa. Na datum valute devizne aukcije organizirana je izvanredna aukcija blagajničkih zapisa (16. svibnja), nakon koje je 23. svibnja održana redovna aukcija blagajničkih zapisa. Krajem svibnja upisani kunski blagajnički zapisi bili su na razini od 2,7 milijardi kuna.

Treće tromjesečje počelo je uobičajeno, sa sezonskim priljevom deviza i otkupom deviza središnje banke već početkom srpnja u značajnom iznosu od 122,9 milijuna američkih dolara. Samo dva dana kasnije otkupljeno je 86,7 milijuna američkih dolara od države. Tako stvorena kunška likvidnost nije dodatno sterilizirana jer se tijekom srpnja nastavio trend aprecijacije tečaja kune. Visoka likvidnost utjecala je na kontinuirano smanjivanje kamatnih stopa na novčanom tržištu i kod blagajničkih i kod trezorskih zapisa. Ono što kretanja u trećem tromjesečju 2001. razlikuje od kretanja u prethodnim godinama jesu značajne prodaje deviza početkom kolovoza. Visoka likvidnost, niske kratkoročne kunске kamatne stope, očekivanja sezone promjene tečaja u rujnu te naglo povećanje potražnje za devizama privatnih poduzeća uzrokovali su naglu deprecijaciju tečaja kune. Prodaje deviza središnje banke koje su nakon toga slijedile (ukupno 370,8 milijuna američkih dolara, a povučeno je gotovo 1,5 milijardi kuna) stabilizirale su tečaj i vratile ravnotežu na devizno tržište. Prethodni otkupi deviza osigurali su da se prodaje mogu obaviti bez poteškoća. U tom razdoblju također je odlučeno da se u rujnu nastavi provoditi prije opisano izdvajanje kunskog dijela devizne obvezne pričuve. Iako je bankarski sustav ušao u rujnu u globalu kunski likvidan, pojedine su banke imale bolju deviznu od kunске likvidnosti. Središnja banka organizirala je otkup deviza, čiji je datum valute pao upravo na dan prvog izdvajanja kunskog dijela devizne obvezne pričuve. Na taj su način banke mogle uredno i bez poteškoća izvršiti nove obveze. Prodaje deviza u kolovozu i otkup u rujnu neuobičajen je smjer djelovanja središnje banke i vjerojatno upućuje na to da liberalizacija kapitalskog računa platne bilance može promijeniti ustaljenu sezonsku rutinu priljeva deviza i kretanja tečaja. Tijekom rujna organizirana su i dva otkupa deviza od države (ukupno 169,8 milijuna američkih dolara).

Djelovanje središnje banke u *četvrtom tromjesečju* u potpunosti je bilo pod utjecajem konverzije valuta država članica EMU-a u euro. Prvi otkupi deviza povezani s posljedicama konverzije u euro počeli su već sredinom rujna, da bi se nastavili u listopadu, a intenzivirali u studenome i pogotovo u prosincu. Od sredine rujna do kraja godine ukupno je izvršeno devet deviznih intervencija (ne uključujući onu krajem prosinca, čiji da-

tum valute pada u 2002. godinu). Ukupno je na tih devet aukcija otkupljeno 390,8 milijuna američkih dolara i kreirano je 3,2 milijarde kuna. Unatoč tako intenzivnoj aktivnosti tečaj je na samom kraju godine ipak aprecio te je 31. prosinca 2001. iznosio 7,37 kuna za euro. S obzirom na tako visoku kunsku likvidnost i mjere njezina povlačenja bile su intenzivne. U posljednjem tromjesečju 2001. održano je osam aukcija kunskih blagajničkih zapisa, od kojih su tri bile redovne, a ostale izvanredne. Krajem prosinca bilo je upisano blagajničkih zapisa u ukupnom iznosu od 3,5 milijarde kuna. Drugi tok steriliziranja kunske likvidnosti bio je nastavak povećanja izdvajanja kunskog dijela devizne obvezne pričuve. Taj je tok bio toliko snažan da je sredinom listopada, paralelno s izdvajanjem obvezne pričuve, došlo do značajnog ispisa kunskih blagajničkih zapisa. Tada su oni iznosili 1,7 milijardi kuna i opali su na svoj dugo godina nezabilježeni minimum. Banke su ispisivale blagajničke zapise kako bi bile sigurne da će njihova tekuća likvidnost biti dovoljna za otkup deviza od stanovništva. No, likvidnost se ubrzo popravila, i zbog intervencija središnje banke, te je stanje upisanih blagajničkih zapisa ubrzo poraslo. Konačno, neuobičajeno velika potražnja za gotovim novcem stanovništva, što je također odraz uvođenja eura, dopunila je sterilizacijske napore središnje banke.

Sumarno, makroekonomsko okruženje u 2001. zahtijevalo je intenzivnije djelovanje središnje banke nego inače. Dok je dio vanjskih uzroka koji je zahtijevao takvo djelovanje specifičan za 2001. godinu i neće se ponoviti (uvođenje eura i njegovi učinci), drugi dio upućuje na moguće trajne promjene u okruženju. Aktivniji i agresivniji bankovni sustav koji u svakom trenutku arbitražama pokušava ostvariti dodatnu dobit; sve liberalnije devizno poslovanje i poduzeća koja počinju biti samostalni akteri u tom poslovanju; financijsko produbljivanje i sve veći broj različitih vrsta financijskih institucija koje, svaka na svoj način, potiču razvoj nekog segmenta tržišta, sve su to elementi novoga financijskog "pejsaža" s kojim središnja banka računa u idućim razdobljima. Očuvanje stabilnosti tečaja u sve dinamičnijem okruženju zahtijeva sve intenzivnije korištenje instrumenata središnje banke. Godina 2001. pokazala je da su snažni i nagli obrati sve češće uobičajena, a ne iznimna pojava na financijskom tržištu. Stoga će se i privatni sektor brže morati prilagoditi tržišnim mehanizmima zaštite od valutnoga i ostalih rizika, dok središnja banka djeluje onoliko koliko je to potrebno za ostvarenje njezina primarnog cilja.

Kretanje likvidnosti na početku 2002. godine

Tijekom prva četiri mjeseca 2002. likvidnost bankovnog sustava bila je visoka. Povećano izdvajanje obvezne pričuve, kontinuirane prodaje deviza središnje banke tijekom siječnja kojima se povlačila kunska likvidnost te oscilacije depozita središnje države nisu narušili dobru likvidnost poslovnih banaka.

Posljednja faza reforme platnog prometa, konačni prijelaz računa deponenata u poslovne banke, prošla je uglavnom uredno, uz poteškoće koje su se rješavale u hodu. Rast likvidnosti poslovnih banaka u prva četiri mjeseca djelomično je uzrokovan podizanjem razine likvidnosti iz opreza pred konačno zatvaranje računa poslovnih subjekata u FINA-i, slično kao i početkom 2001. kada je započeo s radom NKS, a djelomično pak zbog toga što su se u bankovni sustav slili depoziti korisnika državnog proračuna koji još nisu integrirani u državnu riznicu. Prosječna razina sredstava na žiroračunima u prva

četiri mjeseca iznosila je visokih 2,9 milijardi kuna, uz niske kamatne stope na tržištu novca i uravnotežen omjer ponude i potražnje. Porast likvidnosti početkom travnja ostvaren je i smanjenjem upisa kunskih blagajničkih zapisa sa 4 milijarde kuna na 2,8 milijardi kuna.

Instrumenti monetarne politike korišteni početkom 2002. pretežito su devizne intervencije. Kunski instrumenti korišteni su za poboljšanje likvidnosti Riječke banke, u čemu je Hrvatska narodna banka imala ulogu zajmodavca u krajnjoj nuždi. Ti događaji kulminirali su u preduskršnjem tjednu od 18. do 22. ožujka (opširnije vidi poglavlje Korištenje monetarnih instrumenata u 2002. godini nakon objave gubitaka u Riječkoj banci). Osim za Riječku banku, lombardni kredit odobren je u 2002. dva puta: krajem veljače u iznosu od 1 milijarde kuna bankama koji su ga koristile za aktivno upravljanje održavanjem obvezne pričuve na računima za namirenje, te još jednom, početkom ožujka u iznosu od 0,4 milijarde kuna. Oba puta, lombardni kredit vraćen je sljedećeg dana.

Sumarno, osim za Riječku banku, u 2002. nastavlja se izrazito skromno i rijetko korištenje kunskih sekundarnih izvora likvidnosti, što je bio i trend koji je obilježio cijelu 2001.

Monetarni i kreditni agregati

Promatrajući ukupne agregate, kretanja su bila mnogo dinamičnija i u 2001. godini je zabilježen snažan rast svih novčanih i kreditnih agregata. Tijekom većeg dijela godine glavni čimbenik rasta novčanih i kreditnih agregata, kao i u 2000. godini, bio je rast realne gospodarske aktivnosti. Monetarna kretanja u 2001. godini, a posebno sam kraj godine, obilježio je snažan ulazak strane efektivne u bankovni sustav radi konverzije u euro i rast deviznih depozita stanovništva, koji je potaknuo rast većine novčanih agregata krajem godine. Učinak uvođenja eura na rast novčanih agregata ograničen je na kraj 2001. i početak 2002. godine.

Ukupna likvidna sredstva

Kod kretanja **ukupnih likvidnih sredstava (M4)**, najšire definiranoga monetarnog agregata koji u sebi sadrži novčanu masu i ukupne kunske i devizne depozite, mogu se u 2001. godini razlikovati dva odvojena razdoblja. Tijekom prvih devet mjeseci ukupna su likvidna sredstva rasla sličnim intenzitetom kao u 2000. godini. Taj rast bio je potaknut gospodarskim oporavkom u 2000. godini i nastavkom gospodarskog rasta u 2001. godini te razvojem bankovnog sustava koji je pridonosio produbljivanju financijskog sustava, odnosno bržem rastu monetarnih od realnih agregata. Za razliku od prvih devet mjeseci, u posljednjem tromjesečju 2001. došlo je do intenziviranja rasta M4 zbog dodatnoga velikog rasta deviznih depozita stanovništva. Građani su polaganje strane efektivne u banke, koju su prije toga držali izvan bankovnog sustava, prepoznali kao najjeftiniji oblik konverzije valuta država članica EMU-a u euro. Posljedica rasta deviznih depozita bilo je nominalno povećanje M4 u posljednjem tromjesečju za 17,7 milijardi kuna (tromjesečna stopa rasta sezonalizirane realne vrijednosti M4 podignuta na godišnju razinu iznosila je 89 posto), što je više nego u prva tri tromjesečja zajedno. Zahvaljujući snažnom rastu u posljednjem tromjesečju, na kraju 2001. godine ukupna likvidna sredstva nominalno su iznosila 106,1 milijardu kuna, a godišnja stopa njihova ras-

ta bila je 45,2 posto. Usporedbe radi, rast M4 u 2000. godini iznosio je 28,9 posto. Treba naglasiti da je krajem 2001. i početkom 2002. godine dovršen utjecaj polaganja strane efektivne radi konverzije u euro, tako da će u idućem razdoblju stope rasta novčanih agregata biti umjerenije i u skladu s kretanjem gospodarske aktivnosti i daljnjim razvojem financijskog sustava.

Drugi događaj koji je djelovao na monetarna kretanja u 2001. godini bila je devizna liberalizacija, koja je utjecala na promjene u strukturi M4. U lipnju 2001. na snagu su stupile izmjene i dopune Zakona o osnovama deviznog sustava, deviznog poslovanja i prometu zlata, donesene u travnju, kojima je značajno liberaliziran devizni promet u Hrvatskoj, na taj način da se i pravnim osobama dopustila slobodna kupovina (i prodaja) deviza radi polaganja na račune, kao i uzimanje deviznih kredita. Sredstva poduzeća čine tek 1/5 ukupnih likvidnih sredstava, ali treba naglasiti da poduzeća aktivnije upravljaju svojim sredstvima nego stanovništvo, a donesene izmjene zakona im to dodatno omogućavaju i olakšavaju. Prema izmjenama deviznog zakona, poduzeća svoja sredstva mogu slobodno prebacivati iz kuna u devize i obratno. Posljedica toga bilo je postupno povećanje deviznih depozita poduzeća nakon stupanja na snagu tih izmjena, s kulminacijom u kolovozu. Takva su se kretanja odrazila na salda računa kunskih likvidnih sredstava, depozitnog novca i štednih i oročenih depozita u kunama. I nakon kolovoza zabilježena su prelijevanja sredstava s kunskih na devizne račune poduzeća, no znatno manja nego prilikom inicijalne prilagodbe kada su poduzeća jednokratno povećala svoje devizne depozite na željenu razinu.

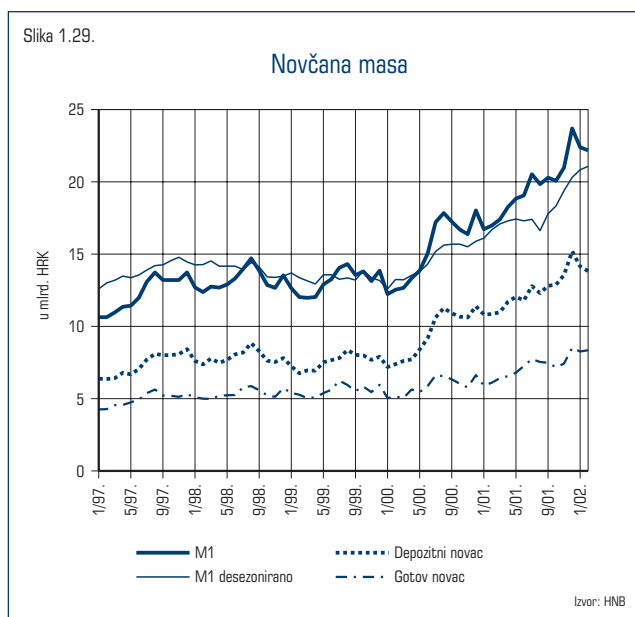
Tablica 1.2. Monetarni i kreditni agregati
u milijardama kuna i postocima

	PRIMARNI NOVAC (M0)	UKUPNA LIKVIDNA SREDSTVA (M4)						NETO DOMAĆA AKTIVA (NDA)	NETO INOZEMNA AKTIVA (NIA)	
		Novčana masa (M1)			Štedni i oročeni depozit	Devizni depoziti	Ukupno (M4)			
		Gotov novac (GN)	Depozitni novac (DN)	Ukupno (M1)						
Stanje										
31. XII. 1998.	10,0	5,7	7,8	13,5	5,8	38,0	57,3	44,6	12,7	
31. XII. 1999.	10,3	6,0	7,9	13,9	5,8	37,0	56,7	40,0	16,7	
31. XII. 2000.	11,7	6,6	11,4	18,0	8,1	46,9	73,1	44,0	29,0	
31. XII. 2001.	17,8	8,5	15,2	23,7	10,5	71,8	106,1	57,4	48,7	
Stope rasta										
– na prosinačkoj razini										
1998.	–3,8	7,7	–7,3	–1,5	6,1	21,4	13,0	31,9	–24,8	
1999.	3,6	4,2	1,1	2,4	–0,1	–2,6	–1,2	–10,4	31,0	
2000.	13,6	11,4	44,2	30,1	39,3	26,9	28,9	10,1	74,2	
2001.	51,9	28,2	33,4	31,5	29,5	53,2	45,2	30,3	67,7	
– prosječno mjesečno										
1998.	–0,3	0,6	–0,6	–0,1	0,5	1,6	1,0	2,3	–2,4	
1999.	0,3	0,3	0,1	0,2	0,0	–0,2	–0,1	–0,9	2,3	
2000.	1,1	0,9	3,1	2,2	2,8	2,0	2,1	0,8	4,7	
2001.	3,5	2,1	2,4	2,3	2,2	3,6	3,2	2,2	4,4	

Izvor: HNB

Novčana masa (M1) najutrziviji je monetarni agregat i čini nešto manje od 1/4 ukupnih likvidnih sredstava. Budući da komponente novčane mase služe za novčano podmirivanje obveza, kretanje novčane mase jako je povezano s kretanjem gospodarske aktiv-

nosti, posebno potrošnje i trgovine na malo. Stoga na kretanje novčane mase snažan utjecaj ima sezona, pa je važno promatrati desezonirane vrijednosti novčane mase i njezinih potkategorija. Desezonirana vrijednost M1 neprekidno raste od početka 2000. godine, što je povezano s gospodarskim oporavkom koji je tada nastupio. Iako rast novčane mase od 31,5 posto u 2001. godini odgovara rastu od 30,1 posto zabilježenom u 2000. godini, dinamika tijekom godine bila je nešto drukčija. Prisjetimo se, snažan utjecaj na kretanje novčane mase u 2000. godini imalo je podmirenje dospjelih neplaćenih obveza države, što je dovelo do snažnog rasta depozitnog novca poduzeća početkom te godine. Kretanje M1 u 2001. bilo je drukčije. U prvoj polovini godine M1 je kontinuirano rastao sve do ljetnih mjeseci, po podjednakim stopama kao u prethodnoj godini. U lipnju je liberalizacija deviznog zakona omogućila poduzećima aktivnu kupovinu deviza, što su ona iskoristila, posebice u kolovozu kada je došlo do promjene smjera kretanja tečaja. Tada su poduzeća značajno povećala svoje devizne depozite na račun kunskih likvidnih sredstava, što je dovelo do pada depozitnog novca poduzeća, pa tako i M1. Nakon toga udara u kolovozu razina kategorije depozitnog novca značajno se snizila, a u rujnu i listopadu zabilježen je njegov oporavak. I uvođenje eura utjecalo je na kretanje novčane mase. Krajem godine dio strane efektivne bio je zamijenjen u kune, što je primarno dovelo do pojačanog rasta gotovog novca, ali i depozitnog novca. Krajem prosinca novčana masa iznosila je 23,7 milijardi kuna i bila je za 5,7 milijardi kuna ili 31,5 posto veća nego na kraju 2000. godine.

Tako za razliku od 2000. godine, kada je depozitni novac bio glavni čimbenik rasta novčane mase, rastu novčane mase u 2001. godini podjednako pridonose i gotov novac i depozitni novac. **Gotov novac u optjecaju** zabilježio je tijekom 2001. godine ubrzanje rasta. Prisjetimo se, nakon dvije godine stagnacije i pada realne vrijednosti gotovog novca, on je u 2000. godini zabilježio umjereni rast. Tijekom 2001. godine gotov je novac snažnije rastao u prvom tromjesečju, da bi u drugom i trećem tromjesečju rastao nešto sporije, po podjednakim stopama rasta kao u 2000. godini. U četvrtom tromjesečju zabilježeno je veliko ubrzanje rasta gotovog novca, što je u manjoj mjeri posljedica oporavka gotovog novca nakon smanjenja u kolovozu, a u većoj je mjeri uzrokovano pojačanom prodajom deviza od strane stanovništva radi konverzije valuta država članica EMU-a koje prestaju vrijediti početkom 2002. godine. Na kraju 2001. godine gotov novac u optjecaju iznosio je 8,5 milijardi kuna, što je godišnji rast od 28,2 posto. Usporedbe radi, stopa rasta gotovog novca u 2000. godini iznosila je 11,4 posto.

Za razliku od 2000. godine, kada je **depozitni novac** bio glavni generator rasta M1, u 2001. godini stopa rasta depozitnog novca bila je nešto niža i odgovarala je rastu gotovog novca. Na kretanje depozitnog novca najveći utjecaj ima depozitni novac poduzeća s udjelom od gotovo 60 posto, a koji je skloniji oscilacijama. Nakon devizne liberalizacije u lipnju te su se oscilacije još povećale. Depozitni novac stanovništva, koji čini oko 1/3 depozitnog novca, mnogo je stalniji i prati dinamiku plaća. Slično kao i kod go-

tovog novca, i depozitni je novac u prošloj godini zabilježio više stope rasta početkom i krajem godine, a niže sredinom godine. Usporavanje rasta depozitnog novca sredinom godine posljedica je prije svega pada dsezonirane vrijednosti depozitnog novca poduzeća, koja su promijenila ponašanje i započela postupno otkupljivati devize čim im je to omogućeno u lipnju, da bi rast deviznih depozita poduzeća kulminirao u kolovozu. Rast depozitnog novca u posljednjem tromjesečju djelomično je posljedica oporavka depozitnog novca poduzeća nakon velikog smanjenja u kolovozu, ali i intenzivnog rasta depozitnog novca poduzeća i stanovništva u prosincu. Tada je do rasta depozitnog novca stanovništva došlo zbog konverzije deviza, dok su poduzeća smanjila svoje devizne depozite u prosincu. Na kraju 2001. godine depozitni novac iznosio je 15,2 milijarde kuna, što je godišnji rast od 33,4 posto. Za usporedbu, rast depozitnog novca u 2000. godini iznosio je 44,2 posto. Depozitni novac poduzeća u 2001. godini porastao je 26,7 posto, a depozitni novac stanovništva 39,2 posto.

Tablica 1.3. Ukupna likvidna sredstva (M4)
na kraju razdoblja, u milijunima kuna i postocima

	STANJE				STRUKTURA			
	1998.	1999.	2000.	2001.	1998.	1999.	2000.	2001.
UKUPNA LIKVIDNA SREDSTVA (M4)	57.340,2	56.659,3	73.061,1	106.071,4	100,0	100,0	100,0	100,0
1. Novčana masa	13.531,4	13.858,9	18.030,3	23.703,5	23,6	24,5	24,7	22,3
1.1. Gotov novac u optjecaju	5.718,8	5.958,9	6.636,7	8.507,4	10,0	10,5	9,1	8,0
1.2. Dep. novac ostalih dom. sektora	7.812,6	7.900,0	11.393,6	15.196,1	13,6	13,9	15,6	14,3
2. Nemonetarni depoziti (kvazinovac)	43.808,8	42.800,4	55.030,8	82.367,8	76,4	75,5	75,3	77,7
2.1. Štedni i oročeni depoziti ^a	5.837,9	5.834,3	8.129,2	10.530,9	10,2	10,3	11,1	9,9
2.2. Devizni depoziti	37.970,9	36.966,0	46.901,6	71.836,9	66,2	65,2	64,2	67,7
SEKTORSKA STRUKTURA M4								
Lokalna država	719,1	627,4	966,9	1.381,0	1,3	1,1	1,3	1,3
Poduzeća	10.057,2	9.503,3	15.277,2	20.349,3	17,5	16,8	20,9	19,2
Stanovništvo	45.298,3	44.218,6	53.591,6	78.439,0	79,0	78,0	73,4	73,9
Ostale bankarske i financijske institucije	1.265,5	2.310,1	3.225,4	5.902,0	2,2	4,1	4,4	5,6
UKUPNO	57.340,2	56.659,3	73.061,1	106.071,4	100,0	100,0	100,0	100,0

^a Uključuje i obveznice i instrumente tržišta novca.
Izvor: HNB

Kretanje **kunskih depozita** u 2001. godini, kao i kretanje depozitnog novca, bilo je određeno kretanjem depozita poduzeća. Dok kunski depoziti stanovništva postojano rastu, kretanje ukupnih kunskih depozita određuju prije svega kunski depoziti poduzeća. Nakon što su u trećem tromjesečju kunski depoziti poduzeća opali, u četvrtom tromjesečju dolazi do njihova oporavka. Krajem 2001. godine kunski su depoziti iznosili 10,5 milijardi kuna, što je godišnji rast od 29,5 posto, dok je rast u 2000. godini iznosio 39,3 posto. Kunski depoziti stanovništva iznosili su 4,3 milijarde kuna uz godišnji rast od 36,0 posto, a kunski depoziti poduzeća 3,7 milijardi kuna uz rast od 23,0 posto.

Devizni depoziti najveća su komponenta i čine oko 2/3 ukupnih likvidnih sredstava. Kao što je već naglašeno, monetarna kretanja u 2001. godini obilježio je rast deviznih depozita krajem godine, prije svega deviznih depozita stanovništva. U prvoj polovici 2001. devizni depoziti rasli su po stopi koja je svedena na godišnju razinu iznosila 27 posto, što odgovara stopama rasta ostvarenim od sredine 1999. godine. Do nešto bržeg rasta deviznih depozita dolazi, kako smo spomenuli, nakon devizne liberalizacije, osobito u kolovozu,

kada su poduzeća povećala svoje depozite za čak 1/3 (u vrijednosti od 300 milijuna eura). Rast deviznih depozita stanovništva ubrzan je krajem godine najvećim dijelom zbog polaganja gotovine valuta država članica EMU na račune građana u bankama. Devizni depoziti stanovništva u posljednjem su tromjesečju 2001. godine povećani za gotovo 2 milijarde eura ili za 29,0 posto, od čega samo u prosincu za 1,3 milijarde eura. Kretanja početkom 2002. godine upućuju na to da će se devizni depoziti stanovništva položeni krajem 2001. godine gotovo u cijelosti zadržati u bankovnom sustavu. Na kraju 2001. godine ukupni devizni depoziti iznosili su 71,8 milijardi kuna, što je godišnji rast od 53,2 posto (rast u 2000. godini iznosio je 26,9 posto). Devizni depoziti stanovništva iznosili su 63,4 milijarde kuna, s udjelom od gotovo 90 posto u ukupnim deviznim depozitima. Stopa rasta deviznih depozita stanovništva u 2001. godini iznosila je 54,1 posto, dok je rast u 2000. godini bio 23,9 posto. Devizni depoziti poduzeća iznosili su 7,5 milijardi kuna uz stopu rasta od 45,4 posto (57,1 posto u 2000. godini).

Aktiva monetarnih institucija

Paralelno s rastom pasive bankovnog sustava, prije svega deviznih depozita, rasla je i aktiva banaka, kod koje se istodobno zbilja značajna promjena unutar njezine strukture. U strukturi aktive razlikujemo neto domaću aktivu (NDA) i neto inozemnu aktivu (NIA). Podaci za kraj godine, prikazani u Tablici 1.2., pokazuju da je NIA rasla dvostruko brže od NDA. Takav zaključak ne bi bio točan ako ne bi bio dopunjen činjenicom da je čak polovica rasta NIA-e u 2001. godini ostvarena u prosincu, kada je zabilježen veliki rast deviznih depozita. Uz to, građani su u banke položili značajan iznos strane efektive u posljednjih nekoliko dana prosinca, ali se on ne vidi iz stanja NIA-e jer je za transfer sredstava potrebno nekoliko dana. Potrebno je i stanovito vrijeme da bi banke povećale kreditnu aktivnost nakon rasta svojih izvora. Još na kraju studenoga 2001. NDA i NIA rasle su podjednako.

Zahvaljujući kretanjima na kraju godine **neto inozemna aktiva (NIA)** monetarnog sustava je i u 2001. godini bila glavni generator ukupnog rasta M4. Ako se isključi utjecaj tečaja, NIA je u 2001. godini realno porasla 67 posto, što odgovara stopi rasta zabilježenoj u 2000. godini. Međutim, kretanje neto inozemne aktive u prvoj i drugoj polovini 2001. godine uvelike se razlikuje. Tako je NIA u prvoj polovini godine vrlo sporo rasla, po stopi rasta desezonirane vrijednosti koja svedena na godišnju razinu iznosi 6 posto. Tijekom druge polovine godine NIA raste eksponencijalno s približavanjem kraja godine, uz stopu rasta desezonirane vrijednosti koja svedena na godišnju razinu iznosi čak 116 posto, pri čemu je mjesečna stopa rasta desezonirane vrijednosti u prosincu iznosila čak 22 posto.

Glavinu neto inozemne aktive monetarnog sustava čini **neto inozemna aktiva Hrvatske narodne banke**. Kao što je poznato, HNB je snažno prisutan na deviznom tržištu tako što otkupljuje viškove na deviznom tr-

žištu i osigurava prodaju sredstava kod manjka deviza. Tijekom 2001. godine bio je prisutan pojačan devizni priljev. HNB je ukupno neto otkupio 374 milijuna američkih dolara od poslovnih banaka putem intervencija, te dodatnih 480 milijuna američkih dolara izravno od središnje države. Pojačana prodaja deviza bila je prisutna jedino tijekom kolovoza i početkom rujna. NIA HNB-a je u 2001. godini povećana za 10,6 milijardi kuna ili za 39,1 posto. U 2000. godini NIA HNB-a povećana je za 5,7 milijardi kuna ili za 26,3 posto. Na kraju 2001. godine NIA HNB-a iznosila je 37,7 milijardi kuna ili 4,5 milijardi američkih dolara.

Mnogo veće oscilacije prisutne su kod **neto inozemne aktive poslovnih banaka**. Poslovne su banke značajno smanjile svoju NIA-u pred ljeto 2001. u očekivanju aprecijacije tečaja. Takva kretanja dovela su i do pojačane aprecijacije tečaja kune nekoliko mjeseci prije nego što je sezonski uobičajeno: u turističkoj sezoni kada dolazi do pojačanog priljeva deviza. Početkom kolovoza, pak, poslovne su banke značajno povećale svoju neto inozemnu aktivu očekujući deprecijaciju tečaja sa svršetkom turističke sezone. Ponašanje banaka dovelo je do promjene smjera kretanja tečaja te je tako potaknulo i rast deviznih depozita poduzeća u tom mjesecu. Kraj godine doveo je do pojačanog rasta NIA-e poslovnih banaka zbog velikog ulaska deviza u bankovni sustav. Kao što je već spomenuto, za intenziviranje domaće kreditne aktivnosti potrebno je određeno vrijeme i do tada su devizna sredstva na računima u inozemstvu. Čak 50 posto rasta inozemne aktive poslovnih banaka u prosincu odnosilo se na ulazak strane efektivne posljednjih nekoliko dana u godini. Na kraju 2001. godine NIA poslovnih banaka iznosila je 11,0 milijardi kuna, dok je na početku godine iznosila 1,9 milijardi kuna. U tome je inozemna aktiva poslovnih banaka iznosila je 32,8 milijardi kuna uz godišnji rast od 66,4 posto (59,0 posto u 2000. godini), dok je inozemna pasiva rasla mnogo umjerenije, i taj se rast odnosio ponajprije na kredite koje su inozemne banke dale domaćim bankama u svojem vlasništvu. Krajem godine inozemna pasiva poslovnih banaka iznosila je 21,9 milijardi kuna, što je rast od 22,7 posto (3,5 posto u 2000. godini).

Tablica 1.4. Neto domaća aktiva
na kraju razdoblja, u milijunima kuna i postocima

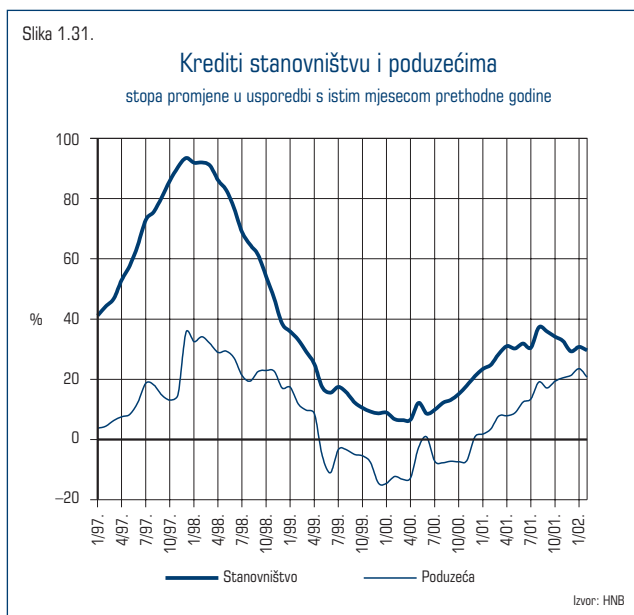
	STANJE				STOPE RASTA			
	1998.	1999.	2000.	2001.	1998.	1999.	2000.	2001.
Neto domaća aktiva	44.626,8	40.003,8	44.043,9	57.410,0	31,9	-10,4	10,1	30,3
1. Aktiva								
1.1. Potraživanja od središnje države (neto)	9.916,3	12.899,2	13.666,7	15.388,1	4,1	30,1	5,9	12,6
1.2. Plasmani	59.792,0	55.875,8	60.863,3	74.868,1	22,4	-6,5	8,9	23,0
1.3. Ostala aktiva (neto)	-25.081,5	-28.771,2	-30.486,1	-32.846,2	2,1	14,7	6,0	7,7
2. Pasiva								
2.1. Ukupna likvidna sredstva (M4)	57.340,3	56.659,3	73.061,1	106.071,4	13,0	-1,2	28,9	45,2
2.2. Inozemna pasiva (neto)	-12.713,5	-16.655,5	-29.017,2	-48.661,3	-24,8	31,0	74,2	67,7

Izvor: HNB

Za razliku od neto inozemne aktive, **neto domaća aktiva (NDA)** postojano raste od sredine 2000. godine, kada je zaustavljen trend njezina smanjivanja. Tako je nakon smanjenja od 10,4 posto u 1999. godini i rasta od 10,1 posto u 2000. godini, u 2001. godini NDA povećana čak za 30,3 posto. Na kraju 2001. godine NDA je iznosila 57,4 milijarde kuna.

Najveći utjecaj na kretanje NDA imaju **plasmani banaka ostalim sektorima**. Plasmani postojano rastu od kraja 2000. godine, nakon smanjenja tijekom 1999. i stagnacije u 2000. godini. Najveći udio od čak 94 posto čine krediti, dok dionice čine tek 5 posto. Neznatan udio vrijednosnih papira i obveznica u plasmanima ostalim sektorima upućuje na nerazvijenost domaćeg tržišta kapitala, pa se poduzeća oslanjaju isključivo na kredite (ili na inozemna tržišta kapitala). Najveći dio plasmana ostalim sektorima odnosi se na plasmane poduzećima (56 posto), dok potraživanja od stanovništva čine 43 posto plasmana. U strukturi kredita kunski krediti čine 15 posto, krediti s valutnom klauzulom 72 posto, a devizni krediti 13 posto. Ovakva struktura kredita odražava i valutnu strukturu pasive bankovnog sustava, u kojoj devizni izvori sredstava (inozemna pasiva i devizni depoziti) dominiraju s udjelom od 66 posto. Krajem 2001. godine plasmani ostalim sektorima iznosili su 74,9 milijardi kuna ostvarivši godišnji rast od 23,0 posto. Usporedbe radi, rast u 2000. godini iznosio je 8,9 posto.

Slika 1.31.

Već duži niz godina krediti stanovništvu rastu brže od kredita poduzećima. Razlog tomu je što je tradicionalno sektor stanovništva bio podzastupljen, tj. što su glavninu kredita dobivala poduzeća. U okolnostima niske zaduženosti sektora stanovništva, poslovne banke su u stanovništvu našle novo nepodmireno tržište, koje je pritom urednije u otplatama i jednostavnije u procjeni rizika u uvjetima nedovoljne zaštite vjerovnika. Takva kretanja dovela su do uravnoteženja ukupnog iznosa kredita odobrenih stanovništvu i kredita odobrenih poduzećima, koji su prije bili značajno u korist poduzeća. Ubrzani rast kredita odobrenih stanovništvu tijekom posljednjih nekoliko godina povećao je zaduženost sektora stanovništva, i među najvišima je u tranzicijskim državama, ali je ona još znatno manja nego u Europskoj uniji. Krediti stanovništvu i nadalje vrlo brzo rastu, prije svega zbog kreditne politike banaka i novih kreditnih proizvoda. Krajem 2001. godine krediti stanovništvu iznosili su 30,1 milijardu kuna uz godišnji rast

od 29,3 posto. To je čak nešto brže nego u 2000. godini kada su krediti stanovništvu povećani za 21,0 posto.

Za razliku od sektora stanovništva, koji konstantno bilježi visoke stope rasta kredita, problemi u bankarskom sektoru i usporavanje gospodarskog rasta krajem devedesetih, doveli su do pomnijeg praćenja kreditnog rizika od strane banaka, što je utjecalo na smanjenje kredita poduzećima. Ipak, krediti poduzećima rastu od sredine 2000. godine, uz tendenciju ubrzanja rasta. U posljednjem tromjesečju 2001. krediti poduzećima bilježe čak i brži rast od kredita stanovništvu, što je prvo takvo tromjesečje od 1995. godine. Krediti poduzećima i nadalje su veći od kredita stanovništvu i na kraju godine iznosili su 39,8 milijardi kuna uz godišnji rast od 21,3 posto. Usporedbe radi, rast u 2000. godini iznosio je samo 0,9 posto.

Na kretanje **neto potraživanja od središnje države** u 2001. godini snažno je utjecala politika financiranja proračunskog manjka, prije svega zaduživanjem u inozemstvu. Ta

politika svakako je povoljno utjecala i na pojačani rast plasmana banaka ostalim sektorima, koji tako bilježe znatno viši rast od rasta plasmana središnjoj državi. Na godišnjoj razini neto potraživanja od države rastu podjednako kao i u 2000. godini. Taj je rast, dakle, uvjetovan stagnacijom kredita koje je središnja država primila od domaćih banaka i isto tako blagim smanjenjem depozita države kod banaka. Glavnina rasta zaduženja države u 2001. godini ostvarena je početkom godine pojačanim izdavanjem trezorskih zapisa. S druge strane, obveznice koje je država izdala u četvrtom tromjesečju u iznosu od 400 milijuna eura izravnom prodajom sindikatu domaćih banaka nisu značajno utjecale na rast zaduženja države kod banaka. Banke su te obveznice, odmah nakon što su izdane, preprodale drugim domaćim sektorima uz proviziju. Krajem 2001. godine neto plasmani središnjoj državi iznosili su 12,8 milijardi kuna što je povećanje od 14,1 posto. Rast u 2000. godini iznosio je 11,2 posto. Plasmani banaka središnjoj državi iznosili su 20,2 milijarde kuna, dok su depoziti države u bankovnom sustavu iznosili 7,4 milijarde kuna.

Novčana kretanja na početku 2002. godine

U prvom tromjesečju 2002. godine nastavljen je rast dijela monetarnih agregata koji neposrednije prate realna kretanja. To se prije svega odnosi na rast novčane mase koja je rasla po dvostruko višoj stopi nego u 2001. godini. Snažan priljev devizne štednje krajem 2001. godine pogodio je ubrzanju rasta plasmana ostalim sektorima u prvom tromjesečju 2002. godine, pri čemu su domaći plasmani financirani smanjenjem inozemne aktive poslovnih banaka.

Ukupna likvidna sredstva na razini prvog tromjesečja ipak nominalno stagniraju zbog blagog pada deviznih depozita u ožujku. Taj pad posljedica je krize i povlačenja depozita iz Riječke banke, ali i vrlo blagog autonomnog smanjenja deviznih depozita nakon dovršetka konverzije u euro. Devizni depoziti su u prvom tromjesečju 2002. godine ukupno smanjeni za 1,3 posto.

1.2.5. Tržište novca

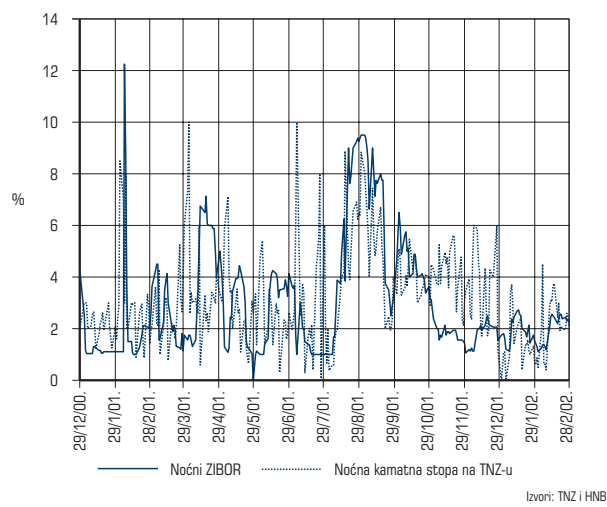
Trend kretanja kamatnih stopa u 2001. nije se bitno razlikovao od kretanja u prethodnoj godini. Padale su kamatne stope na novčanom tržištu i na primarnom tržištu kratkoročnih vrijednosnica Hrvatske narodne banke i Ministarstva financija, a padale su i kamatne stope na kredite poslovnih banaka. Kratkotrajni poremećaj dogodio se krajem ljeta kad su naglo porasle kamatne stope. Njegova kratkotrajna posljedica bilo je i zauzavljanje pada aktivnih kamatnih stopa poslovnih banaka, dok su pasivne kamatne stope nastavile svoj trend spuštanja.

Kamatne stope na tržištu novca

Prosječna je kamatna stopa na tržištu novca tijekom prve polovice 2001. godine padala zahvaljujući visokoj likvidnosti bankovnog sustava. U lipnju i srpnju dosegla je nisku razinu – između 2 i 3 posto. Pad kamatnih stopa pratili su aprecijacija kune i visoka kunska likvidnost. Takva kretanja promijenila su se sredinom kolovoza kad su banke

Slika 1.32.

Prosječne kamatne stope u noćnoj trgovini na TNZ-u i noćni ZIBOR

jem događanja koja su se odvijala na deviznom tržištu u kolovozu i pod utjecajem rastuće devizne likvidnosti sustava zbog pritjecanja deviza od turističke sezone. Prosječna razina dnevnog prometa bila je i preko 240 milijuna kuna. U posljednja dva mjeseca 2001. dobra likvidnost sustava dovela je do pada prometa i pada kamatnih stopa na novčanom tržištu.

Kamatne stope na tržištu kratkoročnih vrijednosnica

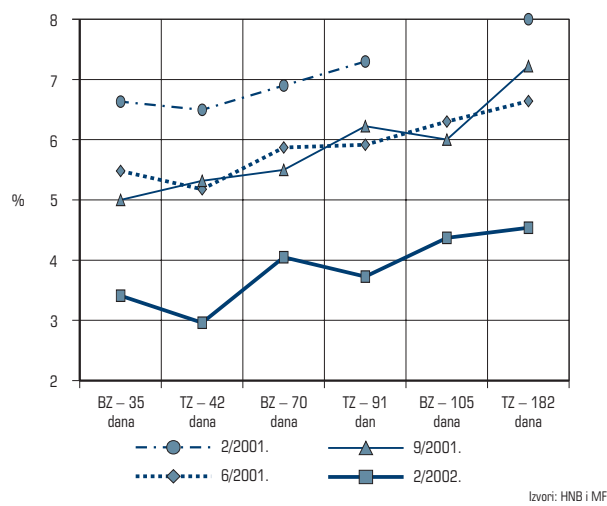
Kamatne stope na blagajničke zapise HNB-a (i u kunama i u stranoj valuti) kao i kamatne stope na trezorske zapise Ministarstva financija zabilježile su velik pad tijekom 2001. Pad je bio samo nastavak trenda iz 2000. Kamatne stope na kunske vrijednosnice prilagodile su se općem trendu smanjenja kamatnih stopa, a jednako tako odražavale su dobru kunsku likvidnost bankovnog sustava. Kamatne stope na blagajničke zapise prati-

le su pad kamatnih stopa na svjetskim tržištima do kojeg je došlo zbog recesije u SAD-u i usporavanja gospodarskog rasta u EU-u.

Razina kamatnih stopa na blagajničke zapise u kunama spuštena je u proteklih godinu dana (veljača 2000. – veljača 2002.), ovisno o dospelju, između 263 (rok dospelja 105 dana) i 322 bazna boda (rok dospelja 35 dana). Sadašnja razina kamatnih stopa (3,41 posto – 35 dana, 4,05 posto – 70 dana, 4,37 posto – 105 dana) gotovo je prepolovljena u usporedbi s početkom 2001. Početkom kolovoza upisani je iznos blagajničkih zapisa u kunama dosegnuo 4,7 milijardi kuna. U sljedećim mjesecima stanje je blagajničkih zapisa smanjeno, a najviša dosegnuta razina više nije premašila iznos od 3,5 milijardi kuna.

Slika 1.33.

Prosječne kamatne stope na blagajničke zapise HNB-a i trezorske zapise MF-a

Kamatna stopa na trezorske zapise Ministarstva financija spuštana je u istom promatranom jednogodišnjem razdoblju (veljača 2001. – veljača 2002.) između 360 i 365 baznih bodova ovisno o roku dospijeća (42, 91 i 182 dana). Tako su sadašnje razine kamatnih stopa (2,9 posto, 3,65 posto i 4,35 posto) preko 50 posto niže od razina od prije godinu dana (osim na najduži rok). Pad kamatnih stopa bio je zaustavljen u kolovozu i rujnu 2001., ali su ubrzo nakon toga nastavile svoj pad pod utjecajem visoke likvidnosti bankovnog sustava. Stanje upisanih trezorskih zapisa bilo je najviše krajem srpnja 2001. kada su dosegli 5,5 milijardi kuna. Tijekom kolovoza i rujna smanjeni su za više od 2 milijarde kuna, no nakon toga počeli su ponovno rasti, ali više nisu dosegli razinu s kraja srpnja, između ostaloga i zato što su aukcije Ministarstva financija bile skromnije, pa je na njima bilo i odbijanja ponuda.

Kamatne stope na blagajničke zapise HNB-a u stranim valutama padale su tijekom cijele 2001., a njihov je pad zaustavljen tek u siječnju 2002., kada su kamatne stope počele lagano rasti. S obzirom na to da se te kamatne stope određuju prema kretanju LIBOR-a na eure i američke dolare, taj je pad bio posljedica kretanja LIBOR-a. Kamatne stope na eurska sredstva padale su sporije od kamata na američke dolare. Kamatna se stopa na blagajničke zapise HNB-a u američkim dolarima smanjila tijekom 2001. godine za čak 462 bazna boda (na razinu od 1,68 posto na rok od 63 dana). Kamatna stopa na blagajničke zapise HNB-a u eurima istodobno je pala za 156 baznih bodova (na 3,11 posto na rok od 63 dana).

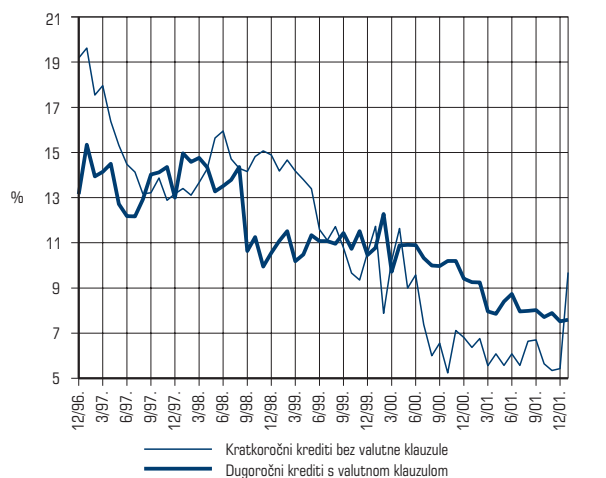
Upisani je iznos blagajničkih zapisa HNB-a u stranim valutama tijekom prve polovice 2001. padao, a u kolovozu i rujnu se povećao (s razina oko 1,1 milijarde kuna povećan je na razine od 3,6 milijardi kuna u listopadu), odnosno na kraju 2001. bio je na razini od 3 milijarde kuna. Iako je upis zapisa u objema valutama rastao, rujanska događanja u SAD-u ponukala su banke da smanje upis zapisa u američkim dolarima, a upisuju gotovo isključivo zapise u eurima. Priljev deviznih depozita u posljednjim mjesecima 2001. nije uzrokovao dalji rast blagajničkih zapisa, već su banke povećavale svoju inozemnu aktivnu i plasmane koje su usmjeravale domaćim sektorima, kako poduzećima, tako i stanovništvu.

Kamatne stope poslovnih banaka

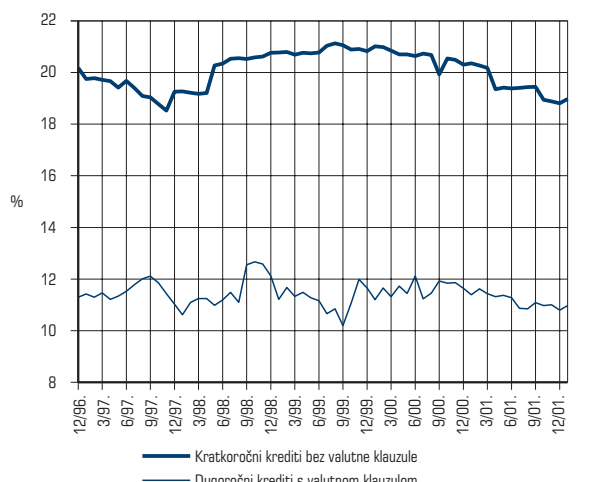
Aktivne kamatne stope poslovnih banaka smanjivale su se i tijekom 2001., odnosno nastavile su trend pada iz prethodnih godina, ali nešto blažim intenzitetom. Tijekom rujna i listopada bile su čak i povećane. Pasivne kamatne stope kontinuirano su padale cijele godine, dok su depoziti rasli bez obzira na pad kamata i u tom je razdoblju povećana razlika između aktivnih i pasivnih kamatnih stopa.

Kretanje kamatnih stopa na kunske kredite bez valutne klauzule, što uključuje kredite sektorima država, nefinancijska poduzeća i financijske institucije, pokazuje zaustavljanje pada na razini od 5,5 posto i lagano osciliranje oko te razine tijekom posljednjeg tromjesečja 2001. Prema podacima iz siječnja 2002., kada se prvi put zasebno iskazuju kamatne stope na kredite odobrene poduzećima (isključeni su sektori država i financijske institucije), prosječna je kamatna stopa na te kredite zbog promjene metodologije

Slika 1.34.

Kamatne stope poslovnih banaka na
kredite pravnim osobama

Slika 1.35.

Kamatne stope poslovnih banaka na
kredite stanovništvu

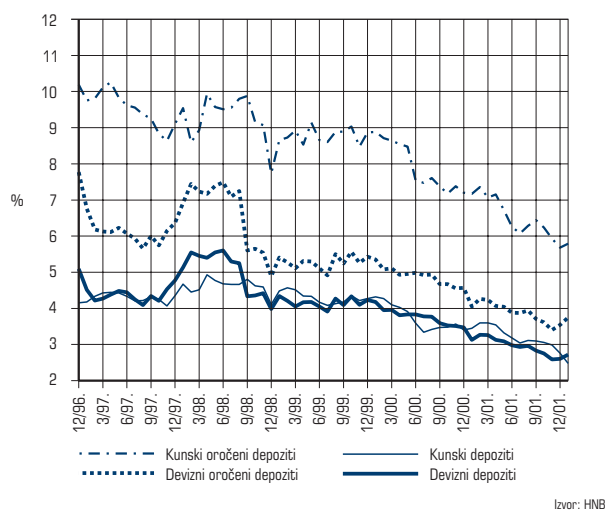
znatno skočila i bila je na razini od 9,7 posto. Prosječna kamatna stopa na dugoročne kredite trgovačkim društvima s valutnom klauzulom ostala je relativno stabilna, na razini oko 7,6 posto.

Kratkoročne kamatne stope na kredite stanovništvu i dalje su vrlo visoke u 2001., ali s blagim trendom pada. Razlog za to leži u činjenici što su 99 posto novoodobrenih kratkoročnih kredita stanovništvu činili okvirni krediti po tekućim računima s kamatnim stopama od preko 19 posto. Početkom 2001. prosječna kamatna stopa na kratkoročne kredite stanovništvu bila je na razini od 20,4 posto, a na kraju te godine na razini ispod 19 posto. Sa stajališta udjela u bilanci stanja banaka značajniji su dugoročni krediti stanovništvu s valutnom klauzulom. Prosječna je kamatna stopa na dugoročne kredite stanovništvu smanjena tijekom 2001. tek malo više od 60 baznih bodova (sa 11,6 posto na razine oko 11,0 posto). Prosječna kamatna stopa na stambene kredite stanovništvu iznosila je u siječnju 2002. godine 8,85 posto, dok je na

ostale dugoročne kredite stanovništvu iznosila 11,6 posto. Ukupni krediti stanovništvu dosegli su udio od 40,9 posto u stanju ukupnih kredita, a krediti poduzećima imaju udio od 52,1 posto.

Slika 1.36.

Kamatne stope poslovnih banaka na depozite

Pasivne kamatne stope poslovnih banaka padale su tijekom cijele 2001. Prosječne su kamatne stope i na kunske i na devizne depozite pale ispod 3 posto. Tako je prosječna kamatna stopa na kunske oročene depozite tijekom 2001. smanjena za 152 bazna boda ili 21 posto, a prosječna je kamatna stopa na devizne oročene depozite pala za 103 bazna boda ili 22,5 posto. Bez obzira na takvo kretanje kamatnih stopa ukupni štedni i oročeni depoziti zajedno su s depozitnim novcem porasli 47 posto u 2001.

Razlika aktivnih i pasivnih kamatnih stopa smanjivana je tijekom 2001. sve do rujna. Tada je zaustavljen pad aktivnih kamatnih stopa, a pasivne su se kamatne stope nastavile snižavati, pa je razlika malo porasla. Ova je razlika krajem 2001. iznosila između 6,5 i 7 postotnih bodova.

Kretanje aktivnih kamatnih stopa u Hrvatskoj u skladu je s kretanjima kamatnih stopa u EMU-u i nama bliskim tranzicijskim zemljama. Naime, u svim tim privredama aktivne kamatne stope padaju. Uzrok pada u tranzicijskim zemljama ponajprije je stabiliziranje makroekonomskih uvjeta (rast BDP-a i pad stopa inflacije) i konsolidacija bankovnih sustava te porast konkurencije. Pad kamatnih stopa u zemljama EMU-a više je posljedica mjera monetarne politike ESB-a. Naime, kamatna stopa ESB-a (engl. *deposit facilities*) spušta se tijekom 2001. sa 3,75 posto na 2,25 posto.

1.2.6. Tržište kapitala

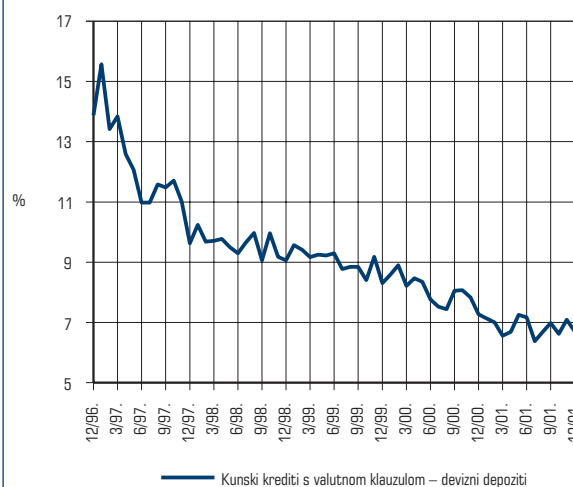
Domaće tržište

Godinu 2001. na domaćem tržištu kapitala obilježio je znatan rast cijena i tržišne kapitalizacije. Na Zagrebačkoj burzi pritom je znatno smanjen promet dionica (36,7 posto), ali su, s druge strane, obveznice postale bitno likvidnije i njihov je promet povećan za 54,2 posto. Naime, Ministarstvo financija plasiralo je na domaćem tržištu dva izdanja obveznica u ukupnoj nominalnoj vrijednosti od 400 milijuna eura, te se tako broj državnih obveznica koje kotiraju, nakon dugo vremena, povećao na pet. Tijekom prva dva mjeseca 2002. na Zagrebačkoj su se burzi pojavile i dvije korporativne obveznice. Iako su izdane u malom izdanju (29 milijuna eura), njihov je uspjeh već potaknuo i druga poduzeća da razmisle o ovom načinu financiranja tako da su počele stizati najave novih izdanja.

Promet na Zagrebačkoj burzi tijekom 2001. iznosio je 1.684,9 milijuna kuna (za 15,3 posto bio je manji nego u 2000.). Najveći dio prometa, usprkos padu, odnosi se i dalje na promet dionicama (57,5 posto ukupnog prometa u 2001.), promet obveznicama povisio se na 42,2 posto ukupnog prometa, a ostatak čini promet pravima iz portfelja različitih ministarstava. Tržišna je kapitalizacija porasla za 16,4 posto zbog rasta cijena (CROBEX je povećan za 16,3 posto). Na kraju 2001. tržišna je kapitalizacija iznosila 25,8 milijardi kuna (15 posto BDP-a). Glavni pokretač rasta cijena na Zagrebačkoj burzi

Slika 1.37.

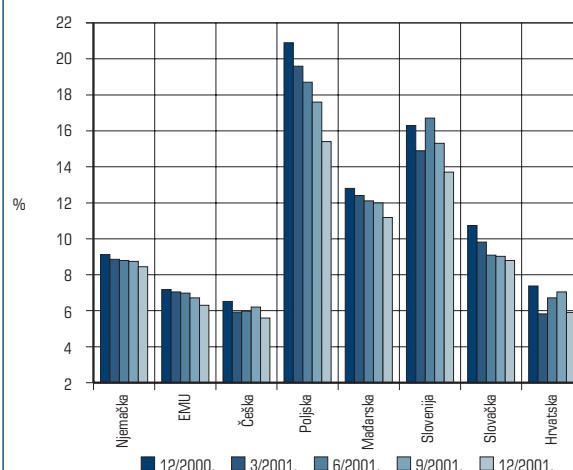
Razlika aktivnih i pasivnih kamatnih stopa

Izvori: HNB

Slika 1.38.

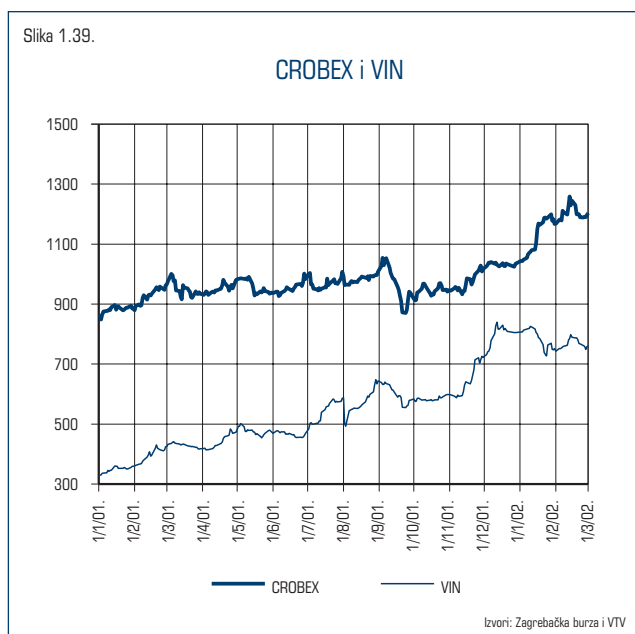
Nominalne kamatne stope na kratkoročne kredite poduzećima u odabranim zemljama

Izvori: bilteni središnjih banaka

bile su dionice poduzeća s najvećom tržišnom kapitalizacijom (Pliva, Zagrebačka banka, Privredna banka Zagreb i Podravka), dok su glavnu ulogu što se tiče prometa imale obveznice.

U prva dva mjeseca 2002. na Zagrebačkoj burzi dominirao je promet dionicama (61,1 posto prometa), a istodobno su znatno rasle i cijene i promet. Posljedica rasta cijena bio je porast CROBEX-a do razine od 1200 bodova, a tržišna je kapitalizacija dosegla 29,3 milijarde kuna. Ukupni je promet u ta dva mjeseca iznosio 532,6 milijuna kuna, što je gotovo trećina ukupnog prometa iz 2001.

Na Varaždinskom tržištu vrijednosnica u 2001. je godini, uz rast cijena i tržišne kapitalizacije, izrazito rastao i promet (51,9 posto u usporedbi sa 2000.). Uzlet se temeljio na rastu cijena dionica privatizacijskih investicijskih fondova (u prosjeku 328,2 posto u usporedbi s krajem 2000.) i prometu tim dionicama (porast od 327,9 posto).

Promet je na Varaždinskom tržištu vrijednosnica u 2001. iznosio 1.057,0 milijuna kuna, a tržišna kapitalizacija 14,3 milijarde kuna (porast od 110,8 posto u odnosu prema kraju 2000.). Indeks VIN pod utjecajem je rasta cijena dosegao svoje rekordne razine (najviša 839,6 bodova) te je na kraju 2001. njegov godišnji rast iznosio 143,9 posto. Najveći dio prometa ostvaren je dionicama iz Liste ponude i potražnje (50,3 posto), slijede dionice iz PIF kotacije (39,5 posto), koje su ostvarile i najveći rast cijena, dok je 10,1 posto prometa otpadalo na dionice iz Kotacije "prava", tj. portfelja različitih ministarstava, a neznatan se dio prometa odnosio na dionice iz Kotacije tržišta.

Tablica 1.5. Usporedba pokazatelja tržišta kapitala

Prosinac 2001.	Bratislava	Budimpešta	Ljubljana	Prag	Varšava	Zagreb
Prosječni dnevni promet, dionice (u mil. USD)	8,2	22,8	6,4	20,8	27,6	0,5
Prosječni dnevni promet, obveznice (u mil. USD)	52,8	9,4	2,3	210,9	1,4	0,9
Promet dionicama/BDP ^a , godišnja razina (%)	8,1	9,8	8,5	8,0	3,5	0,6
Promet obveznicama/BDP ^a , godišnja razina (%)	51,5	4,1	3,1	80,8	0,2	0,9
Brzina prometa ^b	42,6	45,5	40,4	45,4	23,0	3,4
Tržišna kapitalizacija dionica (u mil. USD), kraj razdoblja	3.483,7	10.209,5	3.426,8	9.342,7	25.931,7	3.099,8
Tržišna kapitalizacija obveznica (u mil. USD), kraj razdoblja	6.102,5	12.661,4	1.814,4	8.808,8	—	892,7
Tržišna kapitalizacija dionica/BDP ^a , kraj mjeseca (%)	18,9	21,7	21,0	17,6	15,1	16,4
Tržišna kapitalizacija obveznica/BDP ^a , kraj mjeseca (%)	33,1	26,9	11,1	16,5	—	4,7
Kretanje indeksa dionica od početka godine (%)	31,4	-9,2	19,0	-17,5	-22,0	16,3
Kretanje indeksa dionica od početka mjeseca (%)	0,9	0,1	1,0	0,5	-0,8	1,7

^a BDP 2000.

^b Mjesečni promet dionicama $\times 100$ / tržišna kapitalizacija dionica

Izvori: izvješća sa BSSE, BSE, PSE, LJSE, WSE, Zagrebačke burze i FIBV Statistics (www.fibv.org)

Tijekom prva dva mjeseca 2002. cijena dionica privatizacijskih investicijskih fondova pala je u prosjeku gotovo za 20 posto, a indeks VIN za 5,7 posto. Međutim, promet dionicama PIF-ova dominira ukupnim prometom (57,1 posto). Ukupni je promet iznosio 251,4 milijuna kuna (23,7 posto ukupnog prometa u 2001.), što znači da je još na razini posljednjih mjeseci 2001. te da se i ove godine može očekivati porast ukupnog prometa.

Nastavak razvoja domaćeg tržišta kapitala očituje se u povećanju broja uvrštenih vrijednosnica i povećanju broja aktivnih vrijednosnica i na Zagrebačkoj burzi i na Varaždinskom tržištu vrijednosnica. Na kraju 2001. bilo je 565 uvrštenih vrijednosnica na VTV-u (1 obveznica) i 79 vrijednosnica na Zagrebačkoj burzi (6 obveznica). Broj aktivnih vrijednosnica na Zagrebačkoj burzi bio je 60, a na VTV-u 166. Jednako je važno i povećanje broja obveznica na domaćem tržištu kapitala čija je tržišna kapitalizacija bila 7,4 milijarde kuna na kraju 2001.

Usporedba hrvatskog tržišta kapitala s tržištima kapitala u izabranim tranzicijskim zemljama (podaci s burza) pokazuju da Hrvatska tržišnom kapitalizacijom više ne zaostaje toliko za tim zemljama. Međutim, ako promatramo promet, Hrvatska zaostaje za ostalim zemljama. Prosječni je dnevni promet obveznicama i dionicama u prosincu bio tek 1,3 milijuna američkih dolara, dok je u Pragu taj promet dosegnuo čak 231,7 milijuna američkih dolara. Promatramo li samo dionice, najveći je dnevni promet imala Varšavska burza, a prema usporedbi s veličinom BDP-a zemlje, najveći je dnevni promet ostvarila Budimpeštanska burza.

Kretanje indeksa pojedinih burza pokazuje nam oporavak na Praškoj, Budimpeštanskoj i Varšavskoj burzi u četvrtom tromjesečju 2001. što se očituje i u velikom oporavku indeksa srednjoeuropskih burza (CESI). Na ostalim je burzama nastavljen rast indeksa (cijena), po čemu prednjači Bratislavska burza (rast od 31,4 posto u 2001.).

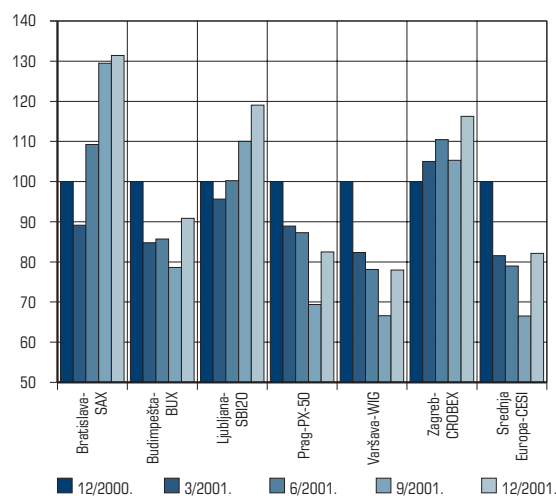
Državne obveznice na inozemnim tržištima

Krajem siječnja 2002. na svjetskim je tržištima bilo ukupno 10 hrvatskih državnih obveznica (uz 1 koju je izdao HBOR, a nije navedena u Tablici 1.6.). U veljači je plasirano još jedno izdanje obveznica u eurima (500 milijuna eura), a dospjelo je izdanje obveznica u američkim dolarima (300 milijuna američkih dolara). Ukupno nominalno izdanje hrvatskih obveznica krajem veljače iznosi oko 3,7 milijardi američkih dolara (od toga 1,1 milijarda američkih dolara otpada na pokriće obveza prema Londonskom klubu).

Iz Tablice 1.6. i Slike 1.41. vidljivo je da se razlika prinosa hrvatskih obveznica stalno popravlja (smanjuje se), kao i da svako novo izdanje hrvatskih obveznica ima nižu kamatnu stopu. Izdanje nove hrvatske euroobveznice plasirano je u povoljnom trenutku

Slika 1.40.

Kretanje indeksa odabranih burza na kraju razdoblja

Izvori: izvješća sa BSSE, BSE, PSE, LISE, WSE, Zagrebačke burze i FIBV Statistics (www.fibv.org)

Tablica 1.6. Izdanja međunarodnih obveznica Republike Hrvatske

Obveznica	Valuta	Iznos	Nominalna kamatna stopa	Prinos pri izdavanju	Razlika prinosa ^a 31. 12. 2000.	Razlika prinosa ^a 31. 8. 2001.	Razlika prinosa ^a 31. 12. 2001.	Razlika prinosa ^a 28. 2. 2002.
Londonski klub serije A	USD	857.796.000	6-mjesečni LIBOR + 81,25 b.b.		359	202	200	167
Londonski klub serije B	USD	604.426.000	6-mjesečni LIBOR + 81,25 b.b.		330	199	221	171
Eurodolarske obveznice, 2002.	USD	300.000.000	7%	7,02%	235	139	166	dospjela 22.02.
Euromarkine obveznice, 2004.	DEM	300.000.000	6,125%	6,20%	242	137	126	126
Euroobveznice, 2006.	EUR	300.000.000	7,375%	7,45%	236	173	156	143
Samurajske obveznice, 2004.	JPY	25.000.000.000	4%	4,00%	n/a	n/a	n/a	n/a
Euroobveznice, 2005.	EUR	500.000.000	7%	7,06%	230	162	161	154
Samurajske obveznice, 2007.	JPY	40.000.000.000	3%	3,00%	159 ^b	159 ^b	159 ^b	159 ^b
Samurajske obveznice, 2006.	JPY	25.000.000.000	2,5%	2,50%		160 ^b	160 ^b	160 ^b
Euroobveznice, 2011.	EUR	750.000.000	6,75%	6,90%		207	172	165
Euroobveznice, 2009.	EUR	500.000.000	6,25%	6,45%				156

^a Prema usporedivoj obveznici^b Prilikom izdavanja

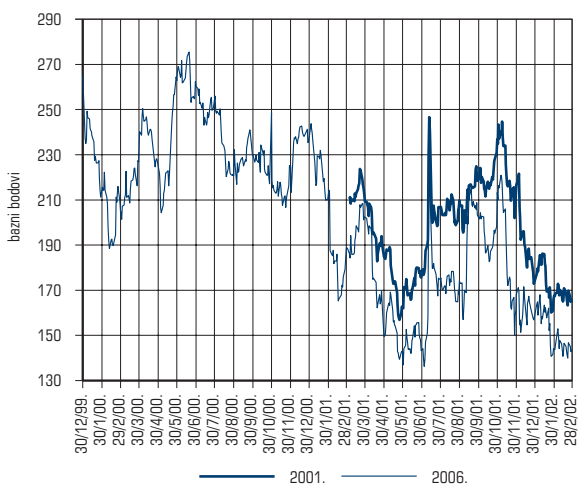
Izvor: Bloomberg

na svjetskim tržištima. Naime, indeks obveznica tržišta u nastajanju EMBI+ znatno je pao (računa se na temelju razlike prinosa u odnosu prema američkim obveznicama), za otprilike 38,7 posto, nakon isključivanja argentinskih obveznica iz pondera početkom prosinca 2001.

U usporedbi s obveznicama odabranih tranzicijskih zemalja hrvatske obveznice i dalje imaju najveću razliku prinosa, koja prelazi 100 baznih bodova usprkos trendu pada. Razlike prinosa obveznica ostalih zemalja također su padale. Najveći dobitnik je Slovačka, koja se razlikom prinosa približila ostalim zemljama.

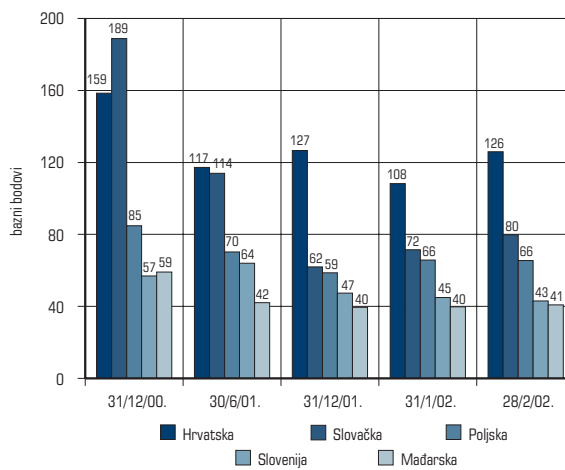
Slika 1.41.

Razlika prinosa između hrvatskih euroobveznica s dospijećem 2006. i 2011. i referentnih njemačkih obveznica

Slika 1.42.

Usporedba razlike prinosa hrvatske euroobveznice i sličnih obveznica odabranih tranzicijskih zemalja u odnosu na referentnu njemačku obveznicu

Kreditni je rejting Republike Hrvatske nepromijenjen u usporedbi s trećim tromjesečjem 2001. (BBB– po agencijama Fitch i Standard & Poor's, odnosno Baa3 po agenciji Moody's) i ima ocjenu stabilan. Prema ocjeni nekih agencija za procjenu rejtinga Hrvatska i Slovačka imaju jednaki rejting, koji je najniži među zemljama s kojima se uspoređuju razlike prinosa. Prema ocjenama drugih agencija Slovačka ima za jedan stupanj slabiji rejting od Hrvatske, ali s pozitivnim predznakom. Slovenija i Mađarska već su odavno u skupini zemalja s investicijskim rejtingom Prime 1 (ocjene A naviše) prema ocjeni svih agencija, Češka i Poljska u istoj su grupi prema ocjeni gotovo svih agencija, a u tu grupu spada i Estonija od baltičkih tranzicijskih zemalja.

1.2.7. Platna bilanca

Račun tekućih transakcija

Prema privremenim podacima u 2001. godini RH je ostvarila deficit na tekućem računu platne bilance od 623 milijuna američkih dolara, što odgovara vrijednosti od 3,1 posto BDP-a. Deficit na računu tekućih transakcija RH značajno se povećavao u razdoblju od 1995. pa do 1997. kad je dosegao svoju maksimalnu, najnepovoljniju razinu (11,6 posto BDP-a). Nakon toga deficit na tekućem računu počeo se smanjivati. U 2000. godini bio je ostvaren najbolji rezultat na računu tekućih transakcija RH jer je deficit pao na 433 milijuna američkih dolara (2,3 posto BDP-a), što je posljedica smanjenja deficita na računu robe, znatnog povećanja suficita na računu usluga i porasta neto prihoda na računu tekućih transfera. Povećanje udjela deficita na tekućem računu platne bilance u BDP-u u 2001. u usporedbi sa 2000. poglavito odražava izrazito povećanje uvoza robe, ponajviše osobnih automobila, ali i ohrabrujuće povećanje uvoza investicijske opreme.

Deficit na računu tekućih transakcija ostvaren je u prva dva tromjesečja (u ukupnom iznosu od 1,4 milijarde američkih dolara) i u četvrtom tromjesečju (379 milijuna američkih dolara). U trećem tromjesečju 2001. tekuće su transakcije bile u suficitu od 1,2 milijarde američkih dolara, što je rezultat sezonskih utjecaja ekonomskih aktivnosti s inozemstvom, a najviše uspješne turističke sezone. Iako je suficit tekućeg računa ostvaren u trećem tromjesečju 2001. bio veći (u odnosu prema BDP-u) od suficita na računu tekućih transakcija ostvarenih u trećem tromjesečju 1999. i 2000., ipak nije bio dovoljan da nadoknadi negativan kumulativni rezultat tekućih transakcija ostvarenih u preostala tri tromjesečja.

Robna je razmjena u sva četiri tromjesečja zabilježila negativan saldo i tako je i u 2001. bila najvažnija odrednica kretanja salda tekućih transakcija u Republici Hrvatskoj. Manjak na računu robe u 2001. iznosio je 4 milijarde američkih dolara i bio je 25,2 posto veći u usporedbi sa 2000. Uz spomenuti snažan rast robnog uvoza ostvarenog u prvoj polovici godine, valja naglasiti da je tijekom 2001. robni izvoz zabilježio rast od 4 posto, jednako kao i u prethodnoj godini.

Deficit robne razmjene djelomično je bio amortiziran pozitivnim saldom ostvarenim na računu usluga koji je u 2001. iznosio 3 milijarde američkih dolara. Porast robnog izvoza te rast neto prihoda od usluga od 30,1 posto u 2001., u usporedbi s prethodnom godi-

Tablica 1.7. Platna bilanca Republike Hrvatske
tekuće cijene, u milijunima USD

	1998.	1999.	2000.	2001.	Indeks 2001./2000.
A. TEKUĆE TRANSAKCIJE (1+6)	-1.530,6	-1.390,4	-432,7	-623,2	144,0
1. Roba, usluge i dohodak (2+5)	-2.236,6	-2.022,9	-1.315,9	-1.588,9	120,7
1.1. Prihodi	8.963,5	8.370,0	8.997,2	9.999,5	111,1
1.2. Rashodi	-11.200,1	-10.392,9	-10.313,1	-11.588,4	112,4
2. Roba i usluge (3+4)	-2.072,6	-1.673,4	-935,9	-1.060,5	113,3
2.1. Prihodi	8.568,6	8.117,8	8.663,1	9.598,9	110,8
2.2. Rashodi	-10.641,2	-9.791,1	-9.598,9	-10.659,4	111,0
3. Roba	-4.147,4	-3.298,6	-3.203,8	-4.011,9	125,2
3.1. Prihodi	4.604,5	4.394,7	4.567,2	4.752,1	104,0
3.2. Rashodi	-8.751,9	-7.693,3	-7.770,9	-8.763,9	112,8
4. Usluge	2.074,8	1.625,2	2.267,9	2.951,4	130,1
4.1. Prihodi	3.964,1	3.723,0	4.095,9	4.846,8	118,3
4.2. Rashodi	-1.889,3	-2.097,8	-1.828,0	-1.895,4	103,7
5. Dohodak	-164,0	-349,5	-380,1	-528,4	139,0
5.1. Prihodi	394,9	252,2	334,1	400,6	119,9
5.2. Rashodi	-558,9	-601,7	-714,2	-929,1	130,1
6. Tekući transferi	706,0	632,5	883,2	965,7	109,3
6.1. Prihodi	919,1	967,4	1.101,0	1.174,5	106,7
6.2. Rashodi	-213,1	-335,0	-217,8	-208,8	95,9
B. KAPITALNE I FINANCIJSKE TRANSAKCIJE	1.469,0	2.291,3	927,0	980,0	105,7
B1. Kapitalne transakcije	19,1	24,9	20,9	133,0	637,4
B2. Financijske transakcije, isključujući međunarodne pričuve	1.601,5	2.644,9	1.488,3	2.160,0	145,1
1. Izravna ulaganja	834,9	1.444,6	1.086,2	1.325,4	122,0
1.1. U inozemstvo	-97,5	-34,4	-28,7	-121,3	423,2
1.2. U Hrvatsku	932,4	1.479,0	1.114,9	1.446,7	129,8
2. Portfeljna ulaganja	14,9	574,0	722,2	716,0	99,2
2.1. Sredstva	-0,1	-0,3	-0,2	-6,3	3.695,7
2.2. Obveze	15,1	574,3	722,3	722,3	100,0
3. Ostala ulaganja	751,7	626,3	-320,1	118,6	
3.1. Sredstva	348,8	-179,9	-848,4	312,2	
3.2. Obveze	402,9	806,2	528,3	-193,5	
B3. Međunarodne pričuve HNB-a	-151,5	-378,5	-582,1	-1.313,1	225,6
C. NETO POGREŠKE I PROPUSTI	61,7	-900,9	-494,3	-356,8	72,2

Izvor: HNB

nom, upućuje na rast izvozne aktivnosti domaćega gospodarstva. Fizički pokazatelji obujma turističkih usluga, dolasci i noćenja stranih turista, u prvoj polovici 2001. pokazuju rast od oko 20 posto u usporedbi s istim razdobljem prethodne godine. Usprkos tako povoljnim kretanjima ukupni devizni prihod od turizma u prvom polugodištu bio je 1,6 posto manji u usporedbi s istim razdobljem 2000. zbog deprecijacije eura prema američkom dolaru, koja je u prvoj polovici godine iznosila 10 posto. Kao učinak uspješne turističke sezone i aprecijacije eura prema američkom dolaru koja je uslijedila nakon rujanskih terorističkih napada, tijekom trećeg tromjesečja ostvaren je suficit na računu usluga od 2 milijarde američkih dolara, u čemu je saldo podračuna koji ujedinjuje putovanja i turističke usluge sudjelovao sa 97 posto. Usporedbom podataka o dolascima turista (u koje su uključeni i dolasci u nautičkom turizmu za 1998., 1999., 2000. i prvih devet mjeseci 2001.), može se zaključiti da se turistička sezona proširila na mjesec lipanj u 2000. i 2001. godini. Iz strukture gostiju prema državljanstvu razvidno je da su za takvo kretanje u najvećem dijelu zaslužni strani gosti. Odlični rezultati u turizmu ostvareni su i u četvrtom tromjesečju (porast neto prihoda računa putovanja-turi-

zam od 36 posto u usporedbi s istim tromjesečjem 2000.), i to ponajprije zbog iznimno povoljnih vremenskih uvjeta i zato što su preusmjerena putovanja europskih turista. Neto prihodi od turizma u 2001. iznosili su 2,7 milijardi američkih dolara, odnosno porasli su za visokih 24,6 posto u usporedbi sa 2000.

Uz usluge, i tekući su transferi transakcije koje, zahvaljujući velikom broju naših radnika na privremenom radu u inozemstvu, uobičajeno pomažu pri "zatvaranju" deficita robne razmjene na tekućem računu platne bilance. Dostignuta razina salda na računu tekućih transfera od 1 milijarde američkih dolara tijekom 1996. godine, smanjila se u 1997., a posebice u 1998. i 1999. zbog toga što su tadašnji problemi u nekoliko hrvatskih banaka narušili povjerenje značajnog broja deponenata. Tekući transferi potom ponovno počinju rasti. U 2001. saldo računa tekućih transfera bio je u suficitu od 966 milijuna američkih dolara, što odgovara 9,3-postotnom povećanju u usporedbi s prethodnom godinom, odnosno 52,7-postotnom povećanju u usporedbi sa 1999., kada su spomenuti problemi bili najizraženiji.

Saldo dohodaka neznatno je pogoršavao saldo tekućih međunarodnih transakcija u razdoblju do 1997. Međutim, ubrzanje rasta inozemnog duga države i rast izravnih ulaganja u Hrvatsku od 1997. do 2000. znatno su povećali deficit na računu dohotka. To je posljedica odljeva dohotka zbog servisiranja inozemnog duga i povrata zadržane dobiti inozemnih ulagača. Deficit na računu dohodaka u 2001. iznosio je 528 milijuna američkih dolara.

Robna razmjena

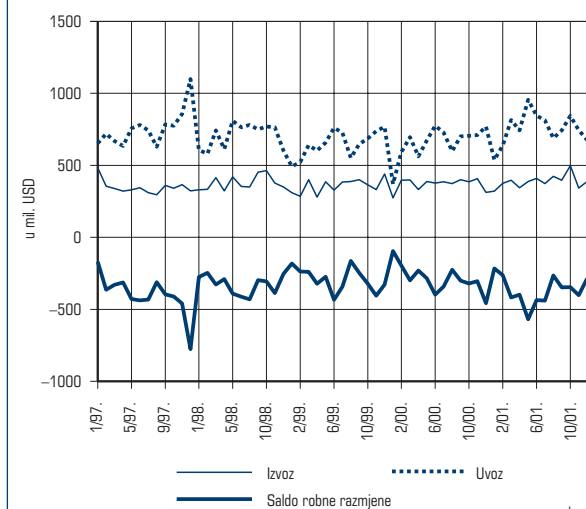
Privremeni podaci Državnog zavoda za statistiku o robnoj razmjeni pokazuju da je u 2001. izvezeno robe (fob) u vrijednosti od 4.659,3 milijuna američkih dolara, dok je vrijednost robnog uvoza (cif) iznosila 9.043,7 milijuna američkih dolara. Iako je godišnja stopa rasta izvoza u 2001. dosegla 5,1 posto, vrlo snažan rast uvoza, posebno u prvom polugodištu, zajedno s nižom razinom baznog razdoblja, rezultirali su godišnjom stopom rasta uvoza u 2001. od 14,7 posto. Kretanje izvoza i uvoza robe u razdoblju od siječnja do prosinca 2001. dovelo je do vanjskotrgovinskog manjka od 4.384,4 milijarde američkih dolara, što odgovara povećanju od 26,9 posto u usporedbi s manjkom ostvarenim u prethodnoj godini. Posljedica je takvih kretanja pokrivenost uvoza izvozom od 51,5 posto.

Na povećanje ukupnog izvoza od oko 230 milijuna američkih dolara u 2001. u usporedbi s prethodnom godinom djelovao je osobito izvoz sljedećih djelatnosti: proizvodnje ostalih prijevoznih sredstava (zabilježen je rast od 13,8 posto), proizvodnje komunikacijskih aparata i opreme, vađenja sirove nafte i zemnog plina te uslužnih djelatnosti u vezi s vađenjem nafte i plina te proizvodnje strojeva i uređaja. S druge strane, izvoz djelatnosti: proizvodnja koksa, naftnih derivata i nuklearnoga goriva, proizvodnja kemikalija i kemijskih proizvoda i proizvodnja metala djelovao je na smanjenje ukupnog izvoza. Te su djelatnosti zabilježile u 2001. prosječno smanjenje izvoza od 12,5 posto u usporedbi sa 2000.

Povećanje uvoza robe u 2001. bilo je zabilježeno kod većine djelatnosti. Na povećanje ukupnog uvoza roba od oko 1,2 milijarde američkih dolara u usporedbi s prethodnom

Slika 1.43.

Kretanje robne razmjene Republike Hrvatske

godinom posebno su djelovali uvoz strojeva i transportnih uređaja (povećan za 437 milijuna američkih dolara) i uvoz proizvoda svrstanih po materijalu (povećan za 395 milijuna američkih dolara). Smanjenje uvoza u usporedbi s prethodnom godinom odnosi se uglavnom na proizvodnju ostalih prijevoznih sredstava, vađenje nafte i zemnog plina, proizvodnju odjeće te proizvodnju duhanskih proizvoda.

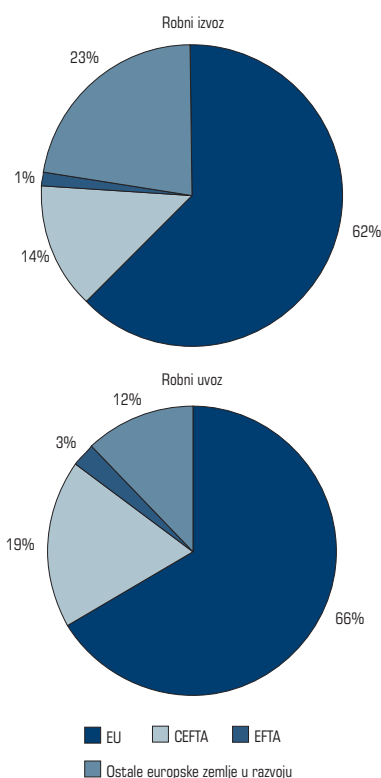
Prema geografskoj orijentaciji, Hrvatska je u 2001. oko 62,2 posto vrijednosti svog izvoza plasirala na tržišta razvijenih zemalja. Gotovo 55 posto ukupnog izvoza ostvareno je na tržištu Europske unije, a pritom su Austrija, Njemačka i Italija bile glavni vanjskotrgovinski partneri. Na tržištima zemalja u razvoju Hrvatska je ostvarila 37,8 posto svog ukupnog izvoza, i to pretežno trgujući sa zemljama CEFTA-e i zemljama bivše Jugoslavije. Udio robe uvezene iz razvijenih zemalja iznosi gotovo dvije trećine, pri čemu se neznatno povećao udio EU-a i triju naših glavnih vanjskotrgovinskih partnera u usporedbi s prethodnom godinom.

U strukturi izvoza i uvoza prema Nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti dominira razmjena proizvodima prerađivačke industrije (izvoz – 94,7 posto, a uvoz – 84,4 posto). Glede izvoza po značenju slijede rudarstvo i vađenje (2 posto), poljoprivreda, lov i šumarstvo (2 posto) te ribarstvo (0,9 posto). Na strani uvoza druga je po važnosti djelatnost rudarstva i vađenja (11,2 posto), potom poljoprivreda i šumarstvo (2,9 posto) te opskrba energijom (1 posto).

Račun kapitalnih i financijskih transakcija

Porast salda na računu kapitalnih transakcija u 2001. za 537,4 posto u usporedbi sa 2000. rezultat je raspodjele dijela imovine bivše Jugoslavije u Banci za međunarodne namire u Baselu, kojom je Hrvatska dobila zlata u vrijednosti od 115 milijuna američkih dolara prema tržišnim cijenama zlata iz lipnja. Izvanredni priljev velikog iznosa u platnoj bilanci Republike Hrvatske zabilježen je u drugom tromjesečju 2001. kao primljeni kapitalni transfer na računu kapitalnih transakcija te kao povećanje međunarodnih pričuva HNB-a.

Slika 1.44.

Udjeli europskih partnera u međunarodnoj razmjeni s Hrvatskom u 2001. godini
izraženoj u američkim dolarima

Trend financiranja dugoročnim tokovima kapitala nastavio se i u 2001., prije svega inozemnim izravnim ulaganjima u Republiku Hrvatsku u ukupnom iznosu od 1,4 milijarde

američkih dolara (drugi krug privatizacije HT-a ostvaren u četvrtom tromjesečju i ostali manji privatizacijski aranžmani), a zatim dodatnim zaduživanjem, ponajprije izdavanjem državnih obveznica.

Portfeljna su ulaganja tako samo u prvoj polovici godine povećana za 33,3 posto u usporedbi s prvom polovicom 2000., uglavnom zbog povećanog zaduživanja države izdavanjem euroobveznica (500 milijuna eura) i jenskih obveznica (u protuvrijednosti od oko 216 milijuna američkih dolara). Dodatnih emisija državnih obveznica bilo je i u drugoj polovici godine. Ministarstvo financija Republike Hrvatske u srpnju izdaje seriju euroobveznica u iznosu od 250 milijuna eura (nastavak izdanja iz ožujka). U rujnu i prosincu slijede dvije nove emisije euroobveznica, istovjetnog pojedinačnog iznosa od 200 milijuna eura. Ministarstvo financija tako je u 2001. ukupno izdalo novih obveznica u eurima u iznosu od 1.150 milijuna, od čega je 400 milijuna plasiralo na domaće tržište (rujanska i prosinačka emisija euroobveznica).

Ukupne međunarodne pričuve Hrvatske narodne banke povećane su tijekom 2001. za 1,3 milijarde američkih dolara. To je najveći godišnji porast od trenutka njihova formiranja sredinom 1992. Glavni čimbenici koji su utjecali na povećanje međunarodnih pričuva u 2001., odnose se na neto otkup deviza od poslovnih banaka i Ministarstva financija, neto povećanje upisanih deviznih blagajničkih zapisa, porast obvezne pričuve, priljev na osnovi sukcesije imovine bivše Jugoslavije te neto prihodovanih sredstava na osnovi ulaganja međunarodnih pričuva HNB-a.

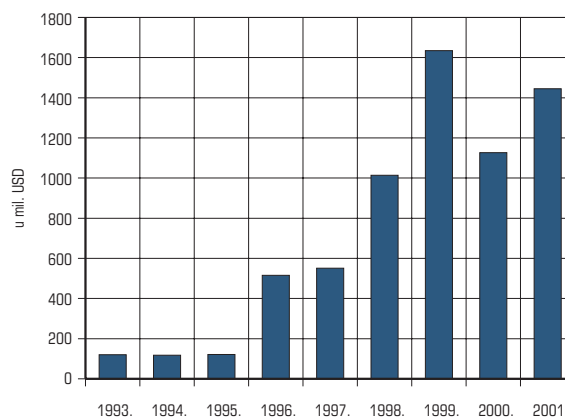
Inozemna izravna ulaganja

Inozemna izravna ulaganja u Republiku Hrvatsku iznosila su u 2001. nešto više od 1,4 milijarde američkih dolara i bila su 29,8 posto veća nego u 2000. Prema preliminarnim podacima vlasnička su ulaganja, kao izravna ulaganja iz kojih su isključeni zadržana dobit ulagača i ostala ulaganja, poput dužničkih izravnih ulaganja, u 2001. iznosila približno 740 milijuna američkih dolara. U strukturi uloženog vlasničkog kapitala, s udjelom od 61,7 posto, u 2001. dominirao je sektor telekomunikacija (privatizacija Hrvatskih telekomunikacija ostvarena u studenome). Slijede vlasnička ulaganja u proizvodnju cementa (15,4 posto), u hotele i motele (2,9 posto), u sektor novčarskog posredovanja (2,1 posto), u proizvodnju plina i distribuciju plinovitih goriva (2 posto), u vađenje sirove nafte i zemnog plina (1,8 posto) te ulaganja u ostale sektore koja sudjeluju u ukupno 14,1 posto. Od regija i ekonomskih grupacija zemalja ulagača, zemlje Europske unije, s udjelom od 85,2 posto potvrdile su se i u 2001. kao vodeći inozemni ulagač. Slijede ostale razvijene zemlje (9,5 posto), ostale europske zemlje u razvoju (4,8 posto), međunarodne financijske institucije (0,4 posto) te ostale zemlje u razvoju (0,1 posto).

U razdoblju od 1993. do 2001. u Hrvatsku je ukupno uloženo oko 6,6 milijardi američkih dolara, pri čemu oko 4,6 milijardi američkih dolara ili gotovo 70 posto

Slika 1.45.

Inozemna izravna ulaganja u RH 1993. – 2001.

Izvor: HNB

čine vlasnička ulaganja, odnosno ulaganja u dionice. Od ukupnih vlasničkih ulaganja u spomenutom razdoblju 29,4 posto uloženo je u telekomunikacije, 17,3 posto u ostalo novčarsko posredovanje, 15,4 posto u proizvodnju farmaceutskih pripravaka, 5 posto u proizvodnju cementa, 3,1 posto u vađenje sirove nafte i zemnog plina, 2,7 posto u hotele i motele te 27,1 posto u ostale sektore. U promatranih devet godina zemlje Europske unije ostvarile su 71,9 posto kumulativnih vlasničkih ulaganja, ostale razvijene zemlje 22,6 posto, ostale europske zemlje u razvoju 3,2 posto, međunarodne financijske institucije 1,5 posto, a ostale zemlje u razvoju 0,8 posto.

Tablica 1.8. Inozemna izravna ulaganja u Republiku Hrvatsku – prema zemljama
(izražena u milijunima USD), u postocima

	2001.	1993. – 2001.
Zemlje Europske unije	85,2	71,9
Ostale razvijene zemlje	9,5	22,6
Europske zemlje u razvoju	4,8	3,2
Ostale zemlje u razvoju	0,1	0,8
Međunarodne financijske institucije	0,4	1,5

Izvor: HNB

Inozemni dug

Inozemni dug Republike Hrvatske na kraju 2001. iznosio je 11.049 milijuna američkih dolara ili 54,5 posto vrijednosti BDP-a, što je niže nego na kraju prethodne godine. Dug države u tome je sudjelovao sa 4,9 milijardi američkih dolara ili 44,7 posto, zadržavši se na razini udjela iz prethodne godine. Država je tijekom 2001. na otplatu duga utrošila ukupno 1.027 milijuna američkih dolara (otplata glavnice 744 milijuna i 283 milijuna kamata). Otplata glavnice na osnovi emitiranih obveznica (portfeljnih ulaganja) iznosila je 230 milijuna američkih dolara, dok je na otplatu kredita utrošeno 514 milijuna američkih dolara (154 milijuna dugoročnih kredita i 360 milijuna kratkoročnog kredita za premošćivanje kako bi se okončao drugi krug privatizacije HT-a). U 2001. država se ukupno zadužila za 1.094 milijuna američkih dolara (84,8 posto ili 928 milijuna američkih dolara emisijom obveznica i 166 milijuna američkih dolara ili 15,2 posto novim kreditima). Kako na kretanje stanja inozemnog duga države utječe samo otplata glavnice, neto inozemni dug države povećan je tijekom 2001. za 149 milijuna američkih dolara, pri čemu je učinak međuvalutnih promjena u neto povećanju inozemnog duga države u 2001. godini iznosio –201,3 milijuna američkih dolara. Emitiranjem obveznica u inozemstvu tijekom 2001. država je uglavnom financirala dospjele obveze na osnovi inozemnog duga. Sektor banaka zadužio se u 2001. u inozemstvu 569 milijuna američkih dolara, otplativši u toj godini ukupno 359 milijuna američkih dolara kamata i glavnice inozemnog duga. Na otplatu glavnice i kamata ostalih domaćih sektora (poduzeća) utrošeno je 1.147 milijuna američkih dolara, i to najveći dio na otplatu dugoročnih kredita. Dugoročni krediti, s udjelom od 68,5 posto, prevladavaju i u ukupnom novom zaduživanju poduzeća od 855,3 milijuna američkih dolara ostvarenom u 2001. Novim zaduživanjem banke i ostali sektori također su refinancirali svoje obveze prema inozemstvu.

Struktura inozemnog duga u 2001., promatrana prema sektoru dužnika, pokazuje da država zadržava svoj visoki udjel (44,7 posto) u ukupnom inozemnom dugu. Do 1995.

najveći je dužnik bio bankarski sektor, a od 1996., nakon preuzimanja obveza prema Pariškom i Londonskom klubu, to postaje država. Zbog daljnje ekspanzivnosti fiskalne politike državni je sektor prerastao udjele ostalih sektora. Tijekom 2001., uz određeno stagniranje inozemnog duga države, bankarski je sektor povećao svoj udio u inozemnog duga, i to uglavnom zbog porasta dugoročnih kredita u trećem tromjesečju, te rasta primljenih depozita od nerezidenata u četvrtom tromjesečju. Ostali su sektori smanjili svoj inozemni dug i svoj udjel u ukupnom inozemnom duga Republike Hrvatske.

Tablica 1.9. Inozemni dug Republike Hrvatske prema sektoru dužnika
na kraju razdoblja, u milijunima USD i postocima

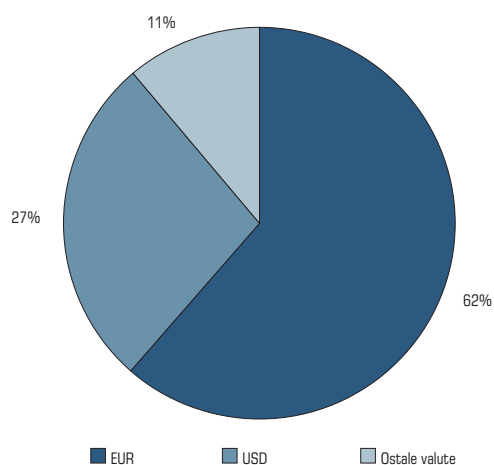
	Stanje				Struktura				Rast		
	1998.	1999.	2000.	2001.	1998.	1999.	2000.	2001.	1999/98.	2000/99.	2001/00.
1. Izravna ulaganja	477	540	1.115	1.080	5,0	5,5	10,1	9,8	13,2	106,5	-3,1
2. Država	3.395	3.973	4.795	4.944	35,4	40,2	43,6	44,7	17,0	20,7	3,1
Londonski klub	1.405	1.381	1.255	1.106	14,7	14,0	11,4	10,0	-1,7	-9,1	-11,9
3. Središnja banka (HNB)	234	197	159	122	2,4	2,0	1,4	1,1	-15,8	-19,3	-23,3
4. Banke	2.266	1.955	1.597	1.821	23,6	19,8	14,5	16,5	-13,7	-18,3	14,0
Valuta i depoziti	615	538	433	633	6,4	5,4	3,9	5,7	-12,5	-19,5	46,2
5. Ostali sektori (poduzeća)	3.215	3.208	3.336	3.082	33,5	32,5	30,3	27,9	-0,2	4,0	-7,6
Ukupno	9.586	9.872	11.002	11.049	100,0	100,0	100,0	100,0	3,0	11,4	0,4

Izvor: HNB

Novim zaduživanjem u eurima valutna struktura inozemnog duga dodatno se promijenila u korist eura. Ukupni udio eura u valutnoj strukturi inozemnog duga na kraju 2001. porastao je na 61,4 posto, dok je udio američkog dolara pao na 27,4 posto, a udio ostalih valuta ostao je gotovo nepromijenjen. Valutna struktura inozemnog duga time se ustvari izjednačila s valutnom strukturom vanjskotrgovinske razmjene RH.

Slika 1.46.

Valutna struktura inozemnog duga RH na dan 31. prosinca 2001.

Izvor: HNB

Tablica 1.10. Projekcija otplate (glavnice) inozemnog duga prema sektoru dužnika
u milijunima USD

Tokovi	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	Ostalo
1. Izravna ulaganja	133,1	150,4	111,7	192,4	240,7	60,5	19,8	12,7	64,1
2. Država	523,9	313,2	729,5	719,8	736,7	507,8	204,5	199,7	926,1
3. Središnja banka (HNB)	33,0	33,0	33,0	12,7	6,0	3,0	0,0	0,0	0,0
4. Banke	182,1	426,7	139,8	86,6	79,7	50,2	51,4	54,0	666,2
5. Ostali sektori	668,5	491,1	466,8	275,1	290,2	183,7	130,0	99,4	140,6
Ukupno	1.540,7	1.414,5	1.480,8	1.286,6	1.353,2	805,2	405,7	365,7	1.797,0
Dodatak: Procjena plaćanja kamata	452,5	458,1	388,4	302,0	220,8	148,5	110,5	86,5	144,4

Izvor: HNB

1.2.8. Državne financije

Obilježja proračuna u 2001.

Središnji je dio gospodarskog programa Vlade u 2001. bila fiskalna konsolidacija. To se namjeravalo provesti pomoću smanjenja udjela državnih rashoda u BDP-u, koje je trebalo biti intenzivnije od smanjenja udjela poreznih prihoda u BDP-u. Srednjoročni plan gospodarske politike predviđa ostvarenje proračunskog deficita konsolidirane središnje države (bez prihoda od privatizacije) od 5,3 posto BDP-a u 2001. godini, 4,25 posto BDP-a u 2002. i 1,0 do 1,5 posto u 2003. U siječnju 2001. počeo se provoditi i *stand-by* aranžman s MMF-om, koji je sadržavao niz kvantitativnih i strukturnih mjera.

Deficit proračuna konsolidirane središnje države u 2001. iznosio je 9,2 milijarde kuna (5,4 posto BDP-a), kao "deficit ispod crte" dogovoren u pismu namjere s MMF-om. Ostvarenom razinom deficita ispunjen je glavni kriterij sporazuma s MMF-om za 2001. Smanjenje deficita strukturno se razlikuje od planiranog jer je najvećim dijelom postignuto smanjenjem kapitalnih umjesto tekućih rashoda. Usporena i nepotpuna reforma javnih službi rezultirala je masom plaća koja je bila veća od planirane oko 0,9 milijardi kuna, a odstupanje transfera i mirovina od plana iznosilo je ukupno 1,3 milijarde kuna. Povećanje mase plaća i transfera nadoknađeno je smanjenjem rashoda: na pozicijama ostalih kupovina dobara i usluga od 0,7 milijardi kuna, subvencija od 0,4 milijarde kuna, kapitalnih rashoda od 1,0 milijarde kuna i posudbi umanjениh za otplate u vrijednosti od 0,1 milijarde kuna. Iako Vlada nije u potpunosti uspjela ostvariti nominalno smanjenje tekućih rashoda u 2001., postavila je temelje za njihovo trajno smanjenje pripremom jedanaest "socijalnih" zakona, koji su u drugoj polovici listopada bili doneseni u Saboru. Usto, na kraju 2001. preostale dospjele nepodmirene obveze (engl. *ar-rears*) države iznosile su tek 0,5 milijardi kuna, a na kraju 1999. za usporedbu iznosile su 9,5 milijardi. Otplate dospjelih nepodmirenih obveza ostvarena je u uvjetima smanjenja poreznog opterećenja: stope poreza na dohodak od 25 i 35 posto zamijenjene su stopama od 15, 20 i 35 posto, porez na dobit smanjen je sa 35 na 20 posto⁸ i uvedena je nulta stopa PDV-a za organizirani turistički inozemni promet. U 2001. počela je s radom Državna riznica i jedinstveni račun za središnju državu, što je unaprijedilo kontrolu javnih financija i upravljanje njima. Izvršena je i daljnja decentralizacija državnih ovlasti sa središnje na lokalne razine počevši od druge polovice 2001. (NN, br. 59/2001.). Time su definirane izmjene u financiranju lokalne uprave i samouprave i obveze koje iz toga proizlaze. Nadalje, iz proračuna su izdvojene Hrvatske autoceste i Hrvatske ceste. One će od 2002. raspolagati vlastitim prihodom koji se uglavnom sastoji od cestarina i dijela trošarina na naftne derivate.

Problemi proračunskih rashoda očitovali su se u visokim transferima izvanproračunskim fondovima, u kašnjenju provedbe uvođenja smanjene osnovice plaća i novih koefficijenata plaća državnim službenicima te u dinamici racionalizacije broja zaposlenih u državnoj službi koja je bila sporija nego što se planiralo. Najveći transferi odlaze u mirovinski i zdravstveni fond, ali i fond za dječji doplatak. Transferi fondu za dječji doplatak

⁸ Smanjenje porezne stope na dobit dijelom je kompenzirano određivanjem niže zaštitne kamatne stope.

u 2001. bili su dvostruko veći od planiranih. Mirovinski fond je prvim, "tehničkim" rebalansom proračuna, izglasanim u lipnju, integriran u državni proračun (NN, br. 59/2001.). Proračunom za 2002. godinu (NN, br. 116/2001.) ostali izvanproračunski fondovi gotovo u cjelini su integrirani u državni proračun i osnovana su dva nova fonda: Fond za razvoj i zapošljavanje i Fond za regionalni razvoj.

Problemi proračunskih prihoda u 2001. godini bili su u precijenjenim prihodima od privatizacije. Nedostatak privatizacijskih prihoda nadoknađen je alternativnim izvorima financiranja deficita na domaćem i inozemnom financijskom tržištu. Predviđeni prihodi od privatizacije bili su revidirani u lipanjskom rebalansu proračuna sa 8,5 milijardi kuna na 6,5 milijardi kuna, a drugim rebalansom u listopadu predviđeni su prihodi od privatizacije dodatno smanjeni na 5,4 milijarde kuna. Prihoda od privatizacije u 2001. ostvareno je 4,3 milijarde kuna. U sklopu prihoda, od početka lipnja 2001. ukinute su povlastice za uvoz automobila invalidima braniteljima, što je, između ostaloga, rezultiralo snažnim skokom državnih prihoda od međunarodne trgovine u drugom tromjesečju 2001. i općenito snažnim porastom vrijednosti uvoza u prvoj polovici godine.

Hrvatska se tijekom 2001. godine zaduživala izdavanjem euroobveznica i samurajskih obveznica. Smanjeni priljev od privatizacije uzrokovao je zaduživanje države na domaćem tržištu i povlačenje sredstava na inozemnom tržištu proširenjem emisije euroobveznica. Krajem veljače plasirane su samurajske obveznice u nominalnoj vrijednosti od 25 milijardi japanskih jena (216 milijuna američkih dolara), uz nominalnu kamatnu stopu od 2,5 posto s rokom dospeljeća 2006. Sredinom ožujka 2001. plasirane su euroobveznice u nominalnoj vrijednosti od 500 milijuna eura, uz nominalnu kamatnu stopu od 6,75 posto s rokom dospeljeća 2011. godine⁹. U srpnju je emisija euroobveznica proširena za dodatnih 250 milijuna eura. Na domaćem tržištu Vlada je izdala dugoročne obveznice u ukupnoj vrijednosti od 400 milijuna eura. Prva emisija od 200 milijuna eura bila je početkom rujna, a druga (200 milijuna eura) u prosincu.

Tijekom drugog tromjesečja 2001. dominirala su dva događaja: privatizacija daljnjih 16 posto Hrvatskih telekomunikacija (HT) i novi zakon o HNB-u. Privatizacijom HT-a državni je proračun početkom listopada ostvario priljev od 500 milijuna eura uz dodatno oslobađanje 46 milijuna američkih dolara, koji su od 1999. bili vezani prethodno sklopljenim ugovorom između Vlade i Deutsche Telecoma (DT). Novi zakon o HNB-u isključio je dosadašnju mogućnost kratkoročnog zaduživanja države kod središnje banke u iznosu od 5 posto državnog proračuna za tekuću godinu.

Državni je proračun u 2001. povećao i razinu upisanih trezorskih zapisa za 2,3 milijarde kuna, čime se ukupan iznos upisa povećao na 4,9 milijardi kuna. Ukupni dug konsolidirane središnje države iznosio je krajem prosinca 2001. godine 65,9 milijardi kuna, odnosno 7,9 milijardi američkih dolara¹⁰. Potencijalni ukupni dug države, koji uključuje preuzeta državna jamstva, iznosio je 85,9 milijardi kuna ili 10,3 milijarde američkih dolara, i bio je 858 milijuna američkih dolara ili 9,1 posto veći nego u prethodnoj godini.

⁹ U prvom tromjesečju 2000. bile su izdane euroobveznice u istom nominalnom iznosu, uz nominalnu kamatnu stopu od 7,0 posto i s kraćim, petogodišnjim rokom dospeljeća.

¹⁰ Ukupni dug je zbroj unutarnjeg i inozemnog duga u kunama prema tečaju na kraju prosinca 2001.

Ostvarenje proračuna konsolidirane središnje države

Ukupni, tekući i primarni manjak proračuna konsolidirane središnje države

U aranžmanu s MMF-om bio je utvrđen ciljni deficit na obračunskoj osnovi, koji se izračunava tako da se iz ukupnih prihoda isključuju kapitalni prihodi (5,3 milijarde)¹¹, a ukupni se rashodi umanjuju za iznos isplata dospjelih nepodmirenih obveza (1,5 milijardi) i uvećavaju za plaćanja dospjelih inozemnih kredita za javna poduzeća Croatia Airlines i Hrvatske željeznice (ukupno 0,4 milijarde) i za troškove dokapitalizacije Hrvatske poštanske banke. Gornja granica tako utvrđenog deficita definiranog u aranžmanu s MMF-om iznosila je 9,2 milijarde kuna. Ukupni ostvareni deficit bio je unutar ciljne granice, čime je bio ispunjen glavni kriterij aranžmana s MMF-om.

Tekući deficit proračuna konsolidirane središnje države na obračunskoj osnovi stagnirao je u 2001. godini na razini od 1,6 posto BDP-a, dok je na gotovinskoj osnovi iznosio 2,1 posto BDP-a. Tekući deficit na gotovinskoj osnovi veći je od deficita na obračunskoj osnovi za 2000. i 2001. zbog toga što su izvršene otplate dospjelih nepodmirenih obveza iz prethodnih godina. Neuravnoteženost tekućeg računa proračuna konsolidirane središnje države upućuje na to da javne financije u Hrvatskoj ne mogu iz tekućeg poslovanja financirati kapitalne rashode i otplatu glavnice duga. Neophodno je da se do kraja 2003. počne ostvarivati višak u tekućem poslovanju jer će nakon provedbe privatizacije tekući prihodi biti jedini obnovljivi izvor prihoda državnog proračuna.

Primarni deficit proračuna konsolidirane središnje države prema gotovinskoj osnovi smanjen je sa 5,7 posto BDP-a u 1999. na preliminarnih 3,5 posto BDP-a u 2001. Pri izračunu primarnog deficita ne uzimaju se u obzir rashodi države za plaćanje kamata, koji su vanjski čimbenici i na koje Vlada kratkoročno nema utjecaja. Drugim riječima, primarni deficit iskazuje državnu potrošnju, na koju Vlada može i kratkoročno utjecati, odnosno koja je podložna diskrecijskim odlukama. Fleksibilnost je upravljanja državnim proračunom smanjena ukoliko je trošak servisiranja duga velik. U 2001. trošak plaćanja kamata iznosio je 1,9 posto BDP-a, a trend je bio uzlazan. Sve dok se primarni manjak ne pretvori u primarni višak, država je prisiljena na novo zaduživanje radi plaćanja kamata, što dugoročno može postati neodrživo.

Prihodi proračuna konsolidirane središnje države

Ukupni prihodi proračuna konsolidirane središnje države (zajedno s prihodima od privatizacije) na gotovinskoj osnovi iznosili su 70,8 milijardi kuna u 2001. i bili su za 4,0 milijarde kuna veći nego prethodne godine. Ostvareni prihodi u potpunosti odgovaraju planiranima u drugom rebalansu proračuna, s time što je državni proračun ostvario 1,4 posto manje, a izvanproračunski fondovi 4,1 posto veće prihode od planiranih¹². Ukupni prihodi rasli su sporije od nominalnog BDP-a i tako je nastavljeno smanjenje ukupnih prihoda kao udjela u BDP-u, sa 47,3 posto u 1999. na 41,9 posto u 2001. Nastavak takvog trenda očekuje se i u 2002. za koju se procjenjuje da će udio ukupnih pri-

¹¹ U prihode od privatizacije ovdje se uračunavaju i kapitalni prihodi izvanproračunskih fondova, kao što je prodaja Plivinih dionica u vlasništvu države.

¹² To se prije svega odnosi na HZZO, koji je ostvario prihode veće od planiranih za 6,9 posto.

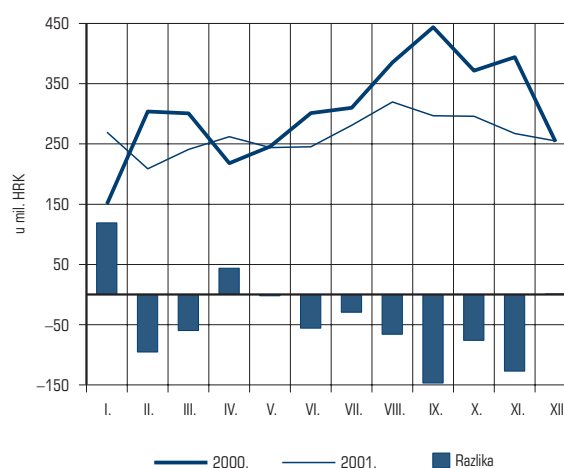
hoda konsolidiranog proračuna središnje države iznositi 35,4 posto BDP-a. Rezultat je to smanjivanja poreznog opterećenja kućanstava i pravnih osoba – zamjene poreznih stopa na dohodak od 25 i 35 posto stopama od 15, 20 i 35 posto, smanjenja poreza na dobit sa 35 posto na 20 posto i uvođenja nulte stope PDV-a na organizirani inozemni turistički promet.

Povećanje ukupnih nominalnih prihoda tijekom 2001. u usporedbi s prethodnom godinom može se pripisati većim kapitalnim prihodima (2,1 milijarda kuna) i većim tekućim prihodima (1,9 milijardi kuna). U strukturi tekućih prihoda (Tablica 1.11.) udjeli dvaju glavnih generatora prihoda, PDV-a i doprinosa za socijalno osiguranje, stagniraju u 2001. na razini od oko 34 posto. Trošarine su unatoč snažnom gospodarskom rastu, kao i dobroj turističkoj sezoni smanjile svoj udio u tekućim prihodima, dok su se prihodi od poreza na dobit znatno povećali. Drugim riječima, prihodi od trošarina realno su u 2001. smanjeni za 13,4 posto u usporedbi sa 2000. (Slika 1.47.). Tijekom ljeta 2001. priljevi od trošarina na naftne derivate bili su manji za 242 milijuna kuna nego prošlog ljeta. Istodobno su dolasci turista u 2001. bili veći za 10 posto, a broj noćenja za 12 posto. Isto je tako i cestovni prijevoz robe i putnika na godišnjoj razini porastao. Jedna je od Vladinih prioriteta mjera u 2002. rješavanje problema sivoga gospodarstva u trgovini naftnim derivatima i trgovini cigaretama, koje zajedno donose oko 90 posto ukupnih prihoda od trošarina.

Prihodi od poreza na međunarodnu trgovinu u 2001. zabilježili su zamjetan porast zbog snažnog uvoza, poglavito u prvoj polovici godine. Posljedica je to pojačanog uvoza vozila zbog ukidanja povlastica braniteljima sredinom 2001. i rasta uvoza kapitalnih dobara.

Slika 1.47.

Realni prihodi od trošarina na naftne derivate 1995. = 100

Izvori: MF i izračuni HNB-a

Tablica 1.11. Struktura tekućih poreznih prihoda
(gotovinska osnova) u postocima

	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.
1. Tekući prihodi	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1.1. Porezni prihodi	94,2	94,8	95,0	95,1	95,1
Porezi na dohodak	7,5	7,8	7,5	5,2	5,3
Porezi na dobit	3,3	3,9	3,9	3,0	3,4
Doprinosi od socijalnog osiguranja	36,7	31,7	32,3	33,5	33,5
Porezi na imovinu	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Porez na promet dobara i usluga	27,8	0,0	0,6	0,2	0,2
Porez na dodanu vrijednost	0,0	35,1	32,4	34,6	34,3
Trošarine	9,9	9,1	9,8	11,0	10,8
Porezi na međunarodnu trgovinu	8,6	6,7	7,3	6,4	6,4
Ostali porezi	0,1	0,0	0,8	0,7	0,7
1.2. Neporezni prihodi	5,8	5,2	5,0	4,9	4,9

Izvor: MF

Rashodi proračuna konsolidirane središnje države

Ukupni rashodi uvećani za neto posudbe proračuna konsolidirane središnje države na gotovinskoj osnovi iznosili su u 2001. godini 74,3 milijarde kuna, tj. bili su za 0,2 milijarde kuna viši nego prethodne godine. U usporedbi s ukupnim rashodima planiranim drugim rebalasom realizacija je iznosila 1,1 posto manje, odnosno bila je 0,8 milijardi manja od planirane. Time je nastavljen trend smanjenja ukupnih državnih rashoda kao udjela u BDP-u sa 49,3 posto 1999. na 44,0 posto u 2001. Takav razvoj govori o određenoj fiskalnoj disciplini države, koja je uspjela smanjiti ukupne rashode unatoč otplati nepodmirenih dospjelih obveza iz prošlih godina. Međutim, rashodi su uglavnom smanjeni zbog smanjenja izdataka za kapitalne rashode, a manjim dijelom zbog smanjenja tekuće potrošnje.

Tablica 1.12. Struktura ukupnih rashoda
(gotovinska osnova) u postocima

	1999.	2000.	2001.
1. Ukupni rashodi (–neto posudbe)	100,0	100,0	100,0
1.1. Tekući rashodi	86,0	90,4	93,0
1.1.1. Dobra i usluge	43,7	46,5	43,3
– plaće	23,7	24,2	23,6
– ostala dobra i usluge	20,0	22,3	19,7
1.1.2. Plaćanje kamata	3,2	3,7	4,3
1.1.3. Subvencije i ostali tekući transferi	39,2	40,2	45,4
– subvencije	4,9	5,1	4,9
– transferi	34,3	35,1	40,4
1.2. Kapitalni rashodi	11,8	8,0	5,9
1.3. Posudbe umanjene za otplate	2,1	1,6	1,1

Izvor: MF

Politika Vlade tijekom prve dvije godine mandata odražava promjenu prioriteta u fiskalnoj politici. Ona se ogleda u preusmjeravanju sredstava od kapitalnih rashoda prema transferima stanovništvu (Tablica 1.12.). Udio mase plaća u ukupnim rashodima vratio se u 2001. sa 24,2 posto udjela iz 2000. na udio iz 1999. godine (23,6 posto ukupnih rashoda), dok kupovine ostalih dobara i usluga pokazuju intenzivniji silazni trend (smanjene su na 19,7 posto udjela u ukupnim rashodima). Trošak otplate duga povećao se zbog porasta zaduživanja u prethodnom razdoblju sa 3,2 posto u 1999. i 3,7 posto u 2000. na 4,3 posto ukupnih rashoda u 2001.

Tekući transferi i subvencije

Krajem listopada 2001. saborsku proceduru prošli su zakoni o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata, o socijalnoj skrbi, o zaštiti vojnih i civilnih invalida Domovinskog rata, o pravima bivših političkih zatvorenika, o mirovinskom osiguranju, o zdravstvenom osiguranju, o zdravstvenoj zaštiti, o dječjem doplatku, o roditeljskom dopustu samozaposlenih i nezaposlenih majki, o porezu na osobni dohodak i o jedinstvenoj osnovici za plaćanje obveznih doprinosa za socijalno osiguranje. Iznimka je Zakon o zdravstvenom osiguranju koji zbog donošenja podzakonskih akata stupa na snagu najranije početkom drugog tromjesečja 2002. godine. Prema navedenom zakonu osiguranici će plaćati 15, 25, 50, 75 i 80 posto cijene za pojedine zdravstvene usluge. Učinak

navedenih zakona na smanjenje proračunskih rashoda u cijeloj godini procjenjuje se na oko 1,5 milijardi kuna. Osnivanjem dvaju novih izvanproračunskih fondova Vlada nastoji dati jasan politički signal da se namjerava posvetiti mjerama za smanjenje nezaposlenosti, koja je dosegla visoku razinu. U fondu za razvoj i zapošljavanje novina su potpore za aktivnu industrijsku politiku i poticanje zapošljavanja u ukupnoj vrijednosti od 900 milijuna kuna te potpore znanstvenim projektima u visini od 250 milijuna kuna. Projekti u sklopu fonda za regionalni razvoj ne nude nikakve novine u usporedbi sa 2001., već su predviđene povećane subvencije i potpore za javne radove, obnovu i graditeljstvo, najvećim dijelom za razvoj jadranskih otoka.

Plaće

Početkom 2001. godine Vlada je odlučila provesti jednu od bitnih strukturnih mjera za smanjenje rashoda, a to je racionalizacija plaća u državnoj administraciji. Nakon što je odgođena primjena novih koeficijenata i nakon što reforma u cijeloj državnoj administraciji nije provedena potpuno, pokazalo se da neće biti moguće ostvariti zacrtano smanjenje mase bruto plaća od 10 posto. Umjesto toga ono je iznosilo 4 posto. Masa neto plaća manja je za 2,3 posto u usporedbi sa 2000. Smanjenje bruto mase plaća nije ostvareno jer je svjesno preraspoređen dohodak prema sektorima znanosti i obrazovanja gdje su plaće povećane, a u sektoru zdravstva plaće su djelomično smanjene i u prosincu su nakon pregovora sa sindikatima isplaćene božićnice, iako nisu bile predviđene proračunom. Usporedno sa smanjenjem mase plaća Vlada je započela racionaliziranje broja zaposlenih u državnoj administraciji u Ministarstvu unutarnjih poslova, a taj je zadatak pred Vladom i u Ministarstvu obrane.

Ostvarenje proračuna izvanproračunskih fondova

Izvanproračunski su fondovi na godišnjoj razini (bez mirovinskog fonda) zabilježili konsolidirani deficit u visini od 0,6 milijardi kuna ili 15 posto niži nego u 2000. Fond za dječji doplatok zabilježio je porast deficita od 88,7 posto (realno). Ukupno su na osnovi dječjeg doplatka u 2001. nominalno isplaćene 2,4 milijarde kuna (1,42 posto BDP-a). Transferi iz HZZO-a smanjeni su 19,6 posto, dok je njihova masa bruto plaća stagnerala u usporedbi sa 2000. Na taj način je HZZO zabilježio smanjenje deficita od 44,0 posto (realno). Iz HZZO-a je izvršen transfer stanovništvu u nominalnoj vrijednosti od 2,2 milijarde kuna (1,3 posto BDP-a), što je smanjenje od 19,6 posto u usporedbi s prethodnom godinom. Transferi stanovništvu iz Zavoda za zapošljavanje iznosili su nominalno 0,7 milijardi kuna (0,4 posto BDP-a), tj. povećali su se za 12,6 posto u odnosu prema 2000. Država je tijekom 2001. isplatila mirovine u visini od 22,3 milijarde kuna (13,2 posto BDP-a), 14,4 posto više nego prethodne godine. Općenito, transferi države prema stanovništvu iznosili su u 2001. ukupno 27,7 milijardi kuna (16,4 posto BDP-a).

Financiranje

Ukupni je dug središnje države, prema statistikama HNB-a, iznosio krajem prosinca 2001. godine 65,9 milijardi kuna, odnosno 7,9 milijardi američkih dolara¹³ (39,0 posto BDP-a). Potencijalni dug, zajedno s preuzetim državnim jamstvima, iznosi 85,9 milijar-

¹³ Prema tečaju na kraju prosinca 2001.

di kuna ili 10,3 milijarde američkih dolara (50,8 posto BDP-a). Ukupni dug i jamstva tako su porasli za 858 milijuna američkih dolara ili 9,1 posto tijekom 2001. u usporedbi s prethodnom godinom. Otplata glavnice u 2001. iznosila je 7,3 milijarde kuna (4,3 posto BDP-a), što je povećanje od 0,7 milijardi u usporedbi sa 2000.

Unutarnji dug središnje države

Unutarnji dug središnje države povećao se tijekom 2001. godine za 3,7 milijardi kuna, na ukupno 25,0 milijardi kuna, što čini 14,8 posto BDP-a. Povećanje unutarnjeg duga u prošloj godini najvećim je dijelom ostvareno neto upisom trezorskih zapisa (2,3 milijarde kuna) i izdavanjem obveznica (1,3 milijarde kuna), dok je poslovnim bankama neto otplaćeno 0,7 milijardi kuna kredita. Izvanproračunski su se fondovi u 2001. zadužili za dodatnih 0,7 milijardi kuna, i to uglavnom kod poslovnih banaka.

Tablica 1.13. Unutarnji dug središnje države
na kraju razdoblja, u milijunima kuna

	Stanje			Promjena		
	2000.	2001.		2001.		
	XII.	VI.	XII.	I. – VI.	VII. – XII.	I. – XII.
1. Unutarnji dug središnje države	21.344,7	22.832,8	25.003,7	1.488,1	2.443,2	3.659,1
1.1. Unutarnji dug Republike Hrvatske	18.509,7	20.080,7	21.467,9	1.571,0	1.688,3	2.958,2
Trezorski zapisi	2.564,6	5.579,7	4.892,3	3.015,1	-433,5	2.327,7
Instrumenti tržišta novca	14,2	10,6	7,4	-3,6	-2,9	-6,8
Obveznice	14.082,5	13.070,0	15.415,8	-1.012,5	2.411,1	1.333,3
Kredit Hrvatske narodne banke	0,0	0,0	-	0,0	-	-
Kredit banaka	1.848,4	1.420,5	1.152,4	-428,0	-286,5	-696,0
1.2. Unutarnji dug republičkih fondova	2.835,0	2.752,1	3.535,8	-82,9	754,9	700,9
Instrumenti tržišta novca	20,5	20,8	96,4	0,2	75,8	75,9
Obveznice	1.686,8	1.625,2	1.636,1	-61,6	20,3	-50,7
Kredit banaka	1.127,6	1.106,1	1.803,3	-21,5	658,8	675,7

Izvor: Bilten HNB-a, Tablica I3

Inozemni dug središnje države

Inozemni dug središnje države povećao se u 2001. godini za 2,2 milijarde kuna, na ukupno 40,9 milijardi kuna ili 24,2 posto BDP-a. Što se tiče strukture neto povećanja inozemnog duga, ono je ostvareno emisijom obveznica (4,8 milijardi kuna) središnje države i povećanjem inozemnog duga izvanproračunskih fondova također izdavanjem obveznica (0,3 milijarde kuna), na ukupno 2,4 milijarde kuna (1,4 posto BDP-a). Kredita središnje države bilo je neto otplaćeno 2,9 milijardi kuna.

Privatizacija

Prihodi od privatizacije iznosili su u 2001. godini 4,3 milijarde kuna ili 2,5 posto BDP-a. Na taj je način ostvareno 79 posto iznosa planiranog drugim rebalansom proračuna krajem 2001., odnosno samo 50 posto iznosa očekivanog u početku. Izostanak priljeva od privatizacije u prosincu premostilo se emisijom obveznica na domaćem tržištu (1,3 milijarde kuna), zaduživanjem kod inozemnih poslovnih banaka (0,2 milijarde) i upisom trezorskih zapisa (0,3 milijarde). Najveći dio prihoda od privatizacije odnosi se na

prodaju 16 posto HT-a, u vrijednosti od 500 milijuna eura, uz oslobađanje sredstava u vrijednosti od 49 milijuna američkih dolara, koja su prethodno bila vezana ugovorom Vlade i DT-a.

Tablica 1.14. Inozemni dug središnje države
na kraju razdoblja, u milijunima kuna

	Stanje			Promjena		
	2000.	2001.		2001.		
	XII.	VI.	XII.	I. – VI.	VII. – XII.	I. – XII.
1. Inozemni dug središnje države	38.648,2	43.906,2	40.850,5	5.258,0	–2.700,5	2.192,1
1.1. Inozemni dug Republike Hrvatske	36.562,3	41.175,2	38.447,7	4.612,9	–2.390,8	1.870,4
Obveznice	25.231,2	29.702,7	30.029,0	4.471,5	504,8	4.797,8
Kredit	11.331,1	11.472,5	8.418,7	141,4	–2.895,6	–2.927,5
1.2. Inozemni dug republičkih fondova	2.085,9	2.731,0	2.402,8	645,1	–309,7	321,7
Obveznice	386,5	705,3	696,6	318,8	–1,1	310,1
Kredit	1.699,3	2.025,7	1.706,2	326,4	–308,6	11,6

Izvor: Bilten HNB-a, Tablica I3

2.

Instrumenti monetarne politike

2.1. Instrumenti monetarne politike

Tijekom 2001. godine prevladavalo je stanje visoke likvidnosti bankarskog sustava zbog čega nije bilo potrebe za značajnijim korištenjem sekundarnih izvora likvidnosti. S druge strane, stanje visoke likvidnosti utjecalo je na povećanu potrebu za sterilizacijom, koja je uglavnom provedena izdavanjem blagajničkih zapisa Hrvatske narodne banke u kunama i instrumentom obvezne pričuve.

Instrumentarij monetarne politike Hrvatske narodne banke, s obzirom na prethodno navedeno, doživio je tijekom 2001. određene promjene, prije svega u dijelu instrumenata koji služe za povlačenje likvidnosti. Nastavljen je proces unifikacije obvezne pričuve pa se sada određeni postotak obračunatog dijela devizne obvezne pričuve izdvaja u kunama. Uz to, postupno je smanjena stopa obvezne pričuve, a proširila se osnovica za obračun devizne i kunske obvezne pričuve. Također su promijenjeni rokovi dospjeća blagajničkih zapisa u kunama i smanjena je učestalost aukcija. Određenih promjena bilo je i kod instrumenta kratkoročnoga kredita za likvidnost, pri čemu je, radi usklađivanja sa Zakonom o Hrvatskoj narodnoj banci, preciznije definirana imovina prihvatljiva za zalog pri odobravanju kredita. Što se tiče repo transakcija, krajem 2001. godine banke su s Hrvatskom narodnom bankom potpisale Okvirni repo ugovor. Zatim, mijenjale su se i aktivne i pasivne kamatne stope Hrvatske narodne banke. Tako se stopa na lombardni kredit mijenjala nekoliko puta, smanjivala se stopa remuneracije, a smanjena je i naknada za neizdvojeni i neodržavani iznos obvezne pričuve.

2.1.1. Odnosi s poslovnim bankama

Zbog visoke razine likvidnosti, koja je prevladavala veći dio godine, sekundarni izvori likvidnosti rijetko su korišteni i samo kraće vrijeme.

Tablica 2.1. Krediti Hrvatske narodne banke
na kraju razdoblja, u milijunima kuna

	2000.	2001.			
	XII.	III.	VI.	IX.	XII.
I. KREDITI ODOBRENI BANKAMA	313,6	6,5	209,7	0,0	0,0
Lombardni krediti	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Kratkoročni kredit za likvidnost	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Interventni krediti	14,0	6,5	1,7	0,0	0,0
Repo aranžmani	299,6	0,0	208,0	0,0	0,0
Ostali krediti	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Lombardni kredit

Banke i štedionice mogle su se koristiti lombardnim kreditom do visine od 50 posto nominalne vrijednosti upisanih blagajničkih zapisa Hrvatske narodne banke u kunama i upisanih trezorskih zapisa Ministarstva financija te do visine od 30 posto nominalne vrijednosti blagajničkih zapisa Hrvatske narodne banke u stranoj valuti, maksimalno 15 radnih dana u mjesecu. Kamatna stopa na lombardni kredit mijenjala se tijekom godine više puta radi prilagođivanja tekućim monetarnim kretanjima i kretanju kamatnih stopa na tržištu. Tako je kamatna stopa najprije u svibnju smanjena sa 12 posto na 9,5 posto, zatim je u rujnu povećana na 10,5 posto, da bi naposljetku u studenome opet bila smanjena na 10 posto.

Banke i štedionice su se tijekom 2001. prosječno mjesečno koristile sa 168,2 milijuna kuna lombardnih kredita, za razliku od 74,3 milijuna kuna u 2000. godini. Međutim, korištenje lombardnih kredita značajno je variralo iz mjeseca u mjesec. U siječnju je lombardni kredit korišten samo jedan dan, i to u iznosu od 0,1 milijuna kuna, dok su se banke i štedionice u kolovozu i rujnu, primjerice, oslanjale na taj izvor likvidnosti mnogo više, i u pogledu iznosa, i u pogledu broja dana korištenja. Tako su se u kolovozu prosječno dnevno koristile sa 609,8 milijuna kuna lombardnih kredita, odnosno u rujnu 768,7 milijuna kuna, a koristile su ih 14, odnosno 9 dana u mjesecu. Ovdje treba naglasiti da su povećani iznosi lombardnih kredita bili posljedica intenzivnijeg sudjelovanja banaka na deviznom tržištu, a ne posljedica potrebe za primarnom likvidnošću. Naime, dok su se u 2000. godini banke koristile lombardnim kreditima prosječno 11 dana u mjesecu, u 2001. godini prosječno korištenje lombardnih kredita bilo je samo 4 dana u mjesecu. U sustavu je uglavnom bilo viška likvidnosti, pa banke i štedionice nisu imale potrebu za dodatnim zaduživanjem kod središnje banke, što je bilo očito u studenome i prosincu kada se banke uopće nisu koristile lombardnim kreditom. Osim toga, smanjen je i prosječni broj dana korištenja lombardnoga kredita u tijeku mjeseca.

Kratkoročni kredit za likvidnost

U 2001. godini ni jedna banka ni štedionica nije se koristila kreditom za likvidnost, posljednjim utočištem likvidnosti kod središnje banke. Naime, banke su se u slučaju povremene potrebe za likvidnim sredstvima koristile jeftinijim sredstvima na novčanom tržištu. Kamatna stopa na kratkoročni kredit za likvidnost i dalje je bila određena na razini kamatne stope na lombardni kredit uvećane za 0,5 postotnih bodova za razdoblje korištenja kredita do tri mjeseca, dok je za duže razdoblje korištenja kredita bilo predviđeno da se stopa na lombardni kredit uveća za 1 postotni bod.

Interventni kredit

U prosincu 2000. godine Hrvatska narodna banka donijela je odluku o dokidanju interventnoga kredita s primjenom od veljače 2001., kad je počeo funkcionirati Nacionalni klirinški sustav (NKS), tzv. sustav malih plaćanja. U 2001. godini bio je odobren samo jedan interventni kredit (u veljači), i to Kaptol banci u iznosu od 2,9 milijuna kuna. Na temelju toga kredita i na temelju potraživanja po osnovi interventnih kredita iz ranijih godina od banaka i štedionica nad kojima je pokrenut stečajni postupak, saldo interventnih kredita na kraju godine iznosio je 111,7 milijuna kuna.

Repo aukcije

Hrvatska narodna banka je u 2001. godini održala devet repo aukcija blagajničkih i trezorskih zapisa, što je za dvije više nego u 2000. godini. Od toga su četiri održane u mjesecu travnju, po dvije u lipnju i listopadu te jedna u rujnu, u mjesecima u kojima je likvidnost sustava bila na nešto nižim razinama. Na aukcijama je ukupno plasirano 4,2 milijarde kuna, što je za 2,4 puta više nego u 2000. godini. U prosjeku je po aukciji bilo plasirano 465,9 milijuna kuna, s tim da je na aukciji u rujnu plasirano čak 1.299,5 milijuna kuna jer je potreba za likvidnošću bila izraženija zbog novog propisa o izdvajanju dijela devizne obvezne pričuve u kunama. Vagana kamatna stopa na svim aukcijama kretala se između 4,64 posto i 7,23 posto, odnosno, u prosjeku je iznosila 5,78 posto. Evidentna je razlika u odnosu prema 2000. godini jer je prosječni plasirani iznos, koji je tada iznosio 247,7 milijuna kuna, u 2001. gotovo udvostručen, dok se prosječna vagana kamatna stopa iz 2000. godine od 10,6 posto u 2001. gotovo prepolovila.

Tablica 2.2. Pregled održanih repo aukcija
u milijunima kuna i postocima

Datum aukcije	Ukupan iznos prihvaćenih ponuda	Vagana kamatna stopa (%)
11.4.2001.	240,5	5,94
13.4.2001.	541,7	6,00
18.4.2001.	455,5	5,97
27.4.2001.	373,4	6,00
14.6.2001.	469,0	5,78
29.6.2001.	208,0	5,37
10.9.2001.	1.299,5	7,23
12.10.2001.	568,9	5,01
31.10.2001.	36,6	4,64

Obvezna pričuva

U cilju sve većeg usmjeravanja na tržišno orijentirane instrumente monetarne politike, te u skladu s tim, sve manjeg oslanjanja na obveznu pričuvu, instrument obvezne pričuve je u 2001. godini doživio značajne promjene. Naime, nekoliko je puta smanjivana stopa obvezne pričuve, no uz to je proširena osnovica za obračun obvezne pričuve: u lipnju su u osnovicu deviznog dijela obvezne pričuve uključeni primljeni devizni krediti, a u studenome su i u osnovicu kunskoga i u osnovicu deviznog dijela obvezne pričuve uključeni hibridni i podređeni instrumenti. Još je značajnija izmjena osnovnih elemenata obvezne pričuve donesena u rujnu, kada je započela posljednja faza unifikacije obvezne pričuve – unifikacija valute izdvajanja obvezne pričuve. Do tada je bila provedena unifikacija osnovice po vrsti i ročnosti, unifikacija obračunskog razdoblja i razdoblja održavanja, unifikacija postotka izdvajanja i postotka održavanja obvezne pričuve te stope obračuna obvezne pričuve. U rujnu je donesena odluka prema kojoj se određeni dio obračunate devizne obvezne pričuve izvršava u kunama i pridružuje kunskoj obveznoj pričuvi. Taj je dio iznosio 20 posto obračunate devizne obvezne pričuve, a u studenome je povećan na 25 posto. U rujnu je također smanjena i stopa (obračuna) obvezne pričuve sa 23,5 posto na 22 posto zbog zacrtane politike dugoročnog smanjivanja stope obvezne pričuve. U studenome je stopa obvezne pričuve još jednom snižena, na 19 posto.

Do srpnja 2001. godine Hrvatska narodna banka plaćala je bankama i štedionicama naknadu na sredstva izdvojene kunske obvezne pričuve na računu kod HNB-a po stopi od 4,5 posto. Od kolovoza 2001. godine Hrvatska narodna banka plaća bankama naknadu od 3,5 posto na godinu na kunska sredstva obvezne pričuve izdvojena na njihovim računima kod HNB-a i održavana na njihovim računima za namirenje u Hrvatskoj narodnoj banci. U rujnu je naknada smanjena na 2 posto na godinu. Stopa naknade na devizna sredstva obvezne pričuve izdvojena kod HNB-a bila je jednaka tržišnoj kamatnoj stopi koju je HNB ostvarivao na istovjetnom dijelu svog portfelja u inozemstvu.

Blagajnički zapisi Hrvatske narodne banke u kunama

U 2001. godini bilo je više promjena kod instrumenta blagajničkih zapisa Hrvatske narodne banke u kunama. Početkom godine rokovi dospijeca bili su 35, 91 i 182 dana, a

Tablica 2.3. Pregled upisanih blagajničkih zapisa HNB-a u kunama prema rokovima dospijeca prema nominalnoj vrijednosti, na kraju razdoblja, u milijunima kuna

Godina	Mjesec	Rokovi dospijeca					Ukupno
		35 dana	70 dana	91 dan	105 dana	182 dana	
2000.	prosinac	1.103,0	–	1.025,3	–	458,6	2.586,9
2001.	siječanj	1.886,8	–	702,4	–	485,6	3.074,8
	veljača	1.413,1	56,5	578,7	8,5	412,6	2.469,4
	ožujak	1.148,2	319,0	476,8	582,5	330,0	2.856,5
	travanj	1.273,5	591,0	–	583,5	175,0	2.623,0
	svibanj	999,5	785,0	–	646,0	95,0	2.525,5
	lipanj	685,7	1.689,7	–	993,6	50,0	3.419,0
	srpanj	685,7	1.689,7	–	993,6	–	3.369,0
	kolovoz	1.729,0	1.126,5	–	1.844,6	–	4.700,1
	rujan	1.443,7	460,3	–	1.678,6	–	3.582,6
	listopad	279,5	205,0	–	1.249,0	–	1.733,5
	studen	789,8	547,0	–	1.342,0	–	2.678,8
	prosinac	914,8	920,0	–	1.651,0	–	3.485,8

aukcije su se održavale svake srijede. Od veljače 2001. godine počela se provoditi Odluka guvernera Hrvatske narodne banke iz prosinca 2000. prema kojoj su novi rokovi dospijeca 35, 70 i 105 dana, a aukcije se umjesto jednom na tjedan održavaju svake pete srijede. Aukcije blagajničkih zapisa u kunama čiji je nominalni iznos 100.000 kuna, provodile su se metodom višestrukih cijena uz diskont. Uz te promjene, prosječno mjesečno stanje upisanih kunskih blagajničkih zapisa bilo je na razini od 2,9 milijardi kuna, što

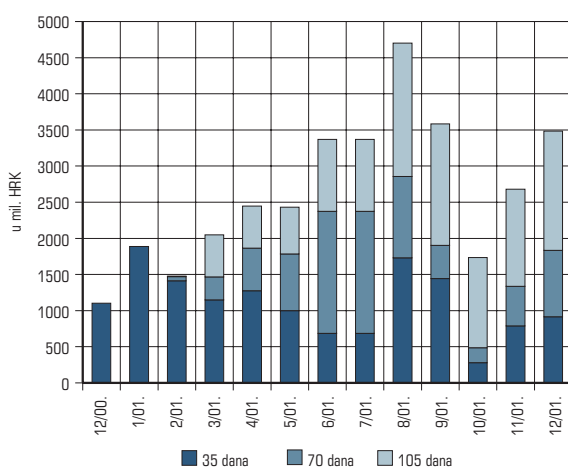
znači da se u usporedbi sa 2,1 milijardom kuna u 2000. godini povećalo za 38 posto. Stanje upisanih kunskih blagajničkih zapisa kretalo se tijekom godine između 1,7 milijardi i 4,7 milijardi kuna.

Kamatne stope i naknade Hrvatske narodne banke

Visoka likvidnost sustava i pad kamatnih stopa na novčanom tržištu reflektirali su se i na kretanje kamatnih stopa središnje banke. Smanjena je kamatna stopa na lombardni kredit, koja je početkom godine iznosila 12 posto, a na kraju godine 10 posto, a smanjena je i naknada na nepravilno obračunatu i neodržavanu obveznu priču sa 18 posto na 15 posto. Trend općeg pada

Slika 2.1.

Pregled upisanih blagajničkih zapisa HNB-a u kunama prema rokovima dospijeca na aukcijama prema nominalnoj vrijednosti, na kraju razdoblja

kamatnih stopa odrazio se, iako ne zamjetno, na repo aukcijama Hrvatske narodne banke. Prosječna vagana kamatna stopa ostvarena na repo aukcijama u 2001. iznosila je 5,78 posto, s tim da su na prve četiri aukcije vagane kamatne stope bile iznad prosjeka, a na preostalim aukcijama ispod prosjeka. Iznimka je aukcija u rujnu, kada je zbog trenutačnog manjka likvidnosti povećan iznos plasiranih sredstava, a postignuta vagana kamatna stopa bila je iznad prosjeka.

Do promjena kamatnih stopa došlo je i na pasivnoj strani. U rujnu je smanjena stopa remuneracije na kunski dio obvezne pričuve sa 3,5 posto na 2 posto. Prosječne kamatne stope na kunske blagajničke zapise s rokom dospijanja od 35 dana u siječnju su bile na razini od 6,64 posto, da bi se do prosinca smanjile na 3,36 posto. Od veljače, kada su se počeli primjenjivati novi rokovi dospijanja, pa do prosinca 2001. godine prosječne kamatne stope na blagajničke zapise s rokom dospijanja od 70 dana pale su sa 6,82 posto na 4,26 posto, a za zapise s rokom dospijanja od 105 dana sa 6,97 posto na 4,85 posto.¹

2.2. Korištenje monetarnih instrumenata u 2002. nakon objave gubitaka u Riječkoj banci

Objava vijesti u novinama da je uhićen glavni diler Riječke banke d.d., Rijeka, i napisi u novinama o visini gubitaka koje je diler izazvao svojim poslovanjem pokrenuli su val štediša koji su pojurili u Riječku banku tražeći isplatu svojih štednih uloga. Zahvaljujući visokoj razini likvidnih sredstava, Banka je nekoliko dana, bez ičije pomoći, uspješno servisirala podizanje značajnih iznosa štednje.

Međutim, kako navala štediša nije jenjala ni nakon umirujućih izjava čelnih ljudi iz Vlade i Hrvatske narodne banke, Riječka banka je 18. ožujka 2002. Hrvatskoj narodnoj banci uputila zahtjev za korištenjem lombardnoga kredita u cjelokupnom mogućem iznosu. U tom je trenutku Riječka banka u svom portfelju imala upisane blagajničke zapise HNB-a u kunama u iznosu od 320 milijuna kuna te upisane trezorske zapise Ministarstva financija RH u iznosu od 494 milijuna kuna, ukupno 814 milijuna kuna. Prema Odluci HNB-a o uvjetima za odobrenje kratkoročnoga kredita na osnovi zaloga vrijednosnih papira, lombardnoga kredita, navedeni trezorski i blagajnički zapisi prihvatljivi su kao založna imovina na temelju koje se odobrava lombardni kredit u visini od 50 posto njihove nominalne vrijednosti. U skladu s tim, Riječkoj banci je 18. ožujka 2002. odobren lombardni kredit u visini od 407 milijuna kuna. Međutim, imajući u vidu razmjere podizanja štednje i potencijalnih rizika koji su iz toga proizlazili, Banka je istoga dana, naknadno, na temelju stavka 2. točke IV. Odluke o izdavanju blagajničkih zapisa HNB-a u kunama, Hrvatskoj narodnoj banci uputila zahtjev za prijevremenim iskupom blagajničkih zapisa HNB-a. Bankinom zahtjevu je udovoljeno te je guverner Hrvatske narodne banke donio Odluku o prijevremenom iskupu blagajničkih zapisa HNB-a u

¹ Do travnja 2001. godine u izračun vaganih pasivnih kamatnih stopa HNB-a bile su uključene i kamatne stope postignute na izvanrednim aukcijama.

kunama, pri čemu su blagajnički zapisi nominalnog iznosa od 320 milijuna kuna iskupljeni za 317.199.512,32 kune, a navedeni je iznos Riječka banka iskoristila za djelomičnu otplatu lombardnoga kredita. Na taj je način stanje lombardnoga kredita Riječke banke 18. ožujka 2002. krajem dana iznosilo 89.800.487,68 kuna i bilo je korišteno na temelju založenih trezorskih zapisa MF-a u nominalnom iznosu od 179,9 milijuna kuna.

Osim zahtjeva za prijevremenim iskupom blagajničkih zapisa HNB-a u kunama, Riječka banka je 18. ožujka 2002. Hrvatskoj narodnoj banci uputila zahtjev za korištenjem kratkoročnoga kredita za likvidnost. Uz zahtjev je priložila popis imovine, odnosno popis vrijednosnih papira koje je spremna založiti kod Hrvatske narodne banke u svrhu korištenja kredita za likvidnost. Na temelju Odluke o kratkoročnom kreditu za likvidnost Hrvatska narodna banka je 19. ožujka 2002. Riječkoj banci odobrila kredit za likvidnost u visini od 408 milijuna kuna na osnovi vrijednosnih papira koji dospijevaju u roku do dvije godine. Navedeni iznos odgovarao je iznosu prethodno odobrenoga lombardnoga kredita te je dio kredita za likvidnost iskorišten za vraćanje preostalog dijela lombardnoga kredita u iznosu od 89.800.487,68 kuna. Preostali dio kredita za likvidnost u iznosu od 318.199.512,32 kuna iskorišten je za kupovinu deviza od Hrvatske narodne banke u iznosu od 233.637.585,00 kuna, dok je ostatak kredita u iznosu od 84.561.927,32 kuna pušten na račun za namiru Riječke banke.

Naime, Riječka banka je 18. i 19. ožujka 2002. Hrvatskoj narodnoj banci uputila zahtjeve za kupnjom deviza u ukupnom iznosu od 61.367.147,45 eura i 11 milijuna američkih dolara, što je po prodajnom tečaju HNB-a na dan 19. ožujka 2002. iznosilo ukupno 546.268.943,00 kuna. U skladu s tim, prodaja deviza djelomično je namirena iz odobrenoga kredita za likvidnost, dok je preostali dio u iznosu od 312.631.358,00 kuna namiren kupnjom trezorskih zapisa od strane Hrvatske narodne banke.

Riječkoj banci je naime, nakon povrata lombardnoga kredita iz sredstava kredita za likvidnost vraćen kolateral u obliku trezorskih zapisa MF-a, zbog čega je Riječka banka u svrhu kupnje deviza Hrvatskoj narodnoj banci dana 19. ožujka 2002. ponudila otkup trezorskih zapisa MF-a u nominalnom iznosu od 313.200.000,00 kuna. Hrvatska narodna banka prihvatila je navedenu ponudu te je navedeni nominalni iznos trezorskih zapisa otkupljen za 312.725.561,56 kuna, od čega je 312.631.358,00 kuna iskorišteno za namiru po osnovi kupnje deviza, dok je preostali dio u iznosu od 94.203,56 kuna pušten na račun za namirenje Riječke banke.

Nakon odobrenja kredita za likvidnost u iznosu od 408 milijuna kuna, Riječka banka je 19. ožujka 2002. uputila novi zahtjev za korištenjem kratkoročnoga kredita za likvidnost na temelju vrijednosnih papira kojima je rok dospijeća duži od dvije godine. S obzirom da je za takav kredit, prema Odluci o kratkoročnom kreditu za likvidnost, potrebno državno jamstvo, Vlada Republike Hrvatske je 21. ožujka 2002. u korist Hrvatske narodne banke izdala jamstvo na iznos od 863.700.000,00 kuna nakon čega je Riječkoj banci u navedenom iznosu odobren kredit za likvidnost.

Odobreni kredit u iznosu od 863.700.000,00 kuna Riječka banka nije iskoristila u cijelosti, već je 22. ožujka 2002. Hrvatskoj narodnoj banci uputila zahtjev da joj se iz odobrenoga kredita doznači 150 milijuna kuna, te je istodobno ponudila na prodaju preo-

stali iznos trezorskih zapisa MF-a u nominalnom iznosu od 180.800.000,00 kuna. Navedeni nominalni iznos trezorskih zapisa Hrvatska narodna banka otkupila je za 179.776.365,32 kuna.

Trezorski zapisi koje je Hrvatska narodna banka otkupila od Riječke banke u ukupnom nominalnom iznosu od 494 milijuna kuna, djelomično su dospjeli, dok je preostali dio u nominalnom iznosu od 334 milijuna kuna prodan na sekundarnom tržištu.

Na temelju prethodno navedenoga, stanje potraživanja HNB-a od Riječke banke na dan 22. ožujka iznosilo je 558 milijuna kuna s osnove kratkoročnoga kredita za likvidnost. Navedeni iznos u potpunosti je vraćen 9. travnja 2002., nakon što su u istom iznosu poslovne banke iz Republike Hrvatske Riječkoj banci odobrile sindicirani kredit.

Od 10. travnja 2002. HNB više nema nikakvih potraživanja od Riječke banke.

Rezimirajući slučaj Riječke banke možemo konstatirati da je Banka u razdoblju od tjedan dana, uz pomoć središnje banke kao zajmodavca u krajnjoj nuždi, uspjela stabilizirati svoju likvidnost, radeći bez zastoja i bez većih potresa u obavljanju svih svojih bankarskih poslova.

U razdoblju od 18. do 22. ožujka Riječka banka je sprječavala ugrožavanje svoje likvidnosti promptnim i urednim povlačenjem ukupno 1 milijarde kuna kredita od HNB-a (0,4 milijarde kuna lombardnoga kredita i 0,6 milijardi kuna kredita za likvidnost) i prodajom vrijednosnih papira središnjoj banci u iznosu od 0,8 milijardi kuna. Korištenjem ukupno 1,8 milijardi kuna iz primarne emisije Banka je kupila deviza u vrijednosti od 0,5 milijardi kuna i popunila svoju tekuću likvidnost s ukupno 0,8 milijardi kuna, vraćajući uz to lombardni kredit od 0,4 milijarde kuna.

Tablica 2.4. Transakcije između Riječke banke d.d., Rijeka i Hrvatske narodne banke u razdoblju od 18. do 22. ožujka 2002. u kunama

Datum transakcije	Vrsta korištenih sredstava	Iznos korištenja	Način korištenja sredstava		
			Likvidnost	Povrat lombarda	Kupnja deviza
18. 3.	Lombardni kredit	407.000.000,0	407.000.000,0	0,0	0,0
18. 3.	Prijevreteni iskup blagajničkih zapisa HNB-a u iznosu od 320.000.000 kuna, nominalno	317.199.512,3	0,0	317.199.512,3	0,0
19. 3.	Kupovina trezorskih zapisa MF-a u iznosu od 313.200.000 kuna, nominalno	312.725.561,6	94.204,0	0,0	312.631.358,0 ^b
22. 3.	Kupovina trezorskih zapisa MF-a u iznosu od 180.800.000 kuna, nominalno	179.776.365,4	179.776.365,3	0,0	0,0
	Ukupno kupnja trezorskih zapisa MF-a u iznosu od 494.000.000 kuna, nominalno	492.501.926,9	179.870.569,3		312.631.358,0
19. 3.	Krat. kredit za likvidnost, zalog s rokom do 2 g.	408.000.000,0	84.561.927,3	89.800.487,7	233.637.585,0 ^b
22. 3.	Krat. kredit za likvidnost, zalog s rokom dužim od 2 g., uz jamstvo Vlade RH, u iznosu od 863.700.000 kuna	150.000.000,0	150.000.000,0	0,0	0,0
	Ukupno kratkoročnog kredita za likvidnost	558.000.000,0	234.561.927,3	89.800.487,7	233.637.585,0
	Ukupno odobreno kredita za likvidnost: 1.271.700.000 kuna ostalo neiskorišteno 713.700.000 kuna				
	Ukupno	1.774.701.439,2	821.432.496,6	407.000.000,0	546.268.943,0 ^a

^a Riječka banka je od HNB-a ukupno kupila 61.367.147,45 eura i 11.000.000 američkih dolara.

^b Prema prodajnom tečaju HNB-a.

Sredstva korištena iz kredita za likvidnost u ukupnom iznosu od 558 milijuna kuna Banka je, kako smo spomenuli, vratila središnjoj banci 9. travnja 2002. Time je Banka podmirila sve svoje obveze prema HNB-u, tako da su do kraja prve dekade travnja bila sterilizirana sva sredstva iz primarne emisije koja je HNB plasirao Riječkoj banci.

2.3. Upravljanje međunarodnim pričuvama u 2001.

Ukupne međunarodne pričuve Hrvatske narodne banke su u 2001. godini povećane za 1.152,0 milijuna američkih dolara, što je najveći godišnji rast od 1992. godine, kad su one i formirane. U usporedbi s krajem 2000. godine međunarodne pričuve HNB-a povećane su za 32,7 posto. Na kraju 2001. godine ukupne međunarodne pričuve HNB-a iznosile su 4.676,6 milijuna američkih dolara, dok su na kraju 2000. godine one iznosile 3.524,6 milijuna američkih dolara.

Tablica 2.5. Međunarodne pričuve^a
na kraju razdoblja, u milijunima USD

Godina	Mjesec	Ukupne pričuve
2000.	prosinac	3.524,6
2001.	siječanj	3.393,9
	veljača	3.466,6
	ožujak	3.513,9
	travanj	3.635,7
	svibanj	3.694,3
	lipanj	3.798,3
	srpanj	4.175,6
	kolovoz	4.101,1
	rujan	4.416,1
	listopad	4.504,6
	studen	4.614,7
	prosinac	4.676,6 ^b
Promjena I. – XII. 2001.		1.152,0

^a Bez pričuvne pozicije u MMF-u u iznosu od 0,2 milijuna američkih dolara

^b Bez učinka revalorizacije vrijednosnih papira i bez pripisa obračunatih kamata na depozite (31. prosinca 2001. – ukupno 27,4 milijuna američkih dolara).

Glavni čimbenici rasta ukupnih međunarodnih pričuva za 1.152 milijuna američkih dolara tijekom 2001. godine bili su:

- ❑ neto otkup deviza od komercijalnih banaka u iznosu od 374 milijuna dolara,
- ❑ neto otkup deviza od Ministarstva financija RH u iznosu od 480 milijuna dolara,
- ❑ priljev zlata i deviza na osnovi sukcesije u iznosu od 126 milijuna dolara,
- ❑ prihodovana sredstva na osnovi ulaganja (neto) deviznih pričuva HNB-a u iznosu od 122 milijuna dolara te
- ❑ otkup deviza na temelju prodanih efektivnih kuna u iznosu od 25 milijuna dolara, dok je ukupni neto efekt transakcija po ostalim stavkama, uključujući efekt tečajnih razlika, iznosio 25 milijuna američkih dolara.

Hrvatska narodna banka je tijekom 2001. godine intervenirala na tržištu, kupujući i prodajući devize, trgujući sa:

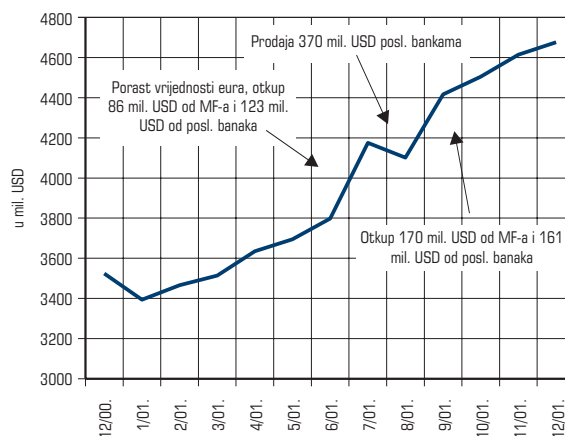
- ☐ domaćim bankama, putem aukcija
- ☐ Ministarstvom financija RH
- ☐ stranim bankama (zamjena za efektivne kune).

Na osnovi tih intervencija HNB je otkupio deviznih sredstava u iznosu od 1.320,66 milijuna američkih dolara, a prodao 440,79 milijuna američkih dolara deviznih sredstava. Time su na osnovi intervencija na domaćem deviznom tržištu ukupne međunarodne pričuve povećane za 879,86 milijuna američkih dolara. Neto otkupom tih deviza HNB je emitirao 7.296,64 milijuna kuna primarnog novca.

Monetarna kretanja u 2001. godini obilježio je veći devizni priljev, a Hrvatska narodna banka je intervencijama na deviznom tržištu nastojala ublažiti fluktuaciju tečaja domaće valute prema euru, a osobito aprecijacijske pritiske. Hrvatska narodna banka je tijekom 2001. godine intenzivno bila prisutna na deviznom tržištu organiziravši dvadeset i jednu deviznu aukciju.

Slika 2.2.

Stanje međunarodnih pričuva HNB-a

Izvori: HNB

Tablica 2.6. Ukupan promet Hrvatske narodne banke na deviznom tržištu od 1. siječnja 2001. do 31. prosinca 2001.

u milijunima, po tečaju na dan intervencije

	Kupnja		Prodaja		Razlika	
	USD	HRK	USD	HRK	USD	HRK
Aukcije	811,37	6.756,36	436,92	3.636,09	374,44	-3.120,27
Ministarstvo financija	482,32	3.981,09	2,30	19,33	480,02	-3.961,76
Iskup po povučenim BZ	0,05	0,38	0,00	0,00	0,05	-0,38
Iskup po deviznoj pričuvi	0,04	0,29	0,00	0,00	0,04	-0,29
Prodaja efektivnih kuna	26,88	226,94	1,57	13,00	25,31	-213,94
UKUPNO U USD	1.320,66	10.965,06	440,79	3.668,42	879,86	-7.296,64
Priljev deviza po sukcesiji	8,32					
Priljev deviza od prodanog zlata	117,31					
UKUPNO U USD	125,64					

Republika Hrvatska je u Bruxellesu, 10. travnja 2001. potpisala Dodatak Ugovoru o pitanjima sukcesije za podjelu dijela imovine bivše SFRJ pohranjene u Banci za međunarodne namire (BIS) u Baselu. Prema tom ugovoru Hrvatskoj je pripalo 28,49 posto sredstava bivše SFRJ na računima u BIS-u, na temelju čega je Hrvatska postala vlasnicom 8,32 milijuna američkih dolara u devizama i 13,127 tona zlata u polugama.

Zlato je prodano u dva navrata BIS-u. Prinos na ukupnu prodanu količinu zlata dobivena na osnovi sukcesije (13,127 tona, tj. 422.027,985 unci) od 13. travnja do 25. rujna iznosio je 7,44 posto na godišnjoj razini.

Hrvatska narodna banka se u upravljanju međunarodnim pričuvama vodi kriterijima sigurnosti i likvidnosti. Menadžeri za upravljanje portfeljem HNB-a imaju strogo definirane odrednice (tzv. referentne ili benchmark portfelje) kojima se ograničava izloženost financijskim rizicima u upravljanju međunarodnim pričuvama. Prinosi na ulaganja međunarodnih pričuva HNB-a u skladu su s preuzetim rizicima. S obzirom na to da su strogo propisani kriteriji ulaganja i odrednice upravljanja međunarodnim pričuvama HNB-a, prihodi od ulaganja međunarodnih pričuva ne mogu značajno varirati i stoga su vrlo stabilni, čak i u uvjetima velikih previranja na financijskim tržištima.

Hrvatska narodna banka sredstva međunarodnih pričuva ulaže u izrazito kvalitetne instrumente:

- ☐ državne vrijednosne papire s fiksnom i varijabilnom kamatnom stopom,
- ☐ instrumente središnjih banka i međunarodnih financijskih institucija,
- ☐ kolateralizirane depozite (reverse repo ugovore),
- ☐ depozite komercijalnih banaka dugoročnoga investicijskog ranga barem AA– te
- ☐ potvrde o depozitu.

Prema kriterijima ulaganja, zemlje u koje se ulažu međunarodne pričuve HNB-a moraju imati minimalni kreditni rejting AA–. Na dan 31. prosinca 2001. 70,81 posto ukupnih međunarodnih pričuva bilo je uloženo u zemlje čiji je rejting bio AAA.

Ukupna dobit od ulaganja neto međunarodnih pričuva iznosila je u 2001. godini 121,96 milijuna američkih dolara.

Prosječan prinos na eurski portfelj HNB-a iznosio je 4,63 posto, dok je prosječan prinos na dolarski portfelj HNB-a iznosio 4,72 posto.

Tablica 2.7. Ostvareni prihodi te prosječni prinosi na devizne portfelje HNB-a u 2001.
na osnovi tržišne vrijednosti, u milijunima originalne valute i postocima

Portfelj	Ostvaren prihod	Pros. uloženi iznos	Godišnja stopa prinosa		
	2001.	2001.	2001.	2000.	1999.
Eurski	96,4	2.072,5	4,63%	4,38%	2,81%
Dolarski	42,5	894,1	4,72%	6,56%	5,02%

3.

Bankovni sustav

3.1. Značajke bankovnog sustava

Krajem 2001. godine bankovni sustav sastojao se od 62 bankovne institucije s odobrenjem za rad, i to od 43 banke (42 poslovne banke i jedne podružnice strane banke), 15 štedionica i 4 stambene štedionice.¹

Ukupna aktiva bankarskog sektora iznosila je na kraju 2001. godine 151 milijardu kuna, što je za 37,6 milijardi kuna ili 33,1 posto više nego na kraju 2000. godine. Od toga je aktiva banaka povećana za 32,9 posto, aktiva stambenih štedionica čak za 124,6 posto, dok je aktiva štedionica porasla 7,4 posto. Štedionice i stambene štedionice u ukupnoj aktivu bankarskog sektora sudjeluju sa samo 1,6 posto. Na relativno visok rast aktive bankovnog sustava dijelom je utjecao rast primljenih depozita u valutama zemalja Europske monetarne unije, zbog zamjene u euro, a dijelom je na rast aktive utjecalo veliko povećanje aktive pojedinih banaka u većinskom stranom vlasništvu.

Ostvarena dobit cijelog bankovnog sustava u 2001. godini iznosila je 1.979,8 milijuna kuna, dok je u 2000. godini iznosila 1.240,1 milijun kuna. Dobit banaka iznosila je u 2001. godini 2.003,5 milijuna kuna, dok su štedionice i stambene štedionice ostvarile gubitak od 23,7 milijuna kuna.

Kako se vidi iz Tablice 3.1., veliko ovlaštenje koje, uz ostalo, uključuje obavljanje kreditnih poslova s inozemstvom i platnog prometa u zemlji i inozemstvu, imalo je 38 banaka i jedna podružnica strane banke. Srednje ovlaštenje, koje uključuje primanje svih vrsta depozita, davanje svih vrsta kredita, obavljanje poslova s vrijednosnim papirima i druge, zakonom predviđene bankovne poslove, imale su tri banke, a jedna banka imala je malo ovlaštenje, koje predviđa ograničeno bankovno poslovanje. U skladu s odredbama Zakona o bankama sve banke i štedionice organizirane su kao dionička društva.

Tablica 3.1. Bankarske institucije s važećim odobrenjem za rad

Tip institucije	1999.	2000.	2001.
1. Banke	53	43	43
1.1. S velikim ovlaštenjem	47	39	38
1.2. Sa srednjim ovlaštenjem	–	2	3
1.3. S malim ovlaštenjem	5	1	1
1.4. Podružnica strane banke s velikim ovlaštenjem	1	1	1
2. Štedionice i stambene štedionice	34	26	19
2.1. Štedionice	30	22	15
2.2. Stambene štedionice	4	4	4
Ukupno	87	69	62

Broj banaka ostao je na istoj razini kao u 2000. godini. Jedna banka je tijekom 2001. godine izašla iz bankovnog sustava² dok je jedna štedionica, uskladivši svoj temeljni ka-

¹ Svi financijski podaci izneseni u ovom poglavlju temelje se na privremenim nerevidiranim izvješćima banaka za 2001. godinu, prema kojima nije iskazan gubitak u Riječkoj banci d.d., Rijeka.

² Kaptol banci d.d., Zagreb oduzeto je odobrenje za rad.

pital sa Zakonom o bankama, dobila odobrenje za rad kao banka³. Broj štedionica smanjio se sa 22 na kraju 2000. godine na 15 na kraju 2001. godine. Štedionice su do kraja 2001. godine bile obvezne svoje poslovanje uskladiti s odredbama Zakona o bankama, odnosno povećati iznos uplaćenoga temeljnoga kapitala na najmanje 20 milijuna kuna. Tijekom 2001. godine dvije su štedionice stekle uvjete da se registriraju kao banke (Primorska štedionica d.d., Rijeka, koja već od kraja 2001. godine posluje kao Primorska banka d.d., Rijeka, i Štedionica Sonic d.d., Zagreb, koja je kao banka registrirana početkom 2002. godine). U bankovnom sustavu na kraju 2001. godine kao i u prethodne dvije godine poslovale su 4 stambene štedionice.

Tablica 3.2. Kretanje broja bankarskih institucija

Banke	1999.	2000.	2001.
Broj banaka na početku godine	60	53	43
Bivše štedionice koje su dobile ovlaštenje	–	–	+1
Banke pripojene drugim bankama	–	–4	–
Banke nad kojima je pokrenut stečajni postupak	–7	–4	–
Banke kojima je oduzeto odobrenje za rad	–	–1	–1
Banke koje se nisu uskladile sa Zakonom o bankama	–	–1	–
Broj banaka krajem godine	53	43	43
Štedionice	1999.	2000.	2001.
Broj štedionica na početku godine	35	34	26
Štedionice pretvorene u banke	–	–	–1
Štedionice pripojene drugim bankama/štedionicama	–1	–	–2
Štedionice u likvidaciji	–	–	–2
Štedionice u kojima je otvoren stečajni postupak	–1	–1	–
Štedionice kojima je oduzeto odobrenje za rad	–	–7	–2
Nove stambene štedionice	+1	–	–
Broj štedionica krajem godine	34	26	19

U 2001. godini nastavio se interes inozemnih ulagača za hrvatsko bankarsko tržište. Udio aktive banaka koje su bile u direktnom ili indirektnom vlasništvu inozemnih dioničara u ukupnoj bankovnoj aktivu povećao se sa 86,7 na kraju 2000. godine na 89,3 posto. Do povećanja je došlo ulaskom triju banaka među banke u pretežitom stranom vlasništvu⁴. U 2001. godini veliki interes za kupnju većinskog paketa dionica Zagrebačke banke pokazao je Konzorcij (UniCredito Italiano S.p.A i Allianz AG). Budući da je UniCredito Italiano S.p.A već posjedovao većinski paket u Splitskoj banci d.d., Split, morao je, kako ne bi došlo do prevelike koncentracije koja bi narušila slobodno tržišno poslovanje, taj paket prodati. U 2001. godini Hrvatska narodna banka odobrila je promjenu dioničara Zagrebačke banke d.d., Zagreb, i Splitske banke d.d., Split, do koje je došlo u 2002. godini, ali to, s obzirom da su obje banke i dotad bile u pretežito stranom vlasništvu, nije utjecalo na vlasničku strukturu. Tri su hrvatske banke na kraju 2001. godine bile u pretežito državnom vlasništvu. To su Hrvatska poštanska banka d.d., Zagreb, te dvije banke koje je sanirala država (Dubrovačka banka d.d., Dubrovnik, i Croatia banka d.d., Zagreb). Dubrovačku banku d.d., Dubrovnik, u 2002. godini preuzela je Dalmatinska banka d.d., Zadar, a u istoj godini očekuje se i prodaja Croatia banke d.d., Zagreb.

³ Primorska banka d.d., Rijeka ima srednje ovlaštenje.

⁴ To su Sisačka banka d.d., Sisak (nakon što je Dalmatinska banka d.d., Zadar koja se nalazi u većinskom vlasništvu stranog investicijskog fonda kupila većinski paket dionica), Primorska banka d.d., Rijeka (ulaskom bivše Primorske štedionice, koja je u pretežito stranom vlasništvu, među banke) i Riadria banka d.d., Rijeka (nakon što je Privredna banka Zagreb d.d., Zagreb, koja je u većinskom stranom vlasništvu povećala svoj udio u vlasništvu te banke).

Tablica 3.3. Vlasnička struktura banaka

Vlasnička struktura	Broj banaka			Udio aktive u ukupnoj aktivi banaka		
	1999.	2000.	2001.	1999.	2000.	2001.
Banke u potpunom ili pretežitom privatnom vlasništvu domaćih dioničara	30	19	16	14,5	7,6	5,6
Banke u potpunom ili pretežitom vlasništvu države	10	3	3	45,6	5,7	5,0
Banke u potpunom ili pretežitom stranom vlasništvu	13	21	24	39,9	86,7	89,3
Ukupno	53	43	43	100,0	100,0	100,0

Broj banaka grupiranih prema veličini aktive prikazan u Tablici 3.4. pokazuje da se povećava koncentracija bankarskog sektora. Broj banaka s aktivom većom od 5 milijardi kuna povećao se u 2001. godini sa 5 na 6. U ovoj skupini su Zagrebačka banka d.d., Zagreb, s aktivom od 41,1 milijardu kuna, i Privredna banka Zagreb d.d., Zagreb, sa 27,6 milijardi kuna. Slijede Riječka banka d.d., Rijeka, Splitska banka d.d., Split, i Raiffeisenbank Austria d.d., Zagreb, a toj se skupini u 2001. godini pridružila Hypo Alpe-Adria-Bank d.d., Zagreb. Udio skupine banaka s aktivom većom od 5 milijardi kuna u ukupnoj aktivi banaka povećao se sa 66,3 posto u 2000. godini na 70,7 posto u 2001. godini. Na kraju 2001. godine bilo je 14 banaka s aktivom od 1 do 5 milijardi kuna. Udio te skupine u ukupnoj aktivi banaka opao je zbog prelaska Hypo Alpe-Adria-Bank d.d., Zagreb, u višu grupu. Posljednje dvije skupine banaka imale su vrlo mali udio u bankovnoj aktivi.

Tablica 3.4. Broj banaka prema veličini aktive
u milijunima kuna i postocima

Aktiva	Broj banaka			Udio aktive u ukupnoj aktivi banaka		
	1999.	2000.	2001.	1999.	2000.	2001.
Aktiva veća od 5.000	4	5	6	58,2	66,3	70,7
Aktiva od 1.000 do 5.000	15	13	14	31,6	25,5	23,1
Aktiva od 500 do 1.000	5	8	7	3,3	4,6	3,3
Aktiva manja od 500	29	17	16	6,9	3,6	2,9
Broj banaka krajem godine	53	43	43	100,0	100,0	100,0

Može se zaključiti da su značajke razvoja bankovnog sustava u 2001. godini sljedeće: daljnje povećanje udjela stranog vlasništva, jak interes stranih ulagača za naše bankarsko tržište, jačanje koncentracije te relativno visok rast bankovne aktive. U 2001. godini sve je jača konkurencija među bankama, odnosno grupama banaka, koje jačaju svoju poziciju na hrvatskom tržištu.

3.2. Struktura bilance banaka

Strukturu bilance banaka 2001. godine obilježila je neuobičajena pojava velikog rasta primljenih depozita (čak za 32 milijarde kuna u usporedbi s krajem 2000. godine). Ta

su sredstva banke jednim dijelom plasirale u kredite, što se može zaključiti iz činjenice da su dani neto krediti u 2001. godini porasli za 14,6 milijardi kuna, dok se ostatak odrazio na rast ostalih stavki aktive, osobito gotovine i depozita. Ta su kretanja utjecala na rast likvidnosti banaka i na daljnje sniženje kamatnih stopa, međutim, u sebi sadrže i pojačani kreditni rizik zbog naglog rasta plasmana. Iako kapital banaka nominalno raste, zbog značajnog rasta aktive relativni odnos kapitala banaka i ukupne aktive u 2001. godini imao je trend pada. Proizlazi da kretanja u 2001. godini sadrže u sebi potrebu za dodatnim oprezom kod praćenja kreditnoga i ostalih bankovnih rizika.

3.2.1. Struktura aktive banaka

Ukupna aktiva banaka iznosila je krajem 2001. godine 148,6 milijardi kuna, što je za 32,9 posto više nego krajem 2000. godine, kada je aktiva banaka iznosila 111,8 milijardi kuna.

Neto krediti ostalim komitentima (nebankarskom sektoru), koji su na kraju 2001. godine iznosili 64,7 milijardi kuna, unatoč velikom nominalnom rastu, u strukturi aktive imali su trend pada. Najveći udio, 49 posto, u strukturi ukupnih kredita imali su u 2001., kao i u proteklim razdobljima, krediti trgovačkim društvima, koji su imali trend rasta u odnosu prema 2000. Udio kredita stanovništvu (koji čine 42,5 posto ukupnih kredita) također je imao trend rasta, dok je udio ostalih kredita (8,5 posto ukupnih kredita) imao trend pada. U ukupnim kreditima povećao se udio dugoročnih kredita sa 55 posto krajem 2000. godine na 64,7 posto krajem 2001. godine. Na Slici 3.1. prikazani su dani krediti po vrsti korisnika.

Tablica 3.5. Struktura aktive banaka
na kraju razdoblja, u milijunima kuna i postocima

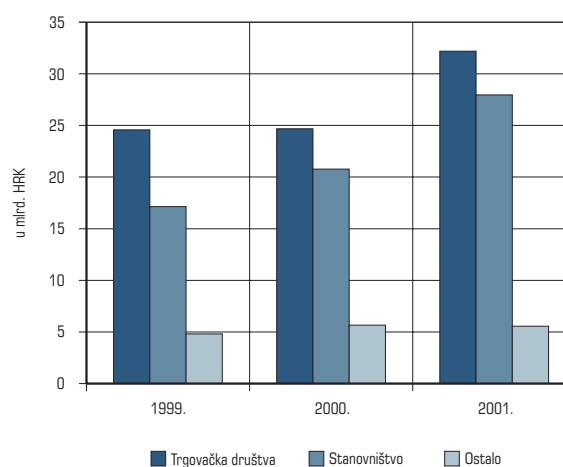
	1999.		2000.			2001.		
	Iznos	Udjel	Iznos	Udjel	Promjena	Iznos	Udjel	Promjena
1. Gotovina i depoziti kod HNB-a	9.733,5	10,4	11.489,3	10,3	18,0	22.216,5	15,0	93,4
1.1. Gotovina	1.245,9	1,3	1.506,3	1,3	20,9	7.843,8	5,3	420,7
1.2. Depoziti	8.487,6	9,1	9.983,1	8,9	17,6	14.372,7	9,7	44,0
2. Depoziti kod bankarskih institucija	10.312,5	11,0	17.695,3	15,8	71,6	23.900,1	16,1	35,1
3. Trezorski zapisi MF-a i blagajnički zapisi HNB-a	3.139,5	3,4	6.059,0	5,4	93,0	9.687,1	6,5	59,9
4. Trgovački portfelj vrijednosnih papira	1.067,8	1,1	2.462,4	2,2	130,6	4.806,8	3,2	95,2
5. Krediti financijskim institucijama	1.246,2	1,3	1.085,6	1,0	-12,9	1.175,3	0,8	8,3
6. Krediti ostalim komitentima	45.391,5	48,5	50.130,7	44,8	10,4	64.751,5	43,6	29,2
7. Investicijski portfelj vrijednosnih papira	15.477,1	16,5	14.167,5	12,7	-8,5	12.750,9	8,6	-10,0
8. Ulaganja u podružnice i povezana trg. društva	1.768,6	1,9	2.411,0	2,2	36,3	2.296,4	1,5	-4,8
9. Preuzeta imovina	447,2	0,5	614,5	0,5	37,4	474,3	0,3	-22,8
10. Materijalna imovina i softver (minus amort.)	3.164,6	3,4	3.252,5	2,9	2,8	3.505,2	2,4	7,8
11. Kamate, naknade i ostala imovina	2.518,1	2,7	3.169,2	2,8	25,9	4.068,4	2,7	28,4
12. Manje: posebne rezerve za neident. gubitke	743,6	0,8	699,4	0,6	-6,0	1.002,7	0,7	43,4
Ukupna aktiva	93.522,9	100,0	111.837,7	100,0	19,6	148.629,8	100,0	32,9

Depoziti kod bankovnih institucija povećani su za 35,1 posto u odnosu prema 2000. godini, a njihov udio u aktivi porastao je sa 15,8 posto krajem 2000. godine na 16,1 posto krajem 2001. godine. Od ukupnih depozita kod bankarskih institucija 95,9 posto bilo je deponirano kod stranih banaka. Gotovina banaka krajem 2001. godine iznosila je 7,8 milijardi kuna, što je preko četiri puta više nego krajem 2000. godine. Na tako veliko povećanje gotovine utjecao je pojačani priljev sredstava u banke koncem godine radi zamjene u euro. Depoziti kod Hrvatske narodne banke iznosili su 14,3 milijarde kuna ili 9,7 posto ukupne aktive. Na njihov značajan rast od 44 posto utjecao je rast izdvojene obvezne pričuve kod Hrvatske narodne banke (zbog rasta depozita), te veliki rast sredstava na računima za namirenje. Kao i u proteklom godinama ulaganja u trezorske zapise Ministarstva financija i blagajničke zapise Hrvatske narodne banke nastavila su značajno rasti, nominalno i udjelom, te su na kraju 2001. godine ona iznosila 9,7 milijardi kuna, što je 6,5 posto ukupne aktive banaka.

Investicijski portfelj vrijednosnih papira imao je trend pada, i nominalno, i udjelom u ukupnoj aktivi, zbog otplate dijela obveznica Republike Hrvatske. Trgovački portfelj vrijednosnih papira nastavio je, značajnim rastom od 95 posto, trend relativno brzog rasta započet u 1999. godini. Naime, banke kontinuirano povećavaju obujam trgovanja vrijednosnim papirima, najčešće obveznicama Republike Hrvatske te obveznicama stranih država i stranih financijskih institucija. Udio aktive banaka u stranoj valuti u ukupnoj aktivi iznosio je 35 posto.

Slika 3.1.

Dani krediti po vrsti korisnika

3.2.2. Struktura pasive banaka

Depoziti prevladavaju u strukturi pasive banaka i u promatranom razdoblju imali su značajan rast, i nominalno, i udjelom u pasivi. Nedavno uvođenje eura kao gotovinskog instrumenta plaćanja utjecalo je na povećanje depozita u valutama zemalja Europske monetarne unije jer su građani polagali devize u banke radi zamjene u euro. Ukupno povećanje depozita u 2001. godini iznosilo je 32 milijarde kuna, što je rast od 44 posto u odnosu prema 2000. godini. Kao i u prethodnim godinama, većina depozita bila je u stranoj valuti (74,9 posto). Primljeni krediti (kredit od financijskih institucija i ostali krediti) u strukturi pasive imali su trend pada, a blago se smanjila i njihova apsolutna vrijednost. Od ukupno primljenih kredita 19,3 posto primljeno je od domaćih financijskih institucija (HBOR i ostale financijske institucije), 9,7 posto od Republike Hrvatske, a 71 posto od stranih subjekata, od kojih prevladavaju strane financijske institucije. Podjednaku strukturu primljeni krediti imali su i u 2000. godini. Od ukupno primljenih kredita 93,9 posto imalo je rok dospeljeća dulji od godine dana. Kamate, naknade i ostale obveze iznosile su 4,5 posto pasive banaka.

Tablica 3.6. Struktura pasive banaka
na kraju razdoblja, u milijunima kuna i postocima

	1999.		2000.			2001.		
	Iznos	Udjel	Iznos	Udjel	Promjena	Iznos	Udjel	Promjena
1. Krediti od financijskih institucija	5.282,3	5,6	3.510,9	3,1	-33,5	3.628,5	2,5	3,3
1.1. Kratkoročni	2.088,7	2,2	1.130,8	1,0	-45,9	595,7	0,4	-47,3
1.2. Dugoročni	3.193,7	3,4	2.380,1	2,1	-25,5	3.032,8	2,1	27,4
2. Depoziti	56.997,0	60,9	72.683,4	65,0	27,5	104.691,7	70,4	44,0
2.1. Žirorač. i tekućih računa	9.216,9	9,9	12.619,0	11,3	36,9	16.548,1	11,1	31,1
2.2. Štedni	13.678,0	14,6	17.689,3	15,8	29,3	26.373,9	17,7	49,1
2.3. Oročeni	34.102,1	36,5	42.375,1	37,9	24,3	61.769,7	41,6	45,8
3. Ostali krediti	15.007,5	16,0	16.329,0	14,6	8,8	15.947,7	10,7	-2,3
3.1. Kratkoročni	1.652,8	1,8	503,3	0,4	-69,6	594,0	0,4	18,0
3.2. Dugoročni	13.354,7	14,3	15.825,7	14,2	18,5	15.353,7	10,3	-3,0
4. Izdani dužnički vrijednosni papiri	0,0	0,0	0,0	0,0	-	19,4	0,0	-
4.1. Kratkoročni	0,0	0,0	0,0	0,0	-	0,0	0,0	-
4.2. Dugoročni	0,0	0,0	0,0	0,0	-	19,4	0,0	-
5. Dopunski kapital	343,1	0,4	520,3	0,5	51,7	2.663,8	1,8	411,9
5.1. Izdani podređeni instrumenti	105,5	0,1	282,9	0,3	168,1	347,4	0,2	22,8
5.2. Izdani hibridni instrumenti	237,5	0,3	237,4	0,2	0,0	2.316,4	1,6	875,7
6. Kamate, naknade i ostale obveze	4.849,2	5,2	5.475,5	4,9	12,9	6.642,7	4,5	21,3
7. Dobit/gubitak tekuće godine	466,4	0,5	1.123,2	1,0	140,8	1.897,5	1,3	68,9
8. Kapital	10.577,3	11,3	12.195,5	10,9	15,3	13.138,5	8,8	7,7
Ukupna pasiva	93.522,9	100,0	111.837,7	100,0	19,6	148.629,8	100,0	32,9

3.3. Kapital banaka

Kapital je na kraju 2001. godine iznosio 13,1 milijardu kuna i povećan je za 7,7 posto u usporedbi sa 2000. (u istom razdoblju aktiva banaka povećana je za 32,9 posto). Dionički kapital je u promatranom razdoblju nominalno rastao, ali je njegov udio u ukupnom kapitalu pao. U strukturi kapitala nominalno i udjelom rasle su zakonske statutarne i ostale rezerve (zbog raspodjele iz dobiti). One su u usporedbi sa 2000. godinom povećane za 723,6 milijuna kuna ili za 21 posto.

Jamstveni kapital banaka obračunska je kategorija koja služi za mjerenje sposobnosti banke da pokrije neočekivane gubitke. Na kraju 2001. godine jamstveni kapital banaka iznosio je 13,9 milijardi kuna, što je za 7,8 posto više nego na kraju 2000. godine kada je iznosio 12,9 milijuna kuna. Dopunski kapital koji se uračunava u jamstveni kapital ima relativno mali udio u strukturi jamstvenoga kapitala, ali je u 2001. godini nominalno povećan za 76,7 posto u odnosu prema stanju koncem 2000. godine. Na taj je rast utjecalo značajno povećanje izdanih hibridnih instrumenata. Naime, od sredine 2001. godine u devizni dio osnovice za obračun obvezne pričuve ulaze svi primljeni devizni krediti, pa su banke koje su iskazivale obveze po kreditima od stranih banaka ta sredstva preusmjerile u hibridne instrumente. Naknadno je propisano i njihovo uvrštavanje u devizni dio osnovice za obračun obvezne pričuve.

Na razini bankovnog sustava stopa adekvatnosti kapitala na kraju 2001. godine iznosila je 18,4 posto i smanjena je u odnosu prema kraju 2000. godine kada je iznosila 21,3

posto. Na kraju 2001. godine sve su banke iskazale adekvatnost kapitala veću od propisane stope od 10 posto (u rasponu od 10,4 do 92,2 posto).

Iz navedenoga proizlazi da se kapital povećavao mnogo sporije nego bankovna aktiva, unatoč solidnom jačanju kapitala na osnovi raspodjele dobiti. Manjim udjelom kapitala u aktivni domaće se banke približavaju bankama iz Zapadne Europe što je, s jedne strane, prirodan trend, dok, s druge strane, u sebi sadrži izvjesne opasnosti i rizike.

Tablica 3.7. Struktura kapitala banaka
na kraju razdoblja, u milijunima kuna i postocima

	1999.		2000.			2001.		
	Iznos	Udjel	Iznos	Udjel	Promjena	Iznos	Udjel	Promjena
1. Dionički kapital	8.219,7	77,7	8.549,9	70,1	4,0	8.966,5	68,2	4,9
2. Zadržana dobit/gubitak	73,7	0,7	326,2	2,7	342,7	129,0	1,0	-60,4
3. Zakonske rezerve	1.540,2	14,6	2.098,8	17,2	36,3	2.522,4	19,2	20,2
4. Statutarne i ostale kapitalne rezerve	743,8	7,0	1.220,5	10,0	64,1	1.520,6	11,6	24,6
Ukupno	10.577,3	100,0	12.195,5	100,0	15,3	13.138,5	100,0	7,7

3.4. Kvaliteta aktive banaka

Banke procjenjuju kvalitetu svoje aktive u skladu s internim sustavom raspoređivanja plasmana koji su donijele na temelju Odluke o raspoređivanju plasmana i određivanju izloženosti banke. Ta je odluka donesena na temelju Zakona o bankama i njome je propisano raspoređivanje plasmana banke (u koje su uključene i izvanbilančne stavke) prema stupnjevima rizičnosti. Zbog usklađivanja s međunarodnim računovodstvenim standardom br. 39 Financijski instrumenti – priznavanje i mjerenje, krajem 2001. godine navedena je odluka upotpunjena Odlukom o načinu rješavanja neusklađenosti podzakonskih akata Hrvatske narodne banke i Međunarodnih računovodstvenih standarda.

Plasmani koji su se do tada prema stupnju rizičnosti klasificirali u skupine A, B, C, D i E, sada se klasificiraju u tri osnovne kategorije. U prvu kategoriju svrstavaju se potpuno nadoknadi plasmani, za koje se na temelju praćenja financijskog stanja dužnika i raspoloživih instrumenata osiguranja naplate s velikim stupnjem pouzdanosti procjenjuje da će u cijelosti biti naplaćeni (skupine A i B). Ti plasmani ne podliježu umanjenju vrijednosti. U drugu kategoriju svrstavaju se djelomično nadoknadi plasmani (skupine C i D). Kod tih plasmana javlja se gubitak s osnove sumnjivih i spornih potraživanja koji odgovara razlici između njihova knjigovodstvenog iznosa i sadašnje vrijednosti diskontiranih očekivanih budućih novčanih tokova po tim plasmanima. U treću kategoriju (skupina E) svrstavaju se plasmani čija je sadašnja vrijednost jednaka nuli (gubitak 100 posto).

Gubici s osnove sumnjivih i spornih potraživanja te plasmana čija je sadašnja vrijednost jednaka nuli jesu rashod banke i za njih se umanjuju stavke aktive, stoga imaju važan utjecaj na poslovni rezultat banke. Iako plasmani skupine A i B ne podliježu pojedinačnom umanjenju za iznos gubitka, banke su za njih dužne formirati rezervu za pokriće neidentificiranih gubitaka. Za plasmane skupine A banke su dužne formirati (izdvoji-

ti) rezervu u skladu s Odlukom o visini i načinu formiranja posebnih rezervi za osiguranje od potencijalnih gubitaka banke, dok su za plasmane skupine B, na temelju Odluke o načinu rješavanja neusklađenosti podzakonskih akata Hrvatske narodne banke i Međunarodnih računovodstvenih standarda, banke dužne formirati rezervu u skladu sa svojom politikom.

Tablica 3.8. Klasifikacija plasmana banaka prema rizičnim skupinama
na kraju razdoblja, u milijunima kuna i postocima

Kategorija plasmana	1999.		2000.		2001.	
	Iznos	Udjel	Iznos	Udjel	Iznos	Udjel
Plasmani skupine A i B	96.568,5	89,7	112.198,3	90,5	140.821,0	92,8
Plasmani skupine C i D	7.143,6	6,6	6.923,1	5,6	6.659,1	4,4
Plasmani skupine E	3.903,3	3,6	4.803,1	3,9	4.253,3	2,8
Ukupno	107.615,4	100,0	123.924,5	100,0	151.733,4	100,0

Na kraju 2001. godine potpuno nadoknadivi plasmani (skupine A i B) porasli su u odnosu prema 2000. godini 26 posto i činili su 92,8 posto ukupne rizične aktive. Djelomično nadoknadivi plasmani (skupine C i D) činili su 4,4 posto ukupne rizične aktive, a plasmani čija je sadašnja vrijednost jednaka nuli (skupina E) 2,8 posto ukupne rizične aktive. Kako se vidi iz Tablice 3.9., ukupna umanjjenja (umanjjenja plasmana za utvrđeni gubitak s osnove sumnjivih i spornih potraživanja zajedno s rezervama za pokriće neidentificiranih gubitaka) nakon povećanja u 2000. godini, u 2001. godini su pala na razinu od 9,4 milijarde kuna, odnosno na razinu koja je približna onoj iz 1999. godine. Udio ukupnih umanjjenja u plasmanima imao je trend pada, osobito izražen u 2001. godini. Taj trend pada ukupnih umanjjenja, i u apsolutnom iznosu, i u usporedbi s ukupnim plasmanima, rezultat je povećanja udjela skupina A i B. Tome u prilog govori i struktura ukupnih umanjjenja. Naime, dok umanjjenja plasmana za utvrđeni gubitak s osnove sumnjivih i spornih potraživanja imaju trend pada, posebne rezerve za pokriće neidentificiranih gubitaka, nominalno i udjelom u ukupnim rezervama, konstantno rastu. Na iskazano smanjenje ukupnih umanjjenja (rezervacija) u 2001. godini dijelom je utjecala i primjena međunarodnog računovodstvenog standarda br. 39.

Tablica 3.9. Omjer rezervacija i plasmana (A, B, C, D, E) banaka
na kraju razdoblja, u milijunima kuna i postocima

	1999.	2000.	2001.
1. Ukupna umanjjenja	9.476,2	10.176,6	9.444,6
1.1. Pojedinačna umanjjenja za iznos gubitka	8.673,6	9.355,4	8.264,7
1.2. Rezerve za neidentificirane gubitke	802,6	821,2	1.179,9
2. Ukupno bruto plasmani (A, B, C, D, E)	107.165,1	123.924,5	151.733,4
3. Relativni odnos ukupnih umanjjenja i ukupnih bruto plasmana	8,8%	8,2%	6,2%

3.4.1. Propisana ograničenja

Prema Zakonu o bankama banke su dužne izvještavati Hrvatsku narodnu banku o veličini i vrstama svoje izloženosti te su dužne poštivati koeficijente i razine izloženosti propisane Zakonom o bankama, i to:

- ❑ Izloženost banke prema jednoj osobi ili grupi povezanih osoba ne smije prelaziti 25 posto jamstvenoga kapitala.
- ❑ Ukupan zbroj velikih izloženosti banke ne smije prelaziti 400 posto jamstvenoga kapitala. Velika izloženost banke je izloženost prema jednoj osobi ili grupi povezanih osoba koja premašuje 10 posto jamstvenoga kapitala banke.
- ❑ Izloženost banke prema jednom dioničaru s više od 3 posto dionica banke (i prema s njime povezanim osobama) ne smije prelaziti 5 posto jamstvenoga kapitala banke.
- ❑ Ulaganja banke u materijalnu imovinu (zemljišta, zgrade, opremu i uređenje poslovnog prostora) ne smiju premašiti iznos od 30 posto jamstvenoga kapitala banke.
- ❑ Ulaganja banke u materijalnu imovinu zajedno s ulaganjima u vlasničke udjele trgovačkih društava ne smiju premašiti iznos od 70 posto jamstvenoga kapitala banke.

Svrha navedenih ograničenja jest ograničiti rizike kojima je banka izložena u svom poslovanju s obzirom na veličinu i koncentraciju danih kredita i ulaganja. Bankama koje su prekršile odredbe Zakona o bankama, odnosno na temelju njega donesenih podzakonskih akata koji se odnose na ograničenja izloženosti i ulaganja, Hrvatska narodna banka može izreći mjere za poboljšanje stanja u banci. Tim mjerama određuje se rok do kojeg se banka koja krši neko od propisanih ograničenja mora uskladiti s odredbama o dopuštenom ograničenju. U praksi je najčešće zastupljen problem neudovoljavanja ograničenjima izloženosti banke prema jednoj osobi ili grupi povezanih osoba, a to pokazuje da su neke od banaka vezane za pojedine grupe trgovačkih društava, odnosno grane industrije.

3.5. Kvaliteta zarade banaka

U 2001. godini banke su iskazale dobit od 2.003,5 milijuna kuna. Od 43 banke 38 ih je ostvarilo dobit u ukupnom iznosu od 2.147,7 milijuna kuna, dok je 5 banaka iskazalo ukupno 144,2 milijuna gubitka. Kako proizlazi iz Tablice 3.10., ostvareni neto kamatni prihod u usporedbi sa 2000. godinom povećan je za 6,8 posto, na što je utjecao rast kamatnih prihoda, koji je bio veći od rasta kamatnih troškova. Neto nekamatni prihod povećan je za 11,3 posto u odnosu prema prethodnoj godini zbog rasta nekamatnih prihoda, koji je bio veći od rasta nekamatnih troškova. U strukturi prihoda kamatni prihodi

u sve tri promatrane godine variraju udjelom između 72 posto i 74 posto, što znači da još uvijek čine glavni dio bankovnih prihoda (iako su banke povećavale i obujam svojih aktivnosti koje donose nekamatni prihod). Neto kamatni prihod prema prosjeku aktive koja nosi kamatu opao je na 3,9 posto sa 4,6 posto u 2000. godini jer rast kamatnih prihoda nije pratio rast aktive. U strukturi troškova (prije rezervacija za gubitke) kamatni troškovi imaju udio od 46 posto (i imaju trend pada), nekamatni troškovi imaju udio od 11 posto, a opći administrativni troškovi i amortizacija imaju udio od 43 posto (i imaju trend rasta).

Tablica 3.10. Račun dobiti i gubitka banaka
u milijunima kuna i postocima

	1999.	2000.		2001.	
	Iznos	Iznos	Promjena	Iznos	Promjena
1. Neto kamatni prihod	3.893,4	4.325,1	11,1	4.618,8	6,8
1.1. Kamatni prihodi	7.816,1	8.398,0	7,4	8.933,0	6,4
1.2. Kamatni troškovi	3.922,7	4.073,0	3,8	4.314,2	5,9
2. Neto nekamatni prihod	2.035,5	1.980,6	-2,7	2.204,8	11,3
2.1. Nekamatni prihod	2.962,4	2.878,8	-2,8	3.226,9	12,1
2.2. Nekamatni troškovi	926,9	898,1	-3,1	1.022,1	13,8
3. Opći administrativni troškovi i amort.	3.211,1	3.577,7	11,4	3.991,0	11,6
4. Neto prihod iz poslovanja prije rezerviranja za gubitke	2.717,9	2.728,0	0,4	2.832,6	3,8
5. Troškovi rezerviranja za gubitke	1.898,4	1.298,6	-31,6	682,7	-47,4
6. Dobit/gubitak prije oporezivanja	819,4	1.429,4	74,4	2.149,9	50,4
7. Porez na dobit	104,8	123,3	17,7	146,4	18,7
8. Dobit/gubitak poslije oporezivanja	714,6	1.306,1	82,8	2.003,5	53,4

Uočljivo je smanjenje troškova rezervacija za gubitke za 47,4 posto, što je rezultat već opisanoga iskazanog povećanja potpuno nadoknadivih plasmana uz istodobno smanjenje djelomično nadoknadivih plasmana i plasmana čija je sadašnja vrijednost jednaka nuli.

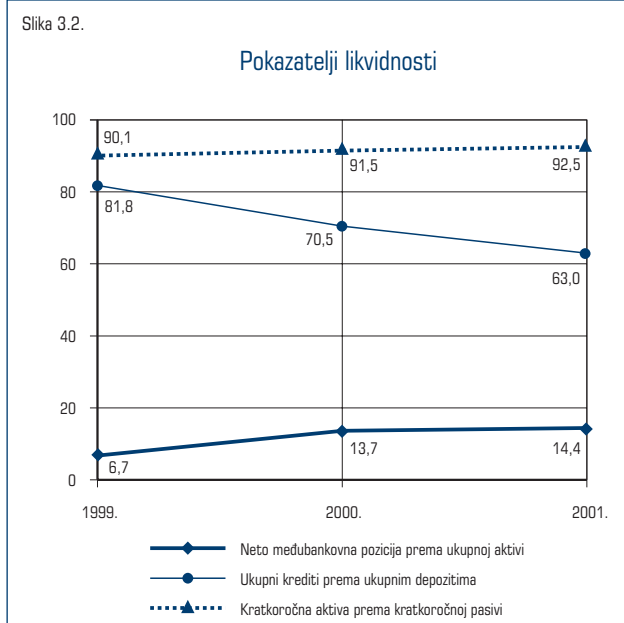
Ostvarena dobit povećana je za 53,4 posto u odnosu prema prethodnoj godini, a prema prosječnoj aktivnosti povećana je sa 1,39 posto u 2000. na 1,65 posto u 2001. godini. Povećanje dobiti manjim dijelom proizlazi iz povećanja neto prihoda prije rezerviranja, a najvećim dijelom iz smanjenja troškova rezervacija za gubitke.

3.6. Likvidnost banaka

Održavanje optimalne likvidnosti jedan je od permanentnih ciljeva i zadataka u svakoj banci. Pri upravljanju likvidnošću banke (između ostalog) vode računa o stabilnosti primljenih depozita, raspoloživosti aktive koja se može lako pretvoriti u novac, pristupu tržištima novca, pozajmljivanju od središnje banke i usklađenosti ročne strukture aktive i

pasive. Da bi osigurale zalihu likvidnosti, banke dio sredstava plasiraju u vrijednosne papire koji nose manje kamate, ali se lako transformiraju u likvidna sredstva. Trend nekih pokazatelja likvidnosti na razini svih poslovnih banaka prikazan je na Slici 3.2. Pokazatelj neto međubankovne pozicije jest razlika između sredstava plasiranih financijskim institucijama i sredstava primljenih od financijskih institucija, u odnosu prema ukupnoj aktivi. Kretanje toga kao i ostalih prikazanih pokazatelja likvidnosti pokazuje da je likvidnost banaka u posljednje tri godine u stalnom porastu. Na isti zaključak upućuju podaci o upisanim vrijednosnim papirima Hrvatske narodne banke.

Prema prosječnim dnevnim stanjima za prosinac 2001. godine bilo je upisano 2.656,2 milijuna kuna blagajničkih zapisa HNB-a u kunama (1999. godine 1.348,7 milijuna kuna, 2000. godine 2.496,0 milijuna kuna). Također je bilo upisano 1.892,7 milijuna kuna blagajničkih zapisa HNB-a u stranim valutama (1999. godine 1507,6 milijuna kuna, 2000. godine 1.692,7 milijuna kuna). Na kraju 2001. godine ni jedna banka nije koristila kredit od Hrvatske narodne banke. Na visoku likvidnost banaka u 2001. godini utjecao je već prije opisani rast depozita u pasivi banaka koji je iznosio čak 44 posto u odnosu prema 2000. godini.

3.7. Poslovanje štedionica i stambenih štedionica

Na kraju 2001. godine poslovalo je 15 štedionica i 4 stambene štedionice. Sve štedionice bile su u privatnom vlasništvu. Štedionice osnovane prije stupanja na snagu Zakona o bankama, koje su imale odobrenje za rad na temelju tada važećeg Zakona o bankama i štedionicama, morale su do kraja 2001. godine uskladiti svoje poslovanje sa Zakonom o bankama te iznos uplaćenoga temeljnoga kapitala povećati tako da on iznosi najmanje 20 milijuna kuna. Kako je već izloženo, tijekom 2001. godine dvije su štedionice povećale svoj temeljni kapital (Primorska štedionica d.d., Rijeka, koja od kraja 2001. godine posluje kao Primorska banka d.d., Rijeka, te Štedionica Sonic d.d., Zagreb, koja je kao banka registrirana početkom 2002. godine). Dvije štedionice su tijekom 2001. godine ušle u proces likvidacije, dvjema je oduzeto odobrenje za rad, dok su dvije pripojene drugim štedionicama. Aktiva štedionica je na kraju 2001. godine iznosila 2.372 milijuna kuna i bila je za 50,4 posto veća od ukupne aktive štedionica na kraju 2000. godine. Na to je povećanje utjecao rast aktive stambenih štedionica od 124,6 posto, dok je aktiva štedionica općeg tipa porasla svega 7,4 posto. Udio aktive stambenih štedionica u ukupnoj aktivi štedionica porastao je sa 36,6 posto krajem 2000. na 54,7 posto krajem 2001. godine.

3.7.1. Struktura bilance štedionica i stambenih štedionica

Krediti ostalim komitentima, nakon pada u 2000. godini, u 2001. godini su porasli za 10,1 posto, a njihov udio u aktivi štedionica u promatranom razdoblju imao je trend pada. Kao i u protekloj godini, značajan rast, nominalno, i prema udjelu u aktivi štedionica, zabilježile su sve stavke vrijednosnih papira (trezorski zapisi MF-a i blagajnički zapisi HNB-a, trgovački portfelj vrijednosnih papira, investicijski portfelj vrijednosnih papira) zbog njihova rasta u aktivi stambenih štedionica. U odnosu prema prethodnoj godini, povećan je udio gotovine i depozita kod HNB-a, dok su ostale stavke zabilježile smanjenje udjela u aktivi štedionica i stambenih štedionica.

U pasivi štedionica i stambenih štedionica prevladavali su depoziti koji su na kraju 2001. godine iznosili 1.959,2 milijuna kuna. Njihov udio u pasivi imao je trend rasta, a nominalno su se, u usporedbi sa 2000. godinom, povećali za 63,7 posto, na što je bitno utjecao rast depozita stambenih štedionica. Udio svih ostalih stavki pasive u ukupnoj pasivi smanjio se u usporedbi sa 2000. godinom.

Tablica 3.11. Struktura aktive štedionica i stambenih štedionica na kraju razdoblja, u milijunima kuna i postocima

	1999.		2000.			2001.		
	Iznos	Udjel	Iznos	Udjel	Promjena	Iznos	Udjel	Promjena
1. Gotovina i depoziti kod HNB-a	89,8	7,0	91,6	5,8	2,1	154,4	6,5	68,5
1.1. Gotovina	24,3	1,9	34,5	2,2	42,1	54,5	2,3	57,9
1.2. Depoziti	65,5	5,1	57,1	3,6	-12,8	99,9	4,2	74,9
2. Depoziti kod bankarskih institucija	93,1	7,2	99,0	6,3	6,3	123,3	5,2	24,6
3. Trezorski zapisi MF-a i blagajnički zapisi HNB-a	126,4	9,8	237,3	15,0	87,7	418,9	17,7	76,5
4. Trgovački portfelj vrijednosnih papira	3,1	0,2	144,4	9,2	4.605,6	432,7	18,3	199,7
5. Krediti financijskim institucijama	50,5	3,9	10,8	0,7	-78,7	14,4	0,6	34,4
6. Krediti ostalim komitentima	662,3	51,5	625,7	39,7	-5,5	688,9	29,0	10,1
7. Investicijski portfelj vrijednosnih papira	32,4	2,5	190,9	12,1	488,4	376,5	15,9	97,3
8. Ulaganja u podružnice i povezana trg. društva	1,4	0,1	1,4	0,1	2,6	1,1	0,0	-18,1
9. Preuzeta imovina	25,8	2,0	17,7	1,1	-31,3	16,2	0,7	-8,4
10. Materijalna imovina i softver (minus amort.)	66,5	5,2	57,2	3,6	-14,0	56,3	2,4	-1,5
11. Kamate, naknade i ostala imovina	142,5	11,1	109,6	6,9	-23,1	98,1	4,1	-10,5
12. Manje: posebne rezerve za neidentificirane gubitke	7,6	0,6	7,9	0,5	4,6	8,8	0,4	12,0
Ukupna aktiva	1.286,2	100,0	1.577,6	100,0	22,7	2.372,0	100,0	50,4

Tablica 3.12. Struktura pasive štedionica i stambenih štedionica
na kraju razdoblja, u milijunima kuna i postocima

	1999.		2000.			2001.		
	Iznos	Udjel	Iznos	Udjel	Promjena	Iznos	Udjel	Promjena
1. Krediti od financijskih institucija	28,8	2,2	13,6	0,9	-52,8	3,5	0,1	-74,1
1.1. Kratkoročni	24,8	1,9	12,4	0,8	-50,1	2,5	0,1	-79,8
1.2. Dugoročni	4,1	0,3	1,2	0,1	-69,9	1,0	0,0	-15,9
2. Depoziti	826,3	64,2	1.197,0	75,9	44,9	1.959,3	82,6	63,7
2.1. Žirorač. i tekućih računa	6,6	0,5	7,0	0,4	5,5	6,6	0,3	-5,9
2.2. Štedni	38,6	3,0	46,9	3,0	21,4	46,8	2,0	-0,2
2.3. Oročeni	781,1	60,7	1.143,2	72,5	46,4	1.905,9	80,3	66,7
3. Ostali krediti	8,4	0,7	4,4	0,3	-48,0	1,2	0,0	-73,1
3.1. Kratkoročni	7,8	0,6	3,8	0,2	-51,2	1,2	0,0	-69,1
3.2. Dugoročni	0,6	0,0	0,6	0,0	-5,5	0,0	0,0	-100,0
4. Izdani dužnički vrijednosni papiri	0,0	0,0	0,0	0,0	-	0,0	0,0	-
4.1. Kratkoročni	0,0	0,0	0,0	0,0	-	0,0	0,0	-
4.2. Dugoročni	0,0	0,0	0,0	0,0	-	0,0	0,0	-
5. Dopunski kapital	52,0	4,0	52,5	3,3	1,1	27,8	1,2	-47,2
5.1. Izdani podređeni instrumenti	12,8	1,0	7,9	0,5	-38,4	3,9	0,2	-50,4
5.2. Izdani hibridni instrumenti	39,2	3,0	44,7	2,8	14,0	23,9	1,0	-46,4
6. Kamate, naknade i ostale obveze	53,0	4,1	64,5	4,1	21,7	77,6	3,3	20,3
7. Dobit/gubitak tekuće godine	-41,4	-3,2	-66,1	-4,2	59,6	-27,2	-1,1	-59,0
8. Kapital	359,1	27,9	311,6	19,8	-13,2	329,8	13,9	5,8
Ukupna pasiva	1.286,2	100,0	1.577,6	100,0	22,7	2.372,0	100,0	50,4

3.7.2. Kapital štedionica i stambenih štedionica

Nakon pada u 2000. godini, kapital štedionica i stambenih štedionica u 2001. godini ponovo je povećan za 5,8 posto zahvaljujući povećanju dioničkoga kapitala stambenih štedionica. Ostale stavke kapitala imale su trend pada zbog gubitka koji štedionice ostvaruju u poslovanju u promatranom razdoblju. Udio kapitala u ukupnoj pasivi smanjio se sa 27,9 posto na kraju 1999. godine na 19,8 posto 2000. godine te na 13,9 posto na kraju 2001. godine.

Tablica 3.13. Struktura kapitala štedionica i stambenih štedionica
na kraju razdoblja, u milijunima kuna i postocima

	1999.		2000.			2001.		
	Iznos	Udjel	Iznos	Udjel	Promjena	Iznos	Udjel	Promjena
1. Dionički kapital	369,4	102,9	339,5	109,0	-8,1	376,4	114,2	10,9
2. Zadržana dobit/gubitak	-46,1	-12,8	-52,9	-17,0	14,7	-63,2	-19,2	19,6
3. Zakonske rezerve	13,6	3,8	4,0	1,3	-71,0	3,6	1,1	-7,9
4. Statutarne i ostale kapitalne rezerve	22,2	6,2	21,0	6,7	-5,3	13,0	3,9	-38,3
Ukupno kapital	359,1	100,0	311,6	100,0	-13,2	329,8	100,0	5,8

Jamstveni kapital štedionica i stambenih štedionica na kraju 2001. godine iznosio je 294,8 milijuna kuna, dok je 31. prosinca 2000. iznosio 257,3 milijuna kuna. Jamstveni kapital niži je od prikazanoga ukupnoga kapitala jer je u njega uračunat gubitak tekuće

godine. Adekvatnost kapitala štedionica i stambenih štedionica iznosila je na kraju 2001. godine 37,3 posto, a na kraju 2000. godine 37 posto. Osobito visoku adekvatnost kapitala iskazale su stambene štedionice zbog niske ponderirane rizične aktive (zbog male kreditne aktivnosti).

3.7.3. Kvaliteta aktive štedionica i stambenih štedionica

Na kraju 2001. godine potpuno nadoknadivi plasmani (skupine A i B) činili su 93,6 posto ukupne rizične aktive štedionica i stambenih štedionica, djelomično nadoknadivi plasmani (skupine C i D) činili su 4,4 posto ukupne rizične aktive, a nenadoknadivi plasmani (skupina E) 2 posto ukupne rizične aktive. Ukupna umanjjenja (umanjjenja plasmana za utvrđeni gubitak s osnove sumnjivih i spornih potraživanja zajedno s rezervama za pokriće neidentificiranih gubitaka) na kraju 2001. godine iznosila su 82,0 milijuna kuna ili 4,6 posto ukupnih plasmana. Ona u promatranom razdoblju imaju trend pada, i nominalno, i udjelom u ukupnim plasmanima. Unatoč povoljnom trendu navedenih pokazatelja, kvaliteta i struktura aktive štedionica i stambenih štedionica ne donosi zaradu te je u promatranom razdoblju ostvaren gubitak u poslovanju.

Tablica 3.14. Klasifikacija plasmana štedionica i stambenih štedionica prema rizičnim skupinama na kraju razdoblja, u milijunima kuna i postocima

Kategorija plasmana	1999.		2000.		2001.	
	Iznos	Udjel	Iznos	Udjel	Iznos	Udjel
Plasmani skupine A i B	1.018,1	83,5	1.239,1	90,5	1.679,6	93,6
Plasmani skupine C i D	156,3	12,8	86,8	6,3	79,1	4,4
Plasmani skupine E	44,6	3,7	43,8	3,2	35,7	2,0
Ukupno	1.218,9	100,0	1.369,6	100,0	1.794,4	100,0

Tablica 3.15. Omjer rezervacija i plasmana (A, B, C, D, E) štedionica i stambenih štedionica na kraju razdoblja, u milijunima kuna i postocima

	1999.	2000.	2001.
1. Ukupna umanjjenja	129,2	94,9	82,0
1.1. Pojedinačna umanjjenja za iznos gubitka	121,6	87,2	73,2
1.2. Rezerve za neidentificirane gubitke	7,6	7,7	8,8
2. Ukupno bruto plasmani (A, B, C, D, E)	1.218,9	1.369,6	1.794,4
3. Relativni odnos ukupnih umanjjenja i ukupnih bruto plasmana	10,6%	6,9%	4,6%

3.7.4. Kvaliteta zarade štedionica i stambenih štedionica

U 2001. godini štedionice i stambene štedionice ostvarile su gubitak u poslovanju u iznosu od 23,7 milijuna kuna. Stambene štedionice iskazale su gubitak od 15,3 milijuna kuna, a ostale su štedionice iskazale gubitak od 8,3 milijuna kuna.

Neto kamatni prihod u 2001. iznosio je 91 milijun kuna i povećan je za 19,6 posto u odnosu prema prethodnoj godini. Ostvaren je i značajan rast neto nekamatnog prihoda. Unatoč spomenutim povoljnim trendovima, nakon općih troškova i amortizacije ostvaren je neto gubitak iz poslovanja prije formiranja (izdvajanja) rezervi za gubitke, i to u iznosu od 8,5 milijuna kuna. Proizlazi da štedionice i stambene štedionice s postojećom strukturom aktive nisu mogle ostvariti neto prihod iz poslovanja. Na ovakvu sliku dijelom su utjecale stambene štedionice s obzirom da još ne ostvaruju veće prihode od kamata na kredite.

Tablica 3.16. Račun dobiti i gubitka štedionica u milijunima kuna i postocima

	1999.	2000.		2001.	
	Iznos	Iznos	Promjena	Iznos	Promjena
1. Neto kamatni prihod	114,0	76,0	-33,3	90,9	19,6
1.1. Kamatni prihodi	231,4	193,8	-16,2	208,6	7,6
1.2. Kamatni troškovi	117,4	117,8	0,3	117,7	-0,1
2. Neto nekamatni prihod	26,9	9,9	-63,2	46,8	373,2
2.1. Nekamatni prihod	60,4	72,1	19,3	101,3	40,5
2.2. Nekamatni troškovi	33,6	62,2	85,4	54,5	-12,4
3. Opći administrativni troškovi i amortizacija	122,8	131,1	6,8	146,2	11,5
4. Neto prihod iz poslovanja prije rezerviranja za gubitke	18,0	-45,3	-351,0	-8,5	-81,2
5. Troškovi rezerviranja za gubitke	66,0	16,2	-75,5	11,4	-29,6
6. Dobit/gubitak prije oporezivanja	-48,0	-61,4	27,9	-19,9	-67,6
7. Porez na dobit	1,2	4,6	278,4	3,8	-17,9
8. Dobit/gubitak poslije oporezivanja	-49,2	-66,0	34,1	-23,7	-64,1

3.8. Nadzor i kontrola poslovanja banaka i štedionica

3.8.1. Funkcija i organizacija nadzora poslovanja banaka

Cilj funkcije nadzora poslovanja banaka je zaštita štediša i deponenata i briga za stabilnost i sigurnost bankovnog sustava. U ostvarivanju ovog cilja provjerava se zakonitost poslovanja banaka kao i upravljanje bankovnim rizicima.

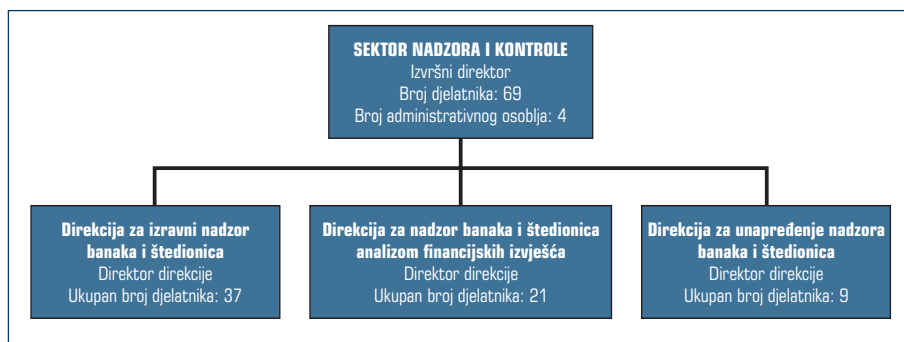
U ostvarenju toga cilja, središnja banka ne može samostalno, kroz funkciju bonitetnog nadzora, osigurati ukupnu stabilnost bankovnog sustava, već je, kao i u brojnim drugim slučajevima, nužan koordinirani rad svih važnih čimbenika koji radom u okviru svojih ovlaštenja mogu pridonijeti ostvarenju i održavanju ukupne stabilnosti i sigurnosti sustava. Uloga bonitetnog nadzora banaka jest permanentno provođenje aktivnosti u cilju minimiziranja svih oblika rizika i promptno rješavanje uočenih pojedinačnih problema čime se sprječavaju eventualne negativne posljedice za cjelokupni sustav.

Za učinkovito i efikasno izvršenje svojih zadataka, bonitetni nadzor bankarskih institucija mora imati odgovarajući zakonodavni okvir koji mu omogućava kvalitetno i neovisno djelovanje. U tom kontekstu, preporuke razvijenih zemalja s dugogodišnjom tradicijom bonitetnog nadzora sadržane su u 25 BIS-ovih načela za učinkoviti bankovni bonitetni nadzor, koja sadrže minimalni i nužan okvir učinkovitog djelovanja nadzornika/institucija koje se bave nadzorom.

Hrvatska narodna banka provodi nadzor nad poslovanjem banaka i štedionica na temelju ovlasti koje proizlaze iz Zakona o Hrvatskoj narodnoj banci i Zakona o bankama. S tim u vezi bankovni bonitetni nadzor, organizacijski utemeljen 1993. godine kao Sektor nadzora i kontrole u okviru Hrvatske narodne banke, od samog se početka rukovodi BIS-ovim preporukama i permanentno unaprjeđuje svoj rad, čija dinamika ovisi, između ostalog, i o uvjetima u okruženju.

Od osnivanja do danas u razvoju bankovnog bonitetnog nadzora unutar Hrvatske narodne banke napravljeni su značajni kvalitativni pomaci. Sektor nadzora i kontrole organizacijski je ustrojen i kadrovski ekipiran, donesena je većina temeljne regulative, obavljena je stručna obuka zaposlenika te se započelo s redovitim nadzorom banaka.

Radi kvalitetnijega i efikasnijeg obavljanja svih poslova bankovnog bonitetnog nadzora Sektor nadzora i kontrole organizacijski je podijeljen u tri direkcije: Direkciju za izravni nadzor banaka i štedionica (on-site), Direkciju za nadzor banaka i štedionica analizom financijskih izvješća (off-site) i Direkciju za unapređenje nadzora banaka i štedionica. Sektoru nadzora i kontrole organizacijski pripada i Direkcija za deviznu dokumentarnu kontrolu. Na kraju 2001. godine u Sektoru nadzora i kontrole bilo je zaposleno ukupno 69⁵ zaposlenika. Organizacijsko jačanje teklo je u skladu sa Strateškim planom razvoja.

⁵ U ukupan broj zaposlenika nisu uključeni zaposlenici Direkcije za deviznu dokumentarnu kontrolu kao ni zaposlenici zaduženi za administrativne poslove.

Direkcija za izravni nadzor banaka i štedionica (on-site)

Osnovna funkcija ove direkcije jest izravni nadzor banaka i štedionica, kojom djelatnici HNB-a u samoj banci provjeravaju poslovanje banaka ispitujući da li postoje i primjenjuju se procedure koje osiguravaju točnost i istinitost podataka u poslovnim knjigama banke odnosno štedionice u skladu s propisima te ocjenjuju način upravljanja poslovnim procesima u cilju minimiziranja svih rizika koji mogu proizići iz poslovanja.

Stalne aktivnosti:

A Pripreme za izravni nadzor

- 1) Računska i logička provjera podataka dobivenih od Direkcije za nadzor banaka i štedionica analizom financijskih izvješća;
- 2) Analiza financijskog stanja banaka i štedionica pojedinačno;
- 3) Suradnja s drugim direkcijama Hrvatske narodne banke u vezi s izravnim nadzorom;
- 4) Kadrovsko i terminsko planiranje izravnog nadzora;
- 5) Komunikacija s bankom ili štedionicom u vezi s pripremama za izravni nadzor.

B Izravni nadzor

- 1) Nadzor nad poslovanjem banaka i štedionica pregledom poslovnih knjiga, knjigovodstvene i ostale dokumentacije, evidencija propisanih izvješća neposredno u banci ili štedionici u cilju osiguranja njihova poslovanja na načelima likvidnosti, sigurnosti i rentabilnosti;
- 2) Nadzor nad obavljanjem poslova u skladu s odobrenjem za rad;
- 3) Nadzor nad formiranjem, visinom i adekvatnošću kapitala;
- 4) Nadzor nad kvalitetom aktive, stupnjem rizičnosti aktive i odgovarajućih izvanbilančnih stavki;
- 5) Nadzor nad načinom osiguravanja i održavanja likvidnosti;
- 6) Nadzor nad načinom i adekvatnosti upravljanja;
- 7) Nadzor nad visinom i raspoređivanjem dobiti;
- 8) Nadzor adekvatnosti upravljanja kreditnim, kamatnim, deviznim, tržišnim i drugim rizicima koji se javljaju u poslovanju;
- 9) Nadzor nad obavljanjem platnog prometa;
- 10) Nadzor nad primjenom zakona, podzakonskih akata i propisa, kao i akata poslovne politike banke ili štedionice kojima je uređeno njihovo poslovanje;
- 11) Prema potrebi nadzor drugih uvjeta poslovanja banke ili štedionice koji izravno ili neizravno utječu na likvidnost, sigurnost i rentabilnost poslovanja;
- 12) Održavanje sastanaka s upravom i nadzornim odborom;
- 13) Izdavanje zaključaka kojima se utvrđuje rok za ažuriranje evidencija i obračuna u slučaju neurednih i neažurnih knjigovodstvenih i drugih evidencija, kao i originalne dokumentacije na temelju koje se provode knjiženja i ažuriraju evidencije;
- 14) Kontrola provedbe mjera tekuće monetarne i devizne politike;
- 15) Suradnja s drugim direkcijama Hrvatske narodne banke u vezi s izravnim nadzorom.

C Finalizacija izravnog nadzora

- 1) Održavanje sastanaka s upravom i nadzornim odborom;
- 2) Sastavljanje Informacije o obavljenom izravnom nadzoru;
- 3) Sastavljanje pisanog dokumenta nakon obavljenog nadzora od strane ovlaštene osobe i dostavljanje dokumenta banci ili štedionici;
- 4) Poduzimanje mjera protiv banke ili štedionice kao i protiv odgovornih osoba u slučaju utvrđene nezakonitosti i nepravilnosti u poslovanju; podnošenje zahtjeva za pokretanjem prekršajnoga ili krivičnog postupka u skladu s propisima;
- 5) Izrada prijedloga aktivnosti za otklanjanje utvrđenih nepravilnosti, odnosno izrada prijedloga rješenja kojim se nalaže otklanjanje utvrđenih nepravilnosti.

D Ostali poslovi

- 1) Izrada upute za sastavljanje zapisnika o obavljenom izravnom nadzoru;
- 2) Izrada upute za sastavljanje zapisnika o obavljenom izravnom nadzoru informacijske tehnologije;
- 3) Izrada priručnika za obavljanje nadzora informacijske tehnologije;
- 4) Suradnja s ostalim direkcijama Sektora u vezi s izradom Središnjeg dosjea banaka;
- 5) Sudjelovanje u radnim skupinama na razini Hrvatske narodne banke za određene projekte;
- 6) Sudjelovanje u radnoj skupini u vezi s provedbom rezolucijom Vijeća sigurnosti UN-a o suzbijanju terorizma (s drugim državnim tijelima);
- 7) Organizacija i vođenje evidencija o obavljenom nadzoru i poduzetim mjerama;
- 8) Utvrđivanje, evidencija, praćenje i objedinjavanje boniteta banaka na temelju CAMELS metode;
- 9) Evidencija, praćenje, iniciranje nadzora i nadzor provedbe aktivnosti za otklanjanje utvrđenih nepravilnosti, odnosno rješenja kojim se nalaže otklanjanje utvrđenih nepravilnosti;
- 10) Svjedočenja u prekršajnim i kaznenim postupcima protiv banaka i štedionica;
- 11) Suradnja s drugim direkcijama Hrvatske narodne banke;
- 12) Suradnja s drugim državnim tijelima u vezi s pitanjima iz djelokruga nadzora banaka i štedionica (Ured za sprečavanje pranja novca, Ministarstvo unutarnjih poslova, Devizni inspektorat, Državno odvjetništvo itd.).

Direkcija za nadzor banaka i štedionica analizom financijskih izvješća (off-site)

Temeljna funkcija ove direkcije je permanentna analiza financijskog stanja pojedine banke odnosno štedionice kao i cijelog sustava, a na osnovi primljenih podataka. Te analize trebaju biti putokaz za izravni nadzor i preventivno sredstvo u obliku korektivnih mjera prema određenoj banci odnosno štedionici.

Stalne aktivnosti:

A Poslovi vezani za banke pojedinačno:

- 1) Prikupljanje podataka i izvješća u određenim vremenskim razdobljima (tromjesečno privremeno izvješće, godišnje revidirano izvješće, godišnje konsolidirano izvješće);
- 2) Matematička i logička provjera prikupljenih podataka;
- 3) Obrada i objedinjavanje prikupljenih podataka;
- 4) Periodička analiza financijskog položaja pojedinačno za svaku banku i štedionicu te utvrđivanje boniteta banke na temelju CAMELS metode;
- 5) Analiza izvješća revizora o poslovanju banke, o čemu se sastavlja posebno izvješće;
- 6) Sastavljanje informacije o poslovanju pojedine banke kao priprema za sastanke s predstavnicima banke te sastavljanje bilješke sa sastanka;
- 7) Popunjavanje Registra banaka s raznim podacima o pojedinoj banci i štedionici;
- 8) Pripremanje podataka za izradu Biltena o bankama;
- 9) Iniciranje postupka izravnog nadzora neke banke ili štedionice za koju, na temelju analize podataka, postoje naznake o mogućim nezakonitostima ili ugroženoj sigurnosti, likvidnosti ili profitabilnosti;
- 10) Izrada zapisnika ili određivanje mjera u slučajevima potvrđenih nezakonitosti ili nepravilnosti u poslovanju banke ili štedionice;
- 11) Praćenje izvršenja mjera iz Rješenja;
- 12) Komunikacija i korespondencija s drugima direkcijama HNB-a, bankama, štedionicama, raznim institucijama i građanima (npr. odgovori na upite banaka, pritužbe štediša i drugih klijenata banke).

B Poslovi vezani za analizu bankovnog sustava

- 1) Utvrđivanje određenih pokazatelja i analiza cjelokupnoga bankovnog sustava zemlje, primjerice izrada priloga za Godišnje izvješće Hrvatske narodne banke, izrada tromjesečnog izvješća o stanju u bankovnom sektoru;
- 2) Primanje i obrada izvješća o dužnicima zaduženim preko pet milijuna kuna, izrada izvješća i dostava bankama i rukovodstvu Sektora i HNB-a;
- 3) Prikupljanje podataka na razini bankovnog sustava za potrebe MMF-a i drugih međunarodnih institucija te sudjelovanje na sastancima s predstavnicima tih institucija.

C Licenciranje⁶

- 1) Obrada zahtjeva i davanje prijedloga Komisiji za izdavanje odobrenja za rad za određena područja poslovanja banaka, primjerice, izdavanje i oduzimanje odobrenja za rad banke, stjecanje udjela u temeljnom kapitalu banke, prekoračenje ulaganja u materijalnu imovinu i vlasničke uloge, pripajanje i spajanje banaka, usklađivanje sa zakonima i drugim propisima;

⁶ Od 1. veljače 2002. poslove licenciranja obavlja Direkcija za unapređenje nadzora banaka i štedionica.

- 2) Obrada zahtjeva i davanje prijedloga povezanih sa štedno-kreditnim zadrugama Komisiji za izdavanje odobrenja.

D Ostali poslovi

- 1) Sudjelovanje u razvoju baze podataka i informacijskog sustava za analizu financijskih izvještaja banaka te bankovnog sustava u cjelini;
- 2) Izrada priručnika za obavljanje poslova Direkcije;
- 3) Sudjelovanje u radnim skupinama na razini Sektora i HNB-a za određene projekte (izrada nacrtu regulative);
- 4) Suradnja s ostalim direkcijama Sektora u vezi s izradom Središnjeg dosjea banaka.

Direkcija za unapređenje nadzora banaka i štedionica

Osnovna funkcija ove direkcije je praćenje primjene i predlaganje bonitetne regulative, izrada i unapređenje internih metodologija rada, te praćenje međunarodnih trendova i suradnja s drugim institucijama.

Stalne aktivnosti:

- 1) Unapređenje i razvoj Metodologije za nadzor banaka i štedionica;
- 2) Praćenje i proučavanje međunarodnih standarda banaka;
- 3) Praćenje regulative, studija i druge literature o nadzoru banaka i štedionica te informiranje drugih direkcija u Sektoru o tome;
- 4) Proučavanje i predlaganje regulative o nadzoru banaka i štedionica,
- 5) Razvoj baze podataka i informacijskog sustava za analizu financijskih izvještaja banaka te bankovnog sustava u cjelini;
- 6) Unapređenje transparentnosti sa svrhom informiranja javnosti o poslovanju banaka (Bilten o bankama),
- 7) Organiziranje i realizacija obuke (edukacije) zaposlenika Sektora;
- 8) Davanje mišljenja na upite u vezi s primjenom zakona i drugih propisa, a u suradnji s drugim direkcijama;
- 9) Suradnja s drugim direkcijama Hrvatske narodne banke, drugim državnim tijelima u izradi projekata;
- 10) Održavanje kontakata s tijelima nadležnim za nadzor banaka u drugim državama u okviru suradnje i uzajamne pomoći u vezi s nadzorom bankovnog sustava,
- 11) Održavanje sastanaka s predstavnicima domaćih i međunarodnih financijskih institucija i organizacija, domaćih i stranih institucija bonitetnog nadzora, stranih banaka i sl.

3.8.2. Aktivnosti Sektora nadzora i kontrole u 2001.

U 2001. godini rezultati redovnih aktivnosti Sektora nadzora i kontrole očituju se u sljedećem:

- ❑ obavljene su ukupno 32 redovne kontrole poslovanja (23 banke i 9 štedionica), što je 52,46 posto bankovnog sustava mjereno brojem institucija, odnosno 52,98 posto ukupnog sustava mjereno udjelom u aktivni (u 2000. godini obavljen je izravni nadzor u 24 banke i 21 štedionici što je 56,46 posto ukupnog sustava),
- ❑ obavljeno je 6 kontrola izvršenja mjera za poboljšanje stanja (2 banke i 4 štedionice),
- ❑ obavljene su 3 kontrole postupka likvidacije (2 banke i 1 štedionica),
- ❑ izdano je 6 zapisnika o obavljenoj kontroli poslovanja analizom financijskih izvješća,
- ❑ izdano je 29 rješenja za poboljšanje stanja te za otklanjanje nezakonitosti i nepravilnosti – dio tih mjera odnosi se na utvrđivanje rokova za udovoljavanje propisanim ograničenjima izloženosti,
- ❑ procesuirano je ukupno 28 prijava (11 prijava za pokretanje prekršajnog postupka, 6 prijava za privredni prijestup i 11 prijava za devizni prekršaj).

Osim toga, u skladu s odredbama Zakona o bankama, obrađeno je ukupno 67 zahtjeva banaka i štedionica za izdavanjem različitih odobrenja, a što je rezultiralo ili izdavanjem odobrenja za obavljanje bankarskih poslova (3) ili izdavanjem odobrenja za prekoračenje ulaganja (15) ili produljenjem rokova zadanih raznim rješenjima (5) ili izdavanjem specifičnih vrsta prethodnih suglasnosti (42) ili oduzimanjem odobrenja za rad (2).

U 2000. godini glavnina aktivnosti i resursa bila je usmjerena prema daljnjem rješavanju nagomilanih problema iz prethodnih godina i dovršenju procesa konsolidacije bankovnog sustava. Premda je u 2000. obavljen veći broj kontrola poslovanja banaka, u 2001. godini kontrolirane su banke koje su svojom veličinom i opsegom poslovanja bitno veće od banaka kontroliranih prethodne godine.

Regulativa

Nacrt prijedloga Zakona o bankama

Nakon što je 1993. godine donesena osnovna regulativa, ona se kontinuirano mijenjala i usavršavala kako bi se što više uskladila s BIS-ovim osnovnim načelima djelotvornog nadzora banaka, Međunarodnim računovodstvenim standardima i Smjernicama Europske unije. Važeći Zakon o bankama donesen krajem 1998. godine omogućio je Hrvatskoj narodnoj banci efikasno djelovanje u rješavanju posljedica bankarske krize 1998/99.

Sa svrhom daljnjeg usuglašavanja s regulativom Europske unije izrađen je prijedlog novog Zakona o bankama, koji se nalazi u postupku donošenja u Hrvatskom saboru. Prijedlog novog zakona koncipiran je tako da stvara pretpostavke za uredno tržišno poslovanje banaka, kroz visoki stupanj prevencije, koji prije svega trebaju osigurati same banke. Na temelju novog Zakona o bankama bit će doneseni i novi podzakonski akti.

Prijedlog novog Zakona o bankama uvodi nove ili mijenja postojeće odredbe, od kojih su najznačajnije sljedeće:

- ☐ odredbe o slobodnom pružanju bankovnih i ostalih financijskih usluga od strane banaka zemalja članica Europske unije;
- ☐ odredbe o suradnji s drugim nadzornim tijelima, s posebnim naglaskom na suradnju s nadzornim tijelima banaka iz zemalja članica Europske unije;
- ☐ odredbe o upravljanju rizikom uključuju tržišni rizik i druge rizike;
- ☐ odredbe o nadzoru banaka na temelju konsolidiranih financijskih izvješća;
- ☐ odredbe o zakonskoj zaštiti osoba ovlaštenih za nadzor banaka;
- ☐ odredbe koje omogućuju Hrvatskoj narodnoj banci nadzor nad konkurencijom na tržištu bankarskih usluga kao i poduzimanje odgovarajućih mjera radi osiguravanja iste;
- ☐ odredbe o zaštiti potrošača;
- ☐ odredbe o posebnoj upravi (kojima bi se trebala omogućiti veća efikasnost posebne uprave koju imenuje Hrvatska narodna banka).

Ostala regulativa

U suradnji sa Sektorom za istraživanja i statistiku, a radi što veće zaštite potrošača donesena je Odluka o jedinstvenom iskazivanju efektivne kamatne stope na kredite i depozite. Također je, zbog usklađivanja postojećih podzakonskih akata s međunarodnim računovodstvenim standardom br. 39 Financijski instrumenti – priznavanje i mjerenje, donesena Odluka o načinu rješavanja neusklađenosti podzakonskih akata Hrvatske narodne banke i Međunarodnih računovodstvenih standarda.

Osim navedenoga, u okviru Sektora nadzora i kontrole uloženi su značajni naponi u sljedećim segmentima poslovanja:

- ☐ poboljšanje transparentnosti informiranja javnosti o stanju u sustavu (pokretanje publikacije Bilten o bankama),
- ☐ unaprjeđenje interne organizacije i procedura (provedena interna reorganizacija i izrađene procedure rada nadzornih funkcija),
- ☐ razvoj baze podataka i informacijskog sustava za analizu financijskih izvješća banaka te bankovnog sustava u cjelini,
- ☐ daljnje usavršavanje primjene CAMELS metode u području ukupnog nadzora nad bankama,
- ☐ izrada Središnjeg dosjea banaka,
- ☐ uspostava suradnje s drugim državnim tijelima u vezi s pitanjima iz djelokruga nadzora banaka i štedionica,
- ☐ uspostava suradnje s državnim tijelima drugih zemalja u vezi s pitanjima iz djelokruga nadzora banaka i štedionica,
- ☐ aktivno sudjelovanje u projektima na razini Hrvatske narodne banke,

- ☐ aktivno sudjelovanje u međuinstitucionalnim projektima (u područjima povezanim uz pranje novca i borbu protiv terorizma),
- ☐ intenziviranje aktivnosti na daljnjem usavršavanju kadrova.

Edukacija zaposlenika

U cilju permanentne edukacije svih zaposlenika Sektora, tijekom 2001. godine intenzivno se radilo na internoj edukaciji unutar Sektora nadzora i kontrole, a također su održane edukacije u suradnji s drugim organizacijskim dijelovima Hrvatske narodne banke. Zaposlenici Sektora nadzora i kontrole su tijekom 2001. godine pohađali brojne seminare i druge oblike obuke u zemlji (u organizaciji poznatih hrvatskih institucija s područja bankarstva i financija) i u inozemstvu (u organizaciji BIS-a, Financial Stability Instituta, MMF-a, JVI-ja, Ministarstva za europske integracije te nekoliko europskih središnjih banaka). Osim toga, 11 zaposlenika Sektora stručno se usavršavalo u Sjedinjenim Američkim Državama.

Intenzitet aktivnosti i dinamika daljnjeg razvoja funkcije nadzora u velikoj mjeri ovisit će o raspoloživim resursima, ali će velik utjecaj imati i opći uvjeti u okruženju, posebice u smislu zrelosti za primjenu novih regulatornih okvira po uzoru na razvijene zemlje.

3.8.3. Smjernice razvoja funkcije nadzora

Potrebno je istaknuti da bankovni bonitetni nadzor nije jedini stup financijske stabilnosti bankovnog sustava i od njega se ne može očekivati da obavlja zadaće koje su u nadležnosti i odgovornosti drugih tijela (uprava i nadzornih odbora banaka) te ostalih društava (revizorske tvrtke) i institucija (sudovi i sl.). Međutim, smatramo da na njegovu razvoju treba i nadalje raditi kako bi on postao izvorište stabilnosti ostalih stupova na kojima počiva stabilnost bankovnog sustava.

Jedan od dugoročnih strateških ciljeva Hrvatske narodne banke jest daljnji razvoj i jačanje bankovnoga bonitetnog nadzora. Smjernice razvoja funkcije nadzora banaka u bližoj budućnosti su sljedeće:

- ☐ poboljšanje regulative, odnosno donošenje novih podzakonskih akata na temelju novog Zakona o bankama;
- ☐ nastavak rada na donošenju pisanih pravila i procedura;
- ☐ obavljanje nadzora na konsolidiranoj osnovi;
- ☐ jačanje suradnje s drugim financijskim nadzornim institucijama;
- ☐ jačanje suradnje sa stranim nadzornim institucijama;
- ☐ jačanje suradnje s eksternim revizorima banaka;
- ☐ permanentna edukacija kadrova;
- ☐ jačanje transparentnosti poslovanja banaka.

3.9. Riječka banka d.d., Rijeka

Nakon završetka druge bankarske krize, tijekom posljednjih nekoliko godina bankovni se sustav Republike Hrvatske konsolidirao i značajno ojačao te je ponovno stekao povjerenje građana.

Za razliku od neadekvatnog upravljanja kreditnim rizikom, kao najčešćeg uzroka pojave problema u bankama, u slučaju Riječke banke d.d., Rijeka (u nastavku teksta: Banka) dogodila se prijevara u deviznom poslovanju, u poslovima vezanim za transakcije na međunarodnom tržištu. Operativni rizik, odnosno rizik prijevare, prvi je put prouzročio probleme u jednoj hrvatskoj banci.

Osim različitog uzroka problema u poslovanju, ovaj slučaj razlikuje se i po brzini poduzetih mjera za stabilizaciju stanja u Banci.

3.9.1. Poslovanje Banke

Nakon sanacije, tijekom mjeseca lipnja 2000. godine provedena je privatizacija Banke na temelju međunarodnog natječaja. Vlasnička struktura Banke promijenjena je tako da je većinski vlasnik sa 59,9-postotnim udjelom u kapitalu Banke postala Bayerische Landesbank Girozentrale iz Münchena, dok je Agencija za osiguranje štednih uloga i sanaciju banaka zadržala 25,1 posto udjela. Preostalih 15 posto dionica ostalo je u vlasništvu ostalih dioničara. Bayerische Landesbank Girozentrale bila je zainteresirana za daljnje širenje poslovanja na tržištu bankovnih usluga u Republici Hrvatskoj.

Banka je ovlaštena za obavljanje svih bankarskih poslova te se po svojoj veličini nalazi u grupi većih banaka s uobičajenom organizacijskom strukturom. Prema funkcionalnom načelu, odnosno poslovima koje obavlja podijeljena je na sektore, čiji su direktori za svoj rad odgovorni upravi Banke (u nastavku teksta: Uprava).

Banka je uz suglasnost Nadzornog odbora donijela niz akata kojima je uređeno njezino poslovanje. Posebnim pravilnicima definirani su način, ovlaštenja i postupci obavljanja pojedinih aktivnosti. Također, Banka je uskladila svoje poslovanje sa sustavom kvalitete ISO 9001.

Banka je u posljednje tri godine, kontinuirano poduzimala aktivnosti s ciljem povećanja udjela na tržištu unapređenjem i proširenjem kvalitete i opsega svojih usluga te širenjem poslovne mreže. Istodobno, Banka je unaprijedila upravljanje kreditnim rizikom usmjeravajući svoja sredstva u sigurnije oblike plasmana kako bi se smanjio rizik naplate, od čega je velik dio sredstava plasiran u rezerve likvidnosti, odnosno kvalitetne kratkoročne vrijednosne papire: trezorske zapise Ministarstva financija i blagajničke zapise Hrvatske narodne banke. Prema dostavljenim podacima, Banku je karakteriziralo stabilno i profitabilno poslovanje te nisu postojale nikakve konkretne naznake koje bi upućivale na postojanje problema, nepravilnosti ili nezakonitosti jer su, kako će naknadno

biti utvrđeno, prijevare aktivnosti vješto knjigovodstveno prikrivane.

Provjera i ispitivanje cjelokupnog poslovanja Banke poduzimani su za različite namjene. U projekt privatizacije i prodaje Banke na temelju međunarodnog natječaja bile su uključene strane konzultantske tvrtke (Deloitte Touche, HSBC i Norton Rose) te su provedene zajedničke i pojedinačne detaljne provjere (tzv. due dilligence), čime su potencijalnim kupcima osigurani uvjeti za dobivanje podataka o poslovanju Banke. Financijska izvješća Banke do 1999. godine revidirala je revizorska tvrtka PWC, a nakon ulaska novog vlasnika angažirana je revizorska tvrtka KPMG. Unutarnja kontrola i revizija obavljala je redovite, izvanredne i naknadne kontrole poslovanja Banke.

3.9.2. Potpora Banci

Hrvatska narodna banka je u ožujku 1999. godine dobila prijavu nepoznate osobe u vezi s postojanjem nepravilnosti u deviznom poslovanju Banke.

S obzirom da nije imala pouzdanu informaciju da je prijevarena učinjena te da je iz prijave proizlazilo da Uprava nije upoznata s mogućim postojanjem nepravilnosti, Hrvatska narodna banka je o prijavi obavijestila Upravu te od nje zatražila pisano očitovanje.

Sumnja o prijevarama otklonjena je s obzirom da je od Uprave dobiveno očitovanje po kojem je ona poduzela odgovarajuće mjere vezane uz ustroj internih kontrolnih mehanizama te sustav praćenja rezultata rada. Također su, radi kontrole i dnevnog praćenja izvršenih transakcija, izvršene organizacijske promjene tako da je strogo odvojena izvršna služba (front office) od pozadinske službe (back office). Unutarnja kontrola redovito je obavljala kontrole svih poslova, pa tako i poslovanja deviznog tržišta te nisu utvrđene nepravilnosti. Nepravilnosti nije uočio ni vanjski revizor.

Navodi Uprave nisu opovrgnuti izvještajem vanjskog revizora, sastavljenim u skladu s Odlukom Hrvatske narodne banke o opsegu i sadržaju programa revizije i izvještaja o reviziji banaka i štedionica, u kojem je sustav internih kontrola u Banci, kao i način i opseg obavljanja zadataka interne kontrole, ocijenjen primjerenim, te je potvrđena pravilnost, sustavnost i sistematičnost rada unutarnje revizije, kao i primjena odgovarajućih načela i standarda.

Sredinom 2000. godine Hrvatska narodna banka obavila je izravni nadzor nad poslovanjem Banke. Izravnim nadzorom obuhvaćena su sljedeća područja: kvaliteta aktive, zarada, kapital, izvori sredstava i likvidnost, provedba mjera monetarne i devizne politike, unutarnja kontrola i revizija te organizacija Banke. Osim utvrđivanja potrebe za formiranjem dodatnih posebnih rezervi za pokriće potencijalnih gubitaka koji mogu proizići iz izloženosti trima komitentima Banke u iznosu od 1,6 milijuna kuna i utvrđenom prekoračenju maksimalne izloženosti prema jednom komitentu, izravnim nadzorom nisu utvrđene druge materijalno značajne nepravilnosti. Osim navedenoga, Nadzorni odbor Banke upozoren je na neodgovarajući ustroj unutarnje kontrole i revizije zbog kojeg dolazi do preklapanja poslova i nadležnosti unutarnje kontrole i revizije te na potrebu funkcionalnoga i organizacijskog razdvajanja tih funkcija.

U siječnju 2002. godine Hrvatska narodna banka dobila je drugu prijavu nepoznate osobe, također vezanu uz postojanje nepravilnosti u deviznom poslovanju Banke. S ciljem dobivanja novih informacija, Hrvatska narodna banka ponovno je zatražila pisano očitovanje od Uprave kako bi Uprava još jednom preispitala taj dio poslovanja, kao i ustrojene sustave interne kontrole te pružila dodatne informacije, nakon čega je trebao slijediti izravni nadzor nad poslovanjem Banke.

Uprava Banke se 8. veljače 2002. očitovala tvrdnjom da obavljenim redovitim kontrolama, kao i izvanrednom kontrolom obavljenom ovim povodom, nisu utvrđene nikakve nepravilnosti te je potvrđena urednost provođenja svih transakcija na deviznom tržištu. Također je navedeno da je u tijeku revizija poslovanja koju provodi vanjski revizor te da u deviznom poslovanju nisu utvrđene nepravilnosti. S obzirom na primljene informacije Uprava je bila upozorena na moguće nepravilnosti te njihov potencijalni materijalni učinak na financijska izvješća te je, ako je sumnjala da nepravilnosti postoje, o njima morala odmah obavijestiti vanjskog revizora Banke.

Dana 10. ožujka 2002. godine Uprava je izvijestila Hrvatsku narodnu banku o prijevarnim aktivnostima vezanim uz transakcije na deviznom tržištu, koje je otkrila unutarnja kontrola Banke, procjenjujući da je riječ o gubicima u iznosu od 83 do 103 milijuna američkih dolara. Dana 12. ožujka 2002. revizorska tvrtka KPMG obavijestila je Hrvatsku narodnu banku da povlači revizorsko izvješće za 2001. godinu. Dana 13. ožujka 2002. Hrvatska narodna banka obaviještena je da Bayerische Landesbank Girozentrale nema namjeru dokapitalizacijom riješiti probleme u Banci. Istodobno s objavom slučaja u javnim glasilima građani počinju podizati svoje štedne uloge, nakon čega je došlo i do povlačenje dijela depozita pravnih osoba.

Ministarstvo unutarnjih poslova započinje istražni postupak s ciljem utvrđivanja neposrednih izvršilaca, sudionika, motiva i načina izvršenja kaznenih djela. Također, Hrvatska narodna banka započinje izvanredni izravni nadzor poslovanja Banke kako bi utvrdila razmjere štetnih aktivnosti i njihov utjecaj na financijski rezultat Banke.

Hrvatska narodna banka odmah se aktivno uključila u proces rješavanja problema vezanih uz Banku kako bi i u ovom slučaju ostvarila svoje temeljne zadaće: održala stabilnost bankovnog sustava i povjerenje u nj, zaštitila interese deponenata te zaštitila zdravlje i stabilnost bankovnog sustava.

Banka je u početku uspijevala podmirivati svoje obveze vlastitim likvidnim sredstvima, no zbog sve većeg pritiska za isplatom štednih uloga ubrzo je bila prisiljena posegnuti za sekundarnim izvorima likvidnosti, odnosno dijelom imovine Banke koja se može brzo pretvoriti u novčana sredstva⁷. Iznos ulaganja Banke u blagajničke i trezorske zapise stalno se povećavao, da bi krajem 2001. godine dosegnuo razinu od 1,2 milijarde kuna. Plasirana sredstava u niskorizične dužničke vrijednosne papire države i središnje banke bila su podloga za potporu Banci.

S obzirom da je, izuzimajući prijevarne radnje, riječ o zdravoj Banci s kvalitetnim kreditnim portfeljem, Banci je za prevladavanje nastalih poteškoća u poslovanju omogu-

⁷ Opširnije u poglavlju 2.2.

ćen prijevremeni iskup blagajničkih zapisa središnje banke u iznosu od 317 milijuna kuna te joj je odobren kratkoročni kredit za likvidnost na temelju zaloga državnih vrijednosnih papira u iznosu od 408 milijuna kuna.

Zbog povećanog pritiska štediša za isplatom štednih uloga i daljnje ugroženosti likvidnosti, na temelju zaloga državnih vrijednosnih papira, Banci je omogućeno da se u slučaju potrebe može dodatno zadužiti kod Hrvatske narodne banke do ukupnog iznosa od 863,7 milijuna kuna.

U razdoblju od 28. veljače do 19. travnja 2002. iz Banke je ukupno povučeno 2.593 milijuna kuna depozita, od čega se 2.135 milijuna kuna odnosi na depozite stanovništva.

Također, nakon javne objave problema Banka je isključena iz međunarodnoga kartičnog sustava Europay, čime je onemogućena autorizacija kartica koje je Banka izdala. Hrvatska narodna banka je trenutačno poduzela dodatne napore pružanjem podrške Banci, te je, uz potporu Vlade Republike Hrvatske u obliku danog jamstva, Banka ponovno uključena u međunarodni kartični sustav, čime je spriječen mogući nepovoljan učinak na stabilnost cijelog bankovnog sustava Republike Hrvatske.

Nakon što je predsjednik Uprave podigao svoj štedni ulog, što je izazvalo dodatno nepovjerenje javnosti i što je moglo prouzročiti još veći pritisak za isplatom štednih uloga, Hrvatska narodna banka suglasila se s imenovanjem svojih stručnjaka za nove članove Uprave.

Svijest o mogućem učinku izvještavanja o problemima u Banci u javnim glasilima, koji bi se mogao nepovoljno odraziti i na smanjenje povjerenja u druge banke, potaknula je šest hrvatskih banaka okupljenih u Hrvatskoj udruzi banaka da Banci odobre okvirni sindicirani kredit u iznosu od 1,2 milijarde kuna, kojim su podmirene obveze prema Hrvatskoj narodnoj banci.

Nakon što većinski vlasnik nije pokazao spremnost za dokapitalizaciju Banke, prilikom razmatranja mogućih rješenja aktualnih problema i buduće perspektive Banke postignut je dogovor između Bayerische Landesbank Girozentrale i Državne agencije za osiguranje štednih uloga i sanaciju banaka prema kojemu je Državna agencija za osiguranje štednih uloga i sanaciju banaka stekla novih 59,9 posto dionica za simboličan iznos od 1 američkog dolara, čime je postala vlasnik 85 posto ukupnih dionica Banke.

S obzirom na okolnosti u kojima se našla te istodobno imajući na umu posljedice pojave sistemskog rizika, država je na brz i učinkovit te, ujedno, jedini mogući način reagiranja odlučivši se za kupnju udjela u Banci. Brzim poduzimanjem aktivnosti u tom smjeru država je uspjela spriječiti potencijalne negativne učinke koji bi izravno, aktiviranjem mehanizma osigurane štednje, i neizravno, mogućim izazivanjem "domino efekta", mogli prouzročiti smanjenje povjerenja u banke te time imati velike negativne posljedice za državni proračun.

Ocjenjujući da je za buduće stabilno i sigurno poslovanje Banke potrebna dokapitalizacija te uzimajući u obzir dodatne troškove državnog proračuna koje bi ona izazvala, dr-

žava se odlučila za prodaju svoga vlasničkog udjela.

Da je, izuzimajući prijevarne radnje, u ovom slučaju riječ o zdravoj Banci, potvrđeno je velikim interesom drugih banaka za kupnju Banke. Na temelju pristiglih ponuda Državna agencija za osiguranje štednih uloga i sanaciju banaka odlučila je 85 posto dionica Banke prodati Erste Bank iz Beča, koja je ponudila 55 milijuna eura za dionice te 100 milijuna eura za dokapitalizaciju Banke, što bi, s obzirom na uvjete pod kojima su dionice prethodno stečene, trebalo omogućiti ostvarivanje prihoda državnog proračuna.

Hrvatska narodna banka i Vlada Republike Hrvatske trenutačno su reagirale:

- 1) pružanjem javne potpore Banci,
- 2) osiguravanjem Banci potrebnih likvidnih sredstva,
- 3) brzim rješavanjem vlasničkog odnosa s prijašnjim vlasnikom,
- 4) imenovanjem stručnjaka Hrvatske narodne banke članovima Uprave i
- 5) rješavanjem pitanja ponovnog vraćanja Banke u kartični sustav Europay.

Navedene aktivnosti omogućile su održavanje stabilnosti i povjerenja u bankovni sustav, zaštitu interesa deponenata Banke te zaštitu zdravlja i stabilnosti cijelog bankovnog sustava. Zahvaljujući međusobnoj suradnji i koordinaciji aktivnosti Vlade Republike Hrvatske i Hrvatske narodne banke, stanje u Banci se stabiliziralo.

3.9.3. Prijevarne transakcije

Istodobno s aktivnim sudjelovanjem u procesu rješavanja problema u Banci, Hrvatska narodna banka je 16. ožujka 2002. otpočela izravni nadzor nad poslovanjem Banke s ciljem utvrđivanja stvarnih razmjera prijevarnih transakcija na deviznom tržištu.

Ustroj poslovanja na deviznom tržištu

Banka je za svaki pojedini dio poslovanja donijela interne akte kojima su utvrđene ovlasti djelatnika i načini obavljanja pojedinih poslova, način prijenosa ovlasti i ograničenja za određene poslove, te propisane procedure kvalitete u sklopu postignutog ISO standarda o kvaliteti poslovanja.

Tako je i dio poslovanja koji se odnosi na obavljanje transakcija na deviznom tržištu uređen na odgovarajući način. Aktima Banke propisana su pojedinačna ovlaštenja i ograničenja obavljanja pojedinih poslova te način njihova obavljanja, kao i obveza periodičnog informiranja rukovodstva. Također je, za svaku transakciju iz područja deviznog tržišta, ISO procedurama određen redoslijed postupaka, referentna dokumentacija, odgovornosti i ovlaštenja te proceduralne pojedinosti.

Organizacijski dio Banke u kojem se obavljaju poslovi na deviznom tržištu je Odjel deviznog tržišta, koji je organiziran u okviru Direkcije deviznih sredstava unutar Sektora sredstava.

Aktima Banke prenesena su pojedinačna ovlaštenja direktora Sektora te su u dijelu deviznog poslovanja određena ograničenja za odobravanje kratkoročnih deviznih depozita, kupoprodaju deviza na domaćem i inozemnom tržištu, te posebno za poslove diferencijalnih arbitraža. Tako su za odobravanje kratkoročnih deviznih depozita i kupoprodaju deviza i efektivne ovlašteni direktor Direkcije deviznih sredstava, voditelj Odjela deviznog tržišta (glavni diler) i zaposlenici Odjela deviznog tržišta do 10 posto jamstvenoga kapitala Banke. Za poslove diferencijalnih arbitraža ovlašteni su direktor Direkcije deviznih sredstava i voditelj Odjela deviznog tržišta (glavni diler) do 10 posto jamstvenoga kapitala Banke, dok za zaposlenike Odjela deviznog tržišta iznos ne smije prijeći 2 posto jamstvenoga kapitala. Sve navedene osobe su dužne o svojim odlukama svakih petnaest dana izvještavati direktora Sektora sredstava.

Posebnim aktom utvrđeno je da poslove diferencijalnih arbitraža vodi voditelj Odjela deviznog tržišta (glavni diler) te su istim aktom određena sljedeća ograničenja: ukupna otvorenost Banke ne smije ni u jednom trenutku prijeći iznos od 50 milijuna američkih dolara, iznos pojedinačne transakcije za glavnog dilera ne smije prijeći iznos od 10 posto jamstvenoga kapitala, a za ostale dilere 2 posto jamstvenoga kapitala. Također, sve transakcije otvorene tijekom dana moraju se zatvoriti istoga dana. Pojedini diler u bilo kojem trenutku smije imati otvorene transakcije u ukupnom iznosu do 5 milijuna američkih dolara, s tim da svaka pojedinačna transakcija ne smije prijeći 2 posto jamstvenoga kapitala.

Voditelj Odjela deviznog tržišta (glavni diler), direktor Sektora sredstava te direktor Direkcije deviznih sredstava te nadležni član Uprave moraju u svakom trenutku imati dostupnu informaciju o trenutačnom stanju prihoda i rashoda po dnevnim transakcijama i otvorenosti banke. O poslovima na deviznom tržištu podnose se izvješća Upravi svakih petnaest dana.

Za navedene poslove u Banci uspostavljene su i ISO procedure kvalitete, kojima je za svaku transakciju na deviznom tržištu određen redoslijed postupaka, referentna dokumentacija, odgovornosti i ovlaštenja te proceduralne pojedinosti.

Kontrola i revizija

Unutarnja kontrola i revizija Banke kontinuirano su provodile redovite, izvanredne i naknadne kontrole tijekom kojih nisu utvrđene nepravilnosti u ovom dijelu poslovanja.

Vanjski revizori su redovito izdavali mišljenje o istinitom i objektivnom prikazu poslovanja u financijskim izvješćima Banke.

Nalazima o obavljenom izravnom nadzoru sredinom 2000. godine, osim neispravne reklasifikacije za tri komitenta te preporuka u vezi organizacijskog i funkcionalnog razdvajanja unutarnje kontrole i revizije, nisu utvrđene materijalno značajne nepravilnosti u poslovanju Banke.

Nalazi tekućeg izravnog nadzora vezani uz prijevarne aktivnosti

Već nakon nekoliko dana obavljanja izravnog nadzora bilo je jasno da će cijeli postu-

pak utvrđivanja stvarnog financijskog položaja Banke biti dugotrajan i težak. Zbog nedosljedne primjene propisanih postupaka vezanih uz obavljanje poslova na deviznom tržištu te nedostatak kontrole poštivanja propisanih procedura, ostavljen je prostor za moguće prijevare, koje su sustavno provođene više godina. Naime, utvrđeno je da je riječ o prijevari koja je vješto prikrivana krivotvorenjem dokumentacije, čemu je pogodila nedosljedna primjena predviđenih kontrolnih postupaka.

Naime, glavni diler Banke činio je štetne radnje vezane za transakcije na međunarodnim tržištima novca i kapitala, među kojima prevladavaju diferencijalne arbitraže. Kako bi bilo jasnije o čemu je zapravo riječ, u nastavku se daje kratak prikaz načina obavljanja tih poslova.

Banka je na deviznom tržištu, uz standardne poslove oročavanja deviznih depozita, kupoprodaje devizne efektive i ostalih poslova vezanih za deviznu poziciju banke, obavljala i diferencijalne devizne arbitraže. Diferencijalne arbitraže mogu biti "nerizične" ili "rizične", odnosno "špekulativne".

"Nerizične diferencijalne arbitraže" odnose se na poslove kupoprodaje deviza s manjim hrvatskim bankama, koje nemaju pristup međunarodnom deviznom tržištu pa stoga ove poslove obavljaju s Bankom. Na primjer, takva banka izrazi želju da od Banke za svoje američke dolare kupi njemačke marke, nakon čega Banka stupi u vezu s nekom stranom bankom i od nje za dolare kupi marke, a potom po, za sebe povoljnijem, tečaju te marke proda prvoj banci za njezine dolare, čime Banka zatvara svoju poziciju i ostvaruje zaradu. U takvim transakcijama ostvaruje se relativno niska marža te se, načelno, gubitak i ne može ostvariti.

"Rizične (špekulativne) diferencijalne arbitraže" su transakcije kojima se jedna valuta, nazovimo je X, kupuje za drugu valutu, recimo Y, procjenjujući da će vrijednost valute X, mjerena u jedinicama valute Y, porasti, te da će se shodno tome tijekom dana valuta X prodati i pritom ostvariti određenu dobit. Na primjer, diler odlučuje kupiti 1 milijun američkih dolara i za to plaća 2 milijuna njemačkih maraka (tečaj USD/DEM = 2,00). Tečaj tijekom dana poraste na 2,05 maraka za dolar te diler odluči prodati 1 milijun dolara, koji tada vrijedi 2,05 milijuna maraka. Diler time zarađuje 0,05 milijuna maraka, kao rezultat za njega povoljne promjene tečaja USD/DEM. Tehnologija transakcija je identična kao i kod nerizičnih arbitraža, uz jednu razliku – diler na drugoj strani nema banku kojoj će prodati kupljenu valutu po sigurno boljem tečaju, već špekulira da će tečaj tijekom dana krenuti u željenom smjeru te da će "otvorenu" poziciju zatvoriti uz profit. Dakle, kod "rizičnih diferencijalnih arbitraža" postoji mogućnost i dobiti i gubitka.

Osim toga, ako diler, pri otvaranju pozicije, kod jedne banke kupi dolare za marke, ne mora nužno kod te banke i zatvoriti poziciju, tj. prodati dolare za marke, već to može učiniti kod druge banke.

Pokušavajući neprimjerenim izlaganjima na tržištima stranih valuta ostvariti dobit, glavni diler Banke ostvarivao je gubitke, koji potom nisu evidentirani u knjigovodstvenoj evidenciji Banke. Gubici su prikrivani na više načina:

- ☐ neovlaštenom posudbom sredstava u obliku uzetih depozita od stranih korespondentnih banaka,
- ☐ knjiženjem nepostojećih depozita u aktivi banke,
- ☐ ugovaranjem deviznih arbitraža po kojima nisu izvršavane obveze, i
- ☐ knjiženjima deviznih arbitraža uz pogrešnu valutaciju.

Glavni diler je, protiv svake prakse poslovanja na deviznim tržištima, istodobno i trgovao, sudjelovao u transferima sredstava putem SWIFT-a te nalagao lažna ili netočna knjiženja tih transakcija u računovodstvene evidencije.

O točnim gubicima njegova poslovanja moći će se govoriti tek kad u pojedinosti budu poznate sve transakcije koje nisu bile proknjižene u računovodstvu Banke, počevši od preuveličanih inozemnih depozita u aktivi, niza posuđenih depozita koji u pasivi banke uopće nisu bili zabilježeni te velikog broja transakcija u kojima je glavni diler Banke kupovao i prodavao jednu stranu valutu za drugu, o čemu nije adekvatno izvješćivao Banku.

Istragom koju je provela Banka utvrđeno je da su sve transakcije sumnjivih obilježja provedene u back officeu korištenjem iste lozinke.

Reklamacije vezane uz nepodmirene obveze Banke često su pristizale, ali se na njih nije adekvatno reagiralo. Naime, SWIFT poruke koje su sadržavale reklamacije ili su iz bilo kojeg drugog razloga bile nejasne djelatnicima back officea/računovodstva, prosljeđivane su na tumačenje glavnom dileru.

Iz opisanih transakcija je, prema trenutačno raspoloživim podacima, proizišlo ukupno 98 milijuna američkih dolara manjka koji se odnosi na sljedeće:

- ☐ 38,95 milijuna dolara umjetno stvorenih, nepostojećih depozita;
- ☐ 23,6 milijuna dolara posuđenih depozita za koje se nije znalo;
- ☐ 9,9 milijuna dolara po otvorenim deviznim transakcijama,
- ☐ 1,17 milijuna dolara manjka na dva maržna računa (engl. margin accounts),
- ☐ 24,3 milijuna dolara u 5 otvorenih deviznih arbitraža.

Poznavanje funkcioniranja sustava internih kontrola i izvješćivanja unutar Banke omogućilo je glavnom dileru Banke da obavlja poslove koji nisu ni pravilno evidentirani te je time nekontrolirano izlagao Banku visokim rizicima. Gubitak koji je iz toga proizišao je, zbog neodgovarajuće provedbe predviđenih kontrolnih mehanizama, prikrivan neevidentiranjem ili netočnim evidentiranjem u računovodstvenoj evidenciji i financijskim izvješćima Banke.

Riječ je o inkriminiranim radnjama koje su prouzročile značajni gubitak za Banku. Na žalost, zbog odsustva volje vlasnika Banke, ovaj problem nije bilo moguće riješiti dokapitalizacijom Banke "u tišini", kako je to, s ciljem smanjenja potencijalnih negativnih

učinaka na stabilnost bankovnog sustava, uobičajeno u svjetskoj praksi. Ipak, brzim poduzimanjem mjera od strane Vlade Republike Hrvatske i Hrvatske narodne banke zaustavljeni su negativni trendovi i omogućena je stabilizacija stanja u Banci, što je spriječilo širenje problema. Osim navedenoga, potrebno je istaknuti da, rješavanjem problema na ovakav način, nisu učinjeni dodatni troškovi za državni proračun niti su oštećeni štedište i deponenti Banke.

Istraga u vezi s prijevaram aktivnostima nastavlja se: od strane Ministarstva unutarnjih poslova kako bi se utvrdili neposredni izvršitelji, sudionici, motivi i način izvršenja kaznenih djela te od strane Hrvatske narodne banke s ciljem utvrđivanja razmjera štetnih aktivnosti i njihova utjecaja na financijski rezultat Banke.

Platni promet

Tijekom 2001. godine aktivnosti su i dalje bile usmjerene na provedbu reforme platnog prometa u zemlji. To se odnosi i na donošenje nužnih zakonskih i podzakonskih akata koji reguliraju navedenu reformu i na konkretne operativne radnje vezane uz reformu. Osim navedenih temeljnih poslova obavljani su i poslovi nadzora kod organizacija ovlaštenih za obavljanje poslova platnog prometa (FINA – Financijska agencija i Hrvatska pošta).

4.1. Nacionalni klirinški sustav (NKS)

Nacionalni klirinški sustav započeo je s radom 5. veljače 2001. Uz Hrvatski sustav velikih plaćanja (dalje: HSVP) uveden u travnju 1999. godine, to je drugi međubankovni sustav u zemlji. Njime se izvršavaju tzv. "mala plaćanja", odnosno sva međubankovna plaćanja koja se ne izvršavaju preko HSVP-a. Prije početka rada NKS-a preneseni su svi računi banaka/štedionica iz Zavoda za platni promet (u daljnjem tekstu: FINA) u Hrvatsku narodnu banku. Po svojoj definiciji NKS je sustav za obračun međubankovnih platnih transakcija na neto multilateralno načelo. Neto multilateralno načelo obračuna predstavlja obračun koji se odvija kontinuirano tijekom cijelog obračunskog dana, pri čemu se plaćanja zadana na teret i u korist obračunskih računa banaka u NKS-u međusobno prebijaju (netiraju). Rezultat je takvog obračuna odgovarajuća neto pozicija na obračunskom računu banke u NKS-u. Neto pozicija na obračunskom računu banke u NKS-u ima pokriće. To je limit koji prije početka svakog obračunskog dana u NKS-u određuje sama banka prijenosom sredstava sa svog računa za namirenje na račun limita.

Neto pozicija svake banke u NKS-u na kraju obračunskog dana prenosi se na njezin račun za namirenje u HNB-u gdje se obavlja konačno namirenje računa banke. S obzirom na definirani način određivanja limita (tzv. garantirani limiti) za sva plaćanja koja su obračunata preko NKS-a, osigurano je namirenje na računu banke.

S početkom rada NKS-a zaokružena je infrastruktura (koja uključuje postojeći HSVP) za obavljanje obračuna međubankovnih plaćanja na osnovama predviđenima novim zakonom o platnom prometu u zemlji. Time su (uz formiranje Jedinstvenog registra računa poslovnih subjekata) ostvarene pretpostavke da se računi pravnih osoba počnu voditi u bankama.

Takav sustav obračuna međubankovnih plaćanja u skladu je s preporukama BIS-a (Banke za međunarodne namire iz Basela) za razvoj domaćih platnih sustava, te je njime konačno onemogućeno izvršenje bezgotovinskih plaćanja na računima komitenata ukoliko depozitna banka nema pokriće za njihovo izvršenje.

Bankama je tako osigurano bolje upravljanje njihovom dnevnom likvidnošću, te je i HNB-u omogućeno bolje upravljanje i nadzor nad dnevnom likvidnošću cjelokupnoga bankovnog sustava.

4.2. Ulazak platnog prometa po računima pravnih osoba u banke

Na sjednici Savjeta Hrvatske narodne banke u mjesecu srpnju 2001. godine prvih 9 banaka dobilo je odobrenje za vođenje računa pravnih osoba u privatnom i pretežito privatnom vlasništvu. Na temelju odobrenja banke su od 15. listopada 2001. mogle početi otvarati i voditi račune pravnih osoba.

Banke su dobile odobrenje za vođenje računa pravnih osoba na osnovi zahtjeva podnesenog Hrvatskoj narodnoj banci, čiji je sadržaj propisan odlukom HNB-a. Navedenim zahtjevom banke su potvrdile da mogu obavljati platni promet u skladu s odredbama Zakona o platnom prometu u zemlji i u skladu s podzakonskim aktima. Ukupno je dano odobrenje za vođenje računa pravnih osoba za 31 banku.

Iako se temelje na odredbama starog zakona o platnom prometu u zemlji, odobrenja treba promatrati u sklopu priprema za primjenu novog zakona jer se tako bankama omogućilo da i prije njegove primjene obave vrlo zahtjevne tehničko-tehnološke i operativne pripreme za obavljanje poslova platnog prometa. Nažalost, treba istaknuti i činjenicu da je do 1. veljače 2002., odnosno do primjene odredaba pojedinih članaka iz novog zakona o platnom prometu u zemlji, u bankama otvoreno samo oko 2.000 računa pravnih osoba.

4.3. Jedinstveni registar računa poslovnih subjekata (JRR)

Jedinstveni registar računa evidencija je svih računa poslovnih subjekata za redovno poslovanje otvorenih u bankama i HNB-u. Matični broj koji svakom poslovnom subjektu određuje Državni zavod za statistiku osnovni je identifikator na temelju kojeg se u JRR-u mogu utvrditi svi računi jednog poslovnog subjekta otvoreni u bankama.

JRR je započeo s radom 15. listopada 2001. Sve banke, štedionice i FINA bile su obvezne dostaviti podatke o poslovnim subjektima koji se kod njih vode. Komunikacija s bazom podataka u JRR-u odvija se putem Internet sučelja. Formiranjem JRR-a u HNB-u stvorena je jedinstvena baza podataka o svim poslovnim subjektima u zemlji i omogućena je primjena Odluke o izvršenju naloga za plaćanje iz sredstava na računima platitelja koji se vode u različitim bankama te su propisani postupci blokade svih računa poslovnog subjekta ukoliko on ima evidentirane nenamirene obveze.

4.4. Donošenje podzakonske regulative vezane uz reformu platnog prometa

Sve promjene koje su se odvijale tijekom prošle godine, uvjetovale su izradu nužne zakonske regulative i odgovarajućih podzakonskih akata.

Tijekom 2001. godine doneseni su sljedeći podzakonski propisi:

- 1) Odluka o Jedinstvenom registru računa poslovnih subjekata (NN, br. 68/2001. i 74/2001.)
- 2) Odluka o uvjetima i načinu otvaranja računa kod ovlaštenih organizacija (NN, br. 68/2001.)
- 3) Odluka o sadržaju i načinu vođenja registra računa kod ovlaštenih organizacija (NN, br. 68/2001.)
- 4) Odluka o izvršenju naloga za plaćanje iz sredstava na računima platitelja koji se vode u različitim ovlaštenim organizacijama (NN, br. 68/2001. i 74/2001.)

4.5. Novi zakon o platnom prometu u zemlji

Krajem 2001. donesen je Zakon o platnom prometu u zemlji (NN, br. 117/2001.). Time se zaokružuje temeljni zakonski okvir za reformu platnog prometa u zemlji, koji se ogleda u sljedećim, bitnim dijelovima:

- ☐ osnovni su nosioci platnog prometa u zemlji HNB i banke;
- ☐ račune sudionika otvaraju i vode banke;
- ☐ HNB vodi račune banaka i račune Republike Hrvatske;
- ☐ poslovni subjekt može imati račun u svakoj banci, ali mora odrediti glavni račun;
- ☐ banka ne može otvoriti račun blokiranom poslovnom subjektu;
- ☐ od 1. veljače 2002. sve banke mogu otvarati i voditi račune pravnih osoba u zemlji (nije potrebno odobrenje HNB-a);
- ☐ izuzevši nekoliko članaka, Zakon o platnom prometu u zemlji primjenjuje se od 1. travnja 2002.

4.6. Operativne radnje i postupci u vezi s reformom platnog prometa u zemlji

Uvođenje NKS-a i JRR-a zahtijevalo je cjelovito tehnološko osmišljavanje tih projekata i povezivanje sa svim čimbenicima platnog prometa, uz nužno stvaranje prethodnog testnog okružja prije samog početka "živog rada".

Tijekom godine obavljan je i nadzor nad platnim prometom kod organizacija ovlaštenih za platni promet (FINA i Hrvatska pošta), neposrednim uvidom i stalnim kontaktima s tim organizacijama.

Neposredan uvid u poslove platnog prometa obavljen je kod šest jedinica FINA-e i deset jedinica Hrvatske pošte.

4.6.1. Unapređenje postojećih sustava

Tijekom 2001. godine dio aktivnosti odnosio se na unapređenje postojećih rješenja u sustavu platnog prometa u zemlji. Obavljene su određene tehnološke preinake u sustavu HSVP-a:

- ☐ u sklopu redovite godišnje nadogradnje programa u HSVP-u instalirana je nova verzija CAS-a – CAS 2.50;
- ☐ uvedena je mogućnost korištenja nove platne poruke u HSVP-u MT103;
- ☐ s početkom rada NKS-a započela je primjena opcije File Account Transfer (FAT), koja omogućuje djelomičnu automatizaciju poslova u HSVP-u;
- ☐ instalirana je nova verzija SWIFT aplikacije – SWIFT Alliance Access 4.1.

Kretanja na početku 2002.

Kako su sve dosadašnje promjene u platnom prometu ostvarene u okvirima starog zakona o platnom prometu u zemlji, HNB je imao obvezu da prilagodi postojeću podzakonsku regulativu novim uvjetima u sustavu platnog prometa odnosno novom zakonu o platnom prometu u zemlji. HNB je u skladu sa svojim ovlastima donio niz podzakonskih akata (NN, br. 14/2002.) kojima se odvijanje novog sustava platnog prometa prilagođuje novom zakonu, s primjenom od 1. travnja 2002.

Novim zakonom propisuju se uvjeti u poslovanju s gotovinom pri čemu HNB opskrbljuje banke, a banke gotovim novcem svoje klijente. S obzirom na promjene u poslovanju s gotovinom objavljena je i Odluka o opskrbi banaka gotovim novcem (NN, br. 22/2002.).

HNB je navedenom odlukom formirao gotovinske centre u dosadašnjim jedinicama FINA-e, preko kojih opskrbljuje banke gotovim novcem. Njihov bi se broj do kraja tekuće godine trebao smanjiti (vjerojatno 22). Banka preko sustava HSVP-a sa svog računa za namirenje prenosi sredstva na svoj račun za gotovinu, na temelju čega se banci omogućuje podizanje gotovog novca u gotovinskom centru. Sredstva banke na ovom računu sastavni su dio bankina računa za namirenje.

Istodobno je dokinuto pravo Hrvatske pošte da prije pokrića formira svoje zalihe gotovog novca, a obvezu financiranja potrebnih zaliha gotovine kod Hrvatske pošte preuzela je Hrvatska poštanska banka.

Ova faza reforme platnog prometa ocijenjena je kao najzahtjevniji dio, i za nosioce platnog prometa (banke i HNB) i za same sudionike. Od mnogobrojnih promjena koje su učinjene, izdvojit ćemo samo neke:

- ☐ zatvaranje svih računa koje su sudionici u platnom prometu imali u FINA-i i otvaranje odgovarajućih računa u bankama. U FINA-i bilo je otvoreno više od 300.000 računa sudionika u platnom prometu.
- ☐ u postupku otvaranja računa poslovnih subjekata u bankama izmijenjena je dosadašnja konstrukcija žiroračuna u sustavu platnog prometa svim poslovnim subjektima u zemlji. U skladu s tim promijenjeni su i svi uplatni računi prihoda državnog proračuna, obveznih doprinosa i prihoda za financiranje drugih javnih potreba.

U zaključku navodimo da se s obzirom na definirane rokove za primjenu novog zakona o platnom prometu u zemlji, sve aktivnosti vezane uz dosadašnji tijek reforme mogu smatrati vrlo povoljnima.

U svezi s određenim problemima koji su locirani, a koji su se poglavito odnosili na zatvaranje računa sudionika u FINA-i i prijenos sredstava s tih računa na račun banke u čijem depozitu se vode sredstva, HNB je svim bankama dala preporuke za rješavanje i prevladavanje tih problema. Navedenim preporukama omogućeno je brzo razrješenje tih transakcija u samim bankama.

Isto tako, budući da je ocijenjeno da predviđeno zatvaranje tolikog broja računa poslovnih subjekata stvara određeni rizik za funkcioniranje cjelokupnog sustava, u dogovoru s Ministarstvom financija produžen je rok za zatvaranje računa u FINA-i. Time se ujedno smanjio i pritisak na same banke.

Ocjenjujući dosadašnji tijek reforme pozitivno, također treba imati na umu da banke prvi put obavljaju poslove platnog prometa i da im zbog toga treba i vrijeme za prilagodbu.

5.

Međunarodni odnosi

5.1. Odnosi Republike Hrvatske s Međunarodnim monetarnim fondom (MMF-om)

Tijekom 2001. godine nastavljena je suradnja s Međunarodnim monetarnim fondom usmjerena na razmjenu informacija i dobivanje potpore te institucije za gospodarsku i financijsku politiku Republike Hrvatske. U sklopu toga ostvareni su brojni kontakti sa stručnjacima Međunarodnoga monetarnog fonda, i posredovanjem predstavništva te institucije u Republici Hrvatskoj, i tijekom višekratnih posjeta izaslanstava MMF-a.

Osim redovitih godišnjih konzultacija u vezi s člankom IV. Statuta MMF-a, zaključenih u ožujku 2001., osobito intenzivni bili su kontakti vezani uz pripremu i provedbu *stand-by* aranžmana koji je odobren Republici Hrvatskoj 19. ožujka 2001.

Za razliku od prethodnih godina, u 2001. godini, u ime Republike Hrvatske, predstavnici Hrvatske narodne banke (guverner, odnosno njegov zamjenik) direktno su sudjelovali u radu organa upravljanja MMF-a pretežito pismenim izjašnjavanjem bez prisustvovanja sastancima (engl. *voting without meeting*). Naime, redovna Godišnja skupština Odbora guvernera Međunarodnoga monetarnog fonda i Svjetske banke, koja je krajem rujna 2001. godine trebala biti održana u Washingtonu, odgođena je, a potom i definitivno otkazana zbog sigurnosne situacije vezane uz terorističke napade na SAD 11. rujna 2001. Potreba za formuliranjem zajedničke ekonomske politike i odgovora na situaciju nastalu nakon rujanskih događaja u SAD-u bila je poticaj za odluku o održavanju sastanka Međunarodnoga monetarnog i financijskog odbora Međunarodnoga monetarnog fonda i sastanka Odbora za razvoj Svjetske banke, u Ottawi, 17. studenoga 2001. Sastanak je bio ograničenoga karaktera, glede tema i broja sudionika, te na njemu nisu sudjelovali predstavnici Republike Hrvatske. Slijedom postojeće prakse interese Republike Hrvatske na spomenutom zasjedanju zastupali su izvršni direktori naše (nizozemske) Konstituce u MMF-u i u Svjetskoj banci.

Osim direktnim glasovanjem, interesi Republike Hrvatske u MMF-u i nadalje se kontinuirano ostvaruju preko Konstituce u čijem se sastavu, uz Republiku Hrvatsku, nalazi još 11 zemalja, a na čelu koje je kao izvršni direktor predstavnik Nizozemske, g. J. de Beaufort Wijnholds. Sredinom 2001. godine Hrvatska narodna banka je u skladu s pravilima rada Konstituce, na mjesto pomoćnika izvršnog direktora na rok od dvije godine imenovala svog predstavnika, g. Michaela Faulenda.

5.1.1. *Stand-by* aranžman

Aranžman u iznosu od 200 milijuna SDR-a Odbor izvršnih direktora MMF-a odobrio je Republici Hrvatskoj 19. ožujka 2001. na rok od četrnaest mjeseci, do 18. svibnja 2002. S obzirom na relativno visoku razinu međunarodnih pričuva, povoljne platnobilančne izgleda i dobru prihvaćenost Hrvatske na međunarodnom tržištu kapitala, ovaj je aran-

žman zaključen kao “mjera opreza”, tj. odobrena se sredstva ne povlače, ali u slučaju potrebe postoji mogućnost za to.

Republika Hrvatska obvezala se potpisivanjem aranžmana na smanjenje proračunskog deficita, uz istodobno održavanje stabilnosti cijena na osnovi stabilnog tečaja domaće valute. Gospodarski program u 2001. godini uključivao je, između ostaloga, i smanjenje deficita konsolidirane središnje države te strukturne reforme kojima je cilj bio ekonomska liberalizacija, restrukturiranje i privatizacija.

Odbor izvršnih direktora MMF-a u studenome 2001. godine naveo je kako, unatoč nekim nedostacima, hrvatsko gospodarstvo općenito ima dobre pokazatelje, te je odobrio sadržaj dokumenata upućenih MMF-u i time potvrdio završetak prve revizije aranžmana.

Krajem studenoga 2001. započeli su razgovori u svezi s drugom revizijom aranžmana. Tom je prilikom sastavljeno Pismo namjere u kojem se opisuje ekonomska politika koju hrvatske vlasti namjeravaju provoditi tijekom preostalog razdoblja provedbe aranžmana. Istaknuto je također kako su u 2001. godini premašeni ciljevi programa koji se odnose na gospodarski rast, stopu inflacije i povećanje međunarodnih pričuva.

Odbor izvršnih direktora MMF-a na svojoj sjednici održanoj 29. ožujka 2002. prihvatio je sadržaj dokumenata upućenih MMF-u i time potvrdio završetak druge, posljednje revizije aranžmana.

Potrebno je istaknuti da je to prvi aranžman s MMF-om koji je okončan uspješno i u predviđenim rokovima.

Svi dokumenti koji se odnose na *stand-by* aranžman redovito se objavljuju na Internet stranici Hrvatske narodne banke te istodobno na Internet stranici MMF-a. Objavljivanje dokumenata u skladu je s projektima MMF-a čiji je cilj povećanje transparentnosti vlastitih aktivnosti, kao i aktivnosti zemalja članica.

5.1.2. Program za ocjenu financijskog sektora

U sklopu nastojanja da se ojača arhitektura međunarodnoga financijskog sustava, MMF i Svjetska banka utemeljili su 1999. godine kao zajednički projekt Program za ocjenu financijskog sektora (engl. *Financial Sector Assessment Program*, FSAP). Cilj je ovog programa temeljito utvrditi stanje financijskog sektora zemlje članice, omogućiti rano otkrivanje slabosti u financijskom sustavu, osigurati koordiniran i efikasan dijalog s nacionalnim vlastima te identificirati razvojne potrebe i potrebe za tehničkom pomoći zemalja članica. Republika Hrvatska zatražila je u studenome 2000. godine uključanje u ovaj program, te je preliminarne FSAP misije posjetila Hrvatsku u travnju 2001., dok je glavna misija bila u rujnu 2001. godine. Članovi misije istaknuli su uspješnost u održavanju makroekonomske stabilnosti i stabilnosti bankarskog sektora, ali i upozorili na potrebu za daljnjim jačanjem nadzora svih dijelova financijskog sektora i provođenjem odgovarajućih strukturnih reformi. Očekuje se da će konačno izvješće misije biti objavljeno tijekom 2002.

5.1.3. Doprinos Republike Hrvatske financiranju inicijative za smanjenje siromaštva

HNB, u sklopu djelatnosti MMF-a i Svjetske banke, prati i inicijativu za smanjenje siromaštva koju provode navedene dvije institucije – HIPC inicijativu (*Heavily Indebted Poor Countries* – visokozadužene siromašne zemlje) i PRGF olakšicu (*Poverty Reduction and Growth Facility* – olakšica za smanjenje siromaštva i povećanje rasta). MMF i Svjetska banka provode svoje operacije smanjenja siromaštva i povećanja rasta u 77 najsiromašnijih zemalja svijeta. Osnovni je uvjet za dobivanje PRGF olakšice nizak dohodak po glavi stanovnika i podobnost za dobivanje olakšica pod vrlo povoljnim uvjetima od Međunarodne razvojne agencije (*International Development Association*, IDA), a to je dohodak po glavi stanovnika u 1999. godini niži od 885 američkih dolara. Osnovni su uvjeti za dobivanje HIPC statusa: a) podobnost za dobivanje IDA olakšica i PRGF olakšice, b) neodrživi dug zemlje i nakon primjene tradicionalnih mehanizama za smanjenje duga i c) provođenje strategija orijentiranih na smanjenje siromaštva i ostvarivanje održivoga ekonomskog rasta.

Na upit MMF-a, a prema Zaključcima Vlade RH od 28. lipnja 1996. i 7. listopada 1999., i Hrvatska je pristala dati svoj doprinos, u iznosu od 519.161 SDR-a beskamatnog zajma, iz sredstava prikupljenih na računu SCA-2. Sredstva na tom računu koji je MMF osnovao namjenski, radi financiranja HIPC inicijative, prikupljena su od država članica MMF-a koje su plaćale povećane pristojbe na financijske olakšice odobrene od MMF-a pojedinim zemljama, odnosno koje su primale smanjene naknade na depozite kod MMF-a. Sporazum o beskamatnom zajmu na osamnaest godina, koji su potpisali MMF i HNB, kao institucija ovlaštena da u ime RH obavlja sve poslove i transakcije po Statutu MMF-a, stupio je na snagu 9. travnja 2001.

5.1.4. Tehnička pomoć Međunarodnoga monetarnog fonda

Tijekom 2001. godine u Hrvatskoj narodnoj banci organizirano je više sastanaka s predstavnicima MMF-a u svezi s pružanjem tehničke pomoći na područjima računovodstva, monetarne i financijske statistike, Posebnog standarda statističkog izvješćivanja te instrumenata monetarne politike.

Osim toga, kao i prethodnih godina, MMF je u 2001. godini pružio tehničku pomoć i drugim institucijama u Republici Hrvatskoj.

5.1.5. Financijske transakcije

Hrvatska narodna banka kao fiskalni agent Republike Hrvatske i depozitar Međunarodnoga monetarnog fonda, vodi depozitne račune Međunarodnoga monetarnog fonda te uredno podmiruje obveze koje proizlaze iz tekućih aranžmana koje je Republika Hr-

vatska sklopila s MMF-om: Olakšice za pretvorbu gospodarskog sustava (*Systemic Transformation Facility*, STF, odobrene 1994. u iznosu od 130,80 milijuna SDR-a istodobno s tadašnjim *stand-by* aranžmanom), Proširenog aranžmana (*Extended Fund Facility*, EFF, odobrenog 1997. u iznosu od 353,16 milijuna SDR-a) i *Stand-by* aranžmana (odobrenog 2001. u iznosu od 200 milijuna SDR-a). Tijekom 2001. godine na ime kamata po tim aranžmanima plaćeno je 5,35 milijuna SDR-a, na ime glavnice po STF aranžmanu plaćeno je ukupno 21,80 milijuna SDR-a, na ime glavnice po EFF aranžmanu ukupno 2,39 milijuna SDR-a te na ime troškova po *Stand-by* aranžmanu 0,5 milijuna SDR-a. Kao članica Odjela specijalnih prava vučenja (pri Međunarodnom monetarnom fondu) Hrvatska je uredno servisirala i obveze koje proizlaze iz obveza naslijeđenih sukcesijom po alokaciji specijalnih prava vučenja. Tijekom 2001. godine po toj osnovi plaćeno je 1,70 milijuna SDR-a.

Od primitka Republike Hrvatske u članstvo MMF-a sve obveze prema MMF-u podmi-ruju se redovito o dospelju, u skladu s važećim pravnim propisima.

Stanje na dan 31. prosinca 2001.		
RAČUN OPĆIH SREDSTAVA	SDR (milijuna)	% kvote
Kvota	365,10	100,00
Depoziti MMF-a	462,17	126,59
ODJEL SPECIJALNIH PRAVA VUČENJA	SDR (milijuna)	% neto kum. alokac.
Neto kumulativna alokacija	44,21	100,00
Depoziti Hrvatske	85,49	193,40
OBVEZE PODMIRENE U 2001. GODINI	SDR (milijuna)	—
Otplata glavnice po STF aranžmanu	21,80	—
Otplata glavnice po EFF aranžmanu	2,39	—
Otplata kamate po svim aranžmanima	5,35	—
Trošak po <i>stand-by</i> aranžmanu	0,50	—
Pristojba za članstvo u Odjelu SPV-a	0,01	—
Troškovi neto kumulativne alokacije	1,70	—

Napomena: Vrijednost specijalnih prava vučenja (SDR) utvrđuje se kao ponderirani prosjek vrijednosti košarice vodećih svjetskih valuta, a koja se revidira svakih pet godina. Od 1. siječnja 2001. košaricu valuta čine: američki dolar (45 posto), euro (29 posto), japanski jen (15 posto) i funta sterlinga (11 posto).

5.2. Aktivnosti HNB-a vezane uz odnose Republike Hrvatske s međunarodnim razvojnim bankama – Skupina Svjetska banka (IBRD, IFC, IDA i MIGA), Europska banka za obnovu i razvoj (EBRD), Međuamerička banka za razvoj (IDB)

a) Članstvo Republike Hrvatske u skupini Svjetske banke, Europske banke za obnovu i razvoje te Međuameričke banke za razvoj regulirano je sljedećim zakonima: Zakonom o prihvatanju članstva Republike Hrvatske u Međunarodnom monetarnom fondu i drugim međunarodnim financijskim organizacijama na temelju sukcesije (NN, br. 89/1992.), Zakonom o prihvatanju članstva Republike Hrvatske u Europskoj banci za obnovu i razvoj (NN, br. 25/1993.) te Zakonom o prihvatanju članstva Republike Hrvatske u Interameričkoj banci za razvoj (NN, br. 94/1993.). Na temelju odredaba navedenih zakona Ministarstvo financija Republike Hrvatske određeno je kao nadležno tijelo za suradnju sa Skupinom Svjetske banke, Europskom bankom za obnovu i razvoj, Međuameričkom bankom za razvoj, te je ovlašteno u ime Republike Hrvatske obavljati sve poslove i transakcije koji su dopušteni prema sporazumima o osnivanju ovih institucija, a Hrvatska narodna banka obavlja funkciju depozitara, tj. vodi sve depozitne račune u vlasništvu navedenih međunarodnih financijskih organizacija, a u ime i za račun tih financijskih institucija te obavlja financijske transakcije s tim organizacijama kao platni agent države – Republike Hrvatske. Tijekom 2001. godine preko Hrvatske narodne banke redovito su uplaćivane dionice za koje je Republika Hrvatske preuzela obvezu upisa, a prema planovima otplate koje su utvrdile pojedine međunarodne financijske institucije.

Uplate izvršene u 2001. po osnovi članstva Republike Hrvatske u međunarodnim financijskim institucijama

Naziv	Iznos uplate u valuti		Stanje mjenica koje je izdalo Ministarstvo financija (Promissory Notes)	
EBRD	EUR	369.000,00	EUR	738.000,00
IDB	a) HRK	1.440.443,67	USD	253.333,00
			(Redovni kapital – Ordinary Capital)	
	b) EUR	205.886,50	DEM ^a	1.583.219,00
			(Fond za specijalne operacije – FSO Notes)	
IBRD			HRK	89.622.398,73
IDA			HRK	437.666,65
MIGA			USD	202.334,00

^a Unovčavanje mjenica vrši se u eurima.

b) Korištenje i otplata sredstava na temelju Ugovora o zajmu za prilagodbu financijskog sektora i poduzeća (EFSAL), potpisanog 4. lipnja 1997., između Republike Hrvatske (Ministarstva financija) i Međunarodne banke za obnovu i razvoj u iznosu od 160 milijuna njemačkih maraka (NN, Međunarodni ugovori, br. 17., od 22. listopada 1997.), vrši se preko posebnog računa otvorenog kod Hrvatske narodne banke. Druga tranša zajma u iznosu od 40.903.350,49 eura (80 milijuna njemačkih maraka) povučena je 18. prosinca 2001., te je time zajam u cijelosti iskorišten.

c) Ugovor o zajmu za strukturalnu prilagodbu (SAL) između Republike Hrvatske (Ministarstva financija) i Međunarodne banke za obnovu i razvoj potpisan je 5. prosinca 2001. (NN, Međunarodni ugovori, br. 2, od 6. veljače 2002.). Ovim Ugovorom Međunarodna banka za obnovu i razvoj odobrila je 202 milijuna američkih dolara Republici Hrvatskoj kao potporu za provođenje gospodarskih reformi u Hrvatskoj. Rok otplate zajma je 10 godina, a korištenje – povlačenje sredstava obavlja se preko posebnog računa otvorenog kod Hrvatske narodne banke. Prva tranša u iznosu od 102 milijuna američkih dolara povučena je 13. veljače 2002., a druga je tranša uvjetovana ispunjenjem odgovarajućih uvjeta iz Ugovora.

5.3. Odnosi Hrvatske narodne banke s Bankom za međunarodne namire (BIS-om)

5.3.1. Članstvo Hrvatske narodne banke u Banci za međunarodne namire

Nakon niza neuspješnih pregovora o raspodjeli imovine bivše SFRJ u BIS-u, uvjetovanih tadašnjom nekooperativnošću SRJ, Hrvatska narodna banka je, kao i središnje banke Bosne i Hercegovine, Slovenije i Makedonije, sredinom 1997. godine, u skladu s posebnom odlukom BIS-a, primljena u punopravno članstvo te institucije na temelju upisa 10 tzv. simboličnih dionica, za koje je uplaćeno 122.940,00 američkih dolara. Prilikom prihvatanja članstva na taj način dogovoreno je da će, nakon okončanja procesa sukcesije, BIS izvršiti reotkup simboličnih dionica. Navedeni proces prihvatanja članstva u BIS-u reguliran je Odlukom o prihvatanju članstva HNB u Banci za međunarodna poravnanja koju je donio Savjet HNB-a na sjednici održanoj u svibnju 1997. godine (NN, br. 54, od 27. svibnja 1997.).

Nakon političkih promjena u Saveznoj Republici Jugoslaviji, do kojih je došlo krajem 2000. godine, ponovno je intenzivirano pitanje raspodjele imovine (deviznih pričuva, zlata i dionica) koja se vodila na ime bivše Narodne banke Jugoslavije u BIS-u. S tim u svezi krajem 2000. i početkom 2001. godine održano je nekoliko sastanaka izaslanstva pet država sljednica. Konačno, na sastanku u Bruxellesu 10. travnja 2001. parafiran

je Sporazum pet delegacija država sljednica, koji je poslije uključen, kao aneks, u Sporazum o sukcesiji, parafiran u svibnju 2001., a potpisan, 29. lipnja 2001. godine u Beču, na temelju kojeg je Hrvatskoj pripalo 28,49 posto imovine bivše SFRJ pohranjene u BIS-u.

U vezi s navedenim, kao i sljedom odgovarajućih očitovanja koje su relevantne institucije/središnje banke zemalja sljednica uputile BIS-u, na Izvanrednoj općoj skupštini BIS-a 11. lipnja 2001. donijeta je rezolucija kojom je odlučeno da se poništi 8.000 dionica bivše Narodne banke Jugoslavije u kapitalu BIS-a, i istodobno s njihovim poništenjem izda odgovarajući broj novih dionica središnjim bankama Hrvatske, BiH, Slovenije, Makedonije i Jugoslavije. Istom rezolucijom odlučeno je da se poništi po deset simboličnih dionica prethodno izdanih središnjim bankama Hrvatske, BiH, Slovenije i Makedonije.

Na temelju navedenoga Savjet HNB-a donio je na sjednici održanoj 4. srpnja 2001. Odluku o članstvu Hrvatske narodne banke u Banci za međunarodna poravnanja (BIS), Bazel kojom je, u skladu s odlukom Izvanredne opće skupštine BIS-a, reguliran nastavak članstva HNB-a u BIS-u preuzimanjem u vlasništvo dijela dionica bivše Narodne banke Jugoslavije u kapitalu BIS-a, i to dijela koji iznosi 28,49 posto (odnosno 2.280 dionica) od ukupnog broja dionica bivše NBJ u kapitalu BIS-a. Deset je simboličnih dionica, prema prethodnom dogovoru, vraćeno BIS-u, a BIS je Hrvatskoj narodnoj banci vratio iznos uplaćen 1997. godine.

Istodobno je Republici Hrvatskoj pripao udio od 28,49 posto ostalog dijela imovine koja se vodila na ime bivše NBJ u BIS-u, a sastojala se od zlata i deviza. Sljedom Odluke Vlade RH iz 1996. godine o prihvaćanju podjele imovine koja se vodi na ime bivše NBJ u BIS-u, navedena sredstva (13,127 tona zlata u polugama i devizni depoziti u protuvrijednosti 8,32 milijuna dolara) na dan 13. lipnja 2001. postala su sastavni dio međunarodnih pričuva Republike Hrvatske.

5.3.2. Redovne aktivnosti Hrvatske narodne banke u okviru suradnje s Bankom za međunarodne namire

Osim redovne Godišnje opće skupštine i Izvanredne opće skupštine održane 11. lipnja 2001. godine, 8. siječnja 2001. održana je i Izvanredna opća skupština BIS-a na kojoj je donijeta odluka o otkupu svih dionica BIS-a koje se nalaze u vlasništvu privatnih osoba, uz novčanu naknadu od 16.000 švicarskih franaka po dionici.

Guverner, odnosno ostali članovi najužeg rukovodstva HNB-a sudjelovali su u radu navedenih skupština, kao i u radu redovnih sastanaka guvernera središnjih banaka BIS-a, na kojima je raspravljano o nizu aktualnih tema iz područja međunarodnog bankarstva i financija.

Hrvatska narodna banka sudjelovala je u aktivnostima Banke za međunarodne namire vezanim uz koordinaciju tehničke pomoći središnjih banaka Skupine G-10 središnjim

bankama srednje i istočne Europe. U tom smislu ostvareno je više bilateralnih kontakata, u kojima su načelno dogovoreni različiti oblici pružanja tehničke pomoći.

Predstavnici Hrvatske narodne banke također sudjeluju u radu regionalnih grupa Bazel-skog odbora za nadzor banaka, kao i u radu Odbora za platne sustave i sustave namire.

Zaseban i značajan oblik suradnje HNB i BIS ostvaruju na području upravljanja međunarodnim pričuvama.

5.4. Suradnja Hrvatske narodne banke s drugim međunarodnim institucijama

Hrvatska narodna banka surađivala je i s brojnim drugim međunarodnim financijskim institucijama. Primjerice, Hrvatsku narodnu banku posjetili su predstavnici Japanskog centra za međunarodne financije (*Japan Center for International Finance*, JCIF) u srpnju 2001. godine te predstavnici Instituta za međunarodne financije (*Institute for International Finance*, IIF) u studenome 2001.

Cilj posjeta bilo je praćenje ekonomske i političke situacije u Hrvatskoj, a na temelju prikupljenih podataka i saznanja navedene institucije izrađuju izvješća o stanju u hrvatskom gospodarstvu. Ovi posjeti i izvješća važni su za RH zbog velikoga profesionalnog ugleda koji te institucije i njihova izvješća imaju među vodećim japanskim, odnosno svjetskim bankama i fondovima.

5.5. Aktivnosti HNB-a u okviru odnosa Republike Hrvatske s Europskom unijom

Nakon što su u studenome 2000. godine započeli pregovori Republike Hrvatske i Europske unije o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju, predstavnici Hrvatske narodne banke, u sklopu svoje nadležnosti, uključili su se u rad tehničkih radnih skupina radi pružanja potrebne tehničke podrške Pregovaračkom timu Republike Hrvatske. Od ukupno devet tehničkih radnih skupina (I. – Opća politička i tehničko-pravna pitanja; II. – Regionalna suradnja; III. – Slobodno kretanje roba; IV. – Slobodno kretanje radnika, usluga i kapitala, V. – Usklađivanje zakonodavstva; VI. – Suradnja u području pravo-suda i unutarnjih poslova, VII. – Politike suradnje; VIII. – Financijska suradnja; IX. – Poljoprivreda i ribarstvo), predstavnici Hrvatske narodne banke svoj udjel dali su u IV., VII.

i VIII. radnoj skupini. Koordinatorom za odnose s Europskom unijom na razini Republike Hrvatske imenovano je Ministarstvo za europske integracije.

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Republike Hrvatske i Europske unije parafiran je 14. svibnja 2001. u Bruxellesu. Sporazum je Hrvatska vlada potpisala 29. listopada 2001. u Luxembourgu, a na snagu će stupiti nakon što ga ratificiraju Hrvatski sabor, Europski parlament i parlamenti svih država članica Europske unije. Hrvatski sabor ratificirao je 5. prosinca sporazum, 12. prosinca potvrdio ga je Europski parlament, a Austrija je bila prva država članica Europske unije koja je to učinila – 21. veljače 2002.

Jedan od glavnih zadataka koji za RH proizlazi iz Sporazuma jest usklađivanje njezina zakonodavstva s propisima Europske unije. Sa svoje strane, HNB je i prije potpisivanja Sporazuma nastojao u zakone u čije je donošenje uključen, ugraditi odgovarajuću regulativu EU-a, zbog čega je prilikom izrade prijedloga pojedinog zakona, uvijek zatraženo i mišljenje stručnjaka Europske komisije. Takvo je mišljenje pribavljeno i početkom 2001. godine prilikom donošenja novog zakona o Hrvatskoj narodnoj banci.

Krajem travnja 2001. godine Hrvatsku narodnu banku posjetili su predstavnici Odjela za bilateralne odnose Europske središnje banke s drugim središnjim bankama. Tom prilikom gosti su u Hrvatskoj narodnoj banci održali i ekonomsku radionicu o organizaciji i načinu djelovanja Europske središnje banke kao čelne institucije Europskog sustava središnjih banaka.

5.6. Platni promet s inozemstvom

Tijekom 2001. godine platni promet s inozemstvom kontinuirano se povećavao ubrzanom dinamikom. S tim u vezi svakodnevno su izvršavani nalozi za plaćanje inozemstvu kao i naplate iz inozemstva, i to za vlastite potrebe odnosno po nalogu Ministarstva financija Republike Hrvatske (nostro i loro doznake). Priljevi Hrvatske narodne banke iz inozemstva (loro doznake) ostvareni su na temelju prodaje kovanoga i prigodnog novca.

Obavljanje platnog prometa s inozemstvom za potrebe Hrvatske narodne banke uključivalo je kontinuirano praćenje međunarodnih standarda iz područja bankarstva (*International Chamber of Commerce – ICC, Incoterms, ISO i dr.*).

Vezano uz promjene SWIFT standarda SWIFT poruka MT 100 – *Customer Transfer* prema novim standardima zamijenjena je porukom MT 103 – *Single Customer Credit Transfer*, kojom se Hrvatska narodna banka počela koristiti za međunarodna plaćanja u svibnju 2001. godine kao prva banka u Republici Hrvatskoj.

5.7. Korespondentski odnosi s inozemnim bankama i ostalim financijskim institucijama

Hrvatska narodna banka prati gospodarska, financijska i politička kretanja u pojedinim zemljama i regijama koje su od posebnog interesa za hrvatski bankovni sustav te za gospodarstvo u cjelini.

Tijekom 2001. godine dodatna pozornost usmjerena je na zemlje kandidate za pristup EU-u u prvom krugu i njihove bankovne sustave. Praćenje kretanja ekonomskih pokazatelja u tim zemljama ocijenjeno je značajnim radi usporedbe s ekonomskim pokazateljima Republike Hrvatske, i radi usporedbe statusa tih zemalja i Hrvatske kao potencijalnih članica Europske unije. Ujedno su pojedine bankarske grupacije prisutne u Republici Hrvatskoj prisutne i u ostalim zemljama središnje Europe, što intenzivira analizu dotičnih bankovnih sustava.

Prikupljanje i praćenje podataka vodi se na dvije razine, na razini kreditno-investicijske sposobnosti zemalja (s naglaskom na zemlje OECD-a) i na razini kreditno-investicijske sposobnosti financijskih institucija, a koje je podijeljeno u četiri skupine.

U prvu se skupinu ubrajaju banke (komercijalne i investicijske) koje su poslovni partneri i potencijalni poslovni partneri Hrvatske narodne banke. Upravo ovim financijskim institucijama posvećuje se posebna pozornost jer je praćenje kreditnog rizika kao rizika smanjenja kreditne snage ovih banaka bitan dio cjelokupnog sustava upravljanja rizicima. On je jedan od elemenata za definiranje politike upravljanja međunarodnim pričuvama. Uz pojedine financijske institucije prati se i razvoj pripadajućeg bankovnog odnosno financijskog sustava te gospodarska i politička kretanja. Pripremaju se liste financijskih institucija i zemalja koje ispunjavaju zadane kriterije Hrvatske narodne banke za međusobnu suradnju.

U drugu se skupinu ubrajaju zemlje i banke koje ispunjavaju uvjete iz Odluke o obveznoj pričuvi (NN, br. 44/2001., 77/2001., 87/2001. i 100/2001.). Uključene su zemlje i banke s kojima Republika Hrvatska, odnosno hrvatske komercijalne banke imaju dobru i razvijenu suradnju.

U treću su skupinu uključene zemlje u tranziciji, osobito zemlje kandidati za članstvo u Europskoj uniji, te zemlje Pakta o stabilnosti, tj. zemlje iz tzv. regije Balkan (Albanija, Bosna i Hercegovina, Makedonija, SR Jugoslavija) u koju su međunarodna zajednica i međunarodne financijske institucije uključile i Republiku Hrvatsku. Potonje je posebno važno zbog onog dijela zemalja s kojima su hrvatske banke i tvrtke obnovile poslovnu suradnju. Prate se globalizirane banke i tvrtke koje svojim poslovanjem u ovoj regiji povećavaju svoju izloženost rizičnim tržištima, te tom riziku direktno izlažu i svoje poslovne partnere iz Republike Hrvatske.

U četvrtu skupinu uvršteno je praćenje svih ostalih zemalja i njihovih bankarskih sektora prema dodatnim potrebama Hrvatske narodne banke, na zahtjev Vlade Republike

Hrvatske i njezinih ministarstava, Hrvatskog sabora i njegovih odbora, kao i za potrebe suradnje s Hrvatskom bankom za obnovu i razvoj (HBOR).

Posebno ističemo sudjelovanje Hrvatske narodne banke u radu Međuministarskog vijeća za osiguranje izvoza (MVOI) pri Hrvatskoj banci za obnovu i razvoj. Vlada Republike Hrvatske donijela je 27. kolovoza 1998. Uredbu o Međuministarskom vijeću za osiguranje izvoza (NN, br. 115/1998.). Uredbom je osnovan MVOI, definirane su njegove zadaće, a HBOR je ovlašten za zaključivanje ugovora u ime i za račun RH s domaćim izvoznicima. Članovi su MVOI po jedan predstavnik Ministarstva financija, Ministarstva gospodarstva, Ministarstva vanjskih poslova, Ministarstva poljoprivrede i šumarstva, Hrvatske gospodarske komore i Hrvatske narodne banke. Hrvatska narodna banka priprema materijale, odnosno procjenjuje kreditnu sposobnost zemalja i inozemnih banaka za potrebe MVOI.

U pripremi odgovarajućih izvješća koristili su se različiti izvori – izvješća međunarodno priznatih agencija za ocjenu kreditnog rizika, godišnja i ostala redovna izvješća financijskih institucija, specijalizirani časopisi, izvještaji i komentari međunarodnih financijskih institucija te vlastiti arhiv i ostali relevantni izvori.

5.8. Kreditno-financijski odnosi i pitanja sukcesije

Hrvatska narodna banka sudjeluje u rješavanju raznih pitanja iz područja sukcesije zemalja bivše SFRJ.

Odredbama Aneksa C Sporazuma o pitanjima sukcesije, potpisanog u Beču 29. lipnja 2001., definirane su osnovne postavke za raspodjelu financijske imovine i obveza bivše SFRJ. Radi utvrđivanja stvarnog stanja imovine i obveza, ubrzo nakon potpisivanja Sporazuma, osnovan je Odbor za raspodjelu financijske imovine i obveza iz Aneksa C Sporazuma o pitanjima sukcesije. Djelatnici HNB-a angažirani su na poslovima prikupljanja i usklađivanja podataka koje su prezentirali predstavnici Narodne banke Jugoslavije, te na pripremi informativnih materijala za članove Odbora. Posebna pozornost poklanja se uspostavi kontakata i razmjeni informacija s mjerodavnim tijelima i institucijama ostalih zemalja sljednica bivše SFRJ. U Radnu skupinu za kliring zemalja sljednica bivše SFRJ imenovani su djelatnici HNB-a, te se kontinuirano radi na usklađivanju salda klirinških računa bivše NBJ s bivšim SSSR-om, DDR-om, ČSSR-om, Albanijom i Egiptom.

Radi pojačanog interesa hrvatskih poslovnih banaka održavani su kontakti s odgovarajućim nadležnim financijskim tijelima zemalja sljednica bivše SFRJ (Agencijom za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine, Agencijom za bankarstvo Republike Srpske i Centralnom bankom Bosne i Hercegovine te Narodnom bankom Makedonije) te su uspostavljeni kontakti s Narodnom bankom Jugoslavije i Centralnom bankom Crne Gore.

Hrvatska narodna banka i Ministarstvo financija Republike Hrvatske osnovali su u ožujku 2001. Komisiju za davanje suglasnosti za prijevremeno namirenje refinanciranih ob-

veza po osnovi kreditnih poslova s inozemstvom u skladu s člankom 18. stavkom 3. Zakona o kreditnim poslovima s inozemstvom (NN, br. 43/1996.).

Država kao dužnik, odnosno jamac po reprogramiranim kreditnim poslovima ima naglašen interes u donošenju odluka, te zbog toga predstavnik Ministarstva financija ima pravo veta na sve odluke Komisije.

Predstavnici HNB-a tijekom protekle godine obavljali su brojne specifične aktivnosti vezane uz sudjelovanje u radu međudržavnih komisija i odbora pri Ministarstvu gospodarstva, Ministarstvu financija, Ministarstvu za europske integracije, Hrvatskoj gospodarskoj komori i drugim tijelima državne uprave.

6.

Poslovanje trezora

Hrvatska narodna banka je tijekom 2001. godine u okviru redovitih poslova trezora obavljala poslove preuzimanja izrađene gotovine od proizvođača, opskrbljivala gotovinom podružnice Zavoda za platni promet te povlačila, obrađivala i uništavala dotrajale novčanice povučene iz optjecaja. Uz osnovne trezorske poslove, HNB je izdavao prigodni kovani novac i vještačio kod sumnjivih primjeraka novčanica kuna.

6.1. Kretanje gotovine

Na dan 31. prosinca 2001. izvan trezora Hrvatske narodne banke i izvan trezora Zavoda za platni promet bilo je 74,9 milijuna komada novčanica kuna u vrijednosti od 8,8 milijardi kuna.

Komparirano sa stanjem koncem 2000. godine, količina novčanica izvan trezora Hrvatske narodne banke i Zavoda za platni promet povećana je za 13,3 posto, dok je vrijednosno ukupna svota novčanica izvan trezora veća za 39,6 posto.

Količina kovanog novca kuna i lipa izvan trezora Hrvatske narodne banke i Zavoda za platni promet iznosila je na dan 31. prosinca 2001. 769 milijuna komada, u vrijednosti od 0,378 milijardi kuna.

Kako je na kraju prosinca 2001. godine u trezorima Hrvatske pošte bilo 0,123 milijarde kuna novčanica i kovanog novca kuna i lipa, a u blagajnama banaka još 0,539 milijardi kuna, ukupna vrijednost gotovog novca u optjecaju na kraju 2001. godine iznosila je 8,5 milijardi kuna.

U odnosu prema stanju koncem 2000. godine, količina kovanog novca izvan trezora Hrvatske narodne banke i Zavoda za platni promet povećana je za 11,2 posto, a njegova vrijednost za 12,8 posto.

Tijekom 2001. godine kod svakog je stanovnika Hrvatske, u prosjeku, bilo 17 komada novčanica, odnosno 171 komad kovanog novca.

U 2001. godini Direkcija trezora preuzela je od Zavoda za platni promet 29,4 milijuna komada novčanica u vrijednosti od 2 milijarde kuna.

U 2001. godini na sustavu za sortiranje novčanica ukupno je obrađeno 31,7 milijuna komada novčanica, od čega je 70,66 posto ili 22,4 milijuna komada novčanica u vrijednosti od 1,14 milijardi kuna bilo automatski izrezano zbog toga što svojom kakvoćom nisu zadovoljile kriterije koje moraju imati novčanice prikladne za promet, tj. daljnju uporabu u optjecaju.

Prema iskazanim podacima indeks obnove optjecaja iznosio je 29,9 (uništene novčanice / optjecaj x 100).

6.2. Prigodni novac

Tijekom 2001. Hrvatska narodna banka izdala je numizmatički komplet kuna i lipa s godinom kovanja "2001" u količini od 1.000 kompleta te numizmatički komplet prigodnoga optjecajnoga kovanog novca od 25 kuna u količini od 1.000 kompleta.

Tijekom 2001. godine vrijednost utvrđenih krivotvorenih novčanica iznosila je 124.870,00 kuna. U usporedbi sa 2000. godinom vrijednost utvrđenih krivotvorina manja je za 17,6 posto.

Najčešće su krivotvorene novčanice od 100 kuna, tako da na navedeni apoen otpada 411 komada krivotvorenih novčanica ili 38 posto od ukupno 1.096 komada evidentiranih krivotvorina. Analiza izrade primljenih krivotvorina pokazala je da su krivotvorine izrađene najvećim dijelom kompjutorskim postupkom, uz ispis na pisaču u boji.

Financijska izvješća Hrvatske narodne banke

Hrvatska narodna banka sastavlja financijska izvješća za svaku financijsku godinu na temelju odredbe članka 56. Zakona o Hrvatskoj narodnoj banci i u skladu s računovodstvenim propisima i Međunarodnim računovodstvenim standardima. Slijedom navedenoga, financijska izvješća Hrvatske narodne banke za 2001. godinu čine:

- ☐ račun dobiti i gubitka,
- ☐ bilanca stanja,
- ☐ izvješće o promjenama u kapitalu,
- ☐ izvješće o novčanom toku,
- ☐ bilješke koje pobliže objašnjavaju financijska izvješća i daju pregled značajnih računovodstvenih politika.

Navedenim izvješćima iskazuje se razlika između prihoda i rashoda, stanje sredstava i izvora sredstava, promjene kapitala te struktura novčanih primitaka i izdataka.

Reviziju sastavljenih financijskih izvješća obavljaju neovisni vanjski revizori prema propisima o reviziji i Međunarodnim revizorskim standardima.

7.1. Račun dobiti i gubitka

Tablica 7.1. Račun dobiti i gubitka
u kunama

Naziv	2001.	2000.
I. Neto prihodi iz redovnog poslovanja	792.383.740,21	449.818.412,83
II. Neto dobit ili gubitak s osnove usklađivanja vrijednosti pozicija bilance stanja s promjenama tečaja i s promjenama tržišnih cijena	-244.372.968,40	288.416.323,90
III. Neto administrativni troškovi i amortizacija	-180.670.833,85	-163.005.867,99
IV. Posebne pričuve	59.539.918,37	69.400.464,06
Višak prihoda nad rashodima (I+II+III+IV)	426.879.856,33	644.629.332,80

7.1.1. Prihodi i rashodi

Kamatni prihodi

a) Kamatni prihodi od financijske imovine nominirane u stranoj valuti

Obračunate kamate na financijsku imovinu nominiranu u stranoj valuti knjiže se u prihod Hrvatske narodne banke u kunskoj protuvrijednosti. U 2001. godini s te je osnove

ostvaren prihod od 1.524,7 milijuna kuna, što čini 85,78 posto ukupnih prihoda Hrvatske narodne banke, tj. najvažnija je stavka ukupnih prihoda.

Prihodi od kamata na vrijednosne papire povećani su u 2001. godini zbog povećanja ulaganja u državne obveznice, a ostali prihodi smanjeni su zbog pada kamatnih stopa na financijskom tržištu.

Tablica 7.2. Kamatni prihodi od financijske imovine nominirane u stranoj valuti u kunama

Naziv	2001.	2000.
Kamate na devizne depozite	912.035.427,20	1.014.403.274,15
Kamate na vrijednosne papire	566.049.414,44	230.768.120,78
Kamate na specijalna prava vučenja (SDR) MMF-a	46.689.200,04	61.509.846,99
Ukupno	1.524.774.041,68	1.306.681.241,92

b) Kamatni prihodi od financijske imovine u kunama

Prihodi od kamata na financijsku imovinu u kunama u 2001. godini značajno su smanjeni u usporedbi s prethodnom godinom i čine 23,58 posto prihoda ostvarenih u 2000. godini, odnosno 1,02 posto ukupnih prihoda. Naime, tijekom 2001. godine prevladavalo je stanje visoke likvidnosti bankovnog sustava zbog čega kod banaka nije bilo potrebe za značajnijim korištenjem sekundarnih izvora likvidnosti, a ujedno su smanjene kamatne stope. Osim toga, određene vrste kredita kao što su kratkoročni krediti državi i interventni krediti u 2001. godini nisu više odobravani zbog promjene propisa, kojima su ukinuti.

U prihodima od kamata na kredite financijskim institucijama od 15,8 milijuna kuna najveći udio imaju kamate na lombardne kredite u iznosu od 6,3 milijuna kuna i kamate na kredite za likvidnost od 5,7 milijuna kuna.

Tablica 7.3. Kamatni prihodi od financijske imovine u kunama

Naziv	2001.	2000.
Kamate na kredite Republici Hrvatskoj	0,00	4.577.118,59
Kamate na kredite financijskim institucijama	15.884.683,12	57.515.423,39
Ostali prihodi od kamata	2.284.244,53	15.249.918,66
Ukupno	18.168.927,65	77.342.460,64

Ostale prihode od kamata u iznosu od 2,2 milijuna kuna čine: zatezne kamate na kamate na kredite za likvidnost i interventne kredite, naknade za neizdvajanje i neodržavanje kunske obvezne pričuve te zatezne kamate na nenaplaćene naknade za neizdvajanje i neodržavanje obvezne pričuve.

Ostali neto prihodi iz redovnog poslovanja

Prihodi od dividenda iznose 3,9 milijuna kuna, a neto dobit od poslovanja s vrijednosnim papirima 16,3 milijuna kuna. Značajna stavka koja je pridonijela povećanju ostalih prihoda u usporedbi s prethodnom godinom bio je prihod ostvaren na osnovi sukcesije dijela imovine bivše SFRJ u iznosu od 18,8 milijuna kuna.

Kamatni rashodi

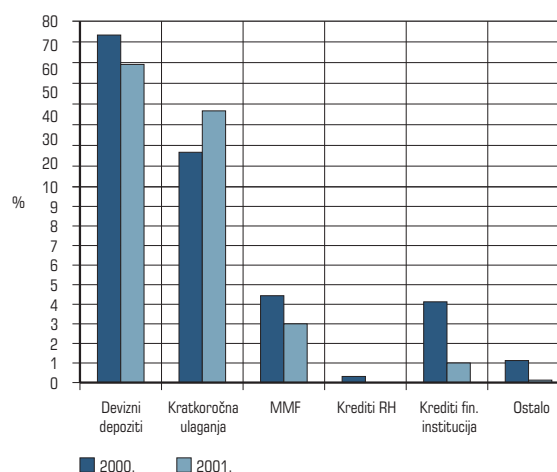
a) Kamatni rashodi za financijske obveze nominirane u stranoj valuti

Rast kamatnih troškova povezanih s izdanim deviznim blagajničkim zapisima rezultat je povećanog upisa blagajničkih zapisa krajem 2001. što korespondira s poboljšanjem devizne likvidnosti.

Na smanjenje rashoda za pasivne kamate na deviznu obveznu pričuvu utjecalo je smanjenje stope obvezne pričuve sa 23,5 posto na 22 posto, a zatim na 19 posto, i pad kamatnih stopa na tržištu novca. Osim toga, od rujna 2001. godine 20 posto (od studenoga 25 posto) obračunatoga deviznog dijela obvezne pričuve uključuje se u obračunati kunski dio obvezne pričuve i izvršava se u kunama.

Slika 7.1.

Kretanje udjela pojedinih vrsta kamatnih prihoda

Tablica 7.4. Kamatni rashodi za financijske obveze nominirane u stranoj valuti u kunama

Naziv	2001.	2000.
Kamatni troškovi povezani s izdanim blagajničkim zapisima HNB-a u stranoj valuti	92.780.733,45	80.842.283,02
Kamatni troškovi povezani s deviznom obveznom pričuvom banaka i štedionica	249.884.762,75	297.600.197,93
Kamate na financijske aranžmane s MMF-om	67.667.781,45	76.514.711,10
Kamate na devizne repo depozite	17.406.510,85	26.508.798,51
Ukupno	427.739.788,50	481.465.990,56

b) Kamatni rashodi za financijske obveze u kunama

Na osnovi kamate na izdane kunske blagajničke zapise Hrvatska narodna banka imala je u 2001. kamatne troškove u iznosu od 201,6 milijuna kuna, tj. za 11,32 posto više nego u 2000. godini, zbog većega prosječnog stanja upisanih blagajničkih zapisa uz neznatni pad kamatnih stopa.

Na osnovi naknade za kunski dio obvezne pričuve Hrvatska narodna banka imala je u 2001. kamatne troškove u iznosu od 167,1 milijun kuna, što je 70,7 posto ostvarenih troškova po toj osnovi za 2000. godinu. Na smanjenje tih troškova jače je utjecao pad stope remuneracije nego pad stope obvezne pričuve.

Tablica 7.5. Kamatni rashodi za financijske obveze u kunama
u kunama

Naziv	2001.	2000.
Kamatni troškovi povezani s izdanim kuskim blagajničkim zapisima HNB-a u kunama	201.646.318,69	181.140.530,76
Kamatni troškovi povezani s kuskom obveznom pričuvom banaka i štedionica	167.054.850,97	236.268.385,44
Ukupno	368.701.169,66	417.408.916,20

Troškovi poslovanja

Troškove poslovanja čine troškovi za zaposlenike, administrativni troškovi, trošak amortizacije dugotrajne imovine Hrvatske narodne banke i ispravci vrijednosti sumnjivih i spornih potraživanja.

Tablica 7.6. Troškovi poslovanja
u kunama

Naziv	2001.	2000.
Troškovi za zaposlenike	117.390.865,24	111.617.626,08
Administrativni troškovi	49.182.566,43	48.244.741,29
Amortizacija	22.994.662,94	15.878.093,18
Ukupno	189.568.094,61	175.740.460,55

a) Troškovi za zaposlenike

Troškovi za zaposlene u 2001. godini iznosili su 117,4 milijuna kuna, a obuhvaćali su bruto plaće, bruto naknade i doprinose na plaće. Plaće su isplaćivane u skladu sa Statutom Hrvatske narodne banke i Pravilnikom o plaćama i drugim primanjima zaposlenika u Hrvatskoj narodnoj banci, prema čijim odredbama odluku o visini plaće kao i korekcije plaća donosi Savjet Hrvatske narodne banke.

Troškovi za zaposlenike sudjeluju sa 8,69 posto u ukupnim rashodima Hrvatske narodne banke.

Tablica 7.7. Troškovi za zaposlenike
u kunama

Naziv	2001.	2000.
Neto plaće zaposlenika	50.700.337,47	45.435.246,71
Doprinosi iz plaće	16.933.905,38	15.801.079,62
Porez i prirez	15.457.876,81	15.796.492,72
Ukupno bruto plaće	83.092.119,66	77.032.819,05
Bruto naknade zaposlenicima	18.154.467,07	18.144.701,52
Doprinosi na plaće i naknade	16.129.218,89	16.440.105,51
Ostali doprinosi	15.059,62	—
Ukupno	117.390.865,24	111.617.626,08

b) Administrativni troškovi

Administrativni troškovi u 2001. godini iznose 49,1 milijun kuna, a najveća su stavka vanjske usluge, tj. zaštitarske usluge u iznosu od 3,8 milijuna kuna, troškovi osiguranja od 1,4 milijuna kuna, usluge za razna istraživanja, troškovi platnog prometa te najma i zakupa prostora.

Popravci i održavanja u iznosu od 10,1 milijun kuna odnose se na troškove tekućega i investicijskog održavanja poslovnih zgrada, uredske i informatičke opreme, postrojenja, vozila i druge materijalne imovine.

Troškovi stručnih usluga u iznosu od 6,2 milijuna kuna odnose se na troškove korištenja informacijskih servisa Reutersa i Bloomberg-a te na troškove programske podrške za potrebe međunarodnoga financijskog poslovanja Hrvatske narodne banke i telekomunikacijskih veza sa SWIFT-om uz korištenje SWIFT-a za poslove Hrvatske narodne banke kao središnje banke u Hrvatskom sustavu velikih plaćanja u ukupnom iznosu od 3,0 milijuna kuna i razne konzultantske i pravne usluge.

Tablica 7.8. Administrativni troškovi
u kunama

Naziv	2001.	2000.
Uredski materijal i sitni inventar	2.259.745,51	1.876.936,99
Telekomunikacije i poštanske usluge	3.496.240,47	3.218.185,67
Praktična izobrazba, seminari, kongresi, školovanje i istraživanje	1.320.118,32	1.340.804,74
Honorari za stručne usluge	6.237.138,69	4.978.378,21
Ostale usluge koje pružaju vanjski izvori	14.870.520,51	14.350.886,46
Prijevoz	1.635.335,82	1.461.900,19
Publikacije i pretplate	2.322.453,32	2.562.463,17
Popravci i održavanja	10.149.956,19	10.368.457,45
Gubitak pri rashodovanju i prodaji dugotrajne imovine	82.007,94	138.627,33
Ostali troškovi u vezi sa zaposlenicima	525.283,32	470.224,33
Ostali troškovi	6.283.766,34	7.477.876,75
Ukupno	49.182.566,43	48.244.741,29

c) Amortizacija

Primjenom linearne metode obračuna amortizacije, trošak amortizacije dugotrajne imovine Hrvatske narodne banke u 2001. godini iznosio je 22,9 milijuna kuna.

Poslovne zgrade revalorizirane su 2000. godine i s tog naslova je za pripadajući dio amortizacije terećena revalorizacijska rezerva u iznosu od 5,9 milijuna kuna, a za ostatak troškovi tekuće godine u skladu s odredbama MRS-a 16.

Izrada novčanica i kovanica knjiži se u Bilanci Hrvatske narodne banke kao dugotrajna imovina, a u Računu dobiti i gubitka ukupni troškovi ne terete jednu godinu već se amortiziraju, i to: trošak izrade kovanog novca u razdoblju od pet godina, a novčanica u razdoblju od dvije godine, te se mjesečnim obračunom prenose u rashode. U skladu s

člankom 51. Pravilnika o popisu dugotrajne materijalne i nematerijalne imovine, obveza i potraživanja i obračunu amortizacije te otpisu sitnog inventara Hrvatske narodne banke godišnja stopa amortizacije za kovani novac iznosi 20 posto, a za novčanice 50 posto.

Ispravci vrijednosti

Na temelju odredaba Odluke guvernera o utvrđivanju politike rezervacija Hrvatske narodne banke za kredite odobrene bankama, od 30. lipnja 1999., u slučaju financijskih problema kod banaka koje koriste kredite Hrvatske narodne banke koji nisu pokriveni prvorazrednim instrumentima osiguranja naplate, a mogu utjecati na urednost plaćanja dospjelih potraživanja po kreditima (kamate i glavnica), formiraju se posebne pričuve radi pokrivanja identificiranih gubitaka.

Na temelju navedenoga na ovoj su stavci u 2001. godini izvršene rezervacije, odnosno ispravci vrijednosti za nenaplativne kredite i kamate u iznosu od 5,1 milijun kuna, s udjelom u ukupnim rashodima od 0,38 posto.

Ispravci vrijednosti za nenaplativa i sumnjiva kreditna i kamatna potraživanja za tekuću godinu knjiženi su izravno na teret rashoda Hrvatske narodne banke, a naplaćeni iznosi od 66,8 milijuna kuna knjiženi su u korist prihoda.

Tablica 7.9. Ispravak vrijednosti sumnjivih i spornih potraživanja u kunama

Naziv	2001.	2000.
Kreditni		
Novi ispravci vrijednosti	4.056.472,04	5.608.990,61
Naplaćeni iznosi	-64.391.689,08	-44.822.611,75
Obračunate kamate		
Novi ispravci vrijednosti	1.015.343,31	1.888.085,06
Naplaćeni iznosi	-2.469.161,60	-32.074.927,98
Suspendirani iznos (otpis)	11.668,73	-
Rezervacije za troškove sudskih sporova	2.237.448,23	0,00
Ukupno	-59.539.918,37	-69.400.464,06

7.1.2. Raspored viška prihoda nad rashodima

U svom poslovanju Hrvatska narodna banka ostvaruje prihode, rashode i utvrđuje višak ili manjak prihoda nad rashodima.

U 2001. ostvareni su ukupni prihodi u iznosu od 1.777,6 milijuna kuna te rashodi od 1.350,7 milijuna kuna, što je rezultiralo viškom prihoda nad rashodima u iznosu od 426,9 milijuna kuna. Na visinu viška prihoda nad rashodima presudan utjecaj imali su prihodi od kamata na financijsku imovinu deponiranu u inozemstvu u iznosu od 1.524,8 milijuna kuna, s ukupnim udjelom u ukupnim prihodima od 85,78 posto.

Tablica 7.10. Raspoređivanje viška prihoda nad rashodima
u kunama

Naziv	2001.	2000.
Višak prihoda nad rashodima	426.879.856,33	644.629.332,80
Manjak prihoda nad rashodima	–	–
Raspored viška u korist općih pričuva	85.375.971,27	288.416.323,90
Raspored manjka na teret općih pričuva	–	–
Raspored viška u korist državnog proračuna	341.503.885,06	356.213.008,90
Raspored manjka na teret državnog proračuna	–	–

Prema članku 53. Zakona o Hrvatskoj narodnoj banci višak prihoda nad rashodima raspoređuje se u opće pričuve u iznosu koji utvrđuje Savjet Hrvatske narodne banke, i to ne više od 20 posto ostvarenog viška prihoda nad rashodima ili manje od ostvarene neto dobiti s osnove usklađivanja vrijednosti pozicija bilance stanja s promjenama tečaja i s promjenama tržišnih cijena. Ostatak viška prihoda nad rashodima, nakon raspoređivanja u opće pričuve, izvanredni je prihod državnog proračuna.

Manjak prihoda nad rashodima Hrvatska narodna banka pokriva iz općih pričuva, a ako su nedostatne, razlika se pokriva iz državnog proračuna.

U skladu s navedenim, višak prihoda nad rashodima za 2001. godinu raspoređuje se u 20%-tnom iznosu od 85,4 milijuna kuna u opće pričuve, a ostatak od 341,5 milijuna kuna u državni proračun.

7.2. Bilanca stanja

7.2.1. Imovina

Gotovina i sredstva na tekućim računima kod drugih banaka

U ovoj kategoriji imovine Hrvatske narodne banke evidentira se gotovina u blagajni, devizna efektivna u trezoru, sredstva na deviznom tekućem računu kod središnjih i poslovnih nerezidentnih korespodentnih banaka, te specijalna prava vučenja (SDR), sredstva kod Međunarodnoga monetarnog fonda koja su raspoloživa za svakodnevno poslovanje Hrvatske narodne banke (njihovo stanje na dan 31. prosinca 2001. iznosilo je 902,4 milijuna kuna).

Tablica 7.11. Bilanca Hrvatske narodne banke na dan 31. prosinca
u kunama

Naziv	2001.	2000.
Imovina		
Gotovina i stanje tekućih računa kod drugih banaka	11.919.326.939,80	2.720.735.608,95
Potraživanja od drugih banaka	25.522.156.956,39	21.002.123.964,26
Kratkoročna ulaganja	12.829.300.398,16	6.545.691.350,23
Kredit	34.687.212,56	348.271.862,80
Dugoročna ulaganja	3.861.933.123,29	3.888.610.144,44
Obračunate kamate i ostala imovina	94.530.080,66	109.421.528,33
Dugotrajna imovina	350.701.329,95	333.786.905,95
ZAP – emitirane novčanice i kovanice	8.092.691.996,96	6.429.462.655,38
Ukupno imovina	62.705.328.037,77	41.378.104.020,34
Obveze		
Novčanice i kovanice izvan trezora HNB-a	9.046.164.284,87	7.168.994.943,29
Blagajnički zapisi Hrvatske narodne banke	6.377.295.063,88	4.356.127.821,32
Obveze prema domaćim bankama	14.674.327.249,89	10.203.204.939,03
Obveze prema državi i njezinim institucijama	1.854.704.744,96	1.158.020.653,75
Obveze prema inozemnim subjektima	5.415.164.447,97	5.508.596.010,41
Obračunate kamate i ostale obveze	19.525.932.948,56	8.331.314.654,28
Ukupno obveze	56.893.588.740,13	36.726.259.022,08
Kapital		
Temeljni kapital	2.500.000.000,00	0,00
Pričuve	3.311.739.297,64	4.651.844.998,26
Ukupno kapital	5.811.739.297,64	4.651.844.998,26
UKUPNO KAPITAL I OBVEZE	62.705.328.037,77	41.378.104.020,34

Napomena: Bilanca stanja Hrvatske narodne banke na dan 31. prosinca 2001. (bruto bilanca) razlikuje se od bilance koja se sastavlja za potrebe monetarne statistike (monetarne bilance) za 22,7 milijardi kuna. Pri izradi monetarne bilance računi se slažu shodno zahtjevima monetarne statistike kako bi u aktivni bili vidljivi tokovi kreiranja primarnog novca, a u pasivi njegov sektorski raspored i tokovi povlačenja, odnosno sterilizacija primarnog novca. Određene aktivne stavke bruto bilance prebacuju se u pasivu monetarne bilance i obratno, što utječe i na visinu ukupne bilančne sume. Najveća razlika je u iskazivanju prolaznih i obračunskih računa HNB-a, preko kojih se evidentira cjelokupni promet na računima banaka i državnih institucija koji su u depozitu kod HNB-a, kao i poslovi s gotovinom. To su u aktivni bruto bilance računi grupe 298 (ukupno 19 milijardi kuna) te u pasivi bruto bilance računi grupe 482 (ukupno oko 19 milijardi kuna) koji se u monetarnoj bilanci iskazuju u okviru ostale pasive u neto iznosu.

Potraživanja od drugih banaka

U strukturi ulaganja ukupnih međunarodnih pričuva Republike Hrvatske, kojima Hrvatska narodna banka upravlja i koje su evidentirane u bilanci Hrvatske narodne banke, oročeni devizni depoziti kod korespondentnih inozemnih banaka (središnjih i poslovnih) imaju najveći udio.

Tablica 7.12. Potraživanja od drugih banaka
u kunama

Naziv	2001.	2000.
Plasmani kod inozemnih središnjih banaka	1.407.993.238,82	989.243.200,21
Plasmani kod inozemnih poslovnih banaka	24.097.589.615,08	19.997.695.474,20
Plasmani kod domaćih poslovnih banaka	16.574.102,49	15.185.289,85
Ukupno	25.522.156.956,39	21.002.123.964,26

Kunska protuvrijednost oročenih depozita kod komercijalnih banaka, čiji je minimalni rejting AA–, iznosi 24.097,5 milijuna kuna i iako je u apsolutnom iznosu povećana u usporedbi s prethodnom godinom, zamjetno je smanjenje udjela tih depozita u ukupnim pričuvama, a u korist povećanja udjela državnih vrijednosnih papira (ulaganja u državne obveznice veća su za 8,25 posto u odnosu prema prethodnoj godini), što je rezultiralo povećanjem likvidnosti pričuva i smanjenjem kreditnog rizika.

Udio vrijednosti obratnih reotkupnih ugovora u međunarodnim pričuvama povećan je za 4,54 posto u odnosu prema prethodnoj godini. Kroz te visokokvalitetne instrumente depoziti HNB-a kod komercijalnih banaka su kolateralizirani prvorazrednim državnim obveznicama, pa je time povećana sigurnost plasmana ukupnih međunarodnih pričuva.

Kratkoročna ulaganja

Povećanje ulaganja u obveznice i potvrde o depozitu u 2001. u usporedbi sa 2000. godinom rezultat je promjena u strukturi međunarodnih pričuva, djelomično i zbog ulaganja dijela devizne obvezne pričuve u obveznice, što u 2000. nije bio slučaj.

Najveći dio portfelja obveznica odnosi se na državne obveznice Savezne Republike Njemačke i Sjedinjenih Američkih Država. Izdavatelji preostalih obveznica su prvoklasne europske financijske i državne institucije, te svjetske financijske institucije – Svjetska banka i Međunarodna banka za obnovu i razvoj (IBRD).

Tablica 7.13. Kratkoročna ulaganja
u kunama

Naziv	2001.	2000.
Vrijednosni papiri u eurima	7.540.669.145,65	3.929.277.299,07
Vrijednosni papiri u američkim dolarima	4.437.945.273,63	2.389.477.115,44
Potvrde o depozitu	850.685.978,88	226.936.935,72
Ukupno	12.829.300.398,16	6.545.691.350,23

Kredit

Stanje kredita odobrenih bankama i štedionicama na dan 31. prosinca 2001. iznosilo je 228,3 milijuna kuna, što je samo 37,91 posto od stanja kredita na dan 31. prosinca 2000. Sekundarni izvori likvidnosti korišteni su mnogo rjeđe zbog visoke likvidnosti bankovnog sustava, koja je bila prisutna veći dio 2001. godine.

Tablica 7.14. Stanje kredita
u kunama

Naziv	2001.	2000.
Kredit odobreni domaćim bankama:		
Lombardni krediti	0,00	0,00
Repo krediti	0,00	299.629.365,00
Interventni krediti	111.713.693,97	142.645.974,77
Kredit za likvidnost	34.500.000,00	34.500.000,00
Kredit za premošćivanje nelikvidnosti	82.083.074,46	125.436.294,62
Ukupno stanje kredita odobrenih bankama i štedionicama	228.296.768,43	602.211.634,39
Ostali krediti i potraživanja po osnovi kredita zaposlenika	864.440,76	869.442,08
Bruto iznos kredita	229.161.209,19	603.081.076,47
(minus) posebni ispravci vrijednosti	-194.473.996,63	-254.809.213,67
Ukupno	34.687.212,56	348.271.862,80
Promjene u ispravcima vrijednosti	2001.	2000.
Stanje 1. siječnja	254.809.213,67	294.022.834,81
Novi ispravci vrijednosti	4.056.472,04	5.608.990,61
Naplaćeni iznosi	-64.391.689,08	-44.822.611,75
Stanje 31. prosinca	194.473.996,63	254.809.213,67

Dugoročna ulaganja

Dugoročna ulaganja odnose se na člansku kvotu u Međunarodnom monetarnom fondu, u iznosu od 3.830,6 milijuna kuna, i članske uloge u ostalim međunarodnim financijskim i drugim institucijama (dionice Banke za međunarodne namire u Baselu i dionice SWIFT-a u ukupnom iznosu od 23,1 milijun kuna), dok je preostali iznos od 8,1 milijun kuna osnivački ulog Hrvatske narodne banke u Hrvatskom novčarskom zavodu.

Tablica 7.15. Dugoročna ulaganja
u kunama

Naziv	2001.	2000.
Članska kvota u MMF-u	3.830.754.942,91	3.879.547.187,36
Članski ulogi u ostalim međunarodnim financijskim institucijama	23.123.883,58	1.008.660,28
Ulaganja u domaća trgovačka društva	8.054.296,80	8.054.296,80
Ukupno	3.861.933.123,29	3.888.610.144,44

Obračunate kamate i ostala imovina

U obračunatim kamata u iznosu od 151,5 milijuna kuna najznačajnije stavke su kamate na devizne depozite kod nerezidentnih korespodentnih banaka u iznosu od 60,3 milijuna kuna, kamate na kredite odobrene bankama i štedionicama u iznosu od 20,6 milijuna kuna, kunske naknade za neizdavanje devizne obvezne pričuve od 20,4 milijuna kuna te kunske naknade za neodržavanje devizne obvezne pričuve u iznosu od 45,8 milijuna kuna.

Tablica 7.16. Obračunate kamate i ostala imovina
u kunama

Naziv	2001.	2000.
Obračunate kamate	151.506.245,01	167.312.114,89
Zlato i ostali plemeniti metali	1.475.658,85	1.269.619,62
Numizmatika	12.274.437,81	13.895.617,67
Ostala imovina	4.554.940,72	3.679.196,17
Bruto iznos obračunate kamate i ostala imovina	169.811.282,39	186.156.548,35
(minus) ispravak vrijednosti kamate	-75.281.201,73	-76.735.020,02
Ukupno	94.530.080,66	109.421.528,33

Promjene u ispravicima vrijednosti	2001.	2000.
Stanje 1. siječnja	76.735.020,02	106.921.862,94
Novi ispravci vrijednosti	1.015.343,31	1.888.085,06
Naplaćeni iznosi	-2.469.161,60	-32.074.927,98
Stanje 31. prosinca	75.281.201,73	76.735.020,02

Dugotrajna materijalna i nematerijalna imovina

Aktiva Hrvatske narodne banke iskazana u materijalnoj i nematerijalnoj imovini na dan 31. prosinca 2001. iznosi 350,7 milijuna kuna i veća je u usporedbi sa 2000. godinom za 5,06 posto. U strukturi materijalne i nematerijalne imovine Hrvatske narodne banke

u 2001. godini najznačajniju stavku čine zemljišta i zgrade, sa 73,1 posto udjela, te novčanice i kovanice, sa 15,1 posto udjela, a sva ostala imovina kao što su računala, namještaj i oprema, motorna vozila, investicije u tijeku i programska podrška informatičkih sustava i podsustava čini preostalih 11,9 posto udjela.

Dugotrajna imovina Hrvatske narodne banke nije opterećena hipotekarnim niti fiducijarnim teretom.

7.2.2. Obveze

Novčanice i kovanice

Ukupno stanje novčanica i kovanica izvan trezora HNB-a prema računovodstvenoj evidenciji na dan 31. prosinca 2001. iznosilo je 9.046,1 milijun kuna. Od toga je 8.092,6 milijuna kuna bilo pušteno u optjecaj preko Zavoda za platni promet, 414,7 milijuna kuna bilo je pušteno u optjecaj direktno, prodajom domaće efektive nerezidentnim korespondentnim bankama, a 538,8 milijuna kuna je bilo u blagajnama banaka.

Blagajnički zapisi

Tablica 7.17. Blagajnički zapisi Hrvatske narodne banke
u kunama

Naziv	2001.	2000.
Nominalna vrijednost blagajničkih zapisa u kunama	3.485.800.000,00	2.586.900.000,00
Diskont (u kunama)	(21.904.925,31)	(43.509.580,00)
Nominalna vrijednost blagajničkih zapisa u stranoj valuti	2.921.321.119,45	1.831.879.710,60
Diskont (u stranoj valuti)	(7.921.130,26)	(19.142.309,28)
Ukupno	6.377.295.063,88	4.356.127.821,32

Kod kunskih blagajničkih zapisa došlo je u 2001. godini do značajnih promjena. Dok su početkom godine zapisi imali roкове dospijeca od 35, 91 i 182 dana, od veljače nadalje emitiraju se zapisi s rokom dospijeca od 35, 70 i 105 dana. Smanjena je učestalost aukcija s namjerom da se potakne razvoj sekundarnog tržišta. Prosječno mjesečno stanje upisanih kunskih blagajničkih zapisa iznosilo je 2,9 milijardi kuna, što znači da se u odnosu prema 2,1 milijardi kuna u 2000. godini povećalo za 38 posto. Povećanje upisanih blagajničkih zapisa rezultat je povećane potrebe za sterilizacijom zbog visoke likvidnosti bankovnog sustava.

Obveze prema domaćim bankama

Sredstva izdvojene obvezne pričuve banaka i drugih financijskih institucija evidentiraju se kao obveza Hrvatske narodne banke prema poslovnim bankama i drugim financijskim institucijama. U 2001. godini kunsa obvezna pričuva povećana je zbog povećavanja osnovice za obračun obvezne pričuve i zbog toga što se jedan dio devizne obvezne pričuve od rujna 2001. izdvaja u kunama.

Tablica 7.18. Obveze prema domaćim bankama
u kunama

Naziv	2001.	2000.
Sredstva obvezne pričuve u kunama	6.289.510.636,53	4.080.073.860,81
Sredstva obvezne pričuve u stranoj valuti	5.696.517.850,26	5.490.533.353,40
Depoziti banaka u stečaju i likvidaciji	127.340.258,21	164.964.394,76
Ostali depoziti banaka i štedionica	2.560.958.504,89	467.633.330,06
Ukupno	14.674.327.249,89	10.203.204.939,03

Povećanje devizne obvezne pričuve posljedica je povećanja osnovice za obračun obvezne pričuve banaka kroz povećanje deviznih depozita stanovništva zbog zamjene 12 valuta zemalja članica EMU-a zajedničkom valutom eurom. Ostali depoziti u iznosu od 2.560,9 milijuna kuna odnose se na sredstva poslovnih banaka i štedionica u Hrvatskom sustavu velikih plaćanja, tj. na računima za namirenje.

Obveze prema državi i njezinim institucijama

U pasivi bilance stanja Hrvatske narodne banke evidentirani su depoziti Republike Hrvatske i njezinih institucija u ukupnom iznosu od 1.854,7 milijuna kuna. Udio depozita Republike Hrvatske, koji su iznosili 1.376,6 milijuna kuna, u tim sredstvima bio je 74,2 posto, dok ostatak od 478,0 milijuna kuna čine depoziti Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje, depoziti drugih državnih institucija i depoziti izdvojeni po nalogu suda ili na temelju zakona i drugih propisa.

Obveze prema inozemnim subjektima

Kunske mjenice odnose se na članstvo Republike Hrvatske u Međunarodnom monetarnom fondu i po vrijednosti odgovaraju dugoročnim ulaganjima u člansku kvotu kod Međunarodnog monetarnog fonda. Izdalo ih je Ministarstvo financija na temelju odobrenih financijskih aranžmana s Međunarodnim monetarnim fondom, a otplaćuju se u SDR-ima, specijalnim pravima vučenja, prema otplatnom planu Međunarodnoga monetarnog fonda.

Tablica 7.19. Obveze prema inozemnim subjektima
u kunama

Naziv	2001.	2000.
Međunarodni monetarni fond:		
– mjenice u kunama	3.819.391.798,13	3.868.039.310,44
– mjenice u kunama plative u devizama	1.020.156.929,25	1.290.273.908,30
– ostali računi	9.599.595,27	9.721.865,11
Inozemne banke i ostale financijske institucije	566.016.125,32	340.560.926,56
Ukupno	5.415.164.447,97	5.508.596.010,41

Obračunate kamate i ostale obveze

U okviru obveza na osnovi kamate u iznosu od 25,5 milijuna kuna najznačajnije stavke su kamate na devizne depozite rezidentnih banaka od 8,6 milijuna kuna, kamate od 5,3 milijuna kuna na osnovi financijskih aranžmana koje je Međunarodni monetarni fond sklopio s Republikom Hrvatskom i kamate na kunske depozite banaka i štedionica od 10,6 milijuna kuna.

Tablica 7.20. Obračunate kamate i ostale obveze
u kunama

Naziv	2001.	2000.
Obveze na osnovi kamate	25.485.443,60	30.731.994,12
Obveze prema zaposlenima	4.626.623,83	4.436.165,36
Porezi i doprinosi	4.267.969,27	4.004.710,25
Obveza na osnovi viška prihoda nad rashodima	341.503.885,06	233.226.254,62
Obveze prema Ministarstvu financija	7.580.750,02	8.152.941,56
Obveze prema dobavljačima	2.901.274,81	2.573.613,97
Ostale obveze	3.152.632,63	1.946.701,36
Obveze prema ZAP-u i HSVP-u	19.136.414.369,34	8.046.242.273,04
Ukupno	19.525.932.948,56	8.331.314.654,28

U okviru ostalih obveza najznačajnija su stavka u iznosu od 2,2 milijuna kuna rezervacije za troškove započetih sudskih sporova.

Obveze prema Zavodu za platni promet i Hrvatskom sustavu velikih plaćanja obuhvaćaju dva obračunska računa na kojima su evidentirani svi emisijski poslovi Hrvatske narodne banke koji su provedeni putem domaćega platnog prometa.

7.3. Promjene u kapitalu

Ukupan kapital Hrvatske narodne banke u iznosu 5.811,7 milijuna kuna sastoji se od temeljnoga kapitala u iznosu 2.500,0 milijuna kuna i općih pričuva u iznosu 3.311,7 milijuna kuna. Naime, u travnju 2001. stupio je na snagu novi Zakon o Hrvatskoj narodnoj banci, kojim je utvrđen kapital Hrvatske narodne banke u vrijednosti od 2,5 milijarde kuna. Iz dotadašnjih pričuva Hrvatske narodne banke raspoređeno je 2.500 milijuna kuna u temeljni kapital. Temeljni kapital ne može se prenositi ili biti predmetom zaduženja.

Ostatak pričuva kojim je raspolagala Hrvatska narodna banka na dan stupanja na snagu novog Zakona raspoređen je u opće pričuve. Tijekom godine opće pričuve su povećane za 1,08 milijardi kuna po osnovi podjele imovine koja se vodila na ime središnje banke bivše SFRJ u knjigama Banke za međunarodne namire (BIS) u Baselu, a kojom je Hrvatska narodna banka dobila na raspolaganje pripadajući dio monetarnog zlata, deviznih pričuva i dionica.

Revalorizacijske rezerve s osnove revalorizacije dugotrajne imovine Hrvatske narodne banke na dan 31. prosinca 2001. iznose 232,7 milijuna kuna.

Raspored dijela viška prihoda nad rashodima 2001. godine u iznosu od 85,4 milijuna kuna u opće pričuve temelji se na odredbi članka 53. Zakona o Hrvatskoj narodnoj banci.

7.4. Novčani tok

Hrvatska narodna banka od 2001. godine izrađuje Izvješće o novčanom toku u skladu sa MRS-om br. 1 i 7 primjenom direktne metode. Izvješće o novčanom toku osigurava informacije o promjenama u financijskom položaju, odnosno pruža uvid u promjene u strukturi imovine, obveza i kapitala Hrvatske narodne banke. Izvješće o novčanom toku prikazuje novčane primitke i novčane izdatke u razdoblju od 1. siječnja do 31. prosinca 2001. te stanje novca na početku i na kraju razdoblja.

Tablica 7.21. Novčani tok za razdoblje od 1. siječnja do 31. prosinca 2001.
u kunama

1.	NOVČANI TOK OD POSLOVNIH AKTIVNOSTI	
I.	Neto novčani tok od poslovnih aktivnosti	543.156.246,03
2.	NOVČANI TOK OD INVESTICIJSKIH AKTIVNOSTI	
II.	Neto novčani tok od investicijskih aktivnosti	-9.916.748.266,54
3.	NOVČANI TOK OD FINACIJSKIH AKTIVNOSTI	
III.	Neto novčani tok od financijskih aktivnosti	9.126.550.915,44
IV.	Učinak promjene tečaja	32.557.218,62
	NETO NOVČANI TOK OD SVIH AKTIVNOSTI	-214.483.886,45
A	Novac na početku godine (1. 1. 2001.)	1.102.673.215,99
B	Novac na kraju godine (31. 12. 2001.)	888.189.329,54
	NETO SMANJENJE NOVCA	-214.483.886,45

1. Poslovne aktivnosti – koje obuhvaćaju primitke (izdatke) od kunskih i deviznih kamata i ostale primitke (izdatke) od redovnih poslovnih aktivnosti;
2. Investicijske aktivnosti – koje obuhvaćaju primitke (izdatke) na osnovi deviznih depozita, investicija i potraživanja, kunskih kredita financijskim institucijama te nabavke dugotrajne imovine;
3. Financijske aktivnosti – koje obuhvaćaju priljeve i odljeve gotovog novca u optjecaju, primitke (izdatke) na osnovi blagajničkih zapisa Hrvatske narodne banke, kunskih i deviznih obveza, kunskih depozita države i financijskih institucija te obvezu uplate viška prihoda nad rashodima u državni proračun.

7.5. Sustav trezorskih zaliha i izvanbilančni zapisi

7.5.1. Sustav trezorskih zaliha

Sustav trezorskih zaliha knjigovodstvena je evidencija koja se po uzoru na druge središnje banke vodi u Hrvatskoj narodnoj banci od 1999. godine, a služi prije svega za detaljnu računovodstvenu evidenciju gotovog novca izvan optjecaja, u trezoru Hrvatske narodne banke i kod Zavoda za platni promet.

Tablica 7.22. Sustav trezorskih zaliha
u kunama

Naziv	2001.	2000.
Gotov novac (HRK i HRD):		
– neemitirane novčanice i kovanice u trezoru Hrvatske narodne banke (kune)	61.552.723.737,00	63.476.982.955,00
– novčanice i kovanice (hrvatski dinari)	1.769.814.011,23	1.788.464.553,23
– potraživanja od ZAP-a za danu gotovinu (kune)	16.765.806.472,33	15.876.565.057,06
– gotov novac (kune) koji je Hrvatska narodna banka direktno emitirala	953.472.287,91	739.532.287,91
– oštećeni i pohabani gotov novac (kune) u trezoru Hrvatske narodne banke	1.825.604.137,03	1.672.633.559,30
Računi za evidenciju pohranjenih vrijednosti (custody)	641.774.822,84	403.032.442,08
Evidencije o transakcijama u vezi s bivšom Jugoslavijom	579.917.773,82	587.168.868,90
Obračun kamata nakon stečaja	726.999.541,13	583.327.402,30
Ostale evidencije	119.514.089,94	118.096.363,00
Ukupno	84.935.626.873,23	85.245.803.488,78

7.5.2. Izvanbilančni zapisi

U izvanbilančnoj evidenciji vode se ugovorne obveze Hrvatske narodne banke vezane uz repo poslove, kao i primljeni kolaterali. Kod repo poslova koji se ugovaraju s nerezidentnim korespondentnim bankama, kao kolateral se koriste devizni dužnički vrijednosni papiri. Kolaterali primljeni od rezidentnih banaka vode se prema vrstama kolaterala (blagajnički zapisi, trezorski zapisi, mjenice Republike Hrvatske, kolaterali nominirani u stranoj valuti i ostala potraživanja primljena kao kolateral) i prema bankama s kojima je HNB ugovorio reotkupni posao.

Tablica 7.23. Izvanbilančni zapisi
u kunama

Naziv	2001.	2000.
Ugovorne obveze iz obratnih repo poslova	9.282.965.528,79	5.591.536.824,72
Ugovorne obveze iz repo poslova	–515.902.100,00	–326.213.760,00
Blagajnički zapisi primljeni kao kolateral	1.843.346,25	0,00
Ostali kolaterali primljeni od rezidentnih banaka	552.347.445,34	1.041.871.509,74
Ukupno	9.321.254.220,38	6.307.194.574,46

Rukovodstvo i unutrašnji ustroj Hrvatske narodne banke

Članovi Savjeta i rukovodstvo Hrvatske narodne banke

ČLANOVI SAVJETA HRVATSKE NARODNE BANKE

Predsjednik Savjeta
dr. sc. **Željko Rohatinski**

dr. sc. **Boris Vujčić**
Relja Martić
mr. sc. **Tomislav Presečan**
Čedo Maletić
mr. sc. **Adolf Matejka**

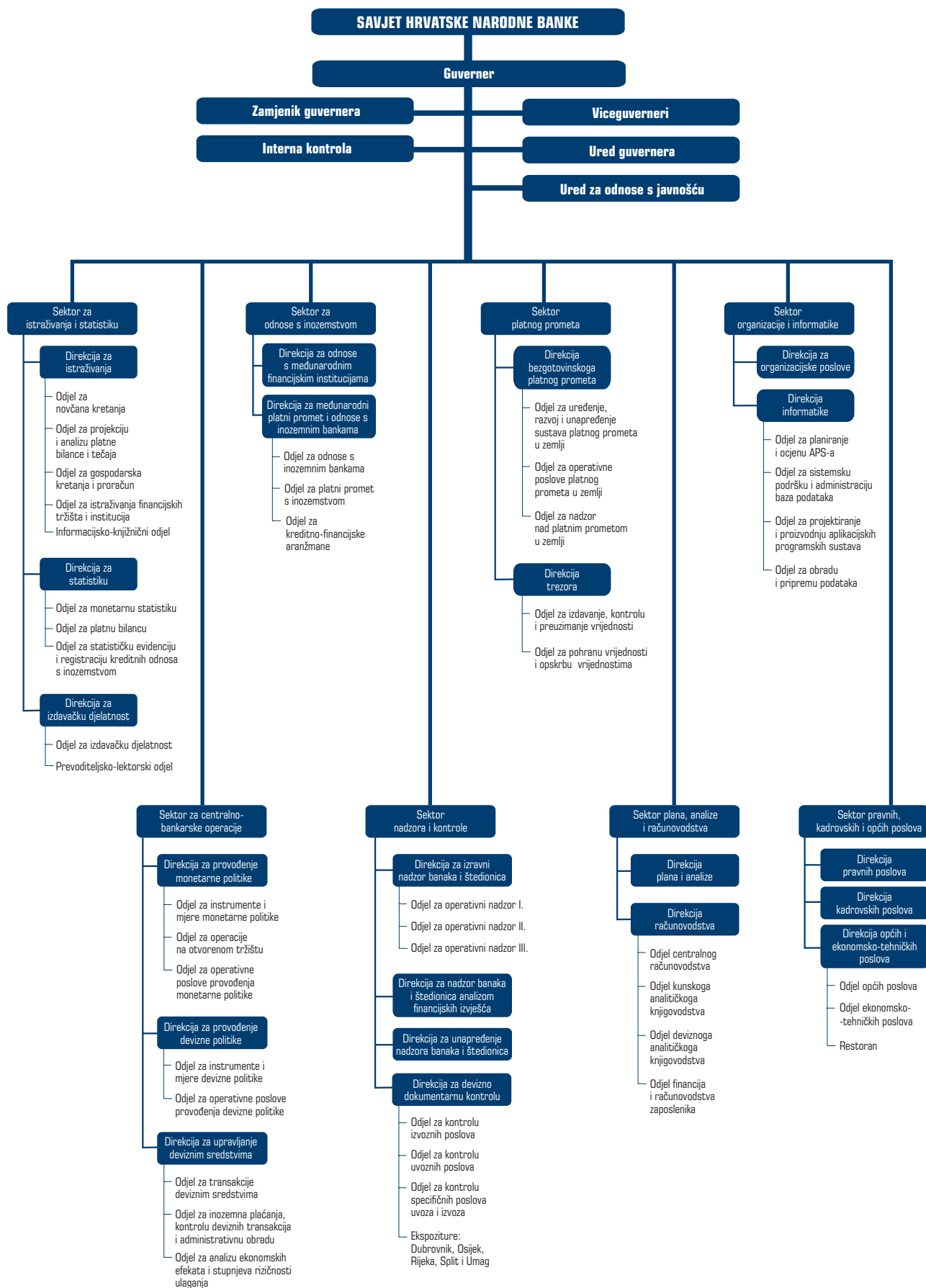
prof. dr. sc. **Mate Babić**
dr. sc. **Alen Belullo**
prof. dr. sc. **Božidar Jelčić**
dr. sc. **Branimir Lokin**
mr. sc. **Damir Novotny**
prof. dr. sc. **Silvije Orsag**
dr. sc. **Sandra Švaljek**
dr. sc. **Branko Vukmir**

UKOVODSTVO HRVATSKE NARODNE BANKE

dr. sc. **Željko Rohatinski**, guverner
dr. sc. **Boris Vujčić**, zamjenik guvernera
Relja Martić, viceguverner
mr. sc. **Tomislav Presečan**, viceguverner
Čedo Maletić, viceguverner
mr. sc. **Adolf Matejka**, viceguverner

IZVRŠNI DIREKTORI

Sektor za istraživanja i statistiku – mr. sc. **Ljubinko Jankov**
Sektor za centralnobankarske operacije – **Irena Kovačec**
Sektor za odnose s inozemstvom – **Jadranka Granić**
Sektor nadzora i kontrole – **Marija Mijatović**
Sektor plana, analize i računovodstva –
Sektor platnog prometa –
Sektor organizacije i informatike – **Petar Ćurković**
Sektor pravnih, kadrovskih i općih poslova –

Popis banaka i štedionica

31. prosinca 2001.

POPIS BANAKA

BRODSKO-POSAVSKA BANKA d.d.¹

Trg pobjede 29
35000 Slavonski Brod

Tel.: + 385 35/445-800
 Telefaks: + 385 35/445-900
 SWIFT: BROD HR 22

CASSA DI RISPARMIO DI TRIESTE – BANCA d.d.¹

Smičiklasova 23
10000 Zagreb

Tel.: + 385 1/4614-346
 Telefaks: + 385 1/4614-347
 SWIFT: TSBZ HR 22

CENTAR BANKA d.d.¹

Jurišićeva 3
10000 Zagreb

Tel.: + 385 1 /4803-444
 Telefaks: + 385 1/4803-441
 Tlx: 21707
 SWIFT: CBZG HR 2X

CONVEST BANKA d.d.¹

Gajeve 33
10000 Zagreb

Tel.: + 385 1/4922-333
 Telefaks: + 385 1/4819-153
 SWIFT: CNVT HR 22

CREDO BANKA d.d.¹

Zrinsko-Frankopanska 58
21000 Split

Tel.: + 385 21/380-655
 Telefaks: + 385 21/380-660
 SWIFT: CDBS HR 22

CROATIA BANKA d.d.¹

Kvaternikov trg 9
10000 Zagreb

Tel.: + 385 1/2391-111
 Telefaks: + 385 1/2391-470
 SWIFT: CROA HR 2X

DALMATINSKA BANKA d.d.¹

Marka Oreškovića 3
23000 Zadar

Tel.: + 385 23/201-500
 Telefaks: + 385 23/201-774
 Tlx: 27224 dbk zd rh
 SWIFT: DBZD HR 2X
 Reuters: DBZH

DRESDNER BANK CROATIA d.d.¹

Gajeve 1
10000 Zagreb

Tel.: + 385 1/4866-777
 Telefaks: + 385 1/4866-779
 Tlx: 22230 dres hr
 SWIFT: DRES HR 2X

DUBROVAČKA BANKA d.d.¹

Put Republike 9
20000 Dubrovnik

Tel.: + 385 20/356-333
 Telefaks: + 385 20/356-778
 Tlx: 27540 hrvdubank
 27592 hrvdubank
 SWIFT: DUBA HR 2X

ERSTE & STEIERMÄRKISCHE BANK d.d.¹

Varšavska 3-5
10000 Zagreb

Tel.: + 385 1/4561-999
 Telefaks: + 385 1/4561-900
 SWIFT: ESBC HR 22

GOSPODARSKO KREDITNA BANKA d.d.¹

Draškovićeve 58
10000 Zagreb

Tel.: + 385 1/4802-666
Telefaks: + 385 1/4802-571
Tlx: 22404 ccb zg hr
SWIFT: CCBZ HR 2X

HRVATSKA POŠTANSKA BANKA d.d.¹

Jurišićeva 4
10000 Zagreb

Tel.: + 385 1/4804-513
Telefaks: + 385 1/4810-791
SWIFT: HPBZ HR 2X

HVB BANK CROATIA d.d.¹

Jurišićeva 2
10000 Zagreb

Tel.: + 385 1/4800-777
Telefaks: + 385 1/4800-890
SWIFT: BACX HR 22

HYPO ALPE-ADRIA-BANK d.d.¹

Koturaška 47
10000 Zagreb

Tel.: + 385 1/6103-666
Telefaks: + 385 1/6103-555
SWIFT: KLHB HR 22

HYPOBANKA d.d.²

Vodovodna 20a
10000 Zagreb

Tel.: + 385 1/3643-710
Telefaks: + 385 1/3643-687
Tlx: 21621 hipzg rh
SWIFT: HYZA HR 22

IMEX BANKA d.d.¹

Tolstojeva 6
21000 Split

Tel.: + 385 21/357-015
Telefaks: + 385 21/583-849
Tlx: 26191
SWIFT: IMXX HR 22

ISTARSKA BANKA d.d.¹

Dalmatinova 4
52100 Pula

Tel.: + 385 52/527-101
Telefaks: + 385 52/527-400
Tlx: 24746, 24716 ibpu rh
SWIFT: IBPU HR 2X

ISTARSKA KREDITNA BANKA UMAG d.d.¹

Ernesta Miloša 1
52470 Umag

Tel.: + 385 52/702-300
Telefaks: + 385 52/741-275
Tlx: 24745 ikb rh
SWIFT: ISKB HR 2X

JADRANSKA BANKA d.d.¹

Ante Starčevića 4
22000 Šibenik

Tel.: + 385 22/242-101
Telefaks: + 385 22/335-881
Tlx: 27435, 27 346 jbs rh
SWIFT: JADR HR 2X

KARLOVAČKA BANKA d.d.¹

I.G. Kovačića 1
47000 Karlovac

Tel.: + 385 47/611-540
Telefaks: + 385 47/614-206
Tlx: 23742 kb ka rh
SWIFT: KALC HR 2X

KREDITNA ZAGREB d.d.¹

Ul. grada Vukovara 74
10000 Zagreb

Tel.: + 385 1/6167-333
Telefaks: + 385 1/6116-466
Tlx: 21197 krez zg rh
SWIFT: KREZ HR 2X

KVARNER BANKA d.d.¹

Jadranski trg 4/I
51000 Rijeka

Tel.: + 385 51/353-555
 Telefaks: + 385 51/353-566
 Tlx: 24564 kbri hr
 SWIFT: KVRB HR 22

MEĐIMURSKA BANKA d.d.¹

Valenta Morandinijska 37
40000 Čakovec

Tel.: + 385 40/370-500
 Telefaks: + 385 40/370-623
 Tlx: 23251 banka rh
 SWIFT: MBCK HR 2X

NAVA BANKA d.d.²

Tratinska 27
10000 Zagreb

Tel.: + 385 1/3656-777
 Telefaks: + 385 1/3656-700
 SWIFT: NAVB HR 22

PARTNER BANKA d.d.¹

Vončinina 2
10000 Zagreb

Tel.: + 385 1/4602-222
 Telefaks: + 385 1/4602-289
 Tlx: 21212 parbaz rh
 SWIFT: PAZG HR 2X

PODRAVSKA BANKA d.d.¹

Opatička 1a
48300 Koprivnica

Tel.: + 385 48/65-50
 Telefaks: + 385 48/622-542
 Tlx: 23368 pod kc rh
 SWIFT: PDKC HR 2X

POŽEŠKA BANKA d.d.¹

Republike Hrvatske 1b
34000 Požega

Tel.: + 385 34/254-200
 Telefaks: + 385 34/254-258
 Tlx: 28550 kb slp rh
 SWIFT: POBK HR 2X

PRIMORSKA BANKA d.d.²

Scarpina 7
51000 Rijeka

Tel.: + 385 51/355-777
 Telefaks: +385 51/332-762
 SWIFT: SPRM HR 22

PRIVREDNA BANKA – LAGUNA BANKA d.d.¹

Prvomajska 4a
52440 Poreč

Tel.: + 385 52/ 416-777
 Telefaks: +385 52/ 416-770
 SWIFT: LBPO HR 22

PRIVREDNA BANKA ZAGREB d.d.¹

Račkoga 6/P.O.Box 1032
10000 Zagreb

Tel.: + 385 1 /4723-344
 Telefaks: + 385 1/4723-131
 Tlx: 21120 pbz rh
 SWIFT: PBZG HR 2X
 Reuters: PBZH

RAIFFEISENBANK AUSTRIA d.d.¹

Petrinjska 59
10000 Zagreb

Tel.: + 385 1/4566-466
 Telefaks: + 385 1/4811-624
 Tlx: 21137 rba zg rh
 SWIFT: RZBH HR 2X

RIADRIA BANKA d.d.¹

Đure Šporera 3
51000 Rijeka

Tel.: + 385 51/339-111
Telefaks: + 385 51/211-093
Tlx: 24 161
SWIFT: ADRI HR 2X

RIJEČKA BANKA d.d.¹

Jadranski trg 3a
51000 Rijeka

Tel.: + 385 51/208-211
Telefaks: + 385 51/330-525
Tlx: 24 143 bankom rh
SWIFT: RBRI HR 2X
Reuters: RBRH

SAMOBORSKA BANKA d.d.³

Trg kralja Tomislava 8
10430 Samobor

Tel.: + 385 1/3362-530
Telefaks: + 385 1/3361-523
Tlx: 21811 samba rh
SWIFT: SMBR HR 22

SISAČKA BANKA d.d.¹

Trg LJ. Posavskog 1
44000 Sisak

Tel.: + 385 44/549-100
Telefaks: + 385 44/549-101
Tlx: 23645 sbdd sk rh
SWIFT: SSKB HR 2X

SLATINSKA BANKA d.d.¹

Vladimira Nazora 2
33520 Slatina

Tel.: + 385 33/551-526
Telefaks: + 358 33/551-566
Tlx: 28277 slatb rh
SWIFT: SBSL HR 2X

SLAVONSKA BANKA d.d.¹

Kapucinska 29
31000 OSIJEK

Tel.: + 385 31/231-231
Telefaks: + 385 31/201-039
Tlx: 28235, 28090 banka rh
SWIFT: SLBO HR 2X

SPLITSKA BANKA d.d.¹

Ruđera Boškovića 16
21000 Split

Tel.: + 385 21/312-777
Telefaks: + 385 21/312-586
Tlx: 26252 st bank rh
SWIFT: SPLI HR 2X

ŠTEDBANKA d.d.¹

Slavonska avenija 3
10000 Zagreb

Tel.: 385 1/6306-666
Telefaks: 385 1/6187-015
SWIFT: STED HR 22

VARAŽDINSKA BANKA d.d.¹

Kapucinski trg 5
42000 Varaždin

Tel.: + 385 42/400-000
Telefaks: + 385 42/400-112
Tlx: 23224 banka rh
SWIFT: VBDD HR 2X
Reuters: VBVI

VOLKSBANK d.d.¹

Varšavska 9
10000 Zagreb

Tel.: + 385 1/4801-300
Telefaks: + 385 1/4801-365
SWIFT: VBCR HR 22

ZAGREBAČKA BANKA d.d.¹

Paromlinska 2

10000 Zagreb

Tel.: + 385 1/6104-000

Telefaks: + 385 1/6110-555

Tlx: 21462 zaba rh

SWIFT: ZABA HR 2X

Reuters: ZBZH

**POPIS PODRUŽNICA
INOZEMNIH BANAKA****BAYERISCHE HYPO–UND VEREINSBANK AG****Glavna podružnica Zagreb^{1,4}**

Ul. Alexandera von Humboldta 4

10000 Zagreb

Tel.: +385 1/6159-206, 6159-198

Telefaks: + 385 1/6159-197

**POPIS
PREDSTAVNIŠTVA
INOZEMNIH BANAKA**

1. **BANK FÜR KÄRNTEN UND STEIERMARK AG**,
Zagreb
2. **CASSA DI RISPARMIO DI UDINE
E PORDENONE S.p.A.**, Zagreb
3. **COMMERZBANK AKTIENGESELLSCHAFT**, Zagreb
4. **DEUTSCHE BANK AG**, Zagreb
5. **KREDITNA BANKA d.d. TUZLA**, Zagreb
6. **LHB INTERNATIONALE HANDELSBANK AG**,
Zagreb

¹ Banke koje imaju odobrenje za rad prema članku 37. Zakona o bankama (veliko ovlaštenje)

² Banke koje imaju odobrenje za rad prema članku 36. Zakona o bankama (srednje ovlaštenje)

³ Banke koje imaju odobrenje za rad prema članku 35. Zakona o bankama (malo ovlaštenje)

⁴ 28. prosinca 2001. godine predan je zahtjev Trgovačkom sudu za brisanje podružnice iz sudskog registra s datumom 31. prosinca 2001. godine.

POPIS ŠTEDIONICA

BANICA CREDO ŠTEDIONICA d.d.¹

Matice hrvatske 1

21000 Split

Tel.: + 385 21/314-488

Telefaks: + 385 21/314-488

GOSPODARSKA ŠTEDIONICA d.d.¹

Stjepana Radića 2

10216 Vrbovec

Tel.: + 385 1/2792-888

Telefaks: + 385 1/2792-855

KRAPINSKA ŠTEDIONICA d.d.

Gajeva 2

49230 Krapina

Tel.: + 385 49/370-627

Telefaks: + 385 49/370-545

KRIŽEVAČKA ŠTEDIONICA d.d.

Preradovićeve 14

48260 Križevci

Tel.: +385 48/681-018

Telefaks: + 385 48/681-018

MEĐIMURSKA ŠTEDIONICA d.d.¹

Kralja Tomislava 31

40300 Čakovec

Tel.: + 385 40/384-377

Telefaks: + 385 40/715-151

PRVA OBRRTNIČKA ŠTEDIONICA d.d.¹

Tkalčičeva 11

10000 Zagreb

Tel.: + 385 1/4800-111

Telefaks: + 385 1/4800-144

SWIFT: SPOS HR 22

SLAVONSKA ŠTEDIONICA d.d.

Medvedgradska 47

10000 Zagreb

Tel.: + 385 1/4666-877, 4666-728

Telefaks: + 385 1/4666-877

ŠTEDIONICA BROD d.d.¹

I. pl. Zajca 21

35000 Slavonski Brod

Tel.: + 385 35/443-333

Telefaks: + 385 35/447-142

ŠTEDIONICA DORA d.d.¹

Nova cesta 89

10000 Zagreb

Tel.: + 385 1/3821-344

Telefaks: + 385 1/3821-354

SWIFT: SDOR HR 22

ŠTEDIONICA MORE d.d.¹

Vlaška 67

10000 Zagreb

Tel.: + 385 1/4611-133

Telefaks: + 385 1/4550-113

ŠTEDIONICA SONIC d.d.¹

Savska cesta 131

10000 Zagreb

Tel.: + 385 1/6345-666

Telefaks: + 385 1/6190-615

SWIFT: SONI HR 22

ŠTEDIONICA SPLITSKO-DALMATINSKA d.d.¹

Boktuljin put bb

21000 Split

Tel.: + 385 21/352-444

Telefaks: + 385 21/352-500

TRGOVAČKA ŠTEDIONICA d.o.o.

Utješinovićeve 7

10000 Zagreb

Tel.: + 385 1/2339-610, 2339-611

Telefaks: + 385 1/2339-716

VARAŽDINSKA ŠTEDIONICA KOVANICA d.d.

Zagrebačka 10
42000 Varaždin

Tel.: + 385 42/212-729
 Telefaks + 385 42/212-148
 SWIFT: SKOV HR 22

ViD ŠTEDIONICA d.d.¹

Ulica grada Vukovara 52b
10000 Zagreb

Tel.: + 385 1/6111-330
 Telefaks: + 385 1/6111-477

POPIS STAMBENIH ŠTEDIONICA

HRVATSKA STAMBENA ŠTEDIONICA d.d.

Zagrebačka 38
42000 Varaždin

Tel.: + 385 42/290-555
 Telefaks: + 385 42/290-533

PRVA STAMBENA ŠTEDIONICA d.d.

Jurišićeva 22
10000 Zagreb

Tel.: + 385 1/4801-514
 Telefaks: + 385 1/4801-571

RAIFFEISEN STAMBENA ŠTEDIONICA d.d.

Ul. grada Vukovara 37b
10000 Zagreb

Tel.: + 385 1/632-4100
 Telefaks: +385 1/617-1099

WÜSTENROT STAMBENA ŠTEDIONICA d.d.

Ilica 14
10000 Zagreb

Tel.: + 385 1/4803-788
 Telefaks: + 385 1/4803-798

¹ Odobrenje za rad uključuje i prikupljanje devizne štednje građana i mjenjačko poslovanje.

Riječka banka d.d., Rijeka

Nakon završetka druge bankarske krize, tijekom posljednjih nekoliko godina bankovni se sustav Republike Hrvatske konsolidirao i značajno ojačao te je ponovno stekao povjerenje građana.

Za razliku od neadekvatnog upravljanja kreditnim rizikom, kao najčešćeg uzroka pojave problema u bankama, u slučaju Riječke banke d.d., Rijeka (u nastavku teksta: Banka) dogodila se prijevarena u deviznom poslovanju, u poslovima vezanim za transakcije na međunarodnom tržištu. Operativni rizik, odnosno rizik prijevare, prvi je put prouzročio probleme u jednoj hrvatskoj banci.

Osim različitog uzroka problema u poslovanju, ovaj slučaj razlikuje se i po brzini poduzetih mjera za stabilizaciju stanja u Banci.

Poslovanje Banke

Nakon sanacije, tijekom mjeseca lipnja 2000. godine provedena je privatizacija Banke na temelju međunarodnog natječaja. Vlasnička struktura Banke promijenjena je tako da je većinski vlasnik sa 59,9-postotnim udjelom u kapitalu Banke postala Bayerische Landesbank Girozentrale iz Münchena, dok je Agencija za osiguranje štednih uloga i sanaciju banaka zadržala 25,1 posto udjela. Preostalih 15 posto dionica ostalo je u vlasništvu ostalih dioničara. Bayerische Landesbank Girozentrale bila je zainteresirana za daljnje širenje poslovanja na tržištu bankovnih usluga u Republici Hrvatskoj.

Banka je ovlaštena za obavljanje svih bankarskih poslova te se po svojoj veličini nalazi u grupi većih banaka s uobičajenom organizacijskom strukturom. Prema funkcionalnom načelu, odnosno poslovima koje obavlja podijeljena je na sektore, čiji su direktori za svoj rad odgovorni upravi Banke (u nastavku teksta: Uprava).

Banka je uz suglasnost Nadzornog odbora donijela niz akata kojima je uređeno njezino poslovanje. Posebnim pravilnicima definirani su način, ovlaštenja i postupci obavljanja pojedinih aktivnosti. Također, Banka je uskladila svoje poslovanje sa sustavom kvalitete ISO 9001.

Banka je u posljednje tri godine, kontinuirano poduzimala aktivnosti s ciljem povećanja udjela na tržištu unapređenjem i proširenjem kvalitete i opsega svojih usluga te širenjem poslovne mreže. Istodobno, Banka je unaprijedila upravljanje kreditnim rizikom usmjeravajući svoja sredstva u sigurnije oblike plasmana kako bi se smanjio rizik naplate, od čega je velik dio sredstava plasiran u rezerve likvidnosti, odnosno kvalitetne kratkoročne vrijednosne papire: trezorske zapise Ministarstva financija i blagajničke zapise Hrvatske narodne banke. Prema dostavljenim podacima, Banku je karakteriziralo stabilno i profitabilno poslovanje te nisu postojale nikakve konkretne naznake koje bi upućivale na postojanje problema, nepravilnosti ili nezakonitosti jer su, kako će naknadno biti utvrđeno, prijevarene aktivnosti vješto knjigovodstveno prikrivane.

Provjera i ispitivanje cjelokupnog poslovanja Banke poduzimani su za različite namjene. U projekt privatizacije i prodaje Banke na temelju međunarodnog natječaja bile su uključene strane konzultantske tvrtke (Deloitte Touche, HSBC i Norton Rose) te su provedene zajedničke i pojedinačne detaljne provjere (tzv. due dilligence), čime su potencijalnim kupcima osigurani uvjeti za dobivanje podataka o poslovanju Banke. Financijska izvješća Banke do 1999. godine revidirala je revizorska tvrtka PWC, a nakon ulaska novog vlasnika angažirana je revizorska tvrtka KPMG. Unutarnja kontrola i revizija obavljala je redovite, izvanredne i naknadne kontrole poslovanja Banke.

Potpota Banci

Hrvatska narodna banka je u ožujku 1999. godine dobila prijavu nepoznate osobe u vezi s postojanjem nepravilnosti u deviznom poslovanju Banke.

S obzirom da nije imala pouzdanu informaciju da je prijevara učinjena te da je iz prijave proizlazilo da Uprava nije upoznata s mogućim postojanjem nepravilnosti, Hrvatska narodna banka je o prijavi obavijestila Upravu te od nje zatražila pisano očitovanje.

Sumnja o prijevari otklonjena je s obzirom da je od Uprave dobiveno očitovanje po kojem je ona poduzela odgovarajuće mjere vezane uz ustroj internih kontrolnih mehanizama te sustav praćenja rezultata rada. Također su, radi kontrole i dnevnog praćenja izvršenih transakcija, izvršene organizacijske promjene tako da je strogo odvojena izvršna služba (front office) od pozadinske službe (back office). Unutarnja kontrola redovito je obavljala kontrole svih poslova, pa tako i poslovanja deviznog tržišta te nisu utvrđene nepravilnosti. Nepravilnosti nije uočio ni vanjski revizor.

Navodi Uprave nisu opovrgnuti izvještajem vanjskog revizora, sastavljenim u skladu s Odlukom Hrvatske narodne banke o opsegu i sadržaju programa revizije i izvještaja o reviziji banaka i štedionica, u kojem je sustav internih kontrola u Banci, kao i način i opseg obavljanja zadataka interne kontrole, ocijenjen primjerenim, te je potvrđena pravilnost, sustavnost i sistematičnost rada unutarnje revizije, kao i primjena odgovarajućih načela i standarda.

Sredinom 2000. godine Hrvatska narodna banka obavila je izravni nadzor nad poslovanjem Banke. Izravnim nadzorom obuhvaćena su sljedeća područja: kvaliteta aktive, zarada, kapital, izvori sredstava i likvidnost, provedba mjera monetarne i devizne politike, unutarnja kontrola i revizija te organizacija Banke. Osim utvrđivanja potrebe za formiranjem dodatnih posebnih rezervi za pokriće potencijalnih gubitaka koji mogu proizići iz izloženosti trima komitentima Banke u iznosu od 1,6 milijuna kuna i utvrđenom prekoračenju maksimalne izloženosti prema jednom komitentu, izravnim nadzorom nisu utvrđene druge materijalno značajne nepravilnosti. Osim navedenoga, Nadzorni odbor Banke upozoren je na neodgovarajući ustroj unutarnje kontrole i revizije zbog kojeg dolazi do preklapanja poslova i nadležnosti unutarnje kontrole i revizije te na potrebu funkcionalnoga i organizacijskog razdvajanja tih funkcija.

U siječnju 2002. godine Hrvatska narodna banka dobila je drugu prijavu nepoznate osobe, također vezanu uz postojanje nepravilnosti u deviznom poslovanju Banke. S ci-

ljem dobivanja novih informacija, Hrvatska narodna banka ponovno je zatražila pisano očitovanje od Uprave kako bi Uprava još jednom preispitala taj dio poslovanja, kao i ustrojene sustave interne kontrole te pružila dodatne informacije, nakon čega je trebao slijediti izravni nadzor nad poslovanjem Banke.

Uprava Banke se 8. veljače 2002. očitovala tvrdnjom da obavljenim redovitim kontrolama, kao i izvanrednom kontrolom obavljenom ovim povodom, nisu utvrđene nikakve nepravilnosti te je potvrđena urednost provođenja svih transakcija na deviznom tržištu. Također je navedeno da je u tijeku revizija poslovanja koju provodi vanjski revizor te da u deviznom poslovanju nisu utvrđene nepravilnosti. S obzirom na primljene informacije Uprava je bila upozorena na moguće nepravilnosti te njihov potencijalni materijalni učinak na financijska izvješća te je, ako je sumnjala da nepravilnosti postoje, o njima morala odmah obavijestiti vanjskog revizora Banke.

Dana 10. ožujka 2002. godine Uprava je izvijestila Hrvatsku narodnu banku o prijevarnim aktivnostima vezanim uz transakcije na deviznom tržištu, koje je otkrila unutarnja kontrola Banke, procjenjujući da je riječ o gubicima u iznosu od 83 do 103 milijuna američkih dolara. Dana 12. ožujka 2002. revizorska tvrtka KPMG obavijestila je Hrvatsku narodnu banku da povlači revizorsko izvješće za 2001. godinu. Dana 13. ožujka 2002. Hrvatska narodna banka obaviještena je da Bayerische Landesbank Girozentrale nema namjeru dokapitalizacijom riješiti probleme u Banci. Istodobno s objavom slučaja u javnim glasilima građani počinju podizati svoje štedne uloge, nakon čega je došlo i do povlačenje dijela depozita pravnih osoba.

Ministarstvo unutarnjih poslova započinje istražni postupak s ciljem utvrđivanja neposrednih izvršilaca, sudionika, motiva i načina izvršenja kaznenih djela. Također, Hrvatska narodna banka započinje izvanredni izravni nadzor poslovanja Banke kako bi utvrdila razmjere štetnih aktivnosti i njihov utjecaj na financijski rezultat Banke.

Hrvatska narodna banka odmah se aktivno uključila u proces rješavanja problema vezanih uz Banku kako bi i u ovom slučaju ostvarila svoje temeljne zadaće: održala stabilnost bankovnog sustava i povjerenje u nj, zaštitila interese deponenata te zaštitila zdravlje i stabilnost bankovnog sustava.

Banka je u početku uspijevala podmirivati svoje obveze vlastitim likvidnim sredstvima, no zbog sve većeg pritiska za isplatom štednih uloga ubrzo je bila prisiljena posegnuti za sekundarnim izvorima likvidnosti, odnosno dijelom imovine Banke koja se može brzo pretvoriti u novčana sredstva⁷. Iznos ulaganja Banke u blagajničke i trezorske zapise stalno se povećavao, da bi krajem 2001. godine dosegnuo razinu od 1,2 milijarde kuna. Plasirana sredstava u niskorizične dužničke vrijednosne papire države i središnje banke bila su podloga za potporu Banci.

S obzirom da je, izuzimajući prijevarne radnje, riječ o zdravoj Banci s kvalitetnim kreditnim portfeljem, Banci je za prevladavanje nastalih poteškoća u poslovanju omogućen prijevremeni iskup blagajničkih zapisa središnje banke u iznosu od 317 milijuna kuna te joj je odobren kratkoročni kredit za likvidnost na temelju zaloga državnih vrijednosnih papira u iznosu od 408 milijuna kuna.

Zbog povećanog pritiska štediša za isplatom štednih uloga i daljnje ugroženosti likvidnosti, na temelju zaloga državnih vrijednosnih papira, Banci je omogućeno da se u slučaju potrebe može dodatno zadužiti kod Hrvatske narodne banke do ukupnog iznosa od 863,7 milijuna kuna.

U razdoblju od 28. veljače do 19. travnja 2002. iz Banke je ukupno povučeno 2.593 milijuna kuna depozita, od čega se 2.135 milijuna kuna odnosi na depozite stanovništva.

Također, nakon javne objave problema Banka je isključena iz međunarodnoga kartičnog sustava Europay, čime je onemogućena autorizacija kartica koje je Banka izdala. Hrvatska narodna banka je trenutačno poduzela dodatne napore pružanjem podrške Banci, te je, uz potporu Vlade Republike Hrvatske u obliku danog jamstva, Banka ponovno uključena u međunarodni kartični sustav, čime je spriječen mogući nepovoljan učinak na stabilnost cijeloga bankovnog sustava Republike Hrvatske.

Nakon što je predsjednik Uprave podigao svoj štedni ulog, što je izazvalo dodatno nepovjerenje javnosti i što je moglo prouzročiti još veći pritisak za isplatom štednih uloga, Hrvatska narodna banka suglasila se s imenovanjem svojih stručnjaka za nove članove Uprave.

Svijest o mogućem učinku izvještavanja o problemima u Banci u javnim glasilima, koji bi se mogao nepovoljno odraziti i na smanjenje povjerenja u druge banke, potaknula je šest hrvatskih banaka okupljenih u Hrvatskoj udruzi banaka da Banci odobre okvirni sindicirani kredit u iznosu od 1,2 milijarde kuna, kojim su podmirene obveze prema Hrvatskoj narodnoj banci.

Nakon što većinski vlasnik nije pokazao spremnost za dokapitalizaciju Banke, prilikom razmatranja mogućih rješenja aktualnih problema i buduće perspektive Banke postignut je dogovor između Bayerische Landesbank Girozentrale i Državne agencije za osiguranje štednih uloga i sanaciju banaka prema kojemu je Državna agencija za osiguranje štednih uloga i sanaciju banaka stekla novih 59,9 posto dionica za simboličan iznos od 1 američkog dolara, čime je postala vlasnik 85 posto ukupnih dionica Banke.

S obzirom na okolnosti u kojima se našla te istodobno imajući na umu posljedice pojave sistemskog rizika, država je na brz i učinkovit te, ujedno, jedini mogući način reagiranja odlučivši se za kupnju udjela u Banci. Brzim poduzimanjem aktivnosti u tom smjeru država je uspjela spriječiti potencijalne negativne učinke koji bi izravno, aktiviranjem mehanizma osigurane štednje, i neizravno, mogućim izazivanjem "domino efekta", mogli prouzročiti smanjenje povjerenja u banke te time imati velike negativne posljedice za državni proračun.

Ocjenjujući da je za buduće stabilno i sigurno poslovanje Banke potrebna dokapitalizacija te uzimajući u obzir dodatne troškove državnog proračuna koje bi ona izazvala, država se odlučila za prodaju svoga vlasničkog udjela.

Da je, izuzimajući prijevarne radnje, u ovom slučaju riječ o zdravoj Banci, potvrđeno je velikim interesom drugih banaka za kupnju Banke. Na temelju pristiglih ponuda Držav-

na agencija za osiguranje štednih uloga i sanaciju banaka odlučila je 85 posto dionica Banke prodati Erste Bank iz Beča, koja je ponudila 55 milijuna eura za dionice te 100 milijuna eura za dokapitalizaciju Banke, što bi, s obzirom na uvjete pod kojima su dionice prethodno stečene, trebalo omogućiti ostvarivanje prihoda državnog proračuna.

Hrvatska narodna banka i Vlada Republike Hrvatske trenutačno su reagirale:

- 1) pružanjem javne potpore Banci,
- 2) osiguravanjem Banci potrebnih likvidnih sredstva,
- 3) brzim rješavanjem vlasničkog odnosa s prijašnjim vlasnikom,
- 4) imenovanjem stručnjaka Hrvatske narodne banke članovima Uprave i
- 5) rješavanjem pitanja ponovnog vraćanja Banke u kartični sustav Europay.

Navedene aktivnosti omogućile su održavanje stabilnosti i povjerenja u bankovni sustav, zaštitu interesa deponenata Banke te zaštitu zdravlja i stabilnosti cijelog bankovnog sustava. Zahvaljujući međusobnoj suradnji i koordinaciji aktivnosti Vlade Republike Hrvatske i Hrvatske narodne banke, stanje u Banci se stabiliziralo.

Prijevarne transakcije

Istodobno s aktivnim sudjelovanjem u procesu rješavanja problema u Banci, Hrvatska narodna banka je 16. ožujka 2002. otpočela izravni nadzor nad poslovanjem Banke s ciljem utvrđivanja stvarnih razmjera prijevarnih transakcija na deviznom tržištu.

Ustroj poslovanja na deviznom tržištu

Banka je za svaki pojedini dio poslovanja donijela interne akte kojima su utvrđene ovlasti djelatnika i načini obavljanja pojedinih poslova, način prijenosa ovlasti i ograničenja za određene poslove, te propisane procedure kvalitete u sklopu postignutog ISO standarda o kvaliteti poslovanja.

Tako je i dio poslovanja koji se odnosi na obavljanje transakcija na deviznom tržištu uređen na odgovarajući način. Aktima Banke propisana su pojedinačna ovlaštenja i ograničenja obavljanja pojedinih poslova te način njihova obavljanja, kao i obveza periodičnog informiranja rukovodstva. Također je, za svaku transakciju iz područja deviznog tržišta, ISO procedurama određen redoslijed postupaka, referentna dokumentacija, odgovornosti i ovlaštenja te proceduralne pojedinosti.

Organizacijski dio Banke u kojem se obavljaju poslovi na deviznom tržištu je Odjel deviznog tržišta, koji je organiziran u okviru Direkcije deviznih sredstava unutar Sektora sredstava.

Aktima Banke prenesena su pojedinačna ovlaštenja direktora Sektora te su u dijelu deviznog poslovanja određena ograničenja za odobravanje kratkoročnih deviznih depozita, kupoprodaju deviza na domaćem i inozemnom tržištu, te posebno za poslove diferencijalnih arbitraža. Tako su za odobravanje kratkoročnih deviznih depozita i ku-

poprodaju deviza i efektivne ovlaštenu direktor Direkcije deviznih sredstava, voditelj Odjela deviznog tržišta (glavni diler) i zaposlenici Odjela deviznog tržišta do 10 posto jamstvenoga kapitala Banke. Za poslove diferencijalnih arbitraža ovlaštenu su direktor Direkcije deviznih sredstava i voditelj Odjela deviznog tržišta (glavni diler) do 10 posto jamstvenoga kapitala Banke, dok za zaposlenike Odjela deviznog tržišta iznos ne smije prijeći 2 posto jamstvenoga kapitala. Sve navedene osobe su dužne o svojim odlukama svakih petnaest dana izvještavati direktora Sektora sredstava.

Posebnim aktom utvrđeno je da poslove diferencijalnih arbitraža vodi voditelj Odjela deviznog tržišta (glavni diler) te su istim aktom određena sljedeća ograničenja: ukupna otvorenost Banke ne smije ni u jednom trenutku prijeći iznos od 50 milijuna američkih dolara, iznos pojedinačne transakcije za glavnog dilera ne smije prijeći iznos od 10 posto jamstvenoga kapitala, a za ostale dilere 2 posto jamstvenoga kapitala. Također, sve transakcije otvorene tijekom dana moraju se zatvoriti istoga dana. Pojedini diler u bilo kojem trenutku smije imati otvorene transakcije u ukupnom iznosu do 5 milijuna američkih dolara, s tim da svaka pojedinačna transakcija ne smije prijeći 2 posto jamstvenoga kapitala.

Voditelj Odjela deviznog tržišta (glavni diler), direktor Sektora sredstava te direktor Direkcije deviznih sredstava te nadležni član Uprave moraju u svakom trenutku imati dostupnu informaciju o trenutačnom stanju prihoda i rashoda po dnevnim transakcijama i otvorenosti banke. O poslovima na deviznom tržištu podnose se izvješća Upravi svakih petnaest dana.

Za navedene poslove u Banci uspostavljene su i ISO procedure kvalitete, kojima je za svaku transakciju na deviznom tržištu određen redoslijed postupaka, referentna dokumentacija, odgovornosti i ovlaštenja te proceduralne pojedinosti.

Kontrola i revizija

Unutarnja kontrola i revizija Banke kontinuirano su provodile redovite, izvanredne i naknadne kontrole tijekom kojih nisu utvrđene nepravilnosti u ovom dijelu poslovanja.

Vanjski revizori su redovito izdavali mišljenje o istinitom i objektivnom prikazu poslovanja u financijskim izvješćima Banke.

Nalazima o obavljenom izravnom nadzoru sredinom 2000. godine, osim neispravne reklasifikacije za tri komitenta te preporuka u vezi organizacijskog i funkcionalnog razdvajanja unutarnje kontrole i revizije, nisu utvrđene materijalno značajne nepravilnosti u poslovanju Banke.

Nalazi tekućeg izravnog nadzora vezani uz prijevare aktivnosti

Već nakon nekoliko dana obavljanja izravnog nadzora bilo je jasno da će cijeli postupak utvrđivanja stvarnog financijskog položaja Banke biti dugotrajan i težak. Zbog nedosljedne primjene propisanih postupaka vezanih uz obavljanje poslova na deviznom tržištu te nedostatak kontrole poštivanja propisanih procedura, ostavljen je prostor za moguće prijevare, koje su sustavno provođene više godina. Naime, utvrđeno je da je ri-

ječ o prijeviri koja je vješto prikrivana krivotvorenjem dokumentacije, čemu je pogodila nedosljedna primjena predviđenih kontrolnih postupaka.

Naime, glavni diler Banke činio je štetne radnje vezane za transakcije na međunarodnim tržištima novca i kapitala, među kojima prevladavaju diferencijalne arbitraže. Kako bi bilo jasnije o čemu je zapravo riječ, u nastavku se daje kratak prikaz načina obavljanja tih poslova.

Banka je na deviznom tržištu, uz standardne poslove oročavanja deviznih depozita, kupoprodaje devizne efektivne i ostalih poslova vezanih za deviznu poziciju banke, obavljala i diferencijalne devizne arbitraže. Diferencijalne arbitraže mogu biti "nerizične" ili "rizične", odnosno "špekulativne".

"Nerizične diferencijalne arbitraže" odnose se na poslove kupoprodaje deviza s manjim hrvatskim bankama, koje nemaju pristup međunarodnom deviznom tržištu pa stoga ove poslove obavljaju s Bankom. Na primjer, takva banka izrazi želju da od Banke za svoje američke dolare kupi njemačke marke, nakon čega Banka stupi u vezu s nekom stranom bankom i od nje za dolare kupi marke, a potom po, za sebe povoljnijem, tečaju te marke proda prvoj banci za njezine dolare, čime Banka zatvara svoju poziciju i ostvaruje zaradu. U takvim transakcijama ostvaruje se relativno niska marža te se, načelno, gubitak i ne može ostvariti.

"Rizične (špekulativne) diferencijalne arbitraže" su transakcije kojima se jedna valuta, nazovimo je X, kupuje za drugu valutu, recimo Y, procjenjujući da će vrijednost valute X, mjerena u jedinicama valute Y, porasti, te da će se shodno tome tijekom dana valuta X prodati i pritom ostvariti određenu dobit. Na primjer, diler odlučuje kupiti 1 milijun američkih dolara i za to plaća 2 milijuna njemačkih maraka (tečaj USD/DEM = 2,00). Tečaj tijekom dana poraste na 2,05 maraka za dolar te diler odluči prodati 1 milijun dolara, koji tada vrijedi 2,05 milijuna maraka. Diler time zarađuje 0,05 milijuna maraka, kao rezultat za njega povoljne promjene tečaja USD/DEM. Tehnologija transakcija je identična kao i kod nerizičnih arbitraža, uz jednu razliku – diler na drugoj strani nema banku kojoj će prodati kupljenu valutu po sigurno boljem tečaju, već špekulira da će tečaj tijekom dana krenuti u željenom smjeru te da će "otvorenu" poziciju zatvoriti uz profit. Dakle, kod "rizičnih diferencijalnih arbitraža" postoji mogućnost i dobiti i gubitka.

Osim toga, ako diler, pri otvaranju pozicije, kod jedne banke kupi dolare za marke, ne mora nužno kod te banke i zatvoriti poziciju, tj. prodati dolare za marke, već to može učiniti kod druge banke.

Pokušavajući neprimjerenim izlaganjima na tržištima stranih valuta ostvariti dobit, glavni diler Banke ostvarivao je gubitke, koji potom nisu evidentirani u knjigovodstvenoj evidenciji Banke. Gubici su prikrivani na više načina:

- ☐ neovlaštenom posudbom sredstava u obliku uzetih depozita od stranih korespondentnih banaka,
- ☐ knjiženjem nepostojećih depozita u aktivi banke,

- ☐ ugovaranjem deviznih arbitraža po kojima nisu izvršavane obveze, i
- ☐ knjiženjima deviznih arbitraža uz pogrešnu valutaciju.

Glavni diler je, protiv svake prakse poslovanja na deviznim tržištima, istodobno i trgovao, sudjelovao u transferima sredstava putem SWIFT-a te nalagao lažna ili netočna knjiženja tih transakcija u računovodstvene evidencije.

O točnim gubicima njegova poslovanja moći će se govoriti tek kad u pojedinosti budu poznate sve transakcije koje nisu bile proknjižene u računovodstvu Banke, počevši od preuveličanih inozemnih depozita u aktivi, niza posuđenih depozita koji u pasivi banke uopće nisu bili zabilježeni te velikog broja transakcija u kojima je glavni diler Banke kupovao i prodavao jednu stranu valutu za drugu, o čemu nije adekvatno izvješćivao Banku.

Istragom koju je provela Banka utvrđeno je da su sve transakcije sumnjivih obilježja provedene u back officeu korištenjem iste lozinke.

Reklamacije vezane uz nepodmirene obveze Banke često su pristizale, ali se na njih nije adekvatno reagiralo. Naime, SWIFT poruke koje su sadržavale reklamacije ili su iz bilo kojeg drugog razloga bile nejasne djelatnicima back officea/računovodstva, prosljeđivane su na tumačenje glavnom dileru.

Iz opisanih transakcija je, prema trenutačno raspoloživim podacima, proizišlo ukupno 98 milijuna američkih dolara manjka koji se odnosi na sljedeće:

- ☐ 38,95 milijuna dolara umjetno stvorenih, nepostojećih depozita;
- ☐ 23,6 milijuna dolara posuđenih depozita za koje se nije znalo;
- ☐ 9,9 milijuna dolara po otvorenim deviznim transakcijama,
- ☐ 1,17 milijuna dolara manjka na dva maržna računa (engl. margin accounts),
- ☐ 24,3 milijuna dolara u 5 otvorenih deviznih arbitraža.

Poznavanje funkcioniranja sustava internih kontrola i izvješćivanja unutar Banke omogućilo je glavnom dileru Banke da obavlja poslove koji nisu ni pravilno evidentirani te je time nekontrolirano izlagao Banku visokim rizicima. Gubitak koji je iz toga proizišao je, zbog neodgovarajuće provedbe predviđenih kontrolnih mehanizama, prikrivan neevidentiranjem ili netočnim evidentiranjem u računovodstvenoj evidenciji i financijskim izvješćima Banke.

Riječ je o inkriminiranim radnjama koje su prouzročile značajni gubitak za Banku. Na žalost, zbog odsustva volje vlasnika Banke, ovaj problem nije bilo moguće riješiti dokapitalizacijom Banke "u tišini", kako je to, s ciljem smanjenja potencijalnih negativnih učinaka na stabilnost bankovnog sustava, uobičajeno u svjetskoj praksi. Ipak, brzim poduzimanjem mjera od strane Vlade Republike Hrvatske i Hrvatske narodne banke zaustavljeni su negativni trendovi i omogućena je stabilizacija stanja u Banci, što je spriječilo širenje problema. Osim navedenoga, potrebno je istaknuti da, rješavanjem prob-

lema na ovakav način, nisu učinjeni dodatni troškovi za državni proračun niti su oštećeni štediša i deponenti Banke.

Istraga u vezi s prijevernim aktivnostima nastavlja se: od strane Ministarstva unutarnjih poslova kako bi se utvrdili neposredni izvršitelji, sudionici, motivi i način izvršenja kaznenih djela te od strane Hrvatske narodne banke s ciljem utvrđivanja razmjera štetnih aktivnosti i njihova utjecaja na financijski rezultat Banke.

Korištenje monetarnih instrumenata u 2002. nakon objave gubitaka u Riječkoj banci

Objava vijesti u novinama da je uhićen glavni diler Riječke banke d.d., Rijeka, i napisi u novinama o visini gubitaka koje je diler izazvao svojim poslovanjem pokrenuli su val štediša koji su pojurili u Riječku banku tražeći isplatu svojih štednih uloga. Zahvaljujući visokoj razini likvidnih sredstava, Banka je nekoliko dana, bez ičije pomoći, uspješno servisirala podizanje značajnih iznosa štednje.

Međutim, kako navala štediša nije jenjala ni nakon umirujućih izjava čelnih ljudi iz Vlade i Hrvatske narodne banke, Riječka banka je 18. ožujka 2002. Hrvatskoj narodnoj banci uputila zahtjev za korištenjem lombardnoga kredita u cjelokupnom mogućem iznosu. U tom je trenutku Riječka banka u svom portfelju imala upisane blagajničke zapise HNB-a u kunama u iznosu od 320 milijuna kuna te upisane trezorske zapise Ministarstva financija RH u iznosu od 494 milijuna kuna, ukupno 814 milijuna kuna. Prema Odluci HNB-a o uvjetima za odobrenje kratkoročnoga kredita na osnovi zaloga vrijednosnih papira, lombardnoga kredita, navedeni trezorski i blagajnički zapisi prihvatljivi su kao založna imovina na temelju koje se odobrava lombardni kredit u visini od 50 posto njihove nominalne vrijednosti. U skladu s tim, Riječkoj banci je 18. ožujka 2002. odobren lombardni kredit u visini od 407 milijuna kuna. Međutim, imajući u vidu razmjere podizanja štednje i potencijalnih rizika koji su iz toga proizlazili, Banka je istoga dana, naknadno, na temelju stavka 2. točke IV. Odluke o izdavanju blagajničkih zapisa HNB-a u kunama, Hrvatskoj narodnoj banci uputila zahtjev za prijevremenim iskupom blagajničkih zapisa HNB-a. Bankinom zahtjevu je udovoljeno te je guverner Hrvatske narodne banke donio Odluku o prijevremenom iskupu blagajničkih zapisa HNB-a u kunama, pri čemu su blagajnički zapisi nominalnog iznosa od 320 milijuna kuna iskupljeni za 317.199.512,32 kune, a navedeni je iznos Riječka banka iskoristila za djelomičnu otplatu lombardnoga kredita. Na taj je način stanje lombardnoga kredita Riječke banke 18. ožujka 2002. krajem dana iznosilo 89.800.487,68 kuna i bilo je korišteno na temelju založenih trezorskih zapisa MF-a u nominalnom iznosu od 179,9 milijuna kuna.

Osim zahtjeva za prijevremenim iskupom blagajničkih zapisa HNB-a u kunama, Ri-

ječka banka je 18. ožujka 2002. Hrvatskoj narodnoj banci uputila zahtjev za korištenjem kratkoročnoga kredita za likvidnost. Uz zahtjev je priložila popis imovine, odnosno popis vrijednosnih papira koje je spremna založiti kod Hrvatske narodne banke u svrhu korištenja kredita za likvidnost. Na temelju Odluke o kratkoročnom kreditu za likvidnost Hrvatska narodna banka je 19. ožujka 2002. Riječkoj banci odobrila kredit za likvidnost u visini od 408 milijuna kuna na osnovi vrijednosnih papira koji dospijevaju u roku do dvije godine. Navedeni iznos odgovarao je iznosu prethodno odobrenoga lombardnoga kredita te je dio kredita za likvidnost iskorišten za vraćanje preostalog dijela lombardnoga kredita u iznosu od 89.800.487,68 kuna. Preostali dio kredita za likvidnost u iznosu od 318.199.512,32 kuna iskorišten je za kupovinu deviza od Hrvatske narodne banke u iznosu od 233.637.585,00 kuna, dok je ostatak kredita u iznosu od 84.561.927,32 kuna pušten na račun za namiru Riječke banke.

Naime, Riječka banka je 18. i 19. ožujka 2002. Hrvatskoj narodnoj banci uputila zahtjeve za kupnjom deviza u ukupnom iznosu od 61.367.147,45 eura i 11 milijuna američkih dolara, što je po prodajnom tečaju HNB-a na dan 19. ožujka 2002. iznosilo ukupno 546.268.943,00 kuna. U skladu s tim, prodaja deviza djelomično je namirena iz odobrenoga kredita za likvidnost, dok je preostali dio u iznosu od 312.631.358,00 kuna namiren kupnjom trezorskih zapisa od strane Hrvatske narodne banke.

Riječkoj banci je naime, nakon povrata lombardnoga kredita iz sredstava kredita za likvidnost vraćen kolateral u obliku trezorskih zapisa MF-a, zbog čega je Riječka banka u svrhu kupnje deviza Hrvatskoj narodnoj banci dana 19. ožujka 2002. ponudila otkup trezorskih zapisa MF-a u nominalnom iznosu od 313.200.000,00 kuna. Hrvatska narodna banka prihvatila je navedenu ponudu te je navedeni nominalni iznos trezorskih zapisa otkupljen za 312.725.561,56 kuna, od čega je 312.631.358,00 kuna iskorišteno za namiru po osnovi kupnje deviza, dok je preostali dio u iznosu od 94.203,56 kuna pušten na račun za namirenje Riječke banke.

Nakon odobrenja kredita za likvidnost u iznosu od 408 milijuna kuna, Riječka banka je 19. ožujka 2002. uputila novi zahtjev za korištenjem kratkoročnoga kredita za likvidnost na temelju vrijednosnih papira kojima je rok dospijeća duži od dvije godine. S obzirom da je za takav kredit, prema Odluci o kratkoročnom kreditu za likvidnost, potrebno državno jamstvo, Vlada Republike Hrvatske je 21. ožujka 2002. u korist Hrvatske narodne banke izdala jamstvo na iznos od 863.700.000,00 kuna nakon čega je Riječkoj banci u navedenom iznosu odobren kredit za likvidnost.

Odobreni kredit u iznosu od 863.700.000,00 kuna Riječka banka nije iskoristila u cijelosti, već je 22. ožujka 2002. Hrvatskoj narodnoj banci uputila zahtjev da joj se iz odobrenoga kredita doznači 150 milijuna kuna, te je istodobno ponudila na prodaju preostali iznos trezorskih zapisa MF-a u nominalnom iznosu od 180.800.000,00 kuna. Navedeni nominalni iznos trezorskih zapisa Hrvatska narodna banka otkupila je za 179.776.365,32 kuna.

Trezorski zapisi koje je Hrvatska narodna banka otkupila od Riječke banke u ukupnom nominalnom iznosu od 494 milijuna kuna, djelomično su dospjeli, dok je preostali dio u nominalnom iznosu od 334 milijuna kuna prodan na sekundarnom tržištu.

Na temelju prethodno navedenoga, stanje potraživanja HNB-a od Riječke banke na dan 22. ožujka iznosilo je 558 milijuna kuna s osnove kratkoročnoga kredita za likvidnost. Navedeni iznos u potpunosti je vraćen 9. travnja 2002., nakon što su u istom iznosu poslovne banke iz Republike Hrvatske Riječkoj banci odobrile sindicirani kredit.

Od 10. travnja 2002. HNB više nema nikakvih potraživanja od Riječke banke.

Rezimirajući slučaj Riječke banke možemo konstatirati da je Banka u razdoblju od tje-dan dana, uz pomoć središnje banke kao zajmodavca u krajnjoj nuždi, uspjela stabilizirati svoju likvidnost, radeći bez zastoja i bez većih potresa u obavljanju svih svojih ban-karskih poslova.

U razdoblju od 18. do 22. ožujka Riječka banka je sprječavala ugrožavanje svoje likvi-dnosti promptnim i urednim povlačenjem ukupno 1 milijarde kuna kredita od HNB-a (0,4 milijarde kuna lombardnoga kredita i 0,6 milijardi kuna kredita za likvidnost) i pro-dajom vrijednosnih papira središnjoj banci u iznosu od 0,8 milijardi kuna. Korištenjem ukupno 1,8 milijardi kuna iz primarne emisije Banka je kupila deviza u vrijednosti od 0,5 milijardi kuna i popunila svoju tekuću likvidnost s ukupno 0,8 milijardi kuna, vraća-jući uz to lombardni kredit od 0,4 milijarde kuna.

Sredstva korištena iz kredita za likvidnost u ukupnom iznosu od 558 milijuna kuna Ban-ka je, kako smo spomenuli, vratila središnjoj banci 9. travnja 2002. Time je Banka pod-mirila sve svoje obveze prema HNB-u, tako da su do kraja prve dekade travnja bila ster-ilizirana sva sredstava iz primarne emisije koja je HNB plasirao Riječkoj banci.

ISSN 1331-6397